

rebreanu

calvarul

rebreanu

„Avînd ca prim izvor de inspirație oameni și fapte cu caracteristici regionale foarte precise, nuvelistica lui Rebreanu dobîndește totodată ample semnificații naționale. Ea continuă o întreagă tradiție de proză ardelenească, reprezentată strălucit de un Slavici și Agîrbiceanu și în care răsună ecouri îndepărtate a ceea ce a fost spiritul «Școlii ardelene». Profund obiectivă, lipsită de didacticismul unora dintre predecesori, apariția nuvelei rebreniene, într-un climat literar influențat de sămănătorism și poporanism, constituie un eveniment a cărei însemnătate va fi întotdeauna subliniată.

O lume de făpturi umilite, legată cu mii de fire de pămînt — fundalul material al existenței ei sociale — o lume aparent tăcută, ștearsă, dar de o mare vitalitate, cu colosale mutații în conștiință, o lume neîncrezătoare și supusă, dar și aprigă la mînie, înșelată, dar și înșelătoare, diferențiază într-o asemenea măsură satul, încît acesta încetează să mai fie îmbrăcat în haine de sărbătoare. Realismul este crud, străin de orice idilizare...

Prin amploarea și veridicitatea tabloului social pe care-l desfășoară în fața cititorului și prin puterea lor de plasticizare nuvelele lui Rebreanu marchează o treaptă superioară în procesul de obiectivare a literaturii noastre epice. Măestria cu care scriitorul știe să-și introducă personajele în intriga lucrărilor sale, insuflîndu-le viață și lăsîndu-le să se descurce «singure», este cu totul deosebită. De aici, neîncetata impresie de autenticitate. Excelent regizor, Rebreanu își lasă eroii în scenă să se miște în voie, aceștia conturîndu-se din întreaga lor mișcare, bazată, înainte de toate, pe fapte, ceea ce conferă operei dinamism, o mare valoare dramatică."

NICULAE GHERAN

Vol. I, II, III Lei 15

editura pentru literatură

298

rebreanu

Ilustrația copertei: Harry Guttman

liviu rebreanu

calvarul

NUVELE, II

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE
NICULAE GHERAN

1965

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CUIBUL VISURILOR

Valea se strîmta mereu. Dealurile se apropiau, creşteau, îşi îndreptau şalele înverzite de păduri, clătinîndu-se agale ca nişte uriaşi bătrîni ce înfruntă bătrîneţea. Someşul fugea printre picioarele lor, rostogolindu-se peste bolovanii din cale, mugind parcă l-ar fi alungat o arătare spăimîntătoare.

Trenul sufla din ce în ce mai greu, pîrîia din toate încheieturile, trecea mereu de pe un ţărm pe cellalt, încercînd să-şi uşureze suişul. De uruitul roţilor clocoteau codrii, iar fumul negru, care gîlgîia tot mai furtunos din coşul maşinii, se întindea peste copacii speriaţi, agăţîndu-se prin crengi şi acoperind faţa soarelui, ca un văl de doliu.

Era atît de groasă căldura în vagoane, că storcea brazde de sudori pe obrajii călătorilor care se înghesuiau resemnaţi, schimbînd foarte rar cîte-o vorbă leneşă, uitîndu-se unii la alţii cu ochi istoviţi şi ferindu-se parcă înadins de lumina ce se legăna în ferestrele murdare şi sparte ca de ceva sugrumător... Simţeam cum toropeala dimprejur căuta să mă ispitească, să-mi pipăie inima şi să-mi înnăbuşe bucuria. Acuma însă sufletul meu era în stare să zdrobească orice ameninţări. Atît era de plin de speranţe...

După treizeci de ani de zbuciumări deşarte, mă întorceam acolo de unde pornisem în lume. Căutasem fericirea prin toate colţurile pămîntului şi nicăieri n-o găsisem. Nici în zgomotul oraşelor, nici în iubirea oamenilor şi nici chiar în inima mea. Cu cît o rîvneam mai însetat, cu atîta ea se ascundea mai adînc. Şi viaţa mă gonea într-una, mă umilea, îmi reteza aripile... Apoi îndrăzneala m-a părăsit. Ochii mei nu mai priveau înainte ; înfricoşaţi de întunerecul nepătruns, se întorceau tot mai des înapoi. Amintirea mă îmbrăţişa înfrigurată, îmi dezvălea clipe care au trăit odinioară, îmbrăcate în vestminte lucitoare, mă ademenea într-o lume uitată, unde viaţa e un vis şi sufletul nu cunoaşte durerea...

Îmbulzit într-un colţ al compartimentului, îmi venea în fiece minut să strig în gura mare că trecem pe pămîntul făgăduinţii. Priveliştile îmi spuneau că ne apropiem, îmi zîmbeau ca unui tovarăş pierdut şi regăsit. Din cînd în cînd numai cîte-o remuşcare mă mustra c-am întîrziat atîta amar de vreme. Mă feream însă cu blîndeţea unui păcătos care-şi ispăşeşte vina, recunoscînd-o. Şi sufletul îmi tremura în aşteptarea sărutării fericirii.

„Un ceas măcar să retrăiesc farmecul de odinioară, o singură clipă... !"

Rîpele, stîncile, copacii, chiar soarele care-mi dogorea cumplit obrajii mi se păreau mai frumoase ca aiurea. Mă miram cum puteau sta nepăsători ceilalţi oameni, şi-i compătimeam. Buzele mele şopteau mereu „uite, uite", dar atît de domol, că numai sufletul meu le auzea glasul. Îmi dădeam seama că înflăcărarea mea ar putea părea ridicolă celor ce şi-au încuiat în geamantane inimile, precum de rîs mi s-ar fi părut şi mie acum cîteva zile omul care ar

alerga să găsească fericirea trecută într-un sat pierdut pe Valea Someşului.

Cu cît mă apropiam de Vărarea, cu atît emoţia mă copleşea mai mult. Silit să-mi stăpînesc izbucnirile, mă închideam tot mai bine în coaja sufletului meu, ca într-un cuib cald şi ferit de primejdiile nimicirii. Pe cînd trenul suia greu printre coastele sălbatece, gîndul meu cobora lin în lumea amintirii. Mă simţeam din ce în ce mai mititel şi mai mulţumit. Vremea şi locurile se îmbinau într-o ceaţă trandafirie, în care oamenii şi lucrurile apar şi dispar ca nişte arătări din basme sau ca nişte crîmpeie de visuri...

Uite Vărarea... Din vîrful Măgurii soarele o priveşte ca un ochi de foc, ocrotitor. Lumina aurie o mîngîie şi o leagănă... Şoseaua o taie în două, nesfîrşită, iar Someşul o spală ca pe un copil răsfăţat... Şi totuşi cît e de mare ! Nici cu închipuirea n-o poţi cuprinde. Dincolo de apă, doar să ieşi din sat, şi îndată păşeşti în împărăţia zmeilor... De cîte ori ne avîntăm pînă-n capul satului din jos, prin ţigănime, mama ne aşteaptă cu nuiaua... Mai bine să ne jucăm în faţa casei noastre, în şanţ, să nu ne calce căruţele... Dumitru Boşca, Constantin Partenie ! Staţi ! Mihoc, du-te şi cheamă pe Iulian şi pe Vichentie şi pe Octavian !... Emil, tu rămîi cu fetele, că eşti copil mic... Acu haideţi s-o tulim la Someş, să ne scăldăm, dar să nu ne vadă tata, că-i vai ş-amar !... Notarul Sanjoan trece la cancelarie, ţinînd de mînă pe Corneliu, care se uită cu jind la ceata noastră... Ni-e naş notarul, dar tata mereu se ciorovăieşte cu dînsul. Corneliu e posac şi umblă totdeauna încălţat. Ne şi batem de cîte ori ne întîlnim. Noroc că ne întîlnim cam rar, căci ei stau tocmai în capul satului dinspre Parva... Mihoc îşi suge degetul uitîndu-se după Sanjoan şi mai ales la ghetele băiatului, cu

botul de aramă. Bietul Mihoc n-a avut parte de cînd l-a făcut mă-sa nici măcar de opinci; tatăl său e cel mai mare bețivan din Vărarea noastră... Dugheana Dihorului... În fereastră, mulțime de borcane pline de bomboane în toate culorile... Dihorul șade în prag, pe un scaun cu pernă rotundă de piele lucioasă, încruntă mereu din sprîncene... În poartă se ivește Boroiu, un flăcău umeros, înalt, cu fața bălaie și zîmbitoare. Slujește la Dihorul și e cel mai tare om din sat. Ni-e foarte drag, pentru că ne povestește cîte năzdrăvănii și mai ales pentru că e meșter mare în tot soiul de jucării. El ne-a făcut puștile de lemn cu care am pornit o vînătoare strașnică deunăzi prin grădina noastră de zarzavaturi, pînă ce a prins de veste tata și ne-a luat la goană... Tata se arată totdeauna foarte sever, nu rîde niciodată cu copiii și e învățător. Noi am înțeles însă de mult că strășnicia dumnealui trebuie să fie prefăcută. Întîi, pentru că nu ne-a bătut niciodată. Pe urmă, cînd vorbea cu sătenii, spunea atîtea glume, de-ți venea să te tăvălești de rîs... Mai frică ni-e de mama, care e veșnic necăjită și, cum zice, cum lovește...

Seara e blîndă și înstelată, parcă nici să nu te mai culci, să nu mai curmi jocurile niciodată... Glasul mamii zbîrnîie ascuțit în noapte: „Acasă, copii! Nu v-ați mai săturat de ștrengării?"... De-abia în casă simțim că ne rupe foamea și înghițim ca lupii, în vreme ce tata tăifăsuiește cu Aron, cîrciumarul de alături, care la fiece vorbă trage cîte un fum din pipa-i scurtă, fără capac, odihnită în barba-i mare, albă, ca într-un culcuș, de te miri cum nu-i ia foc... Nimeni în toată Vărarea nu mi-e mai drag ca jupînul Aron. De cîte ori mă trimite tata să-i aduc pe datorie un sfert de drojdie, jupînul nu se lasă pînă nu-mi dă două-trei bomboane, adăogînd cu un zîmbet trist în ochii foarte albaștri: „Ca să-ți aduci aminte de mine cînd n-oi mai fi..." Avea un nas gros ca un cartof, cu punctișoare negre, multe. Cînd îl sufla, suna ca o trîmbiță... Ar fi palavragit toată noaptea dacă nu i-ar fi fost frică de jupîneasa dumnealui, uscată, scăzută și veșnic îmbufnată, ca o zgripțoroaică... Cum întîrzie moșul nițel, cum se pomenește cu baba care, nici una, nici alta, începe a-l afurisi, cînd pe jidovește, cînd pe românește. El tace rușinat, își îndeasă scufia neagră pe chelia lucitoare, și pleacă bombănind, tîrîndu-și cizmele cu urechile rășchirate. Ovreica însă mai rămîne acuma să se jeluiască mamii că mai blestemat bărbat ca Aron nu-i sub soare, că nici în crîșmă nu-l mai poate lăsa, fiindcă a prins darul beției, încît mai mult rachiu strică el decît vinde mușteriilor... Azi așa, mîine așa, pînă ce Aron, ca să scape de gura ei, se învoiește cu tata să învețe pe fiică-sa carte românească... Estera era cam trecută și aducea cu maică-sa la față. Ne bufnește rîsul cînd o auzim silabisind ceea ce învățăm și noi la școală, dar mai ales cînd greșește cîte ceva... „Fală-goa-lă-traistă-moș..." „Moș" în loc de „ușoară"... Hohote și hohote... Rîde și tata, îngăduitor... Și Aron, iertător. Chiar și Estera, moartă de rușine...

Nopțile trec și zilele trec... Într-o seară, cînd ne strînge mama de pe drumuri, nu mai sosește Aron... Tîrziu de tot, somnul îmi apasă pleoapele. Estera, în toiul nopții, năvălește urlînd: „Moare tata!" Își frînge mîinile. Noi ridicăm capetele mirați de sub plapomă. Tata, alb la față și cu capul gol, iese după Estera. „Iute s-a mai prăpădit și moșneagul, săracul!" murmură mama, sfărîmînd o lacrimă între gene, cîrpind răbdătoare la pantalonii mei pe care-i ferfenițisem de tot sărind atîtea garduri...

O ceată de copii nebunateci ne învîrtim pe dinaintea casei lui Aron... Băiatul Cocoșelului ne spune

că pe jidovi îi îngroapă înfăşuraţi doar într-un giulgiu, fără cosciug... Prin ogradă e plin de jidovi veniţi de primprejur, cîte zece şi mai mulţi într-o căruţă... Care-o fi rabinul ? Poate cel cu barba roşie ?... O ploaie cu fulgere ne sperie şi ne împrăştie pe-acasă. Tata însă însoţeşte pe Aron pînă la cimitir...

O, de s-ar face frumos mai curînd, să vedem şi noi cimitirul jidovesc... Uite-l ! Chiar în faţa celui românesc, peste apă, pe coasta presărată cu copaci, împrejmuit cu gard de scînduri... Nu îndrăznim să trecem Someşul... Se vede bine însă şi de dincoace, din şosea. La mijloc, păzită de o salcie bătrînă, o movilă lunguiaţă de pămînt proaspăt, cafeniu-slăninos... Începem sfatul, numărăm copacii, şi hotărîm că Aron trebuie să se fi urcat drept în rai, deşi a fost jidov, căci toate păcatele neamului său le-a ispăşit în viaţă, pe pămînt, avînd o pacoste de nevastă ca baba jupîneasa... Pînă să lămurim bine toate lucrurile, ne apucă noaptea. Acasă mîncăm întîi bătaie. Mama desperase că ne vom fi înecat în Someş sau ne-or fi furat ţiganii...

Se întunecă mereu... Parcă nici jocurile nu mai au acelaşi farmec, nici prietenii, nici casa... „Ei, babo, ne mutăm !... Iacă porunca... Leafă mai bună..." Toată casa e bucuroasă... În trei căruţe, încărcate cu vîrf, încape un trecut de atîţia ani... Copiii ne invidiază că avem să mergem cu căruţa să ne săturăm... Într-una, pe o vreme posomorîtă de ploaie, cotoşmănit în nişte haine vechi de-ale tatii, dis-de-dimineaţă, cu spatele înainte, somnoros şi bosumflat, văd ca prin vis cum rămîn în urmă, una după alta, ograda lui Dumitru Boşca, bătătura din Arini, cancelaria, bordeiele ţiganilor, căsuţa Procopoaei, ascunsă între pomi, ca un lăcaş de vrăjitoare... Toate rămîn în urmă, numai şoseaua vine mereu după

noi, grăbită, ca un căţeluş credincios. Pădurile şi dealurile se închină, parcă ne-ar face semne. Măgura, pe care noi plănuiam s-o radem cînd vom fi mari, ca să răsară mai devreme soarele, Măgura, cu vîrful pleşuv, cu burta umflată şi împădurită, mă priveşte îngîndurată, dojenitoare... Căruţa aleargă, clopoţeii cailor cîntă mereu la fel... Satul meu, Vărarea mea, se strînge, se clatină, se micşorează... Apoi cotitura şi...

— Biletele pentru Vărarea ! strigă un glas morocănos lîngă mine.

Mă cutremurai ca şi cînd m-aş fi deşteptat la o margine de prăpastie. Conductorul aştepta, muşcîndu-şi mustaţa. Vrui să surîd şi simţeam că pe buze mi-a încremenit o tristeţe veche. Ridicai ochii spre fereastră. Linia tocmai cotea la stînga. Şi deodată Măgura, cu capul pleşuv, se ivi în geam, privindu-mă mirată, ca pe un străin nepoftit. Şi la poalele ei satul se zbîrlea ca o cloşcă ce-şi fereşte puii de uliu.

— Sosim ! Vărarea ! murmurai uluit, repezindu-mă în neştire la fereastră.

Drumul de fier era tăiat în coastele dealurilor. Satul se arăta în vale ca un desen de copil mîzgălit pe o hîrtie de împachetat... Case, grădini, pomi, toate de-a valma... Căutam nerăbdător icoanele de odinioară. Emoţia îmi uscase cerul gurii...

Şi deodată parcă o mînă rece începu să-mi strîngă inima. Vărarea aceasta era un sat ca oricare, trîntit în fundul unui cazan de dealuri, speriat de uruitul trenului... Zării căsuţa Procopoaei, într-un desiş de pomi bătrîni. De ce mi s-o fi părut odinioară lăcaş de vrăjitoare ? Bordeiele ţiganilor se înşirau la marginea uliţei, ca nişte cerşetori murdari, porniţi veşnic pe sfadă. Cancelaria comunală se plictisea singuratecă, hodorogită, cu coperişul ţuguiat plecat într-o ureche. Casa lui Dumitru Boşca era scundă

şi încovoiată ca un moşneag bolnav... Toate erau cum au fost odinioară şi totuşi parcă toate-mi erau străine, ca şi cînd nu le-aş fi văzut niciodată.

Simţeam cum începea să se dărîme o lume în sufletul meu, lumea cea mai frumoasă...

Coborîi într-o gară aproape pustie... Stătui pe peron, cu geamantanul în mînă, zăpăcit, neştiind încotro să apuc... În inimă mi se învîrtea un cuţit: cum să găsesc fericirea într-o Vărare cu gară? Pe-atunci numai popa Grozea cel bătrîn umblase cu carul de foc, despre care povestea minunăţii...

Stăteam în gara Vărarea şi nu mai îndrăzneam să mă urnesc nici înainte şi nici înapoi. Ce mai caut eu aici? De ce am mai venit pe-aici?

Un ţăran desculţ şi roşcovan îmi luă geamantanul din mînă.

— Poftim după mine!

Pornii. Înfăţişarea omului îmi stăruia în creieri, ca un semn de întrebare, în jurul căruia sclipirile de nădejde jucau nebuneşte.

— Cum te cheamă?

— Mihoc...

O clipă toată lumea se îmbrăcă iar în ceaţă trandafirie.

— Tu eşti, Mihoc?... Şi nu mă cunoşti? Nu-ţi aduci aminte de mine?

Mă examină fără încredere, bănuitor chiar. Cînd îi pomenii de vremurile de altădată, avu doar o tresărire, pe urmă se încruntă, ca şi cînd i-aş fi zgîndărit o rană veche.

— Mai bine nu mai veneai, domnule! zise apoi cu glas amărît. Ce-a fost a trecut, s-a dus... S-a stricat lumea şi pe-aici. Nu mai e ca pe-atunci.

— Dar Sanjoan?

Se uită la mine neînţelegător.

— Notarul cel vechi... adăogai nerăbdător.

— Aha... A murit de mult... De mult... Nici domnişorul nu mai e pe-aici. Cică s-a făcut domn mare... Dumnezeu ştie pe unde-o fi...

A murit şi Dihorul şi Iulian... Tovarăşii de odinioară s-au risipit toţi... Boroiu s-a prăpădit în război...

Mă oprii înfricoşat. Atunci, unde mă mai duc? Atunci, lumea după care alerg nu e decît o închipuire deşartă şi trecută? Atunci, am picat într-o viaţă unde sînt mai străin ca în orice colţ de lume?

Mihoc mă călăuzi pînă la un han: era cîrciuma lui Aron, înnoită, văruită, îmbogăţită. Mă întîmpină un ovrei îmbrăcat curăţel, cu melonul pe ceafă, cu mustăţile răsucite. Îmi vorbi ungureşte şi avu o fluturare de zîmbet dispreţuitor cînd nu-l înţelesei. Unde e vremea cînd Estera învăţa carte românească cu tata?

Amintirea bătrînului Aron îmi răsări în suflet. Stînd în poarta ogrăzii, nehotărît, cu privirea goală, vedeam parcă o barbă mare albă, în care se scufunda o pipă de lut, apoi o chelie lucitoare cu o scufie neagră pe creştet... Glasul moşneagului îmi foşnea blînd în urechi.

„Din toate visurile trecutului rămîne numai cimitirul!" îmi zisei plecînd, singur, pe uliţă în sus.

Oamenii treceau pe lîngă mine, îmi dădeau bineţe şi mă priveau cu mirare. Îmi venea să-i opresc, să le spun că eu sînt cel ce acum treizeci de ani cunoşteam tot satul, cel care aici am cunoscut fericirea... Şi mereu nu îndrăzneam. Nimeni nu mă mai cunoştea şi nici eu nu mai cunoşteam pe nimeni. Mă simţeam străin de ei, cum se simţeau şi ei străini de mine... Cîinii mă lătrau din toate ogrăzile. Copiii se holbau la mine lung, nedumeriţi, ca şi cînd ar fi văzut o stafie. Casele, care odinioară îmi rîdeau prietenos, acuma clipeau jalnic din ochii lor mici şi negri...

Îmi aruncai privirea peste Someş, spre coasta unde ştiam mormîntul lui Aron, în mijlocul cimitirului ovreiesc, îngrădit pe atunci frumos cu scînduri. Pe coastă acuma păştea o ciurdă de vaci resfirată cît vezi cu ochii, păzită de un flăcău tolănit cu faţa în sus în umbra unui măr păduret. Inima mi se zvîrcolea, încît îi auzeam limpede bătăile. Poate că n-am nemerit locul ? îmi ziceam, deşi ştiam bine că n-am greşit.

Trecui rîul pe o punte de bîrne. Mersei glonţ la văcar.

— Aici e cimitirul jidovesc ?

Deschise numai un ochi şi numai o clipă. Răspunse nepăsător :

— Nu-i nici un cimitir jidovesc pe-aici...

— Cu toate astea, a fost, omule !... Aici a fost înmormîntat acum treizeci de ani cîrciumarul Aron !

Acum deschise amîndoi ochii şi mă privi întîi mirat, apoi batjocoritor. Înţelesei că mă credea ovrei, mai ales cînd zise :

— Lasă, jupîne, că doar n-oi şti dumneata mai bine ca mine, care-s născut şi crescut pe meleagurile astea !

Liniştea lui mă înfuria. Mă răstii la dînsul :

— Nu se poate să nu fi fost, auzi ?... Gîndeşte-te bine !... Aron !... Aron !...

— O fi, dacă zici dumneata, se înmuie omul, nedumerit. Dar eu nu-mi aduc aminte... De cînd am apucat eu, pe-aici e numai imaş... N-am auzit de Aronul dumitale...

— Nici n-ai auzit ?

— Nici... Avem noi destule necazuri... Parcă ne mai arde de cei morţi... Dumnezeu să-i odihnească, şi pace bună !

Mînia mi se stinse, făcînd loc unei amărăciuni supărătoare. Prin creieri îmi furnicau gînduri negre, ca nişte înţepături.

— Va să zică uitarea a înghiţit şi mormîntul omului, pînă şi amintirea... Şi de-abia în cîţiva ani de zile...

Împrejurul meu parcă fîlfîiau aripi nevăzute, înnăbuşindu-mă. Nimicul cenuşiu mă împresura, îmi strivea sufletul, îngropîndu-mi toate dorurile şi visurile în negură. Inima-mi era goală de orice nădejde. Un simţămînt de deşertăciune mă îmbrăţişa... Îmi dădeam seama că uitarea îmi mîngîie obrajii. Şi tăcerea era atît de grea în sufletul meu, ca o piatră pe un mormînt...

Glasul văcarului răsună atunci mîntuitor :

— Nu mai sta cu capul gol în soare, jupîne, că te săgeată !

Sudorile îmi curgeau pe obraji. Capul îmi ardea.

— Cînd pleacă trenul, flăcăule ?

— Mai pe seară, jupîne...

Simţeam nevoia aprigă să plec cît mai grabnic, să scap de o mare primejdie. Uitarea îmi strîngea mereu inima. Trecutul îmi ştergea urmele fără zgomot.

Trenul alerga pufnind vesel şi uşor, lăsînd în urmă Vărarea, peste care cobora întunerecul. La cotitură nici nu mă uitai înapoi. Privirea mea se îndrepta acuma numai înainte. Maşina zvîrlea în dreapta şi în stînga mănunchiuri de scîntei, ce răspîndeau lumină în bezna nopţii.

1919

CATASTROFA

1

David Pop iubea viaţa tihnită. Zbuciumările de nici un fel nu i-au plăcut niciodată. Rîvnea linişte multă şi muncă puţină, sau chiar de loc; şi izbutise să le aibă pe urma hărniciei tatălui său, un ţăran aprig, sîrguitor şi zgîrcit, care făcuse avere.

Numai sîngele rece îl moştenise David din firea părinţilor. Încolo nici o ambiţie nu-l necăjea. Bătrînul Pop fusese încăpăţînat şi stăruitor. Îşi pusese în minte să-l facă „domn", mai ales că şcoala era acolea, la îndemînă, în Năsăud, şi nu costa mai nimic. La început păruse că şi băiatului îi place cartea şi că nici n-are să se oprească pînă nu va ajunge avocat sau cel puţin protopop. Dar pe urmă, cînd a crescut mai mărişor, s-a înmuiat. Ar fi fost mai bucuros să păzească vacile decît să-şi sfarme creierii cu sintaxa latinească. Totuşi, cu chiu, cu vai, a isprăvit liceul şi a trecut la Cluj să înveţe legile, căci bătrînul ţinea morţiş să-l vază avocat. Degeaba. N-a mai mers. Şapte ani a tot învăţat David şi, veşnic, în preajma examenelor, s-a pomenit cu cîte-o boală, sau cine ştie ce altă nenorocire, atît de mare, că nu era chip să dea ochi cu profesorii. Ţăranul, dîrz, nădăjduia mereu. A trebuit să-i spună verde David că s-a săturat. Împlinise treizeci şi unu de ani, era om în toată firea. N-a avut încotro bătrînul; s-a dat bătut. Îi era ruşine de ruşinea lui.

În vremea celor şapte ani trîndăviţi pe la universitate, David, ca să arate năsăudenilor că n-a stat de pomană, s-a apucat să-şi facă armata, un an de zile, în două rate. Ba chiar, într-un avînt straşnic, s-a repezit şi la examenul de ofiţer şi, spre mirarea lui însuşi, l-a trecut cu bine. Astfel, pe lîngă averea ce era să-i rămînă de la părinţi, avea şi un titlu: sublocotenent în rezervă. Se simţea măgulit şi înălţat cu titlul acesta. De ziua împăratului se îmbrăca în uniformă, în mare ţinută, şi se ducea la biserică, stîrnind senzaţie în orăşelul liniştit. Copiii se ţineau după dînsul, admirîndu-i strălucirea, iar jandarmii îl salutau înlemniţi de respect. David păşea grav şi mîndru, îşi răsucea mustaţa, îşi zdrăngănea sabia şi-şi zicea cu mulţumire că nu-i lucru puţin să fii sublocotenent în rezervă.

Îndată ce-a întors spatele şcolii, David s-a însurat cu fata unui protopop de pe Tîrnave, o fiinţă drăgălaşă, blîndă, supusă şi cu o zestre frumuşică. Bătrînul Pop însă muri înainte de a-şi putea vedea nepoţelul, care sosi tocmai în ziua cînd se împlinea anul de la nuntă. A rămas David stăpîn şi cap de familie. Nici o grije nu-l apăsa. Nevastă-sa vedea singură de toată gospodăria mai bine ca orice bărbat. Capul n-avea decît să mănînce, să se plimbe şi să se îngraşe, ceea ce nu întîrzia s-o facă, dar, fireşte, cu măsură.

Astfel David era foarte mulţumit cu viaţa. În lume nu prea ieşea. Doar uneori la berărie şi joia, ziua bîlciului, prin piaţă. Năsăudul, de altfel, atît avea. Pe dînsul însă şi acestea îl plictiseau. La berărie domnii îl omorau veşnic cu politica. Ce-i păsa lui? El voia linişte. De ce să se frămînte? Era bine cu românii, dar era bine şi cu ungurii. Ce să se amestece

el în certuri d-astea ? Se abonase, mai cu seamă fiindcă-l zăpăcise un agent, la un ziar românesc ; pe urmă, deoarece ungurii au început să vorbească pe socoteala lui, s-a abonat şi la un ziar unguresc. Şi, ca să fie pe deplin liniştit, nu cetea nici unul.

Nici măcar la alegerile de deputat nu se ducea. Degeaba stăruiau românii şi degeaba îl rugau ungurii. Ce să se încurce ? Dacă ar vota cu unul, s-ar supăra cellalt. Din pricina aceasta apoi românii îl făceau renegat, iar ungurii, agitator.

Dar el nu se sinchisea de ce zice lumea. Îşi făcea datoria de intelectual ducîndu-se, împreună cu nevastă-sa, la toate balurile şi serbările româneşti şi plătindu-şi totdeauna încincit biletul. Dăruia pentru elevii săraci, pentru toate operele de binefacere, drept care era menţionat veşnic în ziarul local printre „mărinimoşii donatori şi suprasolvenţi". La petrecerile ungureşti nu se ducea, pentru că nevastă-sa nu ştia nici o iotă ungureşte ; îşi plătea însă biletul şi acolo foarte regulat, ca să fie cumpăna dreaptă.

Astfel David Pop se simţea mulţumit şi se plimba pe uliţa cea mare din Năsăud, cu degetele în buzunarele vestei, scoţîndu-şi burta puţin înainte, privind tihnit împrejur şi avînd mereu un zîmbet bun pe buze. Mînca bine, bea binişor, fuma mult şi se juca ceasuri întregi cu Titi, odrasla lui, care acuma mergea pe trei ani.

Într-o zi însă l-a turburat o întrebare a lui Traian Hogea, directorul liceului, care făcea o politică turbată şi care era vestit că ceteşte toate jurnalele ce vin la berăria Rahova. Directorul i-a zis :

— Ei, domnule Pop, ce crezi, avem război, ori n-avem ?

— Ce război ?

— Război, domnule, război !... N-ai cetit în ziare ?

Şi s-a apucat să-i explice o mulţime de lucruri, pe care David nu le înţelegea, fiindcă nu-i plăceau de loc.

S-a dus acasă abătut şi chiar înfricoşat puţin.

— Elviro, mi se pare că ne-a bătut Dumnezeu... Auzi ce spune Hogea, că se face război !

— Se vede că s-a săturat lumea de bine, zise femeia cu indignare. Numai războiul ne mai lipsea... În loc să ne rugăm cerului în coate şi-n genunchi să ne mai dea o ţîră de ploaie, că se usucă toate bucatele pe cîmp...

David însă era atît de plouat, că Elvira, văzîndu-l aşa, se grăbi să adaoge :

— Dar nici tu nu lua în serios tot ce trăncăneşte Hogea, că doar îl ştii cîte verzi şi uscate spune.

Degeaba. Omul nu se mai putea potoli cu una, cu două. Îi intrase în suflet vorba ca o lance. Se aşeză de îndată şi începu să răsfoiască prin ziarele nedesfăcute, şi cu cît răsfoia, cu atît se întrista mai mult şi bombănea :

— Război !... Război !...

Şi brusc, îl cuprinse o mare părere de rău. Cine l-a pus pe el să se facă ofiţer de rezervă ? Cum nu s-a gîndit el atunci ? Tatăl său l-ar fi putut scăpa de armată, cu bani sau pentru boală, sau cine ştie cum. Cîţi n-au scăpat ? Acuma nici nu i-ar păsa de război. A simţit el greutatea titlului şi mai înainte, cînd trebuia să-şi piardă în fiecare vară cîte-o lună cu manevrele, să se obosească, să se chinuiască. Dar azi părerea de rău îl copleşea şi-i tremura sufletul.

„Ce dobitoc am fost, ce dobitoc !" îşi zicea cetind articolele războinice sforăitoare şi ameninţătoare.

De-acum aştepta jurnalele noi cu înfrigurare şi le cetea parcă din ce în ce mai liniştit. Zilele îl obişnuiră şi cu gîndul războiului.

— Ce-o fi o fi! Ce-or face alţii voi face şi eu... Parcă numai eu va trebui să plec?... Cum mi-o fi scris, şi pace bună!

Într-o după-amiază şi-a scos uniforma, a întins-o în curte pe sfoară, să se aerisească. Umblînd prin tîrg, şi-a mai cumpărat una-alta, ce-i lipsea. De-o fi ceva, el să fie pregătit, iar de n-o fi nimic, atîta pagubă.

Apoi într-o vineri, spre seară, pe cînd tocmai cetea un articol de ziar care spunea că sînt multe speranţe să se evite războiul, David se pomeni cu o telegramă. Începu să-i bată inima ca o pasăre speriată, iar degetele-i tremurară cînd o rupse. O ceti, îngălbeni şi murmură răguşit:

— Bine, foarte bine, voi pleca imediat!

Toată ograda parcă se puse să se legene, iar văzduhul limpede parcă se posomorî. Elvira veni îngrijorată să vadă telegrama, şi David, de-abia stăpînindu-se, îi spuse:

— Trebuie să plec chiar astă-seară. În douăzeci şi patru de ore trebuie să mă prezint la regiment.

A fost nevoie de toate stăruinţele şi lămuririle Elvirei pînă să-l înduplece să aştepte a doua zi de dimineaţă. Trebui să-i explice de zeci de ori că la Bistriţa ajunge cu trăsura în trei ceasuri şi că, deci, dacă porneşte mîine, încă soseşte mai curînd decît e nevoie. David s-a învoit, fără a fi convins pe deplin. Acuma, de altfel, el nici nu mai era în stare să înţeleagă nimic. Simţea o povară grea pe inimă şi o dorinţă mare să plece repede, să sfîrşească. Pe urmă, orice s-ar întîmpla, să se întîmple.

Nevasta a plîns toată seara şi a împachetat. Voia să fie tare, căuta să zîmbească şi zicea mereu:

— Lasă, Davide, că poate n-o fi nimic... Doar n-a înnebunit lumea să se încaiere din senin. Nu, nu, fii liniştit!... Ce zici, să-ţi pun şi vreo două flaneluri?

Într-adevăr, şi David parcă se liniştise. Şi-a potrivit uniforma pe un scaun lîngă pat, ca să-i fie la îndemînă mîine dimineaţă, şi-a pus în portofel mai multe bancnote, şi a pupat de foarte multe ori pe Titi, care rămăsese entuziasmat de strălucirea hainelor militare şi nu voia să se culce în ruptul capului.

Dimineaţa David obişnuia să doarmă pînă la nouă, căci Elvira se scula cu noaptea în cap şi avea grije de gospodărie. Acuma însă s-a trezit înainte de răsăritul soarelui şi înaintea Elvirei, s-a îmbrăcat cu uniforma, a ieşit în ogradă, a deşteptat vizitiul. N-avea de loc răbdare. Parcă-l rodea să se vadă plecat mai curînd, să-şi uşureze astfel, poate, sufletul.

La plecare a sărutat de trei ori pe Elvira şi i-a spus cu glas tremurat:

— De-oi muri, să ai grijă de Titi!

Iar femeia avea obrajii scăldaţi în lacrămi, deşi încerca să zîmbească, să nu-i îngreuieze despărţirea.

Cînd a trecut podul Vicarului, David s-a uitat înapoi. Casa lui, cea rămasă de la tatăl său, o casă bătrînească, mare, de piatră, cu o curte în faţă cît o grădină, parcă-l privea jalnic, iar în poartă Elvira flutura o batistă mică, cît un porumbel sfios, ţinînd de mînă pe Titi, care se freca la ochi cu pumnul. De-abia acum îşi aduse aminte David că nu şi-a sărutat copilul. Îi păru rău şi deschise gura să strige vizitiului să întoarcă. Dar, în aceeaşi clipă, se gîndi că întoarcerea ar fi un semn rău. Cine ştie, o fi chiar mai bine că nu şi-a luat rămas bun de la copil, căci asta poate să însemne că în curînd va veni acasă. Simţi îndată că gîndul acesta îi aduce puţină uşurare.

Ieşind din orăşel, trăsura trecu pe lîngă o cruce mare de lemn, veche, pe care era răstignit un Hristos de tinichea. David, căruia îi cam plăcuse să facă pe

necredinciosul şi să scandalizeze pe nevastă-sa spunînd că nu-i Dumnezeu, acuma se închină cucernic, bolborosind : „Doamne-ajută !"

— Da ce s-aude, domnule ? întrebă vizitiul, scuipînd între caii care alergau sprinten pe şoseaua adormită. Cică se face război ! Să fie adevărat ?

— Numai Dumnezeu poate să ştie ce-o fi, zise David.

2

Cea dintîi noapte a avut numai visuri frumoase : parcă era tot acasă, parcă se învîrtea iarăşi prin ogradă şi prin zăvoi, parcă vorbea cu Elvira şi săruta pe Titi. În noaptea a doua, însă, a visat un atac înverşunat şi o luptă cu baioneta, în care el a fost rănit în burtă de sabia unui ofiţer duşman, fioros la vedere.

Ofiţerii vorbeau numai politică, puneau la cale soarta ţărilor şi a popoarelor, şi doreau războiul cu gălăgie mare, cu scrîşniri de dinţi. David nu se simţea bine printre dînşii. Vitejiile acestea guralive îl scîrbeau. Dar îi plăcea să stea toată ziua în mijlocul plutonului, alcătuit numai din feciori de pe Valea Someşului, care mai toţi îl cunoşteau, care toţi îl iubeau, care îşi făceau cruce ca şi dînsul, cînd se pomenea de război. Printre ei îşi pierdea mîhnirea, îşi regăsea încrederea şi căpăta parcă o nădejde vagă, cuprinsă în cuvintele : „bun e Dumnezeu şi mare".

Trimise de a doua zi o scrisoare lungă Elvirei, în care o îndemna să nu fie supărată, că poate nu va fi nimic. Pe cînd scria, crezu şi el că nu va fi nimic, deşi, altminteri, de cîte ori era singur, simţea că

peste cîteva zile va fi ce n-a mai fost de cînd lumea.

De altfel, acuma era pregătit şi liniştit. Îşi va face datoria. Pe urmă puţin îi pasă. Dacă aşa i-a fost scris...

Cu o zi înainte de-a pleca din Bistriţa şi-a scris testamentul, l-a sigilat cu ceară roşie şi l-a cusut în buzunarul dinlăuntru al vestei. Nu i-a tremurat de loc nici mîna, nici inima. Se gîndea doar că, de-o muri, barem să se afle cine a fost el şi care i-au fost ultimele dorinţe. Scriind, însă, i-a trecut prin minte de multe ori că, dacă va scăpa din prima luptă, scăpat va fi din tot războiul. Licăririle acestea îl bucurau. Avea încredere în presimţiri, mai ales în cele bune, cum are totdeauna omul în faţa primejdiei sau a necunoscutului.

3

Batalionul lui David a pornit cel dintîi, în ziua cea dintîi.

Curtea cazărmii fusese plină de ţărani posomorîţi, de femei în lacrămi, de alergături, de strigăte, plînsete, înjurături, de zăpăceală. Pe străzi, o îmbulzeală grozavă. Lumea străină urla de însufleţire şi bătea cu flori pe oamenii care mergeau să moară cine ştie pe unde şi pentru ce.

David habar n-avea unde se duce. De-abia a doua zi, într-o gară de prin şesul Ungariei, au aflat că se vor bate cu sîrbii. De altminteri, lui nici nu-i păsa cu cine are să se bată. Îi era totuna. Trebuie să-şi facă datoria, încolo, ce-o vrea Dumnezeu.

Era atît de calm, parcă de cînd lumea numai războaie ar fi făcut. Amintindu-şi în treacăt de viaţa

lui tihnită din Năsăud, i se părea că visează, că viaţa aceea n-a existat aievea niciodată, cu toate că nu trecuse mai mult de zece zile de cînd primise telegrama cea grozavă. Parcă era alt om. Cel din Năsăud amorţise, făcînd loc unui somnambul ce-şi zicea mereu, ca o încurajare şi o mîngîiere :

„Îmi voi face datoria..."

Nu îndrăznea, poate nici nu era în stare, să-şi dea seama ce s-a petrecut în sufletul său. Nici prin gînd nu i-a trecut să se întrebe ce-i datoria. Se agăţase de cuvîntul acesta şi era mulţumit că într-însul a găsit un sprijin destul de puternic. Poate că, încercînd să se dumirească, n-ar mai fi avut liniştea şi stăpînirea de sine. Poate că, dacă ar fi vrut să afle, i s-ar fi deschis o prăpastie şi s-ar fi înfricoşat atît de mult, încît l-ar fi cuprins turburarea şi groaza. Poate că simţea toate acestea şi înadins înnăbuşea din rădăcină orice gînduri chinuitoare.

Ceilalţi ofiţeri, cei care făcuseră politică şi vitejii acasă, acuma, apropiindu-se de cîmpiile morţii, deveneau din ce în ce mai nervoşi, galbeni la faţă şi răguşiţi la glas. David, dimpotrivă, avea pe buze un zîmbet de o mulţumire stranie, parcă s-ar fi dus la o serbare frumoasă, hotărît să plătească înzecit costul biletului. Cînd batalionul a jurat din nou credinţă împăratului, în faţa duşmanului, David a jurat din tot sufletul. Jurămîntul îi întărea credinţa în datoria salvatoare.

Cele dintîi bubuituri de tunuri i-au cutremurat puţin inima, iar sîsîitul gloanţelor care-i alergau pe lîngă urechi l-au spăimîntat. Mai ales însă cînd a văzut pe cel dintîi flăcău din plutonul lui, alături de dînsul, căzînd cu faţa în jos, ca un sac de pămînt, fără şapcă şi cu ceafa înroşită de sînge, i-a trecut prin créieri, scurt, ca o fulgerare :

„Datoria e moartea".

Şi s-a buimăcit.

Pînă atunci, cum-necum, uitase să-şi închipuie că războiul înseamnă moartea. Pînă atunci i se păruse ceva nelămurit, înfricoşător, dar fără să se gîndească numaidecît la moarte sau poate gîndindu-se la ceva mai rău ca moartea. Dar s-a lămurit repede. A înţeles şi s-a întărit mai mult. Gîndul morţii, îndată ce s-a ivit, nu l-a înfricoşat. Moartea-i pentru oameni. O aştepta deci cu seninătate, nepăsător, ca ceva trebuincios sau întîmplător. După ce a văzut primul mort, şi, apoi, cu cît a văzut mai mult sînge, a priceput că moartea alege şi că, oriunde ar fi omul, îl ajunge. În seara întîiei lupte a numărat zîmbind şapte găuri de gloanţe în chipiu, în mînecile tunicii, în bufanţii pantalonilor. Gloanţele au bîzîit împrejurul lui şapte ceasuri necurmat, dar au căutat pe alţii, nu pe dînsul. Maiorul care rămăsese în marginea satului, cu vreo doi kilometri în urma liniei de moarte, ascuns în nişte mărăcini, a fost găsit rece, lovit în inimă de un glonte rătăcit, pe cînd el a scăpat fără nici o zgîrietură în ploaia ucigătoarelor năpîrci de oţel.

Ziua aceasta i-a dat siguranţa. De aci încolo mergea prin focul cel mai năprasnic ca şi cum s-ar fi plimbat prin piaţa Năsăudului, într-o dimineaţă de vară, numai printre porumbeii vicarului. Soldaţii prindeau încredere şi îndrăzneală văzîndu-l. Era o cochetare cu moartea, nevrută, firească, pe care ceilalţi o numeau curaj sau eroism, dar care pentru dînsul era numai împlinirea datoriei. În curînd i-a mers vestea. Camarazii îl priveau cu puţină invidie, comandanţii, cu respect. Au venit medalii şi cruci să-l răsplătească. El însă nu s-a bucurat şi nici nu le-a purtat. Zîmbea şi-şi zicea :

„Răsplată pentru datorie... Ridicol."

4

Dar zilele, săptămînile, lunile trec mereu şi războiul nu se mai sfîrşeşte. O biruinţă mare nu foloseşte cît o picătură mică de iod pe rana unui ostaş. Şi biruinţele atrag înfrîngeri, şi înfrîngerile alte biruinţi, şi războiul ţine.

David Pop, soldat viteaz şi iscusit, a căpătat, împreună cu o stea mai mult pe guler, şi o însărcinare mai de seamă : o secţie de mitraliere. Războiul lung a făcut din civilii neştiutori ostaşi de frunte. Şi din Serbia l-au trecut în Galiţia, şi din Galiţia iar în Serbia, şi pe urmă în Polonia. S-a bătut în mlaştinile Pripetului şi pe malurile Dvinei, iar în cele din urmă a ajuns în valea Isonzului, unde s-a statornicit.

Trecuse doi ani de cînd David Pop n-a prea cunoscut zile fără trosnituri de tunuri şi fără lătrat de mitraliere. Alţii doreau pacea, casa şi familia, el nu mai dorea nimic. Se încăpăţînase în datorie ca un smintit într-o idee fixă. Alţii au găsit răgaz să se repeadă pe acasă, el n-a avut şi nici n-a căutat. Parcă-i era teamă că, de-ar ieşi o clipă din făgaş, şi-ar pierde deodată toată liniştea, s-ar reîntoarce în sufletul său cellalt David Pop, cel tihnit de odinioară. Şi atunci, cine ştie ce s-ar alege din năzuinţele lui de-acuma ? !

Scria în fiecare săptămînă, regulat, Elvirei. Îi trimetea sărutări ei şi lui Titi, şi speranţe că în curînd se va sfîrşi, va veni, vor fi iar fericiţi şi tihniţi. Primea mai puţin regulat scrisori de la nevastă-sa, cu lacrimi, cu dorinţi, cutremurări de grije şi rugăminţi la Dumnezeu. Dar nici acestea nu-l scoteau din socoteala lui. Îi era dor de nevastă şi copil, un dor ciudat, care nu-i abătea gîndurile de la datorie. „Întîi datoria, îşi zicea, şi pe urmă tihna, pacea, dragostea.“

Nici în vis nu mai umbla pe-acasă. Visa asalturi crîncene, lupte furtunoase, obuze ce se spărgeau lîngă el şi-l lăsau nevătămat, comenzi desperate, gemete sfîşietoare. Visa şi noaptea războiul pe care-l făcea ziua. Alţii se visau mereu acasă şi, cînd se deşteptau, plîngeau că visul n-a fost realitate.

5

Acuma viaţa i se scurgea într-o văgăună săpată adînc în stîncile Carsului, în dosul liniei de foc, la cîţiva paşi. Avea un pat ticluit din scînduri verzi şi o saltea moale, luată dintr-un sat părăsit, şi lumină electrică adusă şi pusă înadins spre a le batjocori mizeria. Aici trăia acuma împreună cu un căpitan croat, un locotenent şi doi sublocotenenţi unguri, care toată ziua înjurau şi oftau după pace. De cînd trecuse la mitraliere, David fusese strămutat într-un regiment unguresc, unde se simţea foarte stingher, fiindcă el vorbea prost ungureşte şi nu se prea înţelegea cu soldaţii, care, de altfel, erau mai bătrîni, aveau copii acasă şi veşnic se văitau şi se jeluiau de oboseală şi de dor. Şi viaţa de-abia se urnea din loc aici, ca o apă mare căreia nu i se vede cursul.

În vizuina aceasta s-a pomenit, într-o bună zi, cu Alexe Candale, un prieten vechi de pe la universitate, un om uscăţel, cu ochii negri foarte vii şi pătrunzători, cu un glas tăios şi cald. David l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat. Îi asculta vorba ca o evanghelie. Erau luni de zile de cînd nu mai auzise un cuvînt românesc. Nu se sătura privindu-l şi auzin-

du-l. I se părea că truda războiului şi veşnica ameninţare a morţii i-au mai înăsprit înfăţişarea, dar că sufletul i-a rămas poate şi mai aprins ca odinioară.

Erau singuri.

— Nu te-ai prea schimbat, Alexe, zise David cu o dojană zîmbitoare. Cum erai acum zece ani eşti şi astăzi.

— Dar vremurile s-au schimbat cumplit, răspunse Candale repede, privindu-l drept în ochi, întrebător parcă.

David simţea în privirea prietenului o preocupare mare, o povară grea ce-i apăsa poate inima, o îngrijorare însufleţită, dar nu înţelegea nimic. După o tăcere scurtă, Alexe urmă brusc, cu aceeaşi voce întrebătoare, sfredelitoare :

— De trei ori am fost rănit şi nu ştiu pentru ce !

— Eu nici măcar zgîriat n-am fost, şi se împlinesc doi ani de cînd mă bat neîncetat. Cu sîrbii, cu ruşii, cu cazacii, cu italienii, cu toţi m-am lovit, zise David cu puţină mîndrie, ceea ce nu prea era în obiceiurile lui.

— Ne vărsăm sîngele prin ţări străine şi nu ştim pentru ce ! rosti Candale cu glasul de adineaori. Apoi, fiindcă în ochii lui David văzu aceeaşi nedumerire încăpăţînată, urmă pătimaş, din ce în ce mai aprins : Dar ce-avem noi cu sîrbii ? Ce-avem noi cu ruşii ori cu italienii ? Ce-avem ? Spune-mi tu, că eu degeaba mă întreb ! Ce ne-au făcut şi ce le-am făcut ? Şi cu toate acestea ne măcelărim de atîtea luni de zile. Tu habar n-ai ce s-a prăpădit din flăcăii noştri, cît sînge românesc s-a vărsat ! Au rămas satele pustii. Şi toate, degeaba ! Înţelegi tu ? Degeaba !... Ce va răsări din marea aceasta de sînge românesc, din pămînturile îngrăşate cu cadavrele noastre ? Crezi tu că vom avea noi vreo mulţumire ? Crezi ?... E îngrozitor ce se petrece cu noi. Alţii cel

puţin ştiu că se sleiesc pentru ceva, alte neamuri. Dar noi ?... De ce ? De ce ?

David Pop îl asculta cu ochii mari, uluiţi aproape. I se părea că în faţă i se deschide o prăpastie în care va trebui să se rostogolească în clipa cînd îşi va arunca ochii spre dînsa. Simţea lămurit că începe să-l cuprindă o frică ciudată şi murmură grăbit, ca şi cînd s-ar fi agăţat de o funie salvatoare :

— Datoria, Alexe !

Candale însă izbucni aspru, hotărît :

— Datoria ?... Orice datorie are margini !

Un sublocotenent bătrîn intră vesel, triumfător, aducînd cu mîndrie o veste de victorie cine ştie unde, şi, după ce o împărtăşi celor doi prieteni, adăugă singur, melancolic :

— Toate acestea însă nu ne apropie de pace.

Nu mai putură vorbi, şi Candale plecă în curînd. David rămase încurcat, turburat, cum n-a mai fost niciodată. Mereu simţea prăpastia ameninţătoare în faţă, tot mai largă, mai chemătoare. Tocmai noaptea tîrziu, pe front, în dosul mitralierelor care măcăiau înfricoşător, în mijlocul ploii de oţel, tocmai atunci îşi mai veni în fire şi se pomeni deodată zicîndu-şi cu o uşurare :

„Alexe e pornit rău... Aşa a fost totdeauna... Datoria !“

Şi privind cum un soldat schimba benzile de cartuşe, cum ochitorul corecta mereu maşina morţii, căutînd să străbată întunerecul din faţă, de unde veneau stăruitoare obuzele ce se spărgeau pe cer cu lumini galbene, semănînd gloanţe, văzînd rachetele luminoase înălţîndu-se în văzduh şi uitîndu-se de acolo minute întregi ca nişte ochi fără milă, aducători de moarte, David se gîndea numai la Candale şi, cu cît se gîndea acuma, cu atît se potolea. Alexe numai de boroboaţe s-a ţinut şi la Cluj, odinioară.

Veşnic avea certuri, ba cu studenţii unguri, ba cu profesorii, ba din pricina manifestaţiilor. Voia triumful dreptăţii şi cine mai ştie cîte altele. David însă nici atunci n-a priceput rostul vălmăşirilor. Adică de ce ceartă, hărţuială ? Ce folos ? Parcă românii nu vor fi tot români, oricît s-ar căzni să-i oropsească ? Poftească oricine să facă pe Vasile Precup ori pe Toader Hîrlău să nu mai umble în opinci şi să nu mai doinească ! Va să zică, toate ciorăvăielile în privinţa aceasta sînt vorbe de clacă. Şi la urma urmelor, ce-au folosit toate frămîntările ? Poate că mai rău au otrăvit sufletele, poate că...

În clipa aceea un obuz uriaş vîjîie ca o furtună în văzduh şi îndată se înfige numai la cîţiva paşi de dînsul, acoperindu-l cu pămînt, împreună cu soldaţii de la mitralieră. Maşina îşi încetează brusc tăcăitul. Oamenii se dezgroapă tremurînd, cu sudori de gheaţă. David îşi scutură nisipul din păr şi de pe haine, zicîndu-şi cu un oftat în care era şi mulţumire, şi părere de rău :

— Asta da, asta-i realitatea... Celelalte-s visuri şi închipuiri.

6

A doua zi i-a ieşit din cap de tot turburarea pricinuită de cuvintele lui Candale. Îşi urma viaţa ca mai înainte : mitralierele, şi somnul, şi mîncarea. Altminteri, nimic nu-l interesa. N-a mai cetit iarăşi nici un ziar de cînd a început războiul. Adică de ce să citească ? Din jurnale să afle cum e războiul, el, care zilnic, în fiecare minut îi vede în faţă grozăvia şi simte de jur împrejur cum îl pîndeşte moartea ? Camarazii veşnic discutau, veşnic făureau planuri de viitor, iar deseori se certau împărţind Europa sau aşezînd rostul popoarelor după pace. David stătea în vremea aceasta întins în pat cu ochii la becul electric, fără vreun gînd în minte, avînd doar senzaţia că ţeasta i-e cu desăvîrşire goală, parcă războiul i-ar fi stors încetul cu încetul tot creierul.

Zilele se schimbau, mereu neschimbate, nepăsătoare şi nenumărate. David cel puţin nici nu le mai ţinea seama. Ce folos ? Ce-a fost ieri va fi şi mîine. Nimic mai bun, nimic mai rău. Îi plăcea să vegheze aşa, nemişcat, cu ochii deschişi, fără să vază, cu urechile ascuţite, fără să auză. Astfel barem îşi odihnea oasele şi-şi cruţa nervii pentru ceasurile datoriei.

Într-o seară, stînd aşa pierdut, a băgat de seamă, fără să vrea, că tovarăşii lui sînt mai aprinşi ca de obicei, că vorbesc înfuriaţi şi, din cînd în cînd, aruncă spre dînsul priviri piezişe şi bănuitoare. Mai ales un locotenent secui, foarte mustăcios şi cu nasul vînăt, gesticula ca un desperat, sporovăia mereu nemţeşte şi se întrerupea brusc spre a înjura lung pe ungureşte. Atunci David a făcut ceea ce nu făcuse niciodată : a întrebat pe căpitanul croat ce s-a întîmplat. Doi sublocotenenţi au sărit fripţi :

— Ce s-a întîmplat ? ţipară piţigăiat. Dumneata nu ştii ?... Dumneata dormi, dumneata...

Căpitanul, mai potolit, îl lămuri :

— S-a întîmplat, amice, că românii dumitale ne-au sărit în spate...

— Ca nişte bandiţi, ca nişte tîlhari ! S-au repezit în Ardeal, poate că în clipa aceasta sînt în satul meu, poate că ticăloşii acuma devastează casa mea părintească ! răcni locotenentul secui cu o privire sălbatică.

Era tocmai o zi de marţi. Toate relele numai în zile de marţi îl năpustiseră. Marţi !

David Pop se ridicase pe jumătate în pat şi acuma stătea cu ochii mari, largi, uimiţi. Se făcuse o tăcere adîncă în vizuină, întretăiată doar de respiraţiile furtunoase ale secuiului. Toţi se uitau la David întrebători, într-o aşteptare grea, ca şi cînd de o vorbă a lui ar atîrna mersul lumii întregi şi soarta războiului. El îi privi pe rînd, îşi făcu gura pungă, parc-ar fi vrut să zică ceva, clătină din cap în semn de nedumerire şi apoi se lăsă iar pe spate, cu mîinile încrucişate sub ceafă.

Un sublocotenent nu se putu stăpîni şi zise celorlalţi, pe ungureşte, încet, dar aşa încît să auză şi David :

— Pun rămăşag că-i pare bine... Zadarnic, are sînge de trădător !

David într-adevăr auzi, pricepu şi tot nu spuse nimic. El ştia că şi-a făcut datoria deplin şi nu se sinchisea de vorbele nimănui. În patruzeci şi nouă de lupte crîncene nu-şi pierduse niciodată sîngele rece, salvase situaţia de multe ori, drept care fusese de atîtea ori lăudat, decorat, îmbrăţişat. Acuma să-şi piarză firea ?

Căpitanul, însă, făcîndu-se a nu auzi vorbele sublocotenentului, curmă tăcerea întrebînd fără înconjur :

— Tu ce zici, camarade ?

Glasul răsună ca o acuzare. David avu o tresărire. Parcă i se urca un nod greu în piept, gata-gata să-l sugrume. Răspunse repede :

— Ce-mi pasă mie ?... Eu ştiu că-mi fac datoria. Încolo tune, fulgere...

Şi se întoarse încet, oftînd, cu faţa spre peretele de stîncă, unde pe cîteva cuie îi erau atîrnate hainele şi armele, toată averea lui de azi.

Căuta să fie liniştit, şi nu mai putea. Simţea că îi furnică ceva prin inimă, că în minte pornesc de-a valma gînduri stranii. Se silea să nu dea ascultare discuţiei camarazilor, cum a făcut totdeauna, şi nu izbutea. Auzea neîncetat, ca nişte stropi de plumb ce i-ar fi picurat pe creieri :

— Ticăloşii... Trădătorii... Valahii... Transilvania...

Ura şi furia ofiţerilor i se izbeau de timpane, îi pătrundeau în sînge, i se coborau în suflet şi i-l răscoleau cumplit. Se pomenea că pe buze i se grămădesc răspunsuri la ocări, simţea că ocările îl chinuiesc.

„Trebuie să fiu liniştit ! Ce-mi pasă mie ? Ce am eu să mă amestec ?" îşi zicea mereu şi tot de atîtea ori se hotăra să nici nu se mai gîndească la ceea ce se petrece împrejurul lui.

Dar liniştea îl ocolea acuma. Vorbele ofiţerilor i se înfipseră adînc în urechi şi-i răsunară toată noaptea. Şi noaptea aceea a fost înfricoşătoare şi nesfîrşită, cu toate că nici un bubuit de tun şi nici un foc de puşcă n-a cutremurat-o. Ceilalţi dormeau duşi, sforăiau straşnic şi din cînd în cînd tresăreau sau strigau speriaţi prin somn. El însă n-a putut închide ochii nici un minut, deşi stătuse aproape douăzeci şi patru de ceasuri lîngă mitralieră, în mijlocul pîrjolului, şi era zdrobit de oboseală. Acuma capul îi vuia de gînduri, parcă toate cele înnăbuşite în doi ani de zile s-ar fi năpustit deodată asupra lui să-l strivească sub povara lor.

Îşi aduse aminte de Elvira şi de Titi şi-l cuprinse un dor sălbatec. I se făcu în inimă un gol mare, mistuitor şi dureros, iar ochii i se umeziră.

— Doi ani ! Doi ani ! murmură dînsul înduioşat.

Apoi îndată îi năvăliră în minte iarăşi vorbele ofiţerilor, ocările şi ameninţările. Şi pe urmă brusc i se aprinse în gînd întrebarea lui Candale, ca o făclie puternică : „De ce ne vărsăm noi sîngele ?" Şi drept răspuns se îmbulzea vorba căpitanului, de mai multe ori, obsedantă :

„Românii ne-au sărit în spate..."

Niciodată cuvîntul acesta, „românii", nu i-a sunat în urechi mai ademenitor ca acuma. Îl repeta mereu în gînd, îl rosteau în neştire şi buzele lui, fără glas, cînd duios, cînd aspru, cînd dulce, şi simţea ca o mîngîiere de mamă rostind :

„Românii... Românii... Românii..."

Şi deodată se pomeni închipuindu-şi ce-ar fi dacă în Năsăud solgăbirăul[1] ar fi român, şi silvicultorul, şi judecătorul, şi jandarmii, şi în Bistriţa iarăşi numai români la tribunal, la primărie, la şcoli, pînă şi fişpanul[2] să fie român. Şi pretutindeni, în toată Transilvania, numai români. Ce-ar fi ?

Gîndul îl bucură ca pe un copil şi adăugă zîmbind în sine :

„Chiar şi honvezii[3] să fie sub comandă românească".

Se opri brusc, parcă s-ar fi speriat că-l bat asemenea gînduri.

„Nu se poate !... Auzi, ce copilării !... Copilării !... Prea ar fi..."

Murmură de cîteva ori „copilării", dar în curînd iar se surprinse zicîndu-şi :

„Românii au intrat în Ardeal... Poate că au ajuns şi pe la noi ?... Poate că acum solgăbirăul e român în Năsăud..."

Vedea cu sufletul toată harta Transilvaniei, încercuită de Carpaţii sălbatici, şi oştiri multe, coloane nesfîrşit de lungi repezindu-se vijelios prin trecătorile strîmte şi întortocheate, intrînd prin sate unde

[1] *Solgăbirău* — funcţionar din fosta administraţie austro-ungară (corespunzînd pretorului de mai tîrziu).

[2] *Fişpan* — funcţionar din fosta administraţie austro-ungară (corespunzînd prefectului de mai tîrziu).

[3] *Honved* — nume purtat de soldaţii din infanteria maghiară sub monarhia austro-ungară.

femeile şi copiii se uitau cu uimire din porţi, înaintînd fără zăbavă prin Alba-Iulia, prin Cluj, prin Sibiu, spre Tisa, irezistibile, cine ştie pînă unde.

Deodată însă îi bîzîiră în urechi ocările secuiului, vedenia pieri şi în schimb începu să se gîndească ce lupte grele trebuie să fie acolo cu duşmanul, care a năvălit în ţară. Un fior de ruşine îi trecu prin tot corpul, dîndu-şi seama că s-a bucurat o clipă de pătrunderea oştirilor duşmane pe pămîntul patriei. Dar iarăşi îndată, instinctiv, murmură trist şi îngrijorat :

„Duşman... duşman..."

Îl durea în suflet cuvîntul. Mai simţise el o dată durerea aceasta o clipă, cu vreun an în urmă, în Galiţia. Un val de ruşi ajunsese pînă la piedicile de sîrmă ghimpată, în faţa tranşeii lui. Cîţiva începuseră să taie sîrmele cu foarfece grele, cînd David porunci să latre mitralierele. Două minute a ţinut toată afacerea. Ruşii se rostogoliseră pe rînd, doborîţi parcă de o coasă uriaşă, nevăzută. Puţini se întoarseră năuciţi şi o luară la fugă înapoi, urlînd ca nişte fiare căzute în capcană. Măcăitul maşinii îi urmărea necruţătoare, îi izbea din spate, îi prăvălea la pămînt. În apropiere, încurcaţi printre sîrmele încîlcite, cu trupurile însîngerate de gloanţe şi sfîşiate de ghimpii de oţel, zeci de vrăjmaşi să văitau, înjurau, gemeau. Printre glasurile de suferinţă şi de spaimă, David auzi lămurit o jeluire :

— Mamă, mamă !... Sufletul meu, mamă !

Pe-atunci David avea sub dînsul flăcăi de pe Someş. Unul dintr-aceştia zise mirat şi plin de milă :

— Auziţi ?... Muscalul se vaită pe româneşte...

David n-a spus o vorbă, a tresărit scurt, simţind o săgeată în inimă, s-a gîndit o clipă că trebuie să fie vreun basarabean, dar s-a recules repede, zicîndu-şi: „Fie ce-o fi, dacă-i muscal e duşman !".

Acuma însă îşi amintea îngrozit gemetele acelea, le auzea limpede, jalnice, pătrunzătoare, amestecîndu-se cu altele, care-i sfîşiau sufletul. Bîlbîi cutremurîndu-se :

— E îngrozitor să se ucidă frate pe frate !

Şi tot atunci i se înghesui în minte întrebarea :

„Ce-aş face eu să fiu acolo, în faţa lor, cu mitralierele mele ?“

Inima i se strînse ca într-un cleşte înroşit. În loc de răspuns însă îşi zise iar, mai prăpădit :

„E cumplit... Frate pe frate... Bine că nu sînt acolo.“

Îşi făcu cruce şi murmură uşurat puţin :

— Bine că nu sînt acolo... Ar fi cumplit... Aici ştiu că-mi fac datoria şi nu-mi mai pasă de nimic.

Aţipi spre ziuă şi se visă în Transilvania, prin Năsăud, cu Titi în braţe, sărutînd pe Elvira, apoi deodată în faţa unei companii româneşti, cu mitralierele lui, nehotărît, îndurerat, gîndindu-se zdrobit de groază : „Ce să fac ? Ce să fac ?“...

7

Se deşteptă asudat, obosit, uluit. Porni să-şi facă slujba ca pînă acum, cu sînge rece, dar i se păru că tovarăşii lui, deşi nu mai vorbeau nimic de războiul cel nou, îl urmăreau mereu cu ochi bănuitori. El însuşi se simţea oarecum vinovat şi de-abia mai îndrăznea să le înfrunte privirile. Se temea că i se cetesc pe faţă gîndurile care l-au torturat azi-noapte. Îl înfuriau acuma gîndurile acelea, fiindcă îl urmăreau într-una şi-i răscoleau liniştea care-i dăduse puterea doi ani de zile să-şi facă datoria pretutindeni, care-l scăpase de toate grijile şi dorinţele.

„Îmi voi împlini datoria pînă la capăt !... Datoria !... Datoria !...“ îşi repeta necăjit şi stăruitor căutînd să-şi recîştige astfel echilibrul. Dar simţea cu mirare şi spaimă că cuvîntul acesta nu mai e în stare să-i potolească nici creierii, nici sufletul, că acuma îndată se ridică, mai otrăvitoare, întrebarea : „Care datorie ?“ şi că la aceasta nu mai găseşte nici un răspuns mulţumitor.

S-a bucurat cînd, după amiazi, i s-a dat o însărcinare mai primejdioasă. Poate va avea norocul să-l izbească şi pe el un glonte, să se sfîrşească brusc toate gîndurile şi temerile. Tot moartea e cel mai bun leac pentru orice durere. Niciodată nu intrase în luptă cu dorinţa sau măcar cu gîndul de-a muri. Azi însă moartea i se părea o binefacere. De ce să se chinuiască, să tremure mereu că-l vor trimite şi pe dînsul „acolo“ ?

Dar moartea nu-l voia. Îi căzură aproape toţi oamenii de la mitraliere ; fu silit în cele din urmă să se aşeze el la ochitor şi totuşi nici o fărîmă de oţel nu se apropie de dînsul. Parcă înadins îl ocoleau gloanţele. Unde se ducea el, nu mai şuierau cu atîta înverşunare.

Zdruncinarea luptei însă tot îi mai mulcomi gîndurile. Dormi buştean, iar cînd se sculă, îşi zise triumfător :

„Dacă-ţi faci datoria, nici dracul nu te atinge !“

Se linişti într-adevăr. Doar că acuma aştepta cu nerăbdare comunicatele de război şi că în comunicat se pomenea căutînd întîi şi întîi „frontul românesc“ şi cetind rîndurile acelea veşnic cu o strîngere de inimă.

8

Peste zece zile apoi veni un ordin urgent : regimentul se va învagona imediat şi va fi transportat pe teatrul de război din Transilvania.

David nu avusese vreme nici măcar să-şi dea bine seama ce s-a întîmplat. S-a pomenit într-un vagon, împreună cu o mulţime de ofiţeri, între care şi Alexe Candale, care-l pironea mereu cu ochi întrebători, înfierbîntaţi. Dar n-au putut schimba nici o vorbă pînă tocmai a doua zi, într-o staţie mică, unde trenul poposea vreo două ceasuri.

Candale l-a întrebat repede, înnăbuşit :

— Ei, ce faci ?

David aşteptase întrebarea, care totuşi îl ului cumplit. Răspunse tot printr-o întrebare :

— Dar tu ?

— Eu voi trece la ai noştri îndată ce voi putea. În orice caz ştiu că n-am să trag nici un singur foc de puşcă... Mai bine să mă omoare ei pe mine decît să lovesc eu pe vreunul dintr-înşii... Nu ?

David nu răspunse. Nu-i veni în minte la repezeală nici un răspuns. De-abia pe urmă zise cu sfială, aproape tremurînd de emoţie :

— Dar datoria ?... Dar jurămîntul ?

Candale n-avu vreme să spună nimic. Din faţa lui se vedea însă un dispreţ ciudat pentru vorbele lui David. Simţiră că ceilalţi ofiţeri îi priveau şi că în privirile lor era o bănuială. Trebui să se despartă.

Uruitul roatelor de oţel, zgomotul monoton al trenului în mişcare îi închideau ochii. Stătea nemişcat, aproape zgribulit, într-un colţ, pe canapea, şi mintea îi fierbea. În compartiment ofiţerii nu-l mai luau în seamă, vorbeau, rîdeau, fumau şi doreau strivirea „valahilor". Din toate sporovăielile David n-auzea decît „strivirea valahilor", şi cuvintele acestea îl revoltau atît de mult, că-i trebuiau sforţări uriaşe să se stăpînească, să nu izbucnească.

„Ce mă mai necăjesc zadarnic ? îşi zicea mereu, căutînd să se potolească. De ce ?... Datoria-i datorie."

Nu izbutea, şi-şi muşca buzele şi încerca iarăşi vorbe mulcomitoare :

„De ce, adică, mă prăpădesc cu firea ? De ce mă chinuiesc ? Eu sînt de vină că trebuie să mă duc «acolo» ?... Eu n-am vrut... Nu vreau... Mi-e groază... Dar trebuie să-mi fac datoria ! Trebuie, trebuie !"

Se agăţă de vorba aceasta şi o murmură zăpăcit, torturat, ca un cîntec de jale, fără încetare, cine ştie cîte ceasuri :

— Trebuie ! Trebuie ! Trebuie !

9

La Arad trupele fură debarcate şi trimise într-un lagăr, afară din oraş, unde mai poposea un regiment, sosit cine ştie din ce parte a Rusiei.

David nu mai avea stare. Cu cît se apropia de front, cu atît inima îi zvîcnea mai strînsă, cu atît în creieri i se îngrămădeau gînduri şi vorbe care-l ardeau. Se plimba acum, cu capul în pămînt, printre corturile ridicate în grabă, printre soldaţii obosiţi care mîncau, cîntau, înjurau. Parcă în toată lumea aceasta numai el ar fi fost chinuit de teama frontului, de ziua de mîine, de întîlnirea cu „ei". Ceva îl mîna neîncetat, undeva, oriunde, numai să nu stea locului. Îi era mereu frică să nu-l podidească deodată un plîns cumplit, să se facă de batjocura oamenilor, el, care mersese veşnic cu fruntea sus, în cele mai furioase ploi de foc.

Rătăcind prin cuprinsul lagărului, se pomeni deodată în faţa unui ofiţer ras de mustăţi, cu ochii mici,

cu un nas subţire, cu bărbia ascuţită. Se opri fără să vrea. Faţa aceasta parcă-i era cunoscută. Ofiţerul trebuie să fi avut aceeaşi impresie, căci, după o clipă de ezitare, se repezi la David cu mîinile întinse, strigînd cu o bucurie sinceră :

— David Pop !

— Întocmai, răspunse David stringîndu-i amîndouă mîinile. Era mai să nu te recunosc fără barbă şi fără mustăţi.

— Le-am sacrificat pe altarul patriei de frica lighioanelor, zise ofiţerul luîndu-l de braţ şi apoi urmînd cu mirare : Dar bine, dragă, tu, tu, ofiţer ? Ce-ai păţit ?... Eu credeam că trîndăveşti la Năsăud şi că acuma faci parte din comisiunea care iese cu prapori şi icoane să întîmpine pe dorobanţii români... Ei, ce zici ?... În frumoasă încurcătură ne-au aruncat întîmplările acestea şi pe noi, cei care sîntem la datorie.

Era un prieten bun al lui David, avocat din Bistriţa, Emil Oprişor. David îl ştia „şovinist turbat", cum le zicea dînsul odinioară celor ce nu se astîmpărau. A fost chiar închis o lună în temniţa de la Seghedin pentru că a îndemnat pe ţăranii din Vărarea, care erau în proces cu saşii din Pinteneasa, să nu se dea bătuţi şi pentru că, în urma aţîţărilor lui, Vărăşenii au împuşcat vreo cîţiva boi de-ai saşilor pe pămînturile împricinate.

Veselia prietenului însă îl turbura. Cum poate fi atît de vesel cînd pleacă „acolo" ?... Sau poate că Oprişor s-a hotărît, ştie ce va face ?... Nu se putu opri şi-l întrebă îndată, scurt, cu mult înţeles şi puţină răguşeală în glas :

— Tu ce zici ?

Aştepta răspunsul cu inima ghemuită.

Emil Oprişor răspunse însă fără şovăire, repede, cu o nepăsare uimitoare :

— Ce zic, dragul meu ?... Zic că trebuie să ne facem datoria. Iată !... Există oare altă posibilitate ? Eu nu văd. Doar s-o ştergi la duşman... (David tresări auzindu-l cu cîtă răceală rosteşte cuvîntul „duşman".) Asta însă nu se poate. Întîi fiindcă ai jurat şi eşti obligat să-ţi ţii jurămîntul. Eu nu admit trădarea nici sub pretext că o faci pentru ţară sau pentru neam. Trădătorul e un ticălos, orişice motive l-ar îndemna la trădare. Mai ales că motivele totdeauna, înţelegi, totdeauna sînt interesate într-un fel sau altul şi izvorîte din egoisme laşe. Pe urmă, chiar presupunînd că ai vrea să treci la duşman, întrebarea este : poţi ? Eu cred că nu. Fii sigur că pe noi ne supraveghează mii de ochi. O mişcare suspectă, şi te trezeşti cu glontele în spate sau, în cazul cel mai rău, cu ştreangul. Şi apoi, la urma urmelor, duşmanu-i duşman. Dacă trage el în tine, tu să nu tragi ?

David nu se putu stăpîni. Îl întrerupse cu atîta mirare în voce, încît Oprişor se zăpăci o clipă :

— Tu ?... Tu ?

— Dragul meu, reluă Oprişor cu o uşoară şovăire, înainte de toate să ne înţelegem că războiul e război, va să zică ceva extrem de tragic, tot ce cunoaşte lumea mai tragic. Ce poate fi mai cumplit decît să ucizi pe cineva care nu ţi-a făcut niciodată vreun rău, pe un biet necunoscut din cine ştie ce ţară depărtată, care poate să fie cel mai cumsecade om de pe faţa pămîntului ? Dar, de vreme ce războiul există, poţi tu, simplu candidat la moarte eroică, vorba ceea, să mergi împotriva curentului, să te pui de-a curmezişul nebuniei generale ?... Slavă Domnului, mai român ca mine nu cred să fi fost mulţi. Am suferit, ştii bine, pentru sentimentele mele neprecupeţite. Mi-ar fi drag şi poate că sufletul meu doreşte chiar izbînda duşmanului, doreşte în adîncul său ca Ar-

dealul să fie românesc, cum se cuvine, deşi, să-ţi spun sincer, nu prea cred. Totuşi, în situaţia în care ne aflăm, noi nu putem decît să ne facem datoria pînă la moarte. De altfel, eu, îţi mărturisesc, aş prefera să cad de gloanţe româneşti decît de ruseşti. Murind aşa, voi avea impresia că mor, măcar în sens negativ, pentru triumful românilor.

— Ce iesne se găsesc toate argumentele! murmură David îndurerat.

Tăcură amîndoi cîteva clipe, fără să se privească. Simţeau amîndoi că-i desparte un zid şi că nu se vor putea înţelege. Vorbiră pe urmă de altele, îşi schimbară impresiile celor doi ani de lupte, amănunte simple despre fluturarea aripelor morţii. Vorbind, încercau amîndoi să zîmbească, să pară veseli, dar nici unul nu izbutea. Inima lui David era cuprinsă de un frig mare, încît se minuna că nu-i dîrdîie dinţii.

Apoi se despărţiră ca doi străini. Îşi dădură mîna, îşi urară noroc, iar David îi zise la revedere pe nemţeşte, ca şi cînd ar fi vorbit cu oricare din camarazii ceilalţi, cei de care sufletul său nu era legat prin nici o fibră. Rămase pe loc şi se uită lung în urma lui Oprişor, care mergea cu capul sus, legănîndu-şi puţin corpul şi tăind aerul cu o cravaşă moale, foarte liniştit şi nepăsător. Privindu-l, David se pomeni că-l invidiază.

„Iată un om fericit, care ştie ce are să facă!“ se gîndi dînsul, trecîndu-i prin creieri, ca o fulgerare năprasnică, toate frămîntările şi chinurile care pe dînsul îl făceau să nu ştie ce are de făcut.

Cînd Oprişor dispăru după corturi, David se întoarse mai abătut. Mîncă, se culcă şi se zvîrcoli toată noaptea. Gîndindu-se la vorbele reci ale lui Oprişor, îşi aminti cuvintele lui Candale şi mai ales

privirea lui fierbinte, hotărîtă. Îl usturau creierii şovăind între amîndoi. Dacă ei ar fi vorbit la fel, poate că s-ar fi hotărît şi dînsul. Astfel însă vedea că argumentele tăioase ale lui Oprişor sînt tot atît de uluitoare ca şi văpaia din ochii lui Candale, pe cînd sufletul lui nu e în stare decît să se revolte, să sufere şi să geamă.

În cele din urmă nu mai putu. O oboseală mare îl doborî. Adormi murmurînd:

— Mîine!

Cu amînarea aceasta se mai potoli şi zilele următoare. Îşi dădu seama că toate planurile şi hotărîrile ar fi zadarnice. Să vedem ce va aduce ziua de mîine! Atunci cînd îi va vedea, atunci... Cine ştie? Împrejurările fac să se prăbuşească hotărîrile cele mai oţelite. Darmite nehotărîrea şi ezitările lui? De ce să-şi închipuiască cum că va face aşa, cînd poate va trebui să facă altfel?

10

Începu să se roage în fiecare seară, zgîrcit în patul ce se nimerea să-l aibă, cu faţa veşnic spre perete, în vreme ce camarazii lui jucau cărţi, beau, fumau şi urlau înjurături sclivisite. Simţea o mare nevoie să se prosteamă, să se umilească, să ceară un ajutor supraomenesc. Numai Dumnezeu ar fi putut să-i mai dăruiască o mîngîiere adevărată, un leac alinător.

În fiecare seară repeta cu deznădejde, fierbinte, ca un copil bătut de o mamă vitregă:

„Tatăl nostru, care eşti în ceruri...“

Şi adormea acum veşnic cu Dumnezeu pe buze.

II

După cîteva zile de aşteptare înfrigurată, porniră. Se spunea că merg spre Făgăraş. Mai cu trenul, mai pe jos, în marşuri grele, grăbite, istovitoare.

A doua zi, spre seară, trecură Oltul şi poposiră într-un sat aproape pustiu, cu casele mici, posomorîte. Doar cîteva femei şi moşnegi se ascundeau prin dosul porţilor de nuiele, cei ce n-au putut sau n-au avut inimă să fugă. Îi zicea Porumbacu. Se ştia că o puternică coloană românească se îndreaptă într-acolo în mare grabă. Mîine în zorii zilei poate se va întîmpla ciocnirea. Mîine !... Trupele avură un repaos de cîteva ore, ca mai pe urmă să poată începe mai odihnite să-şi croiască şanţurile de apărare.

David era mort de oboseală, cum nu fusese niciodată. Se trînti într-o casă părăsită şi adormi buştean. Nu-i trebui nici mîncare, nici băutură. Somnul singur mai putea să-i dea alinarea de care avea nevoie spre a nu fi silit să se gîndească la nimic.

Cînd îl sculă ordonanţa, era întunerec beznă. Se frecă la ochi, se întinse şi-şi pocni oasele. Miezul nopţii. Somnul nu se îndura să-l părăsească. Nici nu auzi cînd soldatul îi spuse că i-a venit o scrisoare, se bucură însă ca o mireasă, văzînd-o. Se învioră dintr-o dată. Îşi aruncă ochii la scris, în lumina jigărită a unui opaiţ. Era de la Elvira. O ceti zîmbind mereu şi cu ochii scăldaţi în lacrimi de înduioşare. Nevasta îi scria numai nimicuri, dar acelea i se păreau mai scumpe acuma ca toate comorile lumii. Îi spunea că Titi vorbeşte mereu de tata, că s-a făcut mare şi cuminte, că se joacă numai de-a războiul. Îi spunea că e cam supărată fiindcă de-abia mai găseşte lucrători, că toţi bărbaţii s-au dus la război, arde-l-ar focul de război ; că s-au scumpit toate, de nu mai e

de trăit. Şi-i mai spunea că mai toţi funcţionarii au fugit la Cluj, iar unii chiar la Budapesta, încît au rămas numai românii, care trăiesc însă cu frica-n spate, căci cine ştie ce-o fi dacă vor începe să se bată şi pe-acolo şi să tragă cu tunurile, să prăpădească tot ce le-a mai rămas bieţilor oameni...

„Aha, va să zică e scrisă după..." îşi zise David începînd să citească a doua oară, oprindu-se acuma la fiece cuvînt, căutînd printre rînduri ceea ce nu era în rînduri.

Îndoi frumos scrisoarea şi o puse în buzunar, deasupra inimii ; şi parcă bucata de hîrtie îi încălzea sufletul.

„De-ar şti ea, săraca, prin ce trec eu acuma !, se gîndi apoi, pregătindu-se. De-ar şti !"

Porni mai liniştit din casă. Ieşind, se lovi cu capul de pragul de sus. Începu să înjure, dar se întrerupse repede :

„De bună seamă numai rău îmi prevesteşte... Doamne-ajută !"

Sufla un vînt aspru, tomnatic, sub cerul cenuşiu, fără stele. În toate casele se simţea o fierbere, ca într-un muşuroi în care un poznaş a izbit cu piciorul : porunci, şoapte, ţipete scurte, zăngănituri grele. Se urnea oastea. Căsuţele păreau nişte mormane de groază în bezna nopţii, iar pomii dezfrunziţi de-a binelea fîşîiau, plîngeau, se legănau în bătaia vîntului.

Pe o muchie de deal pleşuv, la cîteva sute de paşi depărtare de sat, tranşeele erau croite. Acum aveau să le potrivească, să le adîncească, să le înţepenească. Lucrul începu fără zăbavă. Felinarele slabe licăreau ca nişte semne fantastice în şanţurile întortocheate, în vreme ce sapele, hîrleţele vîjîiau şi loveau surd pămîntul adormit, care suferea nepăsător să fie crestat şi scormonit.

Munca tăcută, aspră, asudată ţinu pînă-n zorii zilei.

David, împotriva obiceiurilor sale, nici nu se sinchisea ce-i făceau oamenii. Şedea greoi pe un hat, cu coatele pe genunchi, sfredelind din ochi întunerecul, care îndolia toată împrejurimea. Dorul de-acasă i se furişa în inimă pe nesimţite. Începu să-şi amintească amănunte din viaţa lui tihnită de odinioară. Şi fiecare amintire îi aprindea mai mult sufletul. Viaţa aceea i se părea acuma atît de dulce, o rîvnea cu atîta patimă, încît toată fiinţa şi-o simţea îndurerată. Se plimba cu gîndurile prin Năsăud, îmbrăţişa pe toţi oamenii care treceau podul Vicarului, zîmbea la dînşii cu o dragoste frăţească. Chiar şi ovreii, pe care nu-i putuse suferi niciodată, acuma îi apăreau drăguţi, fiindcă erau de-acasă. Dar Elvira, cu surîsul ei supus, cu ochii ei calzi, îngăduitori, veşnic blîndă, silitoare! Dar Titi, cu graiul lui drăgălaş, cu gingăşiile lui fermecătoare!

Cîte-o înjurătură ungurească îi întrerupea din cînd în cînd reveria, îi aducea aminte cît e de departe de dorurile ce-l frămîntă pe dînsul. Sau cîte-un răbufnit de tîrnăcop, sinistru, parc-ar fi săpat la morminte.

Se mira cum nu şi-a dat seama atîta vreme în ce vălmăşag mohorît trăieşte. Sînge, moarte, schije de obuze, sîsîit de gloanţe, trosnete, explozii, murdărie, sudoare... ce viaţă! Şi el a trăit-o doi ani încheiaţi, fără să se gîndească o clipă la viaţa cealaltă, cea adevărată, fără s-o dorească măcar!

Şi apoi în clipele următoare îi părea rău că nu i-a fost dat să rămînă pînă la sfîrşit aşa cum începuse. Nepăsarea, răceala, nesimţirea aceea erau atît de mulţumitoare! Cum şi de unde le-a luat? Şi mai ales cum şi de ce le-a pierdut? Nici acuma nu-şi dădea bine seama, sau nu voia. O vorbă ca oricare alta, fără să se fi silit barem a-i pătrunde înţelesul bine, a fost în stare să-l facă să uite tot şi toate doi ani de zile. Şi acuma, o simţire nedeslușită, trezită în sufletul lui deodată, nechemată, oropsită chiar, şi împotriva căreia s-a zbătut din răsputeri, îi turbură sufletul, îi chinuieşte şi în acelaşi timp îi îndulceşte viaţa. Zadarnic se mai trudeşte să aleagă, să hotărască. Acuma degeaba ar încerca să mai repete cuvîntul „datorie". Simte că a devenit o vorbă goală, fără puterea de a-l mai supune orbeşte, dar totuşi destul de puternică încă pentru a-l împiedica să i se împotrivească. Sufletul lui înfierbîntat, torturat de-o dragoste fără margini, nu găseşte în mintea lui un sprijin de ajuns de solid care să-i dezlege mîinile şi să-i împace temerile.

Zorile coborau din cer gingaşe, mîntuind lumea de încălecarea întunerecului. Încetul cu încetul împrejurimile se dezveliră. O geană de soare se ivi după un deal îndepărtat, poleind uşor pămînturile îmbrumate.

David nu se mai sătura privind acuma locurile acestea. Parcă în viaţa lui n-ar fi văzut o privelişte mai frumoasă. Poate numai hotarele Năsăudului, cu pămînturile lui, cu porumbiştile, livezile şi zăvoiul lui l-ar fi bucurat într-atîta. Toate-i păreau ca-n poveşti şi-i erau atît de dragi, încît îi venea să le îmbrăţişeze. Coasta gălbuie ce se cobora lin pînă înspre un sat necăjit, ascuns pe malurile unei gîrle, şoseaua ce se ţinea mereu de pulpana gîrlei, şi pădurea mohorîtă ce urca repede dincolo, cît vedeai cu ochii.

„De ce m-oi fi bucurînd aşa ca un nerod? îşi zise mirîndu-se singur. Parcă n-aş mai fi văzut destule rîpe şi sate şi..."

Dar apoi îndată se răzgîndi:

„Iată-mă iar în Ardeal", şi, gîndindu-se, simţea cum i se umflă inima şi mai tare, cum priveliştea se înfrumuseţează parcă şi mai mult.

În clipa cînd soarele de-abia răsărit se ascunse iarăşi în pînzişul posomorît de nouri ce închidea văzduhul, din spate porni brusc un bubuit înnăbuşit, greu, urmat de un vîjîit care se îndepărta cu iuţeala fulgerului. David tresări, speriat.

„Uite cum îmi bate inima ! îşi zise zîmbind. Par-c-ar fi primul bubuit de tun, acum doi ani... E de-al nostru !" adăogă apoi, căutînd să ghicească direcţia obuzului.

Dar nu văzu nimic şi se necăji puţin.

Bubuiturile se înteţiră apoi, topindu-se într-o uruială profundă şi ameninţătoare. La bubuiturile pe care dînsul le cunoştea bine după sunet răspunseră curînd altele, surde, scurte, răguşite.

„Au început şi de acolo..."

La dreapta şi la stînga, de departe, auzi mai pe urmă focuri dese de puşcă şi tăcăitul mitralierelor. Il dureau ochii uitîndu-se, cercetînd, doar-doar va descoperi ceva. Dar zgomotul continuă ceasuri întregi, cînd mai viu, cînd mai domolit, fără să vază nimic.

— Unde-s ? Unde-s ? murmura David mereu, cu inima strînsă şi cu broboane de sudori fierbinţi pe frunte.

De-abia spre amiazi zări dincolo de satul din vale un uriaş vierme verzui tîrîndu-se pe şosea, deasupra căruia se îngrămădi îndată o ploaie de nouraşi albi de şrapnele. Aceasta însă n-a ţinut mai mult de două-trei minute. Viermele dispăru grabnic în pădure.

— Sînt ei ! şopti David încremenit. De-acu începe...

Văzu apoi obuzele dese răbufnind printre copaci, în locul unde coloana a intrat în desiş. Pe urmă tunurile tăcură puţin. În sfîrşit, cînd prin pădure s-au zărit oameni şi căruţe, focul a reînceput şi nici n-a mai încetat pînă seara tîrziu. În faţa tranşeelor lui, sau măcar prin apropiere, nu se arătase însă nimic. Mitraliera lui nici nu deschisese gura toată ziua. Soldaţii şedeau pitiţi în şanţuri, spuneau glume grosolane, numărau bubuiturile şi păduchii, sau scriau acasă cărţi poştale, pe genunchi, gînditori. Apoi, cu cît întunerecul se îngroşă, cu atît zgomotele luptei se potoliră, pînă ce nu se mai auziră decît focuri de armă singuratice, speriate, ca ultimele spasmuri ale unui muribund.

O curiozitate arzătoare îl rodea pe David acuma. „Ce s-o fi întîmplat ? Unde s-au bătut ? S-a sfîrşit oare ? Şi... care au biruit ?"

Îi tremura inima.

12

Într-o casă de cîmp din dosul frontului se improvizase o popotă unde, cînd se înnopta, ofiţerii veneau pe rînd de pe linie, mîncau la repezeală şi se întorceau în tranşee.

David se aşezase la o masă, alături de un căpitan necunoscut. Mîncau amîndoi fără să schimbe o vorbă. Dar David nu se putu stăpîni pînă nu întrebă, cu ochii mari, aprinşi :

— Unde s-au luptat ?

— La flancuri, camarade... I-am respins sîngeros.

David tresări. Totuşi mai întrebă :

— Dumneata ai fost în foc ?

— Fireşte... Batalionul meu a susţinut presiunea cea mai mare... Grea luptă, dragul meu! Pînă la baionetă... Am avut şi noi pierderi serioase, dar duşmanul a fost zdrobit de tot. Numai de bietul Oprişor îmi pare rău...

David se repezi ca un nebun la căpitan:

— Emil Oprişor e în batalionul dumitale?... Ce-i cu el?... Ce-a făcut?

— A căzut în mîna inamicului împreună cu două plutoane. Era flancgardă. A fost înconjurat brusc şi n-a avut încotro, a trebuit să se predea... Mare pierdere, spun drept. Mai bine pierdeam o companie întreagă decît să-l fi pierdut pe dînsul. Ofiţer excelent, veşnic vesel, îndrăzneţ, inteligent... Păcat de el!

Căpitanul plecă îndată cu şapca pe ceafă, cu o ţigară de foi între dinţi, bombănind mulţumit şi sătul.

David rămase zăpăcit. Păţania lui Oprişor îl puse pe gînduri. Uite omul cu noroc. Aici e regretat, dincolo trebuie să fie felicitat. Ce nu face soarta cînd vrea!... Îl invidia parcă-ar fi cîştigat la loterie.

Tocmai cînd se sculă să plece, intră un locotenent care, recunoscîndu-l, îl apostrofă:

— Ştii?... Candale a murit.

— Nu se poate!

— A murit. Un glonte i-a găurit fruntea. Moarte instantanee. Dar s-a luptat admirabil. Îmbărbăta soldaţii, glumea, n-avea astîmpăr, în sfîrşit, superb... Tot regimentul îl regretă. Şi mai cu seamă ofiţerii, care îşi reproşează pentru că îl bănuiseră că nu va lupta împotriva românilor. Ce vrei? Probabil că tot aşa eşti bănuit şi dumneata. Situaţia dumneavoastră e foarte delicată, evident, o înţelegem cu toţii, de aceea şi bănuielile sînt oarecum îndreptăţite, nu?

David ieşi repede, fără să răspundă ceva. Era furios şi revoltat, şi mergînd pe şosea, înspre poziţia lui, dădea din mîini şi bombănea ca un apucat.

Nedreptatea soartei îl scosese din fire.

— Va să zică, Oprişor vrea şi e hotărît să lupte, dar scapă teafăr şi e privit bine aici, precum va fi bine primit dincolo. În schimb Candale, care şi-ar fi tăiat mai bine mîna decît să tragă un singur foc, moare de glontele frăţesc... Bine, dar nedreptatea aceasta e îngrozitoare. E înspăimîntătoare! Atunci ce mă fac eu?... Ce mi-e scris mie?

13

Soldaţii săpau mereu la tranşee, le mai dregeau, le înfrumuseţau. Reţeaua de sîrmă ghimpată, în licărirea albă a cîtorva stele, părea uneori o panglică de flori de gheaţă. Cîte-o împuşcătură, ca un hămăit de cîine răguşit, se auzea ici-colo, iar în răstimpuri se înălţau în văzduh rachete orbitoare, care se spărgeau deasupra satului din vale, îl luminau vreo două minute şi apoi piereau, lăsînd în urmă un întunerec des ca zăbranicul.

David s-a trîntit jos, înfăşurat într-o foaie de cort, şi-a pus sub cap o raniţă şi a adormit. Ce să-şi mai chinuiască creierii cu gînduri, cînd soarta e atît de vicleană? Îi părea rău că s-a frămîntat degeaba atîtea nopţi şi zile. De-acuma nu se mai sinchisea. Ce-o fi, să se întîmple!

Se trezi în bubuit de tunuri. Întunerecul nu se limpezise încă. Se uită la ceas: de-abia trei după miezul nopţii.

— Devreme aţi mai început-o, arde-v-ar focul! mormăi dînsul întinzîndu-şi lenea în oase.

Ascultă un răstimp vîjîiturile obuzelor. Cunoştea prea bine glasul tunurilor şi înţelese îndată că ceea ce se petrece acuma nu-l priveşte. Se măsurau artileriile. Încet-încet, somnul îl birui iar.

Cînd se trezi a doua oară, trosneau şi puştile. Rar, nesigur, parcă şi ele de-abia s-ar fi deşteptat din somn. Era ziuă, dar soarele nu se vedea din nişte nouri negri furioşi ce se frămîntau şi ameninţau. În creştetul cerului vînăt, însă, cîteva raze luminoase prevesteau o zi de toamnă frumoasă.

„Ce-i atîta somn pe mine ?“ se întrebă David, cotorosindu-se repede din culcuş şi ridicîndu-se ca să vază ce se petrece primprejur.

Se simţea acuma uşurat şi dornic de muncă. De cînd nu mai simţise el liniştea aceasta rece, hotărîtă, biruitoare ! Singur se mira şi se bucura. Parcă somnul i-ar fi luat cu mîna toate îngrijorările şi şovăirile.

„Să-ţi faci datoria, asta-i“, îşi zise cu un zîmbet amar. Numai datoria îţi dă liniştea şi puterea sufletească, ce-ţi trebuiesc în viaţă.

I se ivi în minte repede întrebarea : „Care datorie ?“, dar avu puterea s-o înlăture. „Orice datorie e sfîntă“, mormăi dînsul. În suflet i se zbătea o încleştare dureroasă, era mişcat, şi în ochi avea lacrimi. Îşi înnăbuşi inima scrîşnind :

„Soarta e afurisită. Soarta e crîncenă. Dar ce poţi face împotriva soartei ?“

Stătea în dosul mitralierei, în picioare, într-o groapă, aşa încît jumătate corpul îi rămînea afară. Se uită înainte spre sat, pe coasta pleşuvă. La marginea satului, în vale, descoperi deodată o linie lungă de puncte mişcătoare.

— Românii ! bîlbîi dînsul, şi inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Servanţii mitralierei din faţa lui se uitau la dînsul nerăbdători, îngrijoraţi, aşteptînd ordinul. El însă rămase nemişcat, cu ochii pironiţi la linia ceea care începu curînd să se apropie, legănîndu-se, strîngîndu-se şi lărgindu-se ca o armonică. În aceeaşi clipă, din tranşee porni o răpăială speriată. Puştile trosneau grăbite, iar zgomotul lor se îmbina într-o chelălăială asurzitoare.

Linia venea mereu mai aproape, cu băgare de seamă, cu popasuri, cu sărituri. Era acum numai la vreo şapte sute de metri.

David privea mereu, fascinat : i-a văzut bine cu binoclul. Aveau uniforme verzui, ca şi ale lor, şi pe gulere, nişte semne verzi închise. Erau mărunţi, sprinteni, uscaţi la faţă, osoşi, harnici, şi ochii lor luceau atît de tare, încît i se părea că lucirea ajunge pînă la dînsul şi-l arde ca o înţepătură de ac. Deosebi şi un ofiţer cu o barbă mare stufoasă, cafenie-închisă, care tremura şi se răsfira spre umere cînd alerga. Gloanţe subţiri, tăioase, bîzîiau împrejurul lui tot mai des, parcă l-ar fi căutat tocmai pe el.

„Ar fi mai bine“, se gîndi David, fără să-şi poată dezlipi ochii de la şirul de soldaţi de pe coastă.

Deodată văzu o mişcare uşoară, ca şi cînd nişte alergători îşi fac vînt, şi auzi lămurit un glas ascuţit răcnind :

— Înainte, băieţi !

Mai văzu cum sar toţi în picioare, fripţi parcă, şi cum pornesc încoace. Desluşi chiar zăngănitul armelor şi al bidoanelor. În clipa următoare, însă, privirea lui se întoarse la servanţii mitralierei. Ochii desperaţi ai oamenilor lui îl spăimîntară. Se simţi întocmai ca şi cînd l-ar fi prins cu mîna într-un buzunar străin. Deschise gura, parc-ar fi voit să se

apere. dar buzele lui rostiră maşinal, ca şi altădată în momentele de primejdie :

— *Langsam*[1] *!*

Şi mitraliera începu să latre brusc, ca un cîine slobozit din lanţ. Valul ce se ridicase se trînti iarăşi la pămînt. Cîţiva se rostogoliră înapoi, zvîrcolindu-se sau încremeniţi. Lui David i se păru că aude gemete şi înjurături. Maşina urla mereu, neobosită, răguşită doar puţin, setoasă de sînge. Niciodată parcă nu făcuse un zgomot atîta de înfricoşător. Lui cel puţin îi spinteca inima zgomotul pe care altădată aproape nici nu-l lua în seamă. Gloanţele ţiuiau, izbeau pămîntul furioase, sfîrîiau ca o vijelie printre cei din vale.

— *Langsam !* repetă David cu sufletul zdrobit, cu un gest rugător.

Simţea trebuinţa să oprească vijelia aceasta şi totuşi n-avea puterea să rostească nici o poruncă.

După un răstimp mitraliera îşi rări tăcăitul singură, ca şi cînd s-ar fi obosit.

Mai trecu o vreme şi cei din vale dădură iar să se scoale, să plece înainte.

Acuma însă servanţii nici nu mai aşteptară cuvîntul lui David, ci deschiseră repede un foc de seceră, care sili pe cei porniţi să se oprească.

Soarele ieşise dintre nouri, se înălţase sus şi privea aprins la încăierarea oamenilor. Văzduhul clocotea de trosnetele puştilor şi ale tunurilor.

Pe urmă trecu de amiazi. Mitraliera lătra mereu, singură, ca o căţea otrăvită, iar linia ostaşilor din vale nu se mai putea apropia. Cea mai mică mişcare se sfărîma în năvala de gloanţe care mătura toată coasta.

---

[1] Încet (germ.).

David stătea mereu nemişcat, cu ochii mereu înainte, cu creierul absolut gol. Nici un gînd, nici o dorinţă nu mai avea. Numai ochii nu-i putea lua de la şirul cela verzui de oameni care se zvîrcoleau nerăbdători, chinuiţi. Nu mai ştia ce se petrece nici în dreapta, nici în stînga ; nici nu se mai putea gîndi la asemenea lucruri. Îi erau dragi gloanţele ce veneau din vale şi-i şuierau la urechi, care nu voiau să-l atingă, care parcă-i vorbeau, plîngeau, îl dojeneau.

„Parcă pe mine mă caută, parc-ar şti că şi eu sînt..." îşi zise David de cîteva ori fără a-şi sfîrşi gîndul.

Îl cuprinse dorinţa mare de-a fi izbit de un glonte din vale. Îşi închipuia că lovitura aceea va fi mîngîierea sufletului său rebegit. Gloanţele însă sîsîiau cînd furioase, cînd vesele, şi nu-l atingeau.

Gura-i era uscată. Îl chinuia o sete grozavă. Dorea să ştie cîte ceasuri sînt, îşi dădea seama că are în buzunar un ceasornic de precizie şi totuşi i se părea că n-are sau simţea o frică atît de cumplită de ceas, ca şi cînd ar fi fost vorba de ceasul morţii.

„Trebuie să fie vreo patru ceasuri de cînd s-au oprit pe loc... de cînd i-a oprit asta, se gîndi dînsul, adăogînd numaidecît cu o desperare istovitoare : Cîte ceasuri să fie, Doamne, cîte ?"

Îi era cald parc-ar fi stat într-un cuptor. Hainele îl ardeau. Apoi deodată, fără să-şi dea seama, scoase scrisoarea Elvirei şi începu s-o citească, liniştit, nepăsător de ceea ce se întîmpla în jurul lui. Cetea şi zîmbea şi nu mai auzea nici hămăitul mitralierei, nici ropotul puştilor, nici bubuitul tunurilor. Se simţea acuma bine, mulţumit şi fericit.

Cine ştie cîtă vreme o mai fi trecut ?! David parcă era pe altă lume. Nici nu pricepu nimic cînd

se pomeni brusc cu o mînă zdravănă încleştîndu-i-se după ceafă şi cînd auzi, aproape, un glas sălbatec:

— Pune mîna pe el, plutoniere!

Sări drept în picioare, vru să se zvîrcolească, îi trecu prin minte ca o străfulgerare să pună mîna pe revolver, cînd zări în faţa lui pe ofiţerul cela bărbos, cu ochii însîngeraţi, fără chipiu, cu stropi mari de sudoare pe o chelie lucitoare, ţipînd răguşit, apropiindu-se în goana mare. Mitraliera amuţise. Vreo doi servanţi zăceau cu creierii împrăştiaţi, iar ochitorul stătea cu mîinile în sus, cu faţa îngrozită, în vreme ce un soldat mărunt şi negricios îi lua armele.

„S-a sfîrşit... Bine că s-a sfîrşit! se gîndi David, strîngînd cu înfrigurare în palma stîngă scrisoarea Elvirei. Se vede că ne-au înconjurat prin flanc... Ce-mi pasă? Bine că se sfîrşeşte."

David se uită la ofiţerul cu barbă, lung, duios. Ar fi vrut să zică o vorbă, dar simţea că nu mai are glas. Se minună cînd totuşi îşi auzi vocea:

— Datoria...

Dar în clipa aceea ofiţerul bărbos întinsese revolverul asupra lui David şi i-l descărcă în piept, răcnind:

— Pune mîna pe el, plutoniere!

David simţi o lovitură în coaste şi apoi îndată o arsură ascuţită. Se clătină pe picioare. După ceafă încleştarea mîinii încetă şi el căzu pe ţeava fierbinte a mitralierei, îmbrăţişînd-o ca pe o ibovnică. Nu-l durea însă nimic. Capul îi atîrna greu alături. Pe buze îi mai plutea zîmbetul obosit cu care întîmpinase pe ofiţerul cu barbă. Pleoapele îi erau ca plumbul şi totuşi nu le putea închide. Îşi dădea seama că moare şi se bucura. De acuma s-a sfîrşit

orice datorie, s-a sfîrşit tot. Simţea uşurarea cea mare şi ar fi vrut numai să mai aibă puterea să strige cu glas tare că s-a isprăvit datoria. Se sforţă să se ridice şi nu putu. Din gît însă îi izbucni un geamăt surd:

— Frate... român...

Plutonierul îi auzi vorbele şi se întoarse sălbatec.

— Ne omorîşi cinci ceasuri cu mitraliera şi acuma mai zici că eşti frate?... Grijania şi anafura ta de cîine!

Cu patul puştii, cu amîndouă mîinile, îl trăsni peste cap. Osul pîrîi, ţeasta se turti, iar creierii amestecaţi cu sînge se scurseră pe ţeava maşinii.

În şanţurile dimprejur încăierarea era în toi. Se sfîşia om pe om, sîngele ţîşnea din răni pătimaşe, iar loviturile cădeau vajnice, ucigătoare.

Îndată amuţi şi ultima mitralieră, vînătorii din vale năvăliră ca vijelia, trecură prin sîrmele ghimpate, se repeziră în tranşee, strigînd năprasnic, de răsunară toate văile:

— Urraaa!

Cîţiva soldaţi se năpustiră la mitralieră, descleştară trupul lui David şi-l aruncară la o parte ca o zdreanţă netrebnică. Mitraliera fu dusă înapoi aşa cum era, cu ţeava mînjită de creierii însîngeraţi, şi cei ce o duceau aveau o fericire mare în ochi, glumeau şi chiuiau în mijlocul vuietului, ce nu se mai potolea.

Cadavrul se rostogolise şi rămăsese cu faţa în sus, cu mîinile răşchirate, ca un răstignit. Figura zdrobită parcă mai avea un zîmbet amar, iar ochii holbaţi priveau spre cer miraţi, întrebători şi totuşi mulţumiţi. În mîna stîngă scrisoarea mototolită era muiată de sînge.

Lupta trecu înainte. David Pop era singur. Pămîntul scormonit de ghiulele parcă se potrivea să-i facă culcuş bun, iar soarele milos îl săruta pe ochii mari, minunaţi, pe obrajii însîngeraţi, pe gura strîmbă, pe toată faţa scofîlcită. Şi zîmbetul mortului răspundea şi acuma parcă mai umilit, mai necăjit :

— Frate... român...

1919

A MURIT O FEMEIE...

Doamna Zapa urca scara, ca şi cînd ar fi urmărit-o un duşman de moarte. Strîngea dinţii şi respira greu, înfricoşată să n-o copleşească plînsul. Teama aceasta i-a iuţit paşii toată vremea, din strada Zefirului pînă aici, de cînd i-a zvîrlit Burcuş vorba aceea grozavă...

Stătea la etajul al cincilea, într-o odăiţă de mansardă, pe un coridor lung, îngust şi jos, cu uşi multe în dreapta şi-n stînga, numerotate ca la hoteluri. Pereţii camerelor erau subţiri şi camerele toate la fel, asemenea unor cutii cu chibrituri.

Cînd ajunse în capul scării, doamna Zapa îşi mai înceteni alergarea şi-şi cuprinse inima cu amîndouă mîinile, parc-ar fi vrut s-o smulgă din piept, să-i oprească bătăile dureroase... Trecu pe lîngă uşile albe, ca printre două şire de oameni ţepeni, cu priviri reci şi nemiloase. Nu-şi auzea paşii măcar, căci coridorul răsuna de gălăgia veselă din odăile mobilate. Primăvara se suise pînă-n mansarde, dezmorţind toate sufletele şi semănînd pretutindeni o dragoste nouă de viaţă, mai vie şi mai puternică.

Intră în odăiţa ei, încuie uşa pe dinlăuntru, îşi rupse vălul de pe obraji şi, rezemîndu-se de colţul

mesei, izbucni deodată într-un hohot de plîns. Lacrămile îi curgeau pe toată faţa, se amestecau cu pudra şi sulimanul, îi picurau pe rochia gălbuie, însemnînd pete umede. Pieptul i se zvîrcolea şi, fără să-şi dea seama, buzele-i, muşcate în sforţarea de a-şi stăpîni durerea, bîlbîiau într-una, cu acelaşi glas întretăiat şi gîfîit :

— Mizerabilul !... Mizerabilul !... Mizerabilul !...

Nu mai simţea decît o plăcere mare că, în sfîrşit, poate să plîngă.

Încetul cu încetul, însă, lacrămile se opriră singure. Doamna Zapa rămase cu ochii ţintă la cuierul încărcat de rochii vechi. Tresări şi-şi aduse aminte deodată, ca şi cînd s-ar fi trezit dintr-un vis.

„Trebuie să mor, îşi zise apoi liniştită, uitîndu-se împrejur, parcă mirată că se găseşte acasă. Acuma trebuie să mor... să mor... să mor..."

Se aşeză bolborosind în faţa oglinzii, îşi şterse lacrămile şi începu să-şi dreagă faţa, ca să acopere urmele plînsului. Se sulemenea cu multă băgare de seamă, parcă s-ar fi gătit pentru o petrecere mare.

În faţa oglinzii, privindu-se, i se părea că vede o străină. Într-un ceas a îmbătrînit cît în zece ani. Ceasul care i-a zdrobit nădejdile şi fericirea. Acuma simţea foarte lămurit că viaţa ei s-a prăbuşit ca o clădire fără temelie. Se uita în urma ei şi se minuna ce grămadă tristă de amar şi suferinţă a îndurat în treizeci şi cinci de ani...

Nici chiar ea nu mai ştia bine cum s-a pripăşit prin ţară. Era italiancă, franţuzoaică, nemţoaică, după trebuinţă, fiindcă vorbea deopotrivă de slab toate limbile. A fost vînzătoare în cîteva prăvălii, croitoreasă cîţiva ani, damă de companie un răstimp şi pe urmă franţuzoaică la copii... A avut veşnic o încredere pătimaşă într-o fericire care trebuie să vie, fiindcă e a ei. Cînd a aruncat-o întîmplarea în casa

inginerului Burcuş, s-a cutremurat, simţind că acuma a sosit fericirea. Inginerul era văduv şi avea două fetiţe. L-a îndrăgit de cum l-a zărit... A trăit ca-n rai un an încheiat, pînă cînd a venit mama lui Burcuş şi l-a pus s-o dea afară. A plecat însă din casa fericirii fără să cîrtească : Burcuş îi făgăduise că o va iubi pînă la moarte. A aşezat-o în odăiţa aceasta, i-a purtat de grije... Era mîndră de iubirea ei şi se bucura că nu va mai fi franţuzoaică niciodată. Ştia toată casa că e prietena inginerului şi în fiecare zi se sfătuia cu servitoarea mansardei, îi povestea despre dragul inimii ei, îşi slăvea fericirea...

Pe urmă, într-o bună zi, a aflat că Burcuş a dat afară şi pe guvernanta care a venit să-i ia locul. Vestea aceasta i s-a înfipt în inimă ca un ghimpe otrăvit. Iar cînd Burcuş nu s-a mai arătat o săptămînă, doamna Zapa nu s-a mai putut stăpîni. S-a dus, l-a pîndit, l-a urmărit şi l-a văzut intrînd într-o casă mare, cu mansarde de închiriat. L-a aşteptat în poartă trei ceasuri. Nevasta portarului i-a spus că Burcuş vine mereu pe-aici la o domnişoară nostimă, care se zice c-ar fi fost pînă mai deunăzi guvernanta fetiţelor inginerului... Ieşind, Burcuş a văzut-o în poartă, a înţeles, s-a zăpăcit puţin ; apoi repede de tot i-a tăiat-o :

— Ai început să-mi faci scene, ai ?... Eu nu vreau scandaluri... Nu !... Dacă-ţi place !... Scurt !... M-am săturat... Şi la urma urmelor, de ce te cramponezi ? Doar n-o să te ţii de capul meu toată viaţa ? !

Doamna Zapa a fugit ca şi cînd i-ar fi turnat o găleată de apă rece în cap. La fiecare pas i se părea că ar călca într-o prăpastie cumplită şi se mira cum nu se rostogoleşte într-însa... Pe străzi forfoteau mii de oameni cu feţele vesele, parcă soarele primăverii ar fi secat din lume toate suferinţele.

În creierii ei era un vălmăşag straniu de planuri, de crîmpeie fulgerătoare, de dorinţi nelămurite, care de abia cînd urcă scara spre odăiţa ei se potriviră într-un gînd hotărît.

„Acuma se apropie sfîrşitul", şi-a zis atunci, fără să îndrăznească totuşi a-şi închipui sfîrşitul.

Hotărîrea însăşi a venit ca o împărtăşanie şi i-a cuprins deodată tot sufletul, sau ca un zid nemărginit care s-ar fi lăsat în faţa ei închizîndu-i toate porţile lumii. În clipa aceea apoi şi-a recăpătat liniştea întreagă, alinătoare şi ademenitoare.

Se uită în oglindă lung, ca şi cînd şi-ar fi luat rămas bun de la sine însăşi. Dresurile ascundeau acuma brazdele lacrămilor. Doar bulbii ochilor mai erau aprinşi puţin de văpaia plînsului.

— Repede, repede! murmură dînsa.

Deschise uşa şi ieşi în coridor.

— Profira! strigă doamna Zapa prelung. Profira!

Glasul ei se izbea aspru de pereţii gangului, ca o chemare de ajutor, încît se spăimîntă singură auzindu-l.

Dintr-o odaie de alături izbucni o voce caraghioasă, ca un ecou batjocoritor:

— Profira!

Pe urmă un hohot de rîs gros, plin şi mulţumit.

Doamna Zapa auzi, tresări uşor. Era glasul unui student care citea toată ziua, întrerupîndu-se doar cînd avea asemenea prilejuri de glume zgomotoase, gustate de toţi chiriaşii. Acuma însă doamna Zapa se înfricoşă şi strigă iar, mai tare:

— Profira!

— Vin, vin! mormăi din fundul coridorului glasul servitoarei, ursuz.

Doamna Zapa o chemă în camera ei şi-i zise prieteneşte şi rugătoare:

— Aş vrea să-mi calc la repezeală toate rochiile, Profiriţo dragă, că poate zilele astea am să mă mut de-aici... Fii tu bună şi-mi adă fierul de călcat şi nişte cărbuni!... Te cinstesc, numai să-mi aduci repede, fetiţo scumpă!

Servitoarea se îmblînzi puţin.

— Da de ce vrei să te muţi, coniţă?... Nu cumva te-oi fi certat cu boierul?

Doamna Zapa de abia-şi putu stăpîni o cutremurare. Răspunse însă zîmbind, fără şovăire:

— Cum să ne certăm, proasto? Se poate să te gîndeşti la d-astea?... Nu, drăguţă, nu, nici vorbă! Chiar are să vie domnul azi pe-aici, mai spre seară niţel... Vreau să-mi iau o locuinţă mai bună, mai liniştită. Aici prea e multă gălăgie, ziua-noaptea...

— Adevărat, că parcă-i iadul, nu altceva, făcu Profira.

— Ei, îmi aduci, fetiţo, ce te rog? reluă doamna Zapa, îngrijorată mereu să nu trezească vreo bănuială.

— Fierul ţi-l aduc, dar vezi că n-avem de loc cărbuni, coniţă.

— Îţi dau eu să-mi cumperi mai mulţi, să fie din belşug!... Ce o să-mi rămîie, ţi-i dăruiesc ţie... Hai, du-te repede!

Îi puse bani în palmă şi o împinse uşor afară. Ascultă cum se depărtează paşii în coridor şi apoi răsuflă, parcă i s-ar fi luat o povară de pe inimă. Se aşeză pe pat, liniştită, cu o seninătate palidă pe faţă.

În odaia ei tăcerea era atît de deasă, s-o tai cu cuţitul. Pe fereastra piezişă privea o pată de soare nemişcată, galbenă. Numai aşteptarea plutea alene în aer, apăsătoare şi năbuşitoare...

— Uite, coniţă, şi fierul şi cărbunii, zise servitoarea năvălind într-un tîrziu în casă. Ţi-aş ajuta

eu, dar mi-a venit pompierul, mînca-l-ar maica... Sărut mîna şi spor mare la treabă !

Doamna Zapa rămase iar singură şi tăcerea o împresură iarăşi, mai aprigă, ca un vrăjmaş cutropitor.

— Trebuie, trebuie ! şopti ea ridicîndu-se brusc în picioare, ca şi cînd s-ar fi smuls din puterea unui farmec greu.

Potrivi cărbunii cu băgare de seamă în maşină, pe soba de fier, nepăsătoare, rezemată de acelaşi colţ al mesei, uitîndu-se cu o curiozitate nerăbdătoare la focul care sîsîia roşindu-se din ce în ce mai mult, ca şi cînd s-ar fi ruşinat de privirea ei stăruitoare.

Voinţa morţii o stăpînea atotputernică. Se întinse în pat, îşi împreună mîinile pe piept, îşi încleştă dinţii şi stătu ţeapănă, aşteptînd sfîrşitul.

Studentul, alături, începu să fluiere un marş de paradă. Doamna Zapa auzi în cealaltă cameră trîntindu-se uşa şi se gîndi că trebuie să fi venit acasă cei doi actori să-şi fabrice cupletele pentru diseară. Peste cîteva minute îi auzi înjurîndu-se, apoi, peste alte cîteva minute, rîzînd de zbîrnîiau geamurile. Uşă-n uşă cu doamna Zapa sta un cuceritor de femei uşoare ; un glas vesel de femeie străpungea uşile, venind pînă la urechea ei... Pata de soare din fereastră se urcase acuma în pat şi-i învălea picioarele...

Doamna Zapa închise ochii. Glasurile începeau să se amestece într-un gîlgîit cînd aspru, cînd moale, din care de abia mai deslușea cîte-o frîntură :

— ...Aplauzele mele, idiotule !...

— Nu mă gîdila... mor... !

Simţea că pata de soare i s-a aşezat pe faţă ca un zăbranic, prin care în curînd nu vor mai pătrunde nici glasuri, nici dorinţi... nimic... nimic...

Inginerul Burcuş urca scara alene, aranjîndu-şi cravata la fiecare etaj, răsucindu-şi mustaţa plictisit şi îngîndurat.

„E în stare să-mi facă cine ştie ce scandal, îşi zicea dînsul supărat. Femeile astea sînt îngrozitoare !"

Se gîndise şi răzgîndise, şi se hotărîse să-i arunce ceva, dacă va fi nevoie, şi s-o sfîrşească boiereşte şi prieteneşte.

Bătu la uşa doamnei Zapa cu un deget înmănuşat, ca totdeauna. Bătu de trei ori şi, neprimind nici un răspuns, se necăji. În odăile dimprejur gălăgia veselă zgîlţîia pereţii.

„N-o fi acasă, murmură Burcuş mînios. Nici n-o mai fi venit poate pe-aici... Te pomeneşti că s-a şi înhăitat cu altul. Femeile astea..."

Se duse în fund să întrebe servitoarea, să se încredinţeze.

— Acasă trebuie să fie, sări Profira. Tocmai vă aştepta, conaşule...

Veniră amîndoi la uşa doamnei Zapa. Profira bătu cu pumnul din ce în ce mai tare. Apoi, cuprinsă de o presimţire, începu să ţipe ; se opinti cu umărul în uşă...

Într-un minut coridorul se umplu de oameni. Printre glasurile mirate şi speriate, al lui Burcuş se înălţa cel mai nedumerit :

— Bine, dar de ce s-o fi omorît, de ce ?

1919

CALVARUL

AVERTISMENT

Acum cîteva luni s-a stins un poet foarte tînăr şi foarte necunoscut. Ziarele, atît de grăbite să descopere fapte diverse, nici măcar nu i-au înregistrat moartea. Adevărat că moartea aceasta n-a prea fost senzaţională. Un om şi-a curmat viaţa în clipa cînd a înţeles limpede că, între el şi oamenii spre care năzuise din toate adîncurile sufletului său, s-a deschis o prăpastie — atîta tot. Ce poate să însemne moartea unui om la vremea atîtor bătălii înverşunate în care se topesc zilnic mii de vieţi? Ş-apoi moartea însăşi nu e dureroasă; îngrozitoare este numai calea pînă la ea. Căci pe calea aceea se spulberă speranţele, sîngerează inimile, se sfîşie sufletele...

In urma poetului mort de bunăvoie a rămas un teanc de file stropite cu sînge. Le-am răsfoit din curiozitate. Pe urmă am citit cu luare-aminte. Era povestirea unei agonii zbuciumate, zvîrlită pe hîrtie într-o grabă înfrigurată, în ultimele ceasuri ale scriitorului. Mi s-a părut interesantă, mai ales că este sinceră ca o spovedanie.

Războiul e o tragedie uriaşă alcătuită dintr-o complexitate de tragedii mărunte. Cîte milioane de oameni a înghiţit măcelul, atîtea milioane de drame a stîrnit în lume, unele zdrobind numai trupurile, altele strivind sufletele. Şi poate că cele mai tăcute, ascunse, zăvorîte în tainiţele inimii, au fost cele mai cumplite. Gloanţele, obuzele şi toate uneltele născocite spre a omorî cît mai mulţi oameni au cel puţin silinţa de-a ucide repede, de-a sfîrşi mai curînd chinurile trupeşti; pe cînd suferinţele sufleteşti rod îndelung temelia vieţii, ca o ceată de carii flămînzi, pînă ce izbutesc s-o sfărîme.

In paginile acestea, găsite în faţa unui mort, războiul nostru, prea bogat în dureri, e mai mult decît un laitmotiv sforăitor. Nu i se văd zvîrcolirile muiate în bălţi de sînge, nu i se aud fanfarele eroice, nici vaierele de doliu, dar i se simt pretutindeni palpitaţiile vijelioase, atotcuprinzătoare. Trece peste un om, îl calcă în picioare, i se încuibează în inimă, îl stăpîneşte şi, în cele din urmă, îl aruncă în ocna morţii.

Ar fi fost poate potrivit să dau în vileag manuscrisul întocmai. Ar fi avut însă o înfăţişare de actualitate care i-ar scade preţul omenesc. De aceea am schimbat mai toate numele, care în original sînt purtătoarele unor persoane mai mult sau mai puţin cunoscute; am lăsat numai cîteva, de-ale acelora ce, din diverse consideraţii, îmi închipuiesc că vor supravieţui frămîntările de astăzi. Am suprimat apoi unele pasagii care mi s-au părut că îngreuiază fără folos mersul povestirii, precum şi, pe cît s-a putut, supărătoarele repetări de fapte şi expresii. De asemenea nu m-am sfiit să îndrept pe ici-colo stilul, fără totuşi a altera forma generală care, prin spontaneitatea şi chiar prin neglijenţele ei, constituie o parte bună din farmecul cărţii. Şi, în sfîrşit, spre a înlesni citirea, am grupat povestirea în capitole cu titluri pe care le-am desfăcut iarăşi în părţi numerotate.

Se cuvine să mai adaog, pentru încheiere, că toate cîte le povesteşte poetul dispărut sînt lucruri întîmplate aievea. Dacă totuşi pe alocuri cartea pare un roman, de vină este numai viaţa care, orice s-ar zice, este cel mai iscusit romancier din lume.

L. Rebreanu

Martie 1919

1

Mă numesc Remus Lunceanu. Sînt de treizeci şi unu de ani. Unii mă cred mai tînăr, fiindcă sînt slăbuţ, iar alţii mai bătrîn, poate pentru că părul mi-e alb ca oaia... Multă lume mi-a spus că aş fi simpatic uneori. Cu toate acestea puţini m-au iubit. Aş putea zice chiar că nimeni nu m-a iubit cu adevărat. Am o sumedenie de prieteni, cînd îmi merge bine, şi n-am nici unul, cînd aş avea nevoie.

Sînt convins că am talent... Acuma, la marginea prăpastiei, îmi pot îngădui toată sinceritatea. Da, deseori, în sufletul meu, mi-am zis că sînt poate genial. Cine ştie ? E posibil să fiu, sau cel puţin ar fi fost posibil. Noroc însă n-am avut în viaţă. Numele meu a circulat numai în cercul acela prea strîmt care se cheamă „lumea literară şi artistică", şi încă şi în cercurile acestea !... Viaţa te îndoaie, te suceşte, te îmbrînceşte şi-ţi impune compromisuri de care ţi-e silă. Inima ta te mînă spre înălţimile albastre şi soarta te tîrăşte în noroiul uliţelor fără soare.

Am fost modest şi timid totdeauna. Gălăgia m-a îngrozit. Poate dacă n-aş fi fost aşa, azi n-ar trebui să mă recomand cu atîta stăruinţă şi nici să scriu ceea ce scriu. Dar revolverul e aici, lîngă mine, acum. Dacă întorc puţin ochii îi văd gura neagră, cocoşul ameninţător... Trebuie să mă grăbesc. Ceasurile îmi sînt numărate. Mi-au mai rămas atît de puţine ! Nici să mă înduioşez nu mai am vreme... Se apropie zorile şi nu se mai poate să văd răsăritul soarelui !... Nu, nu ! E hotărît. M-am hotărît ! Înainte, înainte !...

Cusururi multe mi-a hărăzit Dumnezeu. Şi multe păcate. Şi multe slăbiciuni. Mi le-am cunoscut totdeauna fără înconjur, ceea ce nu fac niciodată cei isteţi în viaţă. Isteţimea mea în viaţă, vai de ea... N-am ştiut să mă apropiu de oameni. Aşteptam să se apropie ei de mine. Şi nici ei nu prea s-au apropiat. Eram o fire de veşnică opoziţie. Contraziceam cît puteam. Aceasta n-ar fi rău. Asemenea temperamente răzbesc şi se impun în lume, cînd sînt însoţite de căldură şi mai ales de vehemenţă. Eu însă am fost contrazicătorul calm, agasant, plicticos, care, izbîndind, lasă ură sau indispoziţie în urmă. De multe ori, în discuţii, după ce opoziţia mea triumfa, simţeam cum se aşază gheaţa în sufletele celor convinşi, şi parcă-i auzeam cum gîndesc cu toţii :

„O fi avînd dreptate, dar e scîrbos..."

M-am silit să-mi schimb firea. Şi n-am izbutit. Din pricina aceasta apoi s-a urzit în jurul meu o atmosferă stranie, în care se prind prea lesne toate bănuielile, toate învinuirile, toate săgeţile otrăvite. Un prieten, care se înfuria cînd îi imputam că nu mă iubeşte îndeajuns, odată, plîngîndu-mă că cutare m-ar fi ponegrind, mi-a zis zîmbind cu un înţeles adînc :

— Ce-are a face, dragul meu ? Ţie nu-ţi pasă de nimic...

Niciodată n-am ştiut să protestez şi să mă revolt la vreme. Jicnirile mă amuţeau, în loc să mă facă să izbucnesc cu emfază. Mă durea zile întregi cea mai neînsemnată aluzie răutăcioasă, mă frămînta şi mă chinuia, dar nu eram în stare s-o abat cu furia spontană care retează ascuţişurile. Mă mulţumeam în cele din urmă cu conştiinţa cinstei, uitînd că cinstit nu e acela care e cinstit, ci acela pe care ceilalţi îl consideră cinstit, chiar dacă inima lui ar fi mai neagră ca postavul pompelor funebre...

M-am însurat la o vîrstă cînd alţii visează amante, care se schimbă ca şi cămăşile. Nevastă-mea e drăguţă şi bună, şi e singura fiinţă de care sînt aproape sigur că mă iubeşte, afară de mama, care mi-a păstrat, sărăcuţa, un cult special, fiindcă îi seamăn în toate privinţele. Tina mea mă vede cuceritor şi genial, mai ales cînd e în toane bune. Mă ridică în slavă pretutindeni unde poate, ceea ce face impresie asupra unora, căci admiraţiile mereu repetate sînt molipsitoare, ca şi calomnia. Trei sferturi din confraţii mei de azi şi-au făcut celebritatea lăudîndu-se singuri în scris şi prin viu grai, pînă ce a sfîrşit şi lumea să creadă cum cred ei.

Mai am şi trei copilaşi, o fetiţă şi doi băieţei. Nevasta şi copiii îmi sînt toată mîngîierea în viaţă şi toată averea, adică îmi erau... Poate că e cam caraghios s-o spun. Dar acuma pentru mine nimic nu mai e caraghios, acuma cînd peste cîteva ore...

Nu, nu vreau s-o iau înainte. Am nevoie de ordine, oricît îmi vine de greu să fac ordine în mintea care în curînd nu va mai trebui să se zbuciume...

Aş fi vrut să trăiesc cel puţin atîta, să-mi văd mărişori copiii. Mă gîndeam fetiţa s-o fac dansatoare, fiindcă e frumoasă, mlădioasă şi graţioasă. De multe ori ne-am certat cu nevastă-mea din pricina aceasta, căci ea ţine foarte mult la traiul liniştit, burghez, cu leafă fixă şi sigură... De-acuma va putea face orice cu ea. Eu nu voi mai avea nici un amestec...

Pierd şirul, iată... Spun lucruri fără importanţă, cînd am atîtea, însemnate, pe care trebuie să mi le scot din inimă înainte de a-i opri bătăile. Ce greu este să coordonezi cînd sufletul îţi geme de povara durerilor!

De-abia acum îmi aduc aminte că am uitat să spun tocmai ceea ce ar fi trebuit să arăt în primul rînd: sînt ardelean. Asta-i tot. De vreo zece ani am venit în ţară. Dincolo fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc. Sună a frază goală adaosul acesta şi totuşi cîte doruri naive cuprinde... Numai cel ce a trăit între străini vrăjmaşi ştie şi poate simţi şi preţui cu adevărat nostalgia cea mare şi copleşitoare. Mi-a trebuit o sforţare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o poezie proastă în buzunar şi speranţe măreţe în minte. De cîte ori n-aş fi avut dreptul să regret sforţarea aceea, de cîte ori! Şi n-am regretat-o nici chiar azi, cînd...

Deziluziile au venit curînd, veşnic noi.

N-am găsit iubirea pe care o aduceam eu de-acasă. Am fost nevoit s-o închid bine în inima mea, s-o tăinuiesc şi s-o apăr de glume şi de ironii. Pe-atunci, care dintre profeţii de azi ar fi îndrăznit să proclame ceea ce se împlineşte? Pe-atunci alte lozinci aveau căutare, şi visătorii erau puşi la colţ...

În lume numai cel ce ţipă are dreptate. Şi mie, vai, urîtă mi-a fost gălăgia de orice fel... Şi frazele care înlocuiesc sentimentele şi astupă golurile!

M-am uitat împrejur şi am văzut, şi multe speranţe am pierdut din cele frumoase. M-am retras în ungher, umil, irosindu-mi visurile ca un sihastru. Şi anii au trecut peste mine şi m-au călcat în picioare şi mi-au înnăbuşit glasul. Ce mai putea rămîne din visurile de odinioară?

Măcar de-aş fi avut temperament de luptător. Războinicii se adună, se frămîntă în gura mare, se îmbulzesc, înaintează... Dar lupta nu mă ademenise niciodată. Se vede că mă născusem în zodia învinşilor lipsiţi de îndrăzneală şi de vigoare. Dacă aş fi fost astfel poate că nici nu mai veneam aici, poate că rămîneam acolo unde războiul era o stare normală, unde e veşnic nevoie de luptători...

Războiul !

Am ajuns, în sfîrşit. De-acuma va merge mai lesne. Nu-mi va mai fi teamă că voi pierde şirul...

2

A venit sub forma unui afiş mic, pe care scria cu litere roşii : mobilizarea... L-am văzut întîia oară în geamul tutungeriei de-alături. Şi inima mi-a tremurat şi ochii mi s-au umplut de lacrămi. În sfîrşit ! De cîte ori n-am visat eu clipa aceasta, deşi, sau mai ales că gura-mi fusese mută !

Niciodată n-am simţit mai mare fericire. Trebuie să fi fost chiar cam ridicol puţin. N-aveam răbdare şi nici stare. Mă întorsei repede acasă. Nevastă-mea s-a uluit văzîndu-mă cu ochii aprinşi, cu obrajii îmbujoraţi...

— S-a făcut, Tinico ! A sosit ceasul...

Dar nu am putut sta acasă. Bucuria cere s-o plimbi ca şi o haină nouă. Am hoinărit toată ziua mişcat, zăpăcit, răguşit de însufleţire... A fost ziua cea mai veselă şi mai fericită din toată viaţa mea, care se încheie acuma...

A doua zi veni doctorul Aurel Neamţu, un prieten şi consătean, îmbrăcat în uniformă.

— Ei, ce faci ? îmi zise, zîmbind cu mulţumirea ce strălucea pe feţele tuturor atunci.

— Cum ce fac ? Merg. Mai încape vorbă ? Eu nu-s patriot de cafenea, mă ştii...

— Da, dar nu e atît de simplu cum îţi închipui. Ceilalţi sînt toţi aranjaţi...

— La biroul de informaţii ? Mulţumesc. N-am ştofă de informator şi-mi repugnă meseria asta. Cred

că pot pretinde să mi se îngăduie să-mi fac datoria întreagă la locul de onoare !

Mă aprinsesem, şi omul aprins e totdeauna declamator puţin. Se oferi să meargă cu mine la Ministerul de Război de îndată. El, cu uniforma, răzbea mai uşor.

Am pătruns la un căpitan foarte ocupat. A aruncat o ochire în hîrtiile ce i le prezentam şi mi-a răspuns grăbit :

— La Statul-Major, domnule, nu aici... Noi n-avem vreme acum să ne ţinem de d-astea. La Statul-Major, în strada...

Ieşii contrariat puţin.

— Nu ţi-am spus că va merge greu ? îmi zise tovarăşul.

— Haidem la Statul-Major !

Am scris degrabă altă petiţie, am adăugat actele. Am izbutit să intrăm numai în curtea reşedinţei Statului-Major. Trebuia să vorbim cu un colonel. Mi-a luat însă hîrtiile un maior dintr-o fereastră. Dar mi le-a înapoiat numaidecît, zicînd :

— Treci dumneata la Ministerul de Război în strada... Acolo se rezolvă chestiile acestea...

— Tocmai de-acolo vin, domnule maior... Mi s-a spus că aici...

— Da ?... Foarte rău... Aici avem alte daraveri... În orice caz, aşteaptă cîteva zile, sau o săptămînă, două, pînă se vor linişti puţin lucrurile şi încearcă din nou la minister în strada...

Convorbirea s-a sfîrşit. Alt client mi-a luat locul sub fereastră.

Ce să fac ?... Să aştept ? Bine, să aştept. Într-adevăr, primele zile de mobilizare impun sarcini uriaşe autorităţilor militare. Nu-i de mirare că n-ajung să se ţină de asemenea mărunţişuri. Voi aştepta. N-am ce face. Trebuie să aştept...

Am aşteptat. Am găsit şi o consolare. Tiberiu Cordoveanu, un locotenent de dincolo, refugiat în timpul războiului, un luptător cunoscut de toată lumea, aştepta ca şi mine, fiindcă de asemenea nu voia să se războiască la partea sedentară. Dacă el trebuie să aştepte, de ce n-aş putea aştepta şi eu ?

Am aşteptat două săptămîni şi pe urmă m-am înfiinţat iar la Ministerul de Război. Acelaşi căpitan grăbit m-a întîmpinat. Doar că acuma părea ceva mai nervos.

— Nu ţi-am spus să mergi la Statul-Major ?

— Am fost şi m-au trimis înapoi aici.

— Aici ? Aici ? Aici ? scandă căpitanul, fluturîndu-mi hîrtiile cu mirare. Aici degeaba vii... Cel puţin acuma e degeaba. Poate mai tîrziu ! Mai aşteaptă şi dumneata niţel. N-avea frică, nu se isprăveşte războiul aşa repede...

— Atunci cel puţin să las actele, să mă aveţi în vedere ?... Îmi daţi un număr ca să ştiu să le iau urma şi...

— Nu-i nevoie... Hîrţoage avem destule... Cînd va veni rîndul dumneavoastră o să se anunţe.

Peste o săptămînă m-am îmbulzit din nou în cabinetul căpitanului. De astă dată mi-a zis zîmbind, compătimitor :

— Bine, domnule, dumneata de ce nu te astîmperi ? Ţii cu orice preţ să mori ? Du-te şi-ţi vezi de treabă ! Avem noi grije de dumneavoastră...

— Cu toate acestea aş vrea să-mi văd situaţia clarificată. O să las actele, sau poate mai bine să le trimit prin poştă, ca să am o dovadă ?...

— Aşa să faci... Bună ziua !...

Am împachetat bine toate hîrtiile. M-a costat nouăzeci de bani expedierea. Recipisa mi-a rămas în portofoliu. O amintire. Cu atîta m-am ales de altfel.

Cu căpitanul n-am mai îndrăznit să dau ochii. Mă temeam că în cele din urmă o să mă dea afară. Observasem că-i devenisem o obsesiune. Dar peste cîteva zile am aflat de la un sergent mai milostiv că hîrtiile mele au sosit şi că au căzut chiar în mîinile căpitanului. Îmi închipuiesc cum m-a blagoslovit văzîndu-le...

De-acuma totuşi mă mai liniştii. Bine că sînt actele sub ochii celor hotărîtori. De rezolvat trebuie să se rezolve. Cînd e atîta nevoie de oameni, s-ar putea să se înlăture ?

Cu toate acestea, inactivitatea, în momentele cînd se vedea că e nevoie de puterile tuturor, mă omora. Aş fi dorit să fac orice în aşteptare. Aveam ceasuri de disperare aproape. Toată lumea să fie oare folositoare, numai eu nu ?

Credeam că voi fi chemat undeva, oriunde. Dar cînd am văzut că chemarea nu vine, m-am hotărît să mă ofer singur : Cine ştie cît poate să ţină rezolvarea în care îmi pusesem nădejdea ? Pînă atunci să stau cu mîinile în sîn ?

Într-o zi văzui că e nevoie de desenatori la direcţia muniţiilor.

„Pînă una-alta şi aici aş putea fi de folos ! mi-am zis. Mă pricep la desen puţin, şi, în orice caz, nu sînt prost..."

Am bătut, şi poarta nu mi s-a deschis...

Iarăşi văzui că se caută, la serviciul supravegherii internaţilor sau prizonierilor, oameni care să cunoască mai multe limbi străine...

— Bravo ! Iată un loc unde trebuie să fie nevoie de mine !

Am bătut, şi porţile au rămas închise...

Mi-am luat inima în dinţi şi m-am oferit la serviciul care-mi era cel mai urît, la cenzură. Şeful de cabinet,

un băiat foarte cumsecade, mi-a primit cererea şi tot el mi-a înapoiat-o peste cîteva zile.

— Mai aşteaptă şi tu niţel... Trebuie să se aranjeze şi situaţia voastră azi-mîine! mi-a spus dînsul cu o căldură care voia să fie încurajare sau consolare.

Azi-mîine! Cînd aud acuma vorba asta, mi se pare o ironie usturătoare. Săptămîni întregi, luni de-a rîndul a ţinut acel „azi-mîine".

Şi războiul îşi urma calea însîngerată şi glorioasă, începea să ne zgîlţîie frontierele, să ne zguduie munţii ocrotitori. O ameninţare mare plutea în văzduh, cutremurînd sufletele, răspîndind înfrigurarea. Vrăjmaşul se năpustea cu furie să ne puie genunchiul pe grumaz. Vitejia se fărîmiţa în faţa puhoiului cotropitor. Loviturile alternau cînd ici, cînd colo. Nici o jertfă nu li se părea prea mare, atîta le era de cumplită setea de răzbunare... Braţele noastre prindeau să slăbească. Ne împuţinam, parcă văzînd cu ochii. Se astupa colea un gol, şi dincolo se ivea îndată altul; povestea antereului lui Arvinte. Lumea toată ne privea, ne compătimea şi ne trimetea fraze. Şi vlaga noastră se scurgea din mii de răni...

8

Casa noastră luase foc şi eu trebuia să privesc neputincios...

Mă revoltam acasă, singur, amărît. Devenisem plictisit, posomorît... Doar cîte un zvon optimist mă mai înviora, chiar dacă vedeam că nu poate fi serios. În ceasurile grele speranţa e cea mai vie şi mai mîngîietoare şi se agaţă bucuroasă de toate închipuirile. Nu se poate să ne prăbuşim cînd avem dreptatea în frunte. Nu se poate! Nu se poate!

Şi aşteptam mereu...

Azi-mîine!

Din cînd în cînd, mai călcam pe la Ministerul de Război. Nu mă mai duceam la căpitanul meu. Îmi dădeam seama că, în zilele acelea, ar fi avut dreptate să mă poftească să închid uşa pe dinafară. Dar aveam acuma pe sergentul blajin, cu ochii speriaţi, cu glasul blînd... Îl îndrăgisem... La dînsul mă opream. Părea că-mi înţelege sufletul. Îmi zîmbea cînd mă vedea intrînd în odaia veşnic plină de oameni cu feţele îngrijorate. Şi mereu îmi şoptea cu o nădejde curată în voce:

— Nimic... Tot nimic... Mai ai răbdare...

PRIMEJDIA

1

— Vin nemţii!...

Cînd au început să se răspîndească vorbele acestea de groază, duşmanul încă nu ne spărsese Carpaţii. Se şopteau însă pretutindeni, pe stradă, în localurile publice, cu o stăruinţă aproape suspectă, ştiri grozave. Otrava disperării se picura în suflete ca să le înmoaie, să le încovoaie. Oameni care avuseseră gura plină de măceluri la întruniri, în vreme de pace, se strecurau acum discret la gară, umpleau trenurile, înarmaţi cu paşapoarte pentru toate continentele. Ironiile şi tiradele ziarelor împotriva guzganilor care părăsesc corabia erau zadarnice.

— Vin nemţii!...

Dar nu veneau. Se părea chiar că norocul armelor ne zîmbeşte. Veni o victorie, uşoară poate. Veni.

Şi deodată toate sufletele care se pitiseră se înălţară iar. Refugiaţii remarcabili se întoarseră în grabă să-şi reia rolurile conducătoare. Toate feţele se înseninară. Parcă simţeai cum şapte milioane de oameni respiră uşuraţi, cum li s-a luat de pe inimi o piatră de moară. Dispăruseră aproape de tot corbii care-şi cîrîiau veşnic nemulţumirea la toate urechile. Ne necăjeam că comunicatele sînt atît de zgîrcite. Ne-ar fi trebuit amănunte ca să putem ticlui mai bine planurile nădejdilor noastre. Umblam cu harta la subţioară, s-o am mereu la îndemînă, să pot explica îndată cum o să-i învăluim, cum o să-i aruncăm, cum o să-i strivim...

Apoi deodată s-a întunecat iar cerul. În acelaşi loc unde avusesem izbînda, plesniră munţii, se revărsă puhoiul. Un zvon gîdilitor, cu o nouă şi decisivă victorie a noastră, s-a spulberat în cîteva ceasuri. Zăgazurile se prăbuşeau cu o iuţeală fulgerătoare. N-apucai să-ţi închegi speranţa că potopul se va opri ici, cînd te şi pomeneai cu vestea oficială care-ţi destrăma brusc încrederea de-abia înfiripată. Au luat Tîrgu-Jiu, au ajuns la Filiaşi, la Craiova, la Olteţ, au trecut Oltul !...

Într-o clipă Bucureştii se cutremură ca un furnicar uriaş în care un păgîn ar fi lovit cu piciorul.

— Vin nemţii ! răsuna surd în fiecare colţişor...

Acuma veneau. Din creşterea disperării oamenilor puteai citi cum se apropie, îi auzeai şi-i simţeai. Lacrimile şi zvonurile soseau înaintea lor... Colo au dat foc satelor, dincolo au împuşcat bărbaţii, au tăiat mîinile copiilor... Au declarat că vor să distrugă pentru totdeauna neamul românesc, să nu-i mai rămînă nici pomenirea...

Străzile Bucureştilor gemeau, se frîngeau. Drumul spre gară, ziua-noaptea, era un şir neîntrerupt de trăsuri, căruţe, automobile, camioane... Părea

că o ţară întreagă a pornit să se mute aiurea, îngrozită de o primejdie nemaipomenită. Frica cuprindea pe oameni brusc, îi îndemna să plece, ca şi cînd fiecare minut de întîrziere ar fi adus moartea sigură. Boccele uriaşe acopereau în trăsuri pe băjenarii înfricoşaţi. O avere muncită toată viaţa se strîngea într-un geamantănaş şi într-o colivie goală. Femei bătrîne fugeau de ici-colo căutînd o trăsură, cu zbîrciturile udate de lacrămi proaspete...

Era panica... Nimic n-o mai putea mulcomi. Şi ca un refren cumplit, care îngheţa inimile, toate buzele şopteau, fără încetare :

— Vin nemţii !...

2

Atît de mare-mi era credinţa, sau poate naivitatea, că frica încă nu-şi făcuse loc în sufletul meu nici un moment pînă acuma. Nu îmi putea intra în minte că s-ar putea lua cu adevărat Bucureştii. Am avut totdeauna o încredere oarbă în fatalitate, în minunile necunoscutului. Ziua de mîine aproape niciodată nu m-a îngrijit. Vom vedea ce va aduce. În orice caz, puterea întîmplării e necuprinsă. Un minut poate să schimbe brusc toate. Binele poate veni tot atît de brusc ca şi răul...

Acuma însă realitatea cea mai cumplită zgîlţiia uşa :

— Vin nemţii !...

Trebuia să mă deştept, să înţeleg că primejdia se apropie în goana mare.

Vedeam în fiecare zi, în fiecare ceas, cum dispăreau figurile cunoscute. Azi-dimineaţă a plecat cutare, aseară a plecat cutare, mîine pleacă ceilalţi. Dar eu ? Eu ce fac ?

Întîia oară mi s-a pus întrebarea aceasta într-o vineri seara, la cafeneaua obişnuită, unde veneau aducătorii de veşti noi. În loc de veşti, în seara aceea au venit cu toţii uluiţi.

— Peste patru ceasuri plecăm! Adio!... Adio!...

Era cenzura, care pornea. În cafenea, lumina obişnuită. Şi feţe multe, speriate, îngrijorate. Şi zgomotul surd de glasuri răguşite, grăbite, şi scene de despărţire, triste, cu zîmbete de încurajare silite, cu vorbe de nădejde necredincioase... Am ieşit zdrobit. Prin creier îmi hăuia asurzitor întrebarea:

„Eu ce fac?... Ce fac..."

Afară se lăsase o ceaţă grea, foarte umedă. Oamenii păreau nişte stafii zăpăcite. Luminile caselor se zbuciumau, se gîtuiau. Macadamul duduia sub roţile trăsurilor care alergau în aceeaşi direcţie, spre aceeaşi ţintă, care nu se vedeau şi în care, totuşi, parcă zăreai feţele înfricoşate de ameninţarea vrăjmaşă.

Vin acasă mîhnit de moarte. Aripile speranţelor sînt frînte. Sufletul e ca o casă pustie în care bate viscolul mai furios decît pe cîmpul deschis.

— S-a sfîrşit tot... Mîine plecăm... Mîine, negreşit... Strînge ce crezi, pregăteşte... Ne ducem... O, ce vremuri deznădăjduite!

Nevastă-mea s-a uitat la mine cu nişte ochi de groază. A căutat să mă descoasă, să afle ceva. N-a izbutit. Nu puteam vorbi. Amărăciunea mă învenінase cu trup, cu suflet. Mi-am îngropat obrajii în jurnalele de seară, scormonind vreun rînd barem care să-mi redea încrederea, care să abată lovitura nenorocirii. Dar ziarele erau searbede, pline de aceleaşi fraze convenţionale, de aceleaşi îndemnuri la linişte, încredere... Vorbe goale, care te întristau mai mult, îţi profanau parcă durerea...

Pe urmă noaptea fără somn, fără visuri, fără odihnă... Ce noapte!

Gîndurile se năpusteau asupra mea din toate colţurile creierului, înfricoşătoare, chinuitoare, ameninţătoare... Numai atunci mi se lămuri situaţia crîncenă în faţa căreia mă aflam... Şi nici o ieşire, nici una!

Dar parcă hotărîsem... Da, da... Mîine plecăm... Mîine!... Unde? Cum?

Întrebări îmi răscoleau tot sufletul... Unde? Cum?

În seara aceea toată averea noastră era de şaseprezece lei şi treizeci şi cinci bani... Nu mi-e ruşine s-o spun. Am fost un biet calic toată viaţa. Sărăcia lucie s-a răsfăţat în casa mea totdeauna. De multe ori nu ştiam dimineaţa ce vom mînca seara, iar ziua de mîine era veşnic o problemă. De cîte ori nu am stat seara ceasuri întregi aşteptînd pe vreun prieten sau cunoscut căruia să îndrăznesc a-i cere împrumut cîţiva lei pentru coşniţa de mîine...

Urîte sînt mărunţişurile vieţii, şi totuşi ele alcătuiesc temelia, ele ne îndreaptă năzuinţele şi paşii. Se pot face fraze multe şi frumoase despre minciuna materialismului, despre trebuinţa de-a nu ţine seama de daraverile materiale, de-a trăi pentru ideal... De obicei frazele sînt făcute de cei ce au din belşug de toate. În realitate, grija stomacului e cea mai cumplită, ea îţi iroseşte trei sferturi din viaţă...

Cînd hotărîsem că mîine plecăm, uitasem mărunţişurile acestea. Fusese idealul care vorbise. Realitatea a venit pe urmă şi a decretat că nu se poate pleca mîine. Mai întîi trebuie să avem cu ce să plecăm...

Deci nu vom porni mîine. Mai trebuie să zăbovim cîteva zile, pînă ce încherbălim[1] măcar atîta să putem ajunge pînă-n Moldova. Acolo vom vedea ce va mai fi... Va să zică, e hotărît: mai stăm cîteva zile. Nici primejdia nu e încă imediată... Se poate chiar ca luptele de acuma să se întoarcă în binele nostru, şi atunci...

În vremea cînd asemenea gînduri îmi ardeau în minte, prin noaptea umedă, apăsătoare, huruiau neîncetat camioanele grele, grăbite. Casa se hurduca în răstimpuri, ca o ameninţare. Nevasta suspina prin somn, iar copiii zîmbeau visînd cine ştie ce frumuseţi. Candela, în colţ, între iconiţe ieftine şi afumate, se zbuciuma luptîndu-se cu întunerecul. Lumina slabă, roşcată, tremura mereu în ritmul roţilor care zdruncinau strada într-o goană furioasă...

3

Zilele următoare mă duceam mai întîi la gară, apoi la minister. La gară îmbulzeala nu contenea, poate chiar sporea. Oamenii se repezeau orbeşte asupra vagoanelor, îşi lăsau bagajele, ţipau, se ghionteau, plîngeau, se căţărau pe scări, pe coperişe, se rostogoleau prin murdărie şi noroi... Nici o sforţare nu era prea mare pentru a dobîndi un locşor. Trenurile plecau unul după altul şi mulţimea totuşi creştea neîncetat, mulţimea care n-avea alt gînd decît plecarea... La minister încetase orice activitate serioasă. Funcţionarii se adunau prin cîte un birou, cu feţele îngrijorate, spăimîntate, discutînd plecarea sau rămînerea. S-a aflat că directorii au plecat împreună cu cîte două-trei ajutoare,

[1] *A încherbăli* — a înjgheba.

aproape pe furiş. Toţi ceilalţi rămîn aici, din ordin... şi sub ameninţare de destituire... Totuşi discuţiile continuă, şi în fiecare zi sînt mai puţini cei ce iau parte. Nici o ameninţare nu e în stare să-i oprească... Se vor plăti lefurile pe trei luni... în curînd; se lucrează la state... Pe urmă? Pe urmă ce-o vrea Dumnezeu...

În fiecare seară viu acasă cu hotărîrea că mîine plecăm, şi în fiecare dimineaţă amînăm... Sfaturile nopţii sînt îngrozitoare, ele îţi arată argumentele, mizeriile, nenorocirile...

— Cred că mîine luăm leafa... Atunci poimîine plecăm, irevocabil!

Asta miercuri seara.

Noaptea am petrecut-o pe jăratec. În noaptea aceea de-abia mi-am adus aminte că sînt ardelean. Şi cînd mi-am adus aminte, mi-a venit să sar din pat, să pornesc pe loc, oricum, pe jos, numai să nu mai fiu aici. Mi se părea mereu că aud, înfundate, bubuituri de tunuri. Poate că mîine nemţii vor intra. Cine să ştie? Comunicatele sînt atît de zgîrcite... Şi atunci? Am început să blestem pe căpitanul de la Ministerul de Război, pe cel ce m-a amînat pînă ce azi am ajuns în halul în care sînt...

Nenorocirea cea mai mare, cînd ai vreme s-o cîntăreşti, parcă se mai uşurează. M-am pus s-o cîntăresc fără să vreau. Adică ce-ar fi dacă m-ar prinde aici nemţii? Au venit singure răspunsurile.

În cazul cel mai rău m-ar considera dezertor austriac, deşi nu sînt, m-ar mai face agitator iredentist şi cine ştie mai ce, m-ar trimite la un tribunal militar, sau poate nici nu m-ar mai judeca, şi m-ar împuşca sau m-ar spînzura, după cum ar crede de cuviinţă. Sau, presupunînd un caz mai puţin rău, m-ar înrola la austriaci şi m-ar trimite în foc, să mă bat pentru ei, undeva, poate chiar pe frontul nostru... Dar

dacă aş avea vreun noroc mare ? Dacă nici nu s-ar sinchisi de mine ? La urma urmelor, s-ar putea şi asta. Sînt doar de-atîta vreme în ţară şi de atîta vreme nu mai am nici o legătură cu „patria" ungurească... Pentru dînşii eu nu pot fi decît un zero care nu multiplică şi nu împarte...

Da, dar... Nu se va găsi oare nimeni să mă denunţe, din răzbunare sau din simplă plăcere ?... Pot eu să-mi încredinţez soarta unei speranţe atît de deşarte ?

Nu, nu... S-a hotărît. Îndată ce luăm leafa, pornim. Cel puţin acolo voi fi scăpat de ameninţarea aceasta... Cel puţin atîta.

În clipa următoare, însă, răsare întrebarea : dar acolo, ce ?

Şi răspunsurile, cu toate că nu sînt atît de precise, sînt tot negre. Ziarele repetă într-una să stea lumea pe loc, să nu plece decît cei cu obligaţii militare. Şi dau argumente, multe, de ce să nu plece. Eu la ce plec ? Obligaţii militare ? Cît le-am dorit, cît le-am cerut, cît m-am silit să le am. Zadarnic. Hîrtiile mele, săracele, poate că obsedează şi astăzi pe bietul căpitan. O, dacă ar fi fost rezolvate, n-aş mai avea acuma frămîntările acestea. Aş fi şi eu mîndru... Dar aşa... Cum plec, de ce plec, la ce plec ? Numai fiindcă vine primejdia mea ? Ce să fac acolo ? Singur nu pot merge. Sau poate că da ? S-ar simplifica grozav... Cum rămîn însă aici nevasta şi copiii ? Cum ?... Şi dacă-i iau cu mine, unde-i duc, la ce ?... Poate că totuşi se va rezolva situaţia mea acolo... Poate ? Trei luni de zile n-au fost de ajuns să se rezolve aici, unde era ordine. Ce va fi acolo ?...

Şovăirea aceasta mă sugruma. Iată începutul sfîrşitului. Şovăirea ucide.

Cu o sforţare bruscă am întrerupt-o. A doua zi m-am repezit la gară, să iau bilete. Ce să mă mai

gîndesc, să cumpănesc ? Trebuie să plecăm deocamdată, pe urmă vom vedea ce-o fi... Trei ceasuri m-am zbătut în faţa ghişeelor închise.

Se anunţase că nu se mai liberează bilete şi totuşi ne-am război acolo sute de oameni, cu acelaşi gînd, cu aceeaşi nădejde. Pe urmă, încetul cu încetul, ne-am potolit, ne-am rărit. Unii îşi croiau drum spre peron, să se caţăre de tren oricum, alţii ne-am întors pleoştiţi acasă... Vom reveni. După amiazi, mîine... Mai e încă vreme...

Cotesc din Calea Griviţei pe Calea Victoriei. Trăsurile sînt mai rare. Ţîrîie o ploaie plicticoasă. Deodată se aude o răbufneală surdă, foarte depărtată. Cîţiva oameni se opresc în drum, se uită pe sus... De-abia mai fac cîţiva paşi, altă bubuitură, tot înfundată... Geamul unei vitrine tremură... Da, da, tunurile... Îmi grăbesc mersul... Nu mai e vreme... Nu mai e...

Şi bubuiturile grele, rare, urmează toată ziua, îndoliază sufletul Capitalei înfricoşate...

4

Tunurile se aud toată noaptea, şi a doua zi, şi apoi mereu, mereu, pînă ce se împlineşte soarta...

În bubuiturile lor vrăjmaşe se amestecă apoi ceata de zvonuri. Cutare tren cu refugiaţi s-a ciocnit cu un tren militar, mii de morţi... Femei, copii sînt striviţi în trenuri, se aruncă pe cîmp cadavrele din vagoane... Aeroplanele nemţeşti bombardează trenurile şi sînt măceluri cumplite... Sute de oameni plecaţi s-au întors înapoi... Grozăvie ne aşteaptă aici, dar grozăvie ne pîndeşte şi dincolo...

Tramvaiele cară toată ziua răniţii din spitale. În faţa Ateneului e plin de amputaţi, de muribunzi... Lumea îi înconjoară, plînge de suferinţele lor...

Ce mai aşteptăm oare ? Ce mai aşteptăm ?... Se spune că chiar mîine nemţii vor intra în Bucureşti. Dar ziarele tot parcă mai au o rază de speranţă... Ce aşteptăm ?

„Trebuie ! Trebuie !... Aici mă pîndeşte moartea !... îmi ziceam mereu, chinuit de nehotărîrea ce se făcuse stăpînă pe mine.

Umblam acuma pe străzi, fără ţintă, căutînd un leac nerăbdării. Capul îmi vuia de gîndurile care se ciocneau, se întreceau ca apa în clocot într-o oală nouă. Simţeam că zilele, poate chiar orele sînt numărate. Dacă mai urmează ezitarea, voi fi surprins...

O mînă uşoară mă apucă de umăr prin faţa palatului. Era Nicolae Iota, un prieten de cafenea, băiat tînăr, frumuşel, cu o mustaţă foarte îngrijită.

— Ei ? făcu dînsul, parcă mi-ar fi ghicit frămîntarea.

— Sînt în situaţia cea mai cumplită din viaţa mea, îi spusei, cu o trebuinţă vie de-a împărtăşi cuiva turburarea ce mă rodea. Mă înnăbuş şi nu găsesc ieşirea. Simt că trebuie să plec, simt lămurit. Asta-i datoria, asta-i cinstea şi scăparea. Şi totuşi... Pot să-mi părăsesc nevasta şi copiii ? Sau poate să-i iau cu mine ? Răspunderea aceasta mă doboară şi mă face să şovăiesc. Ca să mă acoper pe mine, mi-e îngăduit oare să primejduiesc pe ai mei ?

Iota zîmbi cu superioritate, mă luă de braţ şi-mi vorbi foarte simplu, foarte calm :

— Adevărat, pentru ardeleni urmează zile crîncene. Cel mai cuminte e acela care poate pleca. Ce-i aşteaptă aici, cine poate şti ? ! Fii sigur însă că nemţii nu sînt canibali. Barbari da, dacă vrei. Dar o barbarie modernă. Nu vor scoate ochii nimănui, nici

n-o să taie braţele copiilor... Nu. Ei o să le cumpere. Înţelegi diferenţa ? Obţii acelaşi rezultat prin mijloace mai... ştiinţifice... În sfîrşit... Crezi că ei numai de voi au să se ocupe ? Ar fi ridicol. A, da, pe cei care au ţipat în gura mare, dintre ardeleni, da... Ceilalţi ?... Poate dacă ocupaţia va ţine prea mult. Altminteri poţi dormi pe-o ureche... Crede-mă pe mine. Eu judec rece. Nu zic că nu-i primejdie. Aceeaşi primejdie te pîndeşte însă şi în Moldova sau poate în Rusia, căci de unde ştii unde se opreşte vijelia ?... Azi voi, ardelenii, nu sînteţi tocmai... dezirabili. De ce să ne astupăm urechile ? Trei sferturi din cei ce fac opinia publică aici sînt convinşi că voi şi ovreii sînteţi pricina înfrîngerii. Un general strigă în gura mare că în Ardeal n-a găsit decît trădători... De ce nu v-a admis în armată ? De ce ? Nu ţi-ai pus întrebarea ? Cu multe stăruinţe au fost primiţi doi-trei. Atît. Încolo, la o parte, sau la spionaj. Noi am plecat să liberăm Ardealul, iar acuma ne vedem cotropită ţara. Trebuie ţapi ispăşitori. Voi sînteţi ?... Ce vrei ? Mîine, de s-o întoarce soarta, veţi fi iarăşi divinizaţi. Deocamdată, însă, asta-i situaţia... Va să zică, trebuie să tragi consecinţele, fără sentimentalism şi fără speranţe deşarte. În Moldova, sau unde se vor opri, vei fi un cîine al nimănui şi în calea tuturor. Şi încă cu familie... Dac-ai fi numai tu, hai, treacă-meargă... Nici aici nu-ţi va merge mai bine, evident. Poate mai rău. Dar cel puţin vei suferi numai tu, orice s-ar întîmpla. Aici mai rămîn cunoscuţi şi prieteni. Acolo toţi sînt împrăştiaţi în toate unghiurile ţării şi poate ale lumii. Atunci ce mai alegi ? Stai, ia-ţi inima-n dinţi, aşteaptă. Poate să ai noroc şi să treacă apele peste tine fără să te clintească.

— Dar tu ? îi zisei deodată.

— Eu ? Aş pleca, mărturisesc. Nu pot. Am ordin special să stau pe loc. Aş pleca, evident. N-am putut

suferi niciodată robia, chiar trecătoare... Cu toate astea voi rămîne, voi înghiţi... Ei, vom fi împreună... Vom mai vorbi... Salutare!

A intrat într-o prăvălie şi n-a mai ieşit. Nu-mi spusese nimic nou. Aceleaşi lucruri mi le repetam eu însumi, de o săptămînă, ziua-noaptea. Şi totuşi, după ce a dispărut, simţii ca şi cînd mi-ar fi dezvăluit cine ştie ce taine. Poate pentru că îl cunoşteam avînd legături cu zeii guvernanţi, şi că, astfel, este ecoul părerilor lor?

Dar în aceeaşi zi cel puţin zece alţii îmi şoptiră vorbe la fel: un perceptor, un actor, un deputat, un ziarist, un judecător, un negustor, un avocat... Parcă s-ar fi înţeles cu toţii să mă doboare tocmai în clipele de cea mai aspră şovăire. De ce nu mi-au vorbit astfel ieri sau acum o săptămînă? Sau poate de-abia acum s-au hotărît şi dînşii.

— Vom fi cu toţii împreună... Şi ce-o vrea Dumnezeu, să vie!

Acasă mă întîmpinară două geamantane şi două valize de mînă, pline, gata. Nevastă-mea mă privi întrebătoare, iar cînd nu scosei nici o vorbă, îmi zise încet:

— Noi sîntem gata... De-acuma cum zici tu...

— Nu ştiu... nu ştiu...

— Poate ar fi bine să pleci singur... Noi vom face ce-om putea... Am auzit că se întîmplă grozăvii cu ardelenii pe unde-i prind nemţii...

— Aşi... grozăvii... Astea-s nerozii de mahala! răspunsei.

Credeam însă şi eu neroziile de mahala, în sufletul meu. Mă arătam voinic nevoie-mare, zîmbeam de zvonurile ce alergau din gură-n gură, dar inima-mi tremura. Necunoscutul e totdeauna chinuitor...

Cîteva ceasuri am stat în mînă cu recipisa actelor mele militare. Şi-mi ziceam mereu că n-am avut nici

un noroc în viaţă. Şi-mi închipuiam ce fericit aş fi acuma aflîndu-mă undeva cu oştirea noastră mutilată, împărţindu-i durerile şi jalea. Pe cînd azi, ce dureri mărunte mă sfîşie?... Îmi părea rău că n-am încercat chiar la faimosul birou de informaţii, cu toată oroarea ce mi-o inspira. Cel puţin aş fi avut o menire, oricît de puţin mîndră... Adevărat, se spunea că la Iaşi vor fi înlăturaţi toţi ardelenii, şi deacolo... Dar, oricum, la Iaşi... aş fi la Iaşi...

Duminică, pe la prînz, nevastă-mea veni acasă plîngînd cu sughiţuri.

— Trebuie să pleci numaidecît! murmură de cîteva ori desperată.

Nu pricepeam. Mi-a explicat. Zvonurile o chinuiseră prea mult. Mă visa mereu mort, visa nemţi şi unguri... N-a mai putut. S-a dus la Marghiloman[1] să-i ceară un sfat sau barem o informaţie.

— Trebuie să pleci imediat, aşa mi-a spus Marghiloman, înţelegi? Imediat. Nemţii unde ajung adună pe toţi ardelenii, îi pun la zid şi-i împuşcă, fără nici o judecată... Trebuie să pleci, Remule dragă... Fie-ţi milă de noi!... Uite, mi-a dat şi o hîrtie de la Crucea Roşie să ajungi pînă la Roman. Acolo vei face ce vei putea... Dar trebuie să pleci numaidecît... Ultimul tren porneşte după amiazi. Mi-a dat şi-o adresă unde să mergi. A fost foarte cumsecade... Pleacă... Pleacă!... Altfel ne ameninţă o soartă cumplită...

Obrajii îi erau scăldaţi în lacrămi. Îşi frîngea mîinile. Deznădejdea o cuprinsese întreagă.

— Dar tu?... Voi? îi zisei, sculîndu-mă brusc şi grăbindu-mă să-mi strîng ce-mi va trebui pe drum.

[1] Om politic român (1854—1925), conservator, partizan al apropierii României de Puterile Centrale; prim-ministru al guvernului filogerman de pe teritoriul ocupat de nemţi şi austro-ungari în timpul primului război mondial.

— Noi, a spus să rămînem negreşit aici, fiindcă acolo vor fi greutăţi şi mai mari... De noi să n-ai grije. Vom trăi sau vom muri, ce-ţi pasă ?

Curajul ei mă mişcă. Mă oprii. Înţelesei numai atîta că vrea să se sacrifice pentru mine, ea şi copiii, că primeşte să se despartă, rămînînd cu cîţiva gologani şi cu casa goală, numai ca să mă scape pe mine... Răspunsei liniştit deodată, parcă o mînă nevăzută mi-ar fi ridicat toate şovăirile şi toată teama :

— Nu, nu... Rămîn aici cu voi... Ce-o fi, să fie !

— Or să te omoare !

— De moarte nu scapi nicăiri... Cel puţin veţi şti şi voi c-am murit... Cum mi-o fi scris...

Mă potolisem pe deplin. Acuma ştiam ce fac. Eram liniştit...

În colţurile ochilor ei mai luceau lacrămile. Pe buzele ei flutura însă un zîmbet poate de mulţumire, poate de frică. Vedeam că a înţeles lupta mea. Simţeam puţină mîndrie. Mă gîndeam că am făcut, într-un fel, un eroism... Se învîrti cîteva clipe pe lîngă candelă, se închină de cîteva ori, apoi murmură cu tristeţe :

— Cît te-ai chinuit, sărmane de tine ! Şi cine ştie cît va mai trebui să te chinuieşti ?... Doamne, ajută-ne şi fereşte-ne de cele rele !...

5

Veni agonia...

Duminică după amiazi trecu pe Calea Victoriei un convoi de prizonieri germani, un convoi lung, jalnic. Curioşii îi priveau cu o teamă ciudată. Un perceptor însă începu să ţipe în gura mare :

— Uite cine ne bate pe noi ! Uite ! Nemîncaţii, golanii ăştia !... Ptiu !

Scuipă, se înfurie, dădu din mîini. Era un om tinerel, tuns pînă la piele, cu faţa rotundă şi cu mustăţi englezeşti. Îl indignase înfăţişarea prizonierilor slăbuţi, perpeliţi, murdari, frînţi de oboseli... Nimeni nu-i ţinu isonul. Doar cîţiva copii rîseră miraţi...

Tunurile băteau într-una. Bubuiturile păreau mai apropiate, să le poţi număra. Totuşi seara se răspîndi vestea că nemţii au fost bătuţi cumplit, că fug mîncînd pămîntul... Noaptea tunurile amuţiră, ceea ce părea a întări vestea... Cîte speranţe nu s-au făurit atunci în Bucureştii torturaţi de înfrigurare ?

A doua zi n-au mai apărut jurnale. În schimb, pe toate zidurile se lăfăia ordonanţa generalului Mustaţă, care în fiecare rînd te împuşca de trei ori dacă vei face cutare sau cutare. În alte vremuri ar fi rîs oamenii de atîtea ameninţări ; acuma citeau pîlcuri-pîlcuri, clătinau din cap şi şopteau spăimîntaţi :

— Va să zică, tot vin ?

Echipe speciale erau însărcinate să rupă toate afişele, afară de ordonanţa cu împuşcările, să dispară orice urmă de-a celor plecaţi. Mulţi însă au sfîşiat şi afişul generalului-prefect, încît iar s-a împrăştiat bucuria :

— Nu mai vin...

Spre seară, prin unele localuri, s-a împrăştiat ultimul comunicat oficial, tipărit pe o fiţuică albă. Avea numărul o sută. Fericiţi şi invidiaţi am fost cei ce am avut norocul să-l putem înfăşura şi păstra ca o relicvă scumpă !

Oraşul s-a luminat seara şi luminile au ars toată noaptea, în vreme ce tunurile bubuiau iarăşi, neîn-

cetat. Luminatul era în ordonanţă. Pe la miezul nopţii sergenţii au sculat oamenii din somn pe la mahalale, să aprindă lămpile şi să deschidă uşile, căci vin nemţii... Aşa cerea în ordonanţă...

Nemţii însă nu s-au arătat nici a doua zi. A venit totuşi o nouă ordonanţă, în care se vorbea de intrarea trupelor imperiale germane în Capitală şi de trupele duşmane, adică române...

Lumea nu-şi mai putea stăpîni frigurile De ce nu vin ? Sau poate nu mai vin de loc ? Unii jurau că azi-noapte au intrat patrule de ulani în cutare mahala şi au plecat iar. Alţii ştiau sigur că vestea victoriei noastre e adevărată, că n-are să calce picior de neamţ în Bucureşti...

Mulţi îşi schimbase peste noapte convingerile. Pînă ieri făceau spume cînd vorbeau de nemţi ; azi căutau să-ţi dovedească ce popor mare sînt nemţii şi cît sînt de blînzi...

Carp [1] se plimba pe Calea Victoriei, pe jos. Convertiţii cei mulţi îşi scoteau pălăria pînă la pămînt, cerîndu-i parcă protecţia şi simţindu-se fericiţi dacă vedeau c-au fost observaţi. Şi Marghiloman umblă numai pe jos, grăbit, de-abia biruind a răspunde la saluturile ce-l întîmpină din toate părţile...

Ce rari sînt oamenii care n-au crucea roşie la braţ sau măcar la butonieră !

După amiazi, ieşind în oraş, întîlnesc pe stradă pe bătrînul poet Mihail Dorna. Cine nu-l cunoaşte şi nu-l admiră ? E îngrijorat. Bastonul îi tremură în mînă. Mustaţa cănită, neagră-corb, zvîcneşte la fiece vorbă.

[1] *Petre Carp* (1837—1918) — politician român, conservator, unul din principalii promotori ai politicii de înfeudare a României de către capitalul german.

— Bine că te întîlnesc... Am să-ţi vorbesc ceva foarte grav...

— Mă sperii, maestre !

Mă trage într-un gang, lîngă o cafenea. Vorbeşte cu o seriozitate regală :

— Uite ce este... Banditii ne-au prăpădit ţara. Vezi acuma în ce hal am ajuns. Trebuie s-o salvăm, să luăm noi frînele în mînă. Pînă cînd să ne ţie de căpăstru numai incapabili şi mişei ?... Germanii vor veni. Trebuie să fim pregătiţi, să nu ajungem iar pe mîinile hoţilor... De-acuma m-am hotărît să ies din rezerva vinovată în care am stat pînă acuma. Vom forma noi guvernul... Am şi eu legăturile mele. Chiar azi voi întîlni pe episcopul catolic, care-i prieten cu Mackensen [1]. Mă voi pune în contact şi vom face lovitura de stat. Nu mai vrem să ştim de aceia care ne-au tîrît în dezastru. Vom alcătui o gardă naţională. Voi merge chiar eu în fruntea ei. Să poftească să mai vie apoi Brătienii şi ceilalţi să ne reclame puterea. Gloanţe le vom da... Eu îmi rezerv deocamdată portofoliul finanţelor, fiindcă tot stau cam slab cu finanţele, de altfel probabil ca şi dumneata... M-am gîndit la dumneata pentru portofoliul cultelor... De ce adică n-ai fi şi dumneata ministru, care ai talent, chiar geniu, şi ar fi alde fîrţîngăi ?... Să nu şovăi, căci vremea presează... Gîndeşte-te bine şi mîine să-mi dai răspunsul definitiv... Acuma haidem să luăm un şvarţ. Şi discreţie, nu-i aşa ? Momentele sînt critice...

Şi în cimitire se fac glume...

[1] *August von Mackensen* (1849—1945) — mareşal german, comandant, în timpul primului război mondial, pe fronturile din Galiţia, Serbia şi România.

SABIA LUI DAMOCLE[1]

1

Miercuri...

Cerul e plumburiu. Nişte nouri murdari, grei şi leneşi se lăfăiesc în văzduh. Plouă o ploaie zgribulită, stăruitoare. O tristeţe nespusă s-a coborît pretutindeni, peste tot oraşul, în toate sufletele, în aerul umed şi înnăbuşitor. Ochii sînt parcă porniţi pe lacrămi...

Dis-de-dimineaţă, un cumnat al meu vine galben la faţă să ne spună răguşit :

— Azi la ora unsprezece intră nemţii pe la Bragadiru... Toată poliţia e concentrată pe străzile de la Dealul Spirei încoace, pe Calea Rahovei, pe strada Carol... Ordin sever să nu fie nimeni pe străzi, nici chiar la ferestre...

Ne-au podidit lacrămile pe toţi. Ne uitam unii la alţii, cu ochii roşii, uluiţi, fără să mai schimbăm o vorbă. Ce ne-am mai fi putut spune ? Groaza bătea la uşi, se pregătea să intre în casă, o aşteptam să ne strivească...

Pe urmă i-am văzut...

Au venit pe Calea Griviţei, pe unde nu erau aşteptaţi. În frunte, un ofiţer roşcovan, cu un băţ în mînă. Pe urmă, un vierme cenuşiu de oameni, poate vreo două sute. Păşeau rar, obosiţi şi se uitau împrejur miraţi. Unii aveau braţele încărcate cu flori, alţii cu turtă dulce, primite pe drumul pînă la palat, de

[1] *Damocles* — curtean siracuzan, căruia tiranul Dionysios I cel Bătrîn (406—367 î.e.n.) i-a atîrnat deasupra capului, la un banchet, o sabie prinsă doar de un fir de păr de cal. Expresia „sabia lui Damocles“ sugerează ideea de primejdie permanentă.

la cete de femei care alergau nebuneşte pe trotuare, se aruncau deseori asupra soldaţilor şi-i îmbrăţişau. Altminteri, Calea Victoriei îşi pierduse animaţia. Curioşii se piteau pe la geamuri. Pe-afară se vedeau numai străini, care parcă nu mai fuseseră niciodată pe-aici, care au răsărit acuma din cine ştie ce bîrloguri. Nu se mai auzea decît vorbă nemţească şi urale stridente. De unde atîta nemţime aici ? La bodega Hig-Life, în semietaj, agăţat într-o fereastră deschisă, un omuleţ slab, cu cioc negru, ţipa din răsputeri : „Ura, ura !“, fluturînd o batistă. Era vînăt de însufleţire... Cine-o fi fost ?

Detaşamentul de soldaţi a intrat în curtea palatului. Ofiţerul a rostit o comandă sau poate o cuvîntare, apoi toţi au strigat de trei ori : *„Hoch !“* [1]. Femeile cele entuziaste au năvălit pe urmă printre dînşii, i-au înconjurat, i-au mîngîiat, i-au giugiulit. Una voinică, înaltă, ca un jandarm, alerga de la unul la altul, strălucitoare de fericire şi repetînd într-una :

— Nu ţi-e foame, drăguţule ?... Vino cu mine la mama să-ţi dăm o cafea cu lapte !

În aceeaşi vreme bucătării de campanie s-au instalat chiar dinaintea sălii tronului. Toată curtea era plină de fel de fel de oameni şi de căşti ascuţite. Întrebările şi răspunsurile curgeau. Şi ce vesele toate feţele acelea, ce vesele ! Îţi umplea sufletul de durere şi de ruşine veselia aceea. Cîţiva români, prea curioşi, se strecurau umili prin babilonia străină, iar alţii încremeniseră pe stradă, pe trotuare, cu feţele înlăcrimate, cu batistele la gură, ca să-şi înnăbuşe plînsul. Nu mai aveai voie acuma nici să plîngi. Începe robia. Străinii se aşezau la masă. Trebuia să

[1] Trăiască (germ.).

te oploşeşti într-un ungher, tăcut, să aştepţi să treacă furtuna...

Un automobil soseşte din jos în goana mare cu un uruit ascuţit, care te pătrunde pînă-n măduva oaselor. Trece... Pe la Biserica Albă opreşte, şi un ofiţer întreabă pe un trecător, care salutase umilit, unde e palatul regal. Automobilul întoarce brusc. Omul rămîne cu pălăria în mînă, ploconit, parcă ar cere pomană. Era un funcţionar cunoscut.

— Cum îţi vine să-i saluţi ?

— Da ce vrei, să fiu mojic ? S-au uitat la mine. N-ai văzut ? De ce să creadă că sîntem barbari şi prost-crescuţi ?

Avea atîta convingere în glas, că m-am speriat. M-am depărtat repede, cuprins de o frică stranie...

O domnişoară mă întîlneşte. Are ochii plînşi.

— Ce nenorocire ! Ce jale ! ciripeşte ea tremurînd.

Facem cîţiva paşi. Soldaţii germani se amestecaseră printre lumea de pe trotuare, sporită. Unul vine drept la noi. Întreabă ceva, o stradă sau o adresă. Domnişoara, foarte amabilă, se grăbeşte să-i explice pe nemţeşte.

— De ce vorbeai nemţeşte ? îi zic cu mustrare.

— Cum să nu vorbesc ? Dacă ştiu ? Să creadă că sîntem proşti ?

Am părăsit-o.

Înţelesesem. Jalea noastră nu va putea avea nici măcar puţină mîndrie...

Perceptorul, care acum trei zile se indignase văzînd prizonierii, mă întîmpină într-un colţ de stradă cu acelaşi glas aspru :

— Ei, domnule ? Ai văzut oameni cumsecade ? Ce-ţi spuneam eu ?

— Ce ?

— Cum ce ? Dumneata nu ţii minte de la gură pînă la nas ? Ori vrei să spui că n-am dreptate ?... Priveşte, priveşte ! ăştia sînt oameni civilizaţi, da, zic şi eu. Cel mai mare popor din lume, domnule !... Nu-ţi dau voie să mă contrazici...

Treceau tocmai nişte soldaţi. Perceptorul se răstea la mine, ţipa, ca şi cînd ar fi vrut să oprească în loc toată strada. De-abia am izbutit s-o şterg. Poate că de n-o ştergeam, m-ar fi dat îndată pe mîna mosafirilor...

Da, da, trebuia să-mi dau seama. Robia noastră va fi tristă. Noi nu ştim cum se poartă doliul. Nu ştim. Încrederea ? O, cum s-a mai dus, cum a mai dispărut ! Poate că n-a mai rămas nimeni cu credinţa neştirbită !

Înfrîngerea aceasta e cea mai grea, fiindcă ucide sufletele...

2

A doua zi, după amiazi, puţinii care rămăsesem din cercul obişnuit ne adunarăm la cafenea să schimbăm impresii, adică mai curînd să ne încurajăm reciproc. În dosul cuvintelor nepăsătoare tremura aceeaşi teamă. Simţeam parcă întinsă deasupra capetelor noastre o gheară nevăzută, ce ne ameninţa cu sugrumarea. Zîmbeam mult, ca şi cînd prin aceasta am fi vrut să ne arătăm nepăsarea, deşi zîmbetele erau silite şi ofilite. Făceam haz de soldaţii duşmani, care năpădeau oraşul oprindu-se cu duiumul în faţa vitrinelor în care se mîndreau încă atîtea bunătăţi. Un pictor schiţă îndată o îngrămădire de-acestea de cuceritori, pe un petic de hîrtie... Vorbeam însă toţi cu glasul scăzut şi uitîndu-ne mereu împrejur. Nu puteam uita că nu mai sîntem în Ţara Româ-

nească şi că de-acuma toţi pereţii au urechi multe şi primejdioase...

Aici veni pe-nserate Tiberiu Bordeni. De-abia îl recunoscurăm. Avea barbă mare şi era slab ca un ogar. Foarte afectat, ne spuse că printre cele dintîi automobile nemţeşti, care au intrat în Bucureşti, unul a fost al poliţiei secrete, aducînd liste nesfîrşite cu numele tuturor celor ce au vrut războiul, sau au ocărît pe centrali.

— Din întîmplare făcui cunoştinţă cu unul din poliţiştii aceştia şi am văzut listele, zise Bordeni cu o gravitate apăsătoare. Aproape toţi băieţii sînt trecuţi în listele astea negre...

Ne-am cutremurat fără voie cu toţii. Ne îngrozea omul acesta, care cunoştea pe poliţiştii duşmani abia sosiţi şi poate că fiecare ne-am zis în clipa aceea că şi el trebuie să fie din poliţia ameninţătoare. El însă tăcu cîteva momente, privindu-ne cu o superioritate zdrobitoare, apoi, adresîndu-se mie şi poetului Pilade, adăogă rar şi îndesat :

— Şi dumneavoastră sînteţi pe lista neagră, amîndoi...

— De ce ? întrebarăm deodată.

— Fiindcă aţi scris la *Adevărul*...

— Dar dacă nici n-am scris ?

— Nu ştiu. Acolo aşa sînteţi trecuţi. Poate că e o greşală la mijloc... Deocamdată nu trebuie să vă speriaţi. Eu am să intervin în favoarea dumneavoastră şi sper să izbutesc...

Am îngălbenit amîndoi şi în curînd am plecat, aproape pe furiş, fără o vorbă. În stradă ne-am strîns mîna mai puternic ca de obicei.

— În orice caz, să ne întîlnim zilnic pînă ce o fi să ne înhaţe, rosti Pilade, zîmbind amar.

— Da, da, să ne întîlnim, murmurai şi eu.

Pînă acasă mă uitam mereu înapoi, aşteptîndu-mă în fiecare clipă să fiu oprit. Am răsuflat cînd am intrat în casă. Aşa, acuma cel puţin se va şti de urma mea. Încercai să fiu vesel. Nevastă-mea însă îmi ghici sufletul şi nu mă slăbi pînă nu-i spusei tot.

— Stai acasă, Remule dragă. Barem de-o veni nenorocirea să te găsească între noi. Tot ar fi mai puţin îngrozitor decît să aud de la străini...

— Mai bine era să fi plecat, zisei pleoştit. Mai bine, ehe ! Dar acuma...

— Eu ţi-am spus să pleci...

— Da, mi-ai spus... Poate că şi acuma ar mai fi chip de a mă strecura, ce zici ? Decît să mă prindă aici, mai bine...

Părăsirăm însă asemenea planuri. Era prea tîrziu. Două zile trecuseră de cînd duşmanul era stăpîn în inima României.

Ce strîmbă e soarta ! N-ar fi fost oare mai bine să fi luat o hotărîre ? Azi poate n-aş fi în situaţia aceasta... Desigur că n-aş fi... Acuma aş... Degeaba, degeaba... Prea tîrziu... Nu se mai poate desface ce s-a făcut, sau mai curînd nu se poate face ceea ce ar fi trebuit să se facă...

Două zile stătui acasă tresărind de cîte ori se deschidea poarta, de cîte ori se auzea o trăsură în stradă sau vreo gălăgie, aşteptînd sfîrşitul...

Pe urmă nu mai avui răbdare. Trebuia să aflu ce este, trebuia să găsesc o ieşire, oricare ar fi... A treia zi după amiazi întîlnii pe Bordeni împreună cu Pilade.

— De ce nu te-ai mai arătat ? mă întîmpină Bordeni cu un surîs straniu. Încă de alaltăieri i-am spus domnului Pilade că nu mai e nici o primejdie. Am vorbit eu, am stăruit şi v-am scăpat deocamdată. Va să zică, fiţi liniştiţi... De-o mai fi ceva, eu sînt aici, o să vă anunţ din vreme... Cred însă că aţi scăpat...

Pilade moțăi din cap, trist, abătut.

De ce atîrnă soarta omului uneori, în vremi însîngerate! De cine mai atîrnă! Și totuși trebuie să zici cu însuflețire:

— Mulțumesc!

3

În fiecare după prînz ieșeam în oraș o oră. Ne întîlneam cu toții, cei rămași din cercul de odinioară. Cîțiva profesori și cîțiva funcționari înlocuiau oarecum o parte din goluri. Aduceam fiecare cîte o știre: colo nemții au făcut asta, dincolo bulgarii asta, ici ungurii asta... Pe urmă, mereu despre cei plecați. Ne înduioșam. Și ziceam că tot astfel se vor fi gîndind la noi și ei. Ne închipuiam ce vor fi făcînd prin Moldova și-i plîngeam, precum credeam că ne plîng și ei pe noi. Nici nu ne putea trece prin minte că ei... A, dar să n-o luăm înainte!

Într-o după-amiază eram de-abia vreo cinci la întîlnirea obișnuită. Un chelner ne șopti în mare taină că au început arestările cu duiumul și că hotelul e aproape plin de ostateci; ne spuse chiar cîteva nume cunoscute... N-apucarăm însă bine să cercetăm știrea aceasta, care de altfel circula mai vag și prin oraș, cînd vedem că la intrarea cea mare s-a oprit un ofițer german întovărășit de un civil cu o barbă roșcată încîlcită. Priveliștea nu ne-ar mai fi mișcat, căci acuma soldații inamici inundaseră toate colțurile Bucureștilor și ne obișnuiserăm cu dînșii. Dar ofițerul cu civilul parlamentau... și parcă arătau mereu spre masa noastră. Peste cîteva clipe ieșiră amîndoi, iar noi respirarăm ușurați.

— Ați văzut cum ne fixau mereu numai pe noi? zise Nicolae Iota, care era cel mai nepăsător, fiindcă înainte de război fusese germanofil furios și chiar scrisese niște broșuri bombastice despre victoriile nemțești.

— Numai să n-o pățim, adăogai eu neliniștit.

— Ași, ce să pățim? De noi au să se agațe? Ar fi ridicol, rîse Iota cu superioritate. Poți dormi fără grije, ți-am mai spus-o și cînd erai să faci prostia să pleci pe drumuri în lumea mare... N-am avut dreptate?

— O, ce n-aș da acuma să fiu plecat, oriunde, numai să nu-i văd lăfăindu-se...

— Ne vine rîndul tuturor, murmură Pilade calm. O să ne ridice pe toți, încetul cu încetul. Sînt sigur...

În clipa aceea ofițerul de adineaori apăru iar, veni drept spre noi, se opri lîngă Iota, îl atinse pe umăr, se plecă și-i șopti ceva. Nepăsătorul îngălbeni deodată, apoi se făcu roșu-foc, se sculă în picioare. Ofițerul îl luă deoparte, îi mai zise ceva, foarte încet, și Iota își luă repede paltonul.

— Ce este? Ce este? bîlbîirăm cu toții, uimiți de spaimă.

— Nu știu... Vrea să-mi spuie ceva... Știu eu? șopti dînsul iarăși galben ca ceara, zăpăcit și uluit.

Plecă cu ofițerul. Șvarțul îi rămase pe masă.

Stăturăm cîteva minute fără să scoatem o vorbă. Lumea dimprejur de-abia băgase de seamă ce se întîmplase.

— Nu spuneam eu? zise apoi Pilade rupînd tăcerea. Au să ne ia pe rînd...

Nici nu mai puteam vorbi. Ne uitam unii la alții, cu ochii mari, întrebători, așteptînd ceva. Poate c-o să ne ia îndată și pe noi?

Trecu astfel vreo jumătate de ceas. Pe urmă, apăru un subofițer austriac și merse tocmai la chel-

nerul care ne servea. După ce schimbară cîteva vorbe, chelnerul veni repede şi chemă pe Pilade.

— Nu v-am spus? rosti dînsul cu un zîmbet amar. Pe rînd mergem...

Îşi căută paltonul; vru să se îmbrace. Austriacul însă făcu semn, rîzînd, că nu e nevoie. Venise trimis de Iota, care-şi uitase bastonul şi care ne ruga să-i înştiinţăm familia că este arestat la comandatură deocamdată...

— Cînd ne mai întîlnim? întrebă unul.

Nu răspunse nimeni. Nu mai îndrăzneam să ne întîlnim. Doar pe-acasă sau poate întîmplător pe stradă... Sau, cine ştie, poate nicăiri... Poţi să ştii ce va mai fi mîine?... Ne-am risipit...

4

Ne mai vedeam totuşi uneori, mai ales pe stradă. Dar vorbeam puţin. Schimbam cîteva cuvinte şi ne despărţeam repede. Mutrele suspecte mişunau pe Calea Victoriei, se ţineau după oameni, trăgeau cu urechea... O vorbă scăpată în vînt zbura îndată la comandatură. Un cofetar făcuse chef acasă la dînsul de bucurie că auzise că ai noştri ar fi reluat Ploieştii. A fost ridicat de la masă şi trimis pe jos, aşa cum se găsea, pînă la Ploieşti, să se convingă că nu e adevărat ce-a auzit... Va să zică, nici în pereţii casei tale nu te poţi încrede...

Un fotograf mă opri într-o dimineaţă în faţa palatului.

— Ei, bine că te întîlnesc... Te căutam... Am să-ţi vorbesc ceva foarte important...

Fotograful era o figură cunoscută prin cercurile noastre. Avea legături intime cu toţi gazetarii, cu

mulţi scriitori şi artişti. Altminteri tînăr, cu o mustaţă neagră, tunsă englezeşte, veşnic cu dungă la pantaloni şi cu mare trecere la femei, îndeosebi la cele mai uşoare.

Mă luă de braţ, ca şi cînd am fi fost prieteni de cînd lumea, şi-mi vorbi toată vremea cu un ton care nu îngăduia contrazicere:

— Dumneata ştii nemţeşte bine...

— Da, dar...

— Avem nevoie de dumneata... Eu sînt prieten intim cu locotenentul Kammert, care conduce *Gazeta Bucureştilor*. I-am vorbit de dumneata, fiindcă nu e mulţumit cum iese ediţia românească. Trebuieşte un traducător bun. Dumneata ai fi...

— Da, dar...

— Nu ţi se cere decît să traduci în româneşte. Atîta tot. În schimb vei fi plătit bine. O mie de lei lunar cel puţin. Mîine dimineaţă te aşteaptă locotenentul. Voi fi şi eu acolo...

— Mi se pare c-ai greşit adresa, îi zisei acuma. Mai bine orice, decît...

— Nu uita că, dacă nu primeşti de bună voie, vei fi rechiziţionat, spuse fotograful cu o uşoară ameninţare în ochi. Iar atunci vei lucra şi pe degeaba...

— Aş vrea să văd cum se poate rechiziţiona un om ca să scrie la o gazetă duşmană...

— O să fie bine, murmură dînsul zîmbitor. Dumneata vino acolo şi vei vedea... O să fie bine!

Mă gîndii dintru-ntîi nici să nu mă duc de loc, dar pe urmă îmi amintii că sîntem în puterea lor şi ar fi poate mai bine să mă lămuresc cu însuşi ofiţerul ziarist.

Locotenentul mă primi cu o politeţă exagerată, îmi oferi ţigări, şi începu:

— Dumneata vrei să scrii la ziarul nostru ?
— Nu, domnule, nu vreau şi nici nu pot... Tocmai venisem să...
— Cum, dumneata nu eşti ziarist ?
— Nu, sînt oleacă de poet şi... n-am făcut niciodată gazetărie.
— Dar mie mi s-a spus că dumneata cunoşti limba germană.
— Prea puţin ca să pot fi de vreun folos. Astfel că chiar rechiziţionîndu-mă...
— Ce rechiziţie ?...
— Aşa mi s-a spus...
— Nu, nu... Dacă nu vrei, noi nu te putem sili. Aici e o chestie de încredere. Ne trebuiesc oameni de încredere...

Fotograful aştepta afară, la uşă.
— Ei, s-a făcut ?
— Nu, domnule, eu nu doresc să fiu om de încredere pe-aici...
— Am vrut să-ţi fac un bine şi dumneata dai cu piciorul... Halal ! zise dînsul privindu-mă de sus pînă jos cu o compătimire dispreţuitoare.

De cînd ajunsesem sub stăpînirea vrăjmaşă nu mă simţisem niciodată mai bine ca în ziua aceea. În sufletul meu mă credeam chiar erou puţin. Ce e nimica să refuzi de la obraz pe un locotenent prusac atotputernic ? Să sfidezi internarea sau închisoarea ? Numai fotograful să nu se încăpăţîneze sau să se răzbune...

De altfel, de germani nu mă sinchiseam prea mult de la început. Ce pot să-mi facă ? Doar să mă închidă... Dar austriacii, ungurii !... Din fericire, încă nu se auzea nimic de activitatea lor.

În orice caz, ar fi bine să-mi iau măsuri de siguranţă...

O ordonanţă cerea ca toată lumea să-şi procure de la poliţie un bilet de identitate, faimoasele *ausweis*-uri. Aici era poate ocazia să mă acoper. Comisarul de la circumscripţie îmi era prieten. I-am explicat şi s-a învoit. Şi m-a trecut în bilet „născut la Şaru-Dornei, judeţul Neamţ".

În sfîrşit ! Dacă ar fi să se cerceteze transilvănenii, eu sînt mîntuit. Afară cînd aş fi denunţat sau cînd aş fi trecut pe vreo listă neagră specială de-a lor... Bine, dar atunci e totuna. Atunci urmează unul din cazurile pe care le-am prevăzut în clipa cînd m-am hotărît să rămîn aici. Atunci nu mai e scăpare...

Pînă atunci însă viaţa îşi urmează cursul ei...

5

Da, da, viaţa nu se opreşte nici o clipă.

Trece nepăsătoare peste ruine, peste cadavre, peste toate nenorocirile. Omul trebuie s-o primească aşa cum este sau cum vine, fără să murmure sau să se împotrivească.

Şi omul e fiinţa cea mai mlădioasă din lume. Împrejurările îl îndoaie şi-l sucesc cum le place. Uitarea se aşterne repede peste ziua de ieri. Privirile se îndreaptă veşnic înainte. Ce-a fost ieri nu ne mai interesează. Ne chinuieşte numai ce va fi mîine sau poimîine...

Acuma parcă ocupaţia vrăjmaşă ar fi fost de cînd lumea. Aceeaşi goană pentru pîinea de toate zilele, acelaşi vălmăşag pentru un locşor mai bun în viaţă. Doar că astăzi stăpînirea e străină... Dar cine se mai gîndeşte la stăpînire cînd stomacul ţipă ? A amorţit entuziasmul, a pierit idealul... Pîinea, pîinea !...

Aproape două luni de zile uitasem toate acestea. Trăiam într-o speranţă nelămurită. Vedeam realitatea şi n-o simţeam. Mi se părea că starea aceasta nu poate să dăinuiască. Trebuie să se sfîrşească repede. Cum ? Nu-mi dădeam seama.

Acasă ne strînsesem într-o singură odăiţă, în subsol. Acolo găteam, mîncam, stam şi dormeam. Ţineam gologanii cu şapte aţe. Ziceam că trebuie să ne ajungă negreşit... Pînă cînd ? Nu ştiam. Trebuie să ne ajungă...

Zilele însă treceau şi speranţa se destrăma, se destrăma...

Şi iarna parcă înadins se pusese să ne strivească.

— Ştii că nu mai avem lemne decît pentru două-trei zile, zise nevastă-mea într-o seară, cu groaza aceea în ochi care te îngheaţă, pe care o cunosc numai cei nevoiaşi şi înfricoşaţi de tainele zilei de mîine.

Era zadarnic. N-aveai de unde şi mai ales cu ce să iei. Ca să mai întindem mizeria, începurăm să trimitem la vecini oalele cu mîncare, să fiarbă. În odaie nu mai făceam foc decît dimineaţa şi seara, cîte puţin, să se dezmorţească aerul. Ziua tot mai trece, şi frigul nu se simte atît de mult. După amiazi nevasta şi copilaşii se cocoţează pe canapea, îmbondoriţi în toate straiele ce se găsesc prin casă...

Degeaba. Iarna se înteţea. Şi nici o licărire de nădejde...

Apoi deodată se răspîndi prin oraş : în curînd vor începe să plătească lefurile funcţionarilor... Guvernul nostru a trimis zece milioane prin Crucea Roşie pentru funcţionarii din teritoriul ocupat...

Pe cînd însă dîrdîiam şi ne mîngîiam cu aşteptarea aceasta, o adresă de la minister mă anunţă că postul meu s-a suprimat pe ziua de cutare. N-am

crezut. Am alergat la minister. Mai erau cîteva sute suprimaţi, ca şi mine.

Eram revoltat. M-am dus aţă la girantul ministerului, un omuleţ foarte scund, cu un cap foarte mare, cu nişte ochi foarte şireţi. A ridicat din umeri.

— Trebuie să facem economii, multe economii. Avem greutăţi enorme...

— Bine, dar asta înseamnă să rămîn pe drumuri ! Şi tocmai acum, în vreme de ocupaţie duşmană, cînd leafa de-aici îmi era singura speranţă...

— Aranjează-te aiurea. Acuma e nevoie de oameni muncitori.

— Unde ? La nemţi, poate ?

— Desigur. Toţi sîntem în slujba lor.

— Vă rog să vă gîndiţi că nici nu e patriotic ca în asemenea vremuri...

— N-am să primesc de la dumneata lecţii de patriotism.

Mă înfuriai deodată.

— Ba ai putea să primeşti, domnule... Nu se lasă muritori de foame sute de oameni acuma... Destul de trist...

Am trîntit uşa atît de tare, că s-a speriat şeful de cabinet.

În stradă însă m-au podidit lacrămile. Nici nu-mi venea să mai vin acasă. Cu mîna goală ?... O, ce groaznice sînt asemenea clipe !...

6

— De ce nu iei şi tu o slujbă undeva ? Tu, care ştii nemţeşte, ai găsi cît baţi din palme... Stăm foarte slab, dragul meu... Mîine-poimîine nu vom mai avea nici măcar o bucăţică de pîine...

Nevastă-mea vorbea aşa. Glasul îi era muiat în lacrămi. N-am îndrăznit să mă uit în ochii ei cînd am răspuns:

— Nu pot... nu pot... nu pot...

A tăcut.

Peste cîteva zile a reînceput:

— Văd că toată lumea se aranjează în slujbe. Nemţii primesc pe oricine cu braţele deschise... Numai noi stăm cu mîinile în sîn. Nu ştiu ce aşteptăm !?...

Nu ştiam nici eu, adevărat. Simţeam doar că tocmai pentru că ştiu nemţeşte nu se poate să am nici un fel de legătură cu dînşii. Zece ani, de cînd sînt aici, n-am vorbit niciodată nemţeşte, n-am cunoscut nici un german, deşi nimeni nu s-ar fi mirat s-o fi făcut. Şi să încep acuma, cînd sînt duşmanii ţării ?... Mai bine...

În mintea mea luasem o hotărîre. Cu ultimii douăzeci de lei voi îmbrăţişa meseria de văxuitor de ghete. O lădiţă, cîteva cutii de cremă... Voi rămîne însă departe, chiar dacă toată lumea ar trece de partea lor...

Totuşi să nu lăsăm să ajungă lucrurile pînă aici. Să căutăm...

În fiecare dimineaţă era o vălmăşeală fără seamăn la brutării. Nu se ajungea pîinea, şi oamenii vegheau toată noaptea pe trotuarul înzăpezit, în gerul tăios, ca să poată apuca mai repede rîndul. Acolo zgribuleam şi eu zi cu zi, cu cartela-n mînă... Acolo mi-a venit o idee năzdrăvană...

N-ar fi oare chip de cîştigat ceva din vînzarea pîinii ? În loc să se omoare atîta lume aici, s-ar putea împărţi. Ar lua oamenii mai degrabă, ar fi mulţumiţi şi ei, şi eu... Chestia este doar să găsesc

un brutar mare, să-mi încredinţeze un număr oarecare de pîini. Asta însă ar cere un capital sau o garanţie şi eu de-abia am după ce să beau apă...

Cîteva zile m-am silit să dau peste vreun brutar, care să nu-mi ceară nimic afară de garanţia morală... *et caetera*... Am izbutit să obţin în cele din urmă o scrisoare de recomandaţie de la Filip Weingarten, un om cumsecade şi săritor la nevoie... Dar am rămas cu scrisoarea în buzunar, căci în vremea aceasta se organizase mai bine distribuţia pîinii şi planul meu căzuse în baltă...

Filip Weingarten totuşi mi-a întins o mînă de ajutor, mai pe urmă... Se deschiseră şi teatrele, iar el era ceva pe-acolo. Vremurile sînt atît de tulburi, că nu te poţi mira cum un cinstit negustor ajunge să fie ceva la teatru. A avut nevoie de dînsul teatrul, şi omul s-a dus, mai ales că odinioară laurii scenei erau mai să-l ademenească... Trebuiau subiectele pieselor ce se jucau, pentru programe, în româneşte şi nemţeşte. De obicei, lucrurile acestea le fac antreprenorii. Weingarten mi-a cerut mie să-i aranjez subiectele, mai drăguţ, mai literar. Vezi, sărmana literatură tot e bună la ceva !... I-am aranjat. Şi am luat nu ştiu cît, avere nu, desigur. Era cel dintîi cîştig al meu sub ocupaţie. Mi se părea o minune. Nevastă-mea a dat un acatist de bucurie. În sfîrşit, nu ne-a lăsat Dumnezeu să murim...

Să murim, nu, dar dac-ar fi fost să continuăm aşa, anevoie am fi dus-o pînă la capăt... De altfel izvorul acesta a secat repede. Programele au trecut în curînd în exploatarea unui negustor care nu se mai sinchisea de „drăguţ şi literar"... Şi tot Weingarten a sărit iarăşi. M-a pus controlorul concertelor la

Ateneu. Ceva mai sus ca aceia care rupeau biletele, căci eram şeful lor. Şi ceva mai jos, fiindcă mi se plăteau zece lei numai în ziua cînd era concert, iar concerte erau cel mult unul pe săptămînă... Nu curgea, dar picura... Tot mai bine decît nimic... Bine că nu-i mai rău...

7

În zilele acelea m-am pomenit într-o seară iarăşi cu Bordeni. M-a căutat acasă, m-a sculat de la masă, că are să-mi spună ceva extrem de important.

— Uite ce este, îmi şopti dînsul cu o mutră foarte gravă. Mîine sau poimîine vei fi chemat la comandatură. Nu te speria. Poate să te ţină acolo două-trei zile, pe urmă îţi dă drumul. Te-a implicat Iota că ai fost războinic... Dar să n-ai frică. Eu mă fac luntre şi punte să vă scap. Sînteţi vreo şapte pe răboj... Stai acasă şi aşteaptă liniştit. Deocamdată nu e nimic grav...

Am stat acasă. Nevastă-mea plîngea şi-şi frîngea mîinile. Eu însă într-adevăr nu mai eram spăimîntat. Greutatea vieţii mă apăsa atît de mult, că aş fi fost aproape bucuros s-o pot sfîrşi, oricum ar fi. Groaza şi mizeria îţi oţelesc inima şi ţi-o împietresc, încît ajungi să nu te mai doară nimic, să nu te mai frămînte nici o speranţă.

Am stat acasă trei zile încheiate. Şi iar nimic. Mă întrebam uluit ce-o fi fost la mijloc. Sau n-o fi fost nimic?

O pisică crînceună se juca cu soarta oamenilor, îi chinuia înainte de a-i sfîşia...

8

Se desprimăvăra acuma. Se uşura viaţa, se reînfiripau nădejdile.

— Nu mai e mult, ne şopteam cu ochii strălucitori.

Uitam parcă amarul realităţii de dragul închipuirilor dorite.

Sau, dacă nu-l uitam de tot, îl înghiţeam mai bine.

Eram traducător de programe şi compozitor de reclame, plătit cu bucata. Am rămas toată vara. Mă mîndream cît puteam că nici măcar n-am stat de vorbă cu nici un duşman, cu toate că trecuse o jumătate de an de ocupaţie. Celor ce n-au cunoscut ocupaţia, care nu i-au simţit penetraţiunile ştiinţifice, li s-ar părea stranie asemenea mîndrie. Ce-o fi mai firesc decît să fii aievea duşmanul duşmanului tău?

Şi totuşi ce greu e cînd ai ajuns în puterea lui! Cînd de viaţa şi chiar de toanele lui îţi atîrnă viaţa! Uşor e să osîndeşti, dar cîte fereli şi vicleşuguri îţi trebuiesc de vrei să nu cazi în ispită şi să nu păcătuieşti cînd păcatul te îmbie la fiecare pas, iar ispita te batjocoreşte pretutindeni!

Nu e mare cinste să-ţi tîrăşti traiul din traduceri şi reclame neroade. Poate însă că e mai uşor ca văxuitul ghetelor. Dacă nu m-aş fi sfiit să mă aşez cu lădiţa la un colţ de stradă să fac concurenţă ţigănuşilor, de ce m-aş sfii c-am putut rămîne măcar prin împrejurimile meseriei mele? Fireşte, viaţa nu e dulce, dar la urma urmelor, cînd mi-a fost cu adevărat dulce?

Şi-n vremea aceasta alţii... Dar ce mă privesc pe mine ceilalţi? Ce mă privesc?... E vorba numai de conştiinţa mea... De ea e vorba... Sărmana!...

1

E uşor să te baţi în piept că-ţi iubeşti ţara, cînd nimeni nu te opreşte s-o iubeşti. Dar s-o iubeşti cînd nu e voie, cînd iubirea e privită drept o crimă, cînd mii de ispite te pîndesc să te abată, atunci are un preţ, atunci ţi se cuvine recunoştinţa. Adică nu... Atunci îi simţi mulţumirea. Atît. O datorie firească n-are nevoie de recunoştinţă, ci numai de suflet. Rău este cînd n-o împlineşti, cînd însă ţi-o faci, nu-ţi cîştigi merite deosebite.

În realitate, dragostea de ţară şi de neam nu ştii s-o preţuieşti şi nici s-o simţi aievea decît sub pumnul străinului. Atunci îţi umple tot sufletul, îţi înnobilează toată firea, îţi sporeşte nădejdile şi-ţi întăreşte încrederea. Fructul oprit e cel mai dulce. Numai cel ce suferă pentru ţara lui, cel ce trebuie să scrîşnească dinţii şi să-şi înghită mînia, cel ce se revoltă „cu pumnii strînşi în buzunare", numai în inima aceluia îşi coboară rădăcinile adînci adevărata iubire. Suferinţa singură zămisleşte pasiunile mari...

În împrejurări grele, sub ameninţări multe simţi într-adevăr nevoia să-ţi dovedeşti iubirea. Cele mai neînsemnate lucruri iau în ochii tăi dornici proporţii uriaşe. Alteori ţi s-ar fi părut ridicole ; acuma le mîngîi cu evlavie.

Poate niciodată n-a clocotit în inimi mai multă ură ca sub ocupaţia germană. Cazurile singuratece, care ar arăta contrariul, n-au nici o însemnătate. Sînt urmările politicianismului, care a pus totdeauna ambiţiile personale mai presus de orice în lume.

Mulţimea cea mare însă s-a purificat în flacările încercărilor...

Eram închişi într-o temniţă uriaşă unde nu pătrundea decît ceea ce îngăduiau cotropitorii. Şi ei numai otrava o îngăduiau să picure în sufletele noastre, zi cu zi, ucigătoare de speranţe. Şi tocmai în clipele cînd eram mai însetaţi de încredere şi răbdare !

Ne luptam cu disperare împotriva primejdiei. Era vară acuma. Seara ne adunam iarăşi, o mînă de scriitori, actori, pictori, avocaţi, medici, funcţionari... „Fanaticii", cum ne ziceau cei ce pierduseră nădejdea sau care nu au avut-o niciodată. Împreună ne rugam, ne întăream şi făuream viitorul cît mai trandafiriu cu putinţă. Ziarele germane şi ungureşti inundaseră Bucureştii. Într-însele aflam uneori ştiri care ne erau dragi. Le traduceam, le transcriam în mai multe exemplare, le împărţeam printre cei dornici ca şi noi.

— Merge bine ! era lozinca noastră.

Într-un ziar nemţesc am descoperit într-o zi un rezumat al articolului reginei noastre despre Bucureşti, reprodus dintr-o gazetă belgiană. L-am învăţat pe dinafară. Zile de-a rîndul îl recitam tuturor cu o mîndrie copilărească :

— Ai văzut articolul reginei ?... O, îţi stoarce lacrămi... Stai, că parcă-l am la mine... Are să te înduioşeze...

Apoi într-o zi m-am prezentat cu o bombă : un jurnal francez. Un actor tînăr şi plin de talent făcuse cunoştinţă cu un soldat german, alsacian, de la cenzura ziarelor. Şi alsacianul i-a împrumutat pentru cîteva ceasuri un veritabil *Le Temps*. De un an de zile aproape nu mai văzusem gazetă franceză... Toate mîinile s-au întins spre mine. Riscam însă să

dormim seara cu toţii la „Cercul Militar". Am fugit acasă, să-l sorbim în tihnă :

— Spune ceva despre noi ?

Asta era întrebarea cea mai urgentă, fiindcă toată ziua auzeam că sîntem un popor atît de păcătos, încît ne-au părăsit şi aliaţii, şi Dumnezeu ; deci nu ne mai rămîne decît să cădem la picioarele mărinimoşilor învingători, care or să ne ierte, dacă îi vom ruga frumos...

Spunea ceva şi despre noi. Era o telegramă a regelui Angliei către regele nostru, în care se reînnoia asigurarea că aliaţii ne dau, împreună cu admiraţia lor, tot concursul pentru realizarea dreptelor noastre revendicări...

Am copiat-o degrabă şi am răspîndit-o, în franţuzeşte, ca să fie mai veritabilă :

„Au moment où Votre Majesté..." [1]

2

În vremea aceasta însă reprezentanţii politicianismului se agitau din răsputeri. În fiecare zi se aruncau zvonuri noi în circulaţie despre dezastrul nostru definitiv sau despre opera lor salvatoare. *Gazeta Bucureştilor* se reorganizează şi anunţă cu alai că redacţia ei a trecut în mîinile unor „fruntaşi politici români". Au început interviuri furioase, urmate de articole fulgerătoare. Cei de dincolo erau trădătorii, criminalii, vînduţii... Dincolo, adică dincolo de linia de foc. Vrăjmaşul care ucidea la Siret pe soldaţii noştri era prietenul adevărat al românilor...

Deodată apoi se răspîndi vestea că germanii pregătesc o ofensivă formidabilă pe frontul nostru. Două

[1] Din momentul în care majestatea-voastră...

săptămîni circulaţia pe căile ferate e suspendată pentru civili.

— Vor să ia Moldova şi au s-o ia... Ce vrei ? Am intrat într-o belea cumplită, îmi spuse un doctor. Acuma vezi ce au făcut prietenii dumitale ?

În acelaşi timp alţii şopteau tuturor la ureche că s-au şi numit prefecţii pentru judeţele moldovene.

— Numai Carp poate să ne mai salveze... Ei, dar conu Petrache cere mînă liberă, puteri discreţionare. Altfel nu se mişcă, adăogau aceştia melancolic.

Rostul melancoliei îl lămureau alte zvonuri :

— Carp face lovitură de stat. Va detrona pe rege, va răsturna toată dinastia, va declara duşmanii patriei pe cei ce au pornit războiul şi le va confisca averile, apoi va aduce pe tron un prinţ german, cutare băiat al Kaizerului, şi în schimb vom avea Basarabia.

Chiar a doua zi e tulburare mare în oraş. S-a aflat că se pregăteşte o mobilizare în teritoriul ocupat. Armata ce se va ridica va ocupa Moldova şi va lupta alături de nemţi împotriva aliaţilor... Oamenii se închină de spaimă. Vai de mine, asta ne mai lipsea !...

Un şef de cabinet al unui girant de minister îmi face o vizită într-o după-amiazi. Are o geantă doldora şi o înfăţişare foarte gravă. Vorbeşte în fraze învăţate pe de rost, pompoase : interesele ţării, salvarea ţării, dezastrul... Şi la sfîrşit îmi prezintă o listă :

— S-a pornit o mişcare frumoasă. Cîţiva oameni de inimă s-au hotărît să facă pasul hotărîtor. Trebuie s-o rupem cu trecutul ticălos. Un singur om avem care poate să ridice iar ţara, care posedă energia şi perspicacitatea adevăratului om de stat. Mai e nevoie să-ţi spun numele ? Dacă ţara va fi la înălţimea lui, va putea ieşi onorabil din cataclismul în

care au aruncat-o cei fără minte. Ei bine, mişcarea noastră urmăreşte o consultare discretă a ţării. Avem îngăduinţa şi concursul ocupanţilor. Cei ce vor să ne sprijinească trebuie să-şi arate adeziunea. În foarte scurt timp se va cunoaşte rezultatul... Sper că dumneata eşti de-al nostru...

Trebuie să fi îngălbenit sau să mă fi schimbat la faţă, căci fără să-mi aştepte răspunsul, a continuat :

— Fireşte, iscăleşti numai dacă vrei... Noi nu silim pe nimeni... Pot să-ţi spun însă atîta că toţi funcţionarii şi intelectualii sînt cu noi...

— Cred, dar eu nu pot... Îmi face impresia că mi s-ar usca mîna în clipa cînd aş iscăli aşa ceva. Nu pot...

— Faci rău că nu vrei să înţelegi rostul vremii...

— Te rog... Fii şi dumneata drăguţ...

A înţeles. Mă aşteptam să aibă urmări convorbirea aceasta, neplăcute pentru mine. Dar s-a sfîrşit aici. Nici el n-a suflat o vorbă, nici eu...

În schimb aflam mereu că peste o sută de mii de iscălituri s-au adunat şi că se mai adună, că în curînd urmează lovitura...

Mă doare mîna cînd scriu acestea, precum m-a durut atunci sufletul...

3

Cade trăsnetul. Ruşii fug. Coastele Moldovei se descoperă. Pumnalul duşman s-a ridicat... Sîntem pierduţi...

Şi deodată o rază de speranţă... Au început ai noştri ofensiva ! Va să zică nu sîntem pierduţi ?... Comunicatele româneşti dispar din *Gazeta* reorganizată. Înţelegem că-i bine. Peste vreo săptămînă le-am descoperit în ziarele din Austria. Ura ! Cîţi prizonieri ? Cîte tunuri ? Ce sate au luat ? Multe... Da... Mărăşti trebuie să fie... Repede hărţile... Sînt aproape de graniţa Transilvaniei... Acuma desigur c-au trecut-o... Oho, de cînd au trecut-o... Cîţiva aduc vestea sigură că ai noştri au luat Kézdi-Vásárhely [1] şi că se apropie de Braşov, de unde o să cază peste nemţii ce ne încătuşează pe noi...

E scurtă bucuria. Porneşte ofensiva germană... Tremură toată lumea. De-acu s-a isprăvit definitiv... Nu ştiu cîte zeci de divizii au fost aduse din Franţa. Vor să ne dea lovitura de graţie... Comunicatele jubilează : prizonieri, pradă, înaintare... Pe stradă nu mai întîlneşti decît feţe plouate. Deznădejdea s-a aşternut greu de tot... Se telegrafiază regelui la Iaşi să lase tezaurul în ţară. Depeşile nemţeşti vestesc că regele, guvernul, Camerele au şi fugit din Iaşi, că evacuarea Moldovei se face într-o debandadă îngrozitoare...

Sîntem atît de puţini cei ce mai avem încredere, încît parcă mi-e şi ruşine. Numai încăpăţînarea sau prostia mai poate nădăjdui... Chiar şi „fanaticii“ s-au pleoştit. Un actor comic şi cu mine rămînem neclintiţi.

— Eu cred că tot o să ne ajute Dumnezeu ! îmi şopti dînsul.

— Eu simt că nu putem pieri...

Dar seara, un scriitor, care a răscolit multă gălăgie în vremea ocupaţiei, îmi comunică strălucitor :

— A căzut Tecuciul !

— Nu se poate... Nici nemţii nu anunţă...

— Acuma a venit telegrama... Mi-a spus ministrul...

---

[1] Tîrgu-Secuiesc.

— Cu toate astea nu cred. Pun rămășag că nu-i adevărat!

— Bine, bine, nu crede. Ai să vezi mîine...

Peste cîteva clipe însă un băiat foarte tînăr, care auzise, intervine:

— Dă-mi voie, domnule... Eu sînt fiul ministrului... Nu știu dacă Tecuciul a căzut. Dar sigur este că va cădea. Pînă-n două săptămîni Moldova e ocupată. De altfel s-au și luat măsurile toate... Dacă te interesează, pot să-ți arăt și un mic document... Poftim! Te rog însă să mi-l înapoiezi, fiindcă deocamdată trebuie să rămînă în taină...

Era un afiș, în formatul unui ziar. L-am desfăcut repede: „*Chemarea Mitropolitului primat*". Am citit: „*Români moldoveni și voi români de pretutindeni, adunați între Carpați și Prut, auziți glasul fraților voștri din România ocupată! Oștile puterilor centrale sînt în trecătorile Carpaților, sînt la porțile de sus și la porțile de jos ale Moldovei. Ele înaintează și țara va fi din nou cruntată de sînge...*" Și iar mai citesc: „*Dar Domnul Dumnezeu s-a îndurat de țara aceasta. El a îmblînzit inima biruitorului către noi și a făcut dintr-însul tovarășul nostru pentru mîntuirea României...*" Litere groase, mari, citețe, care-ți plesneau ochii. Și jos, tipărite șase nume de arhierei...

— Ei, acuma ce mai zici? făcu tînărul cînd îi înapoiai afișul.

— Cu toate acestea Moldova nu se va lua... Sînt în stare să fac orice rămășag...

Aveam mania rămășagurilor, care îmi ațîțau încrederea.

Băiatul „ministrului" mă privi cu o compătimire zdrobitoare.

— Ce te face pe dumneata să te pui împotriva evidenței?

— Nu știu... Simt eu că nu vor trece... Dovezile dumitale pot să fie nimicitoare, dar simțirea mea e mai tare...

Numai cîteva zile a mai ținut forfoteala aceasta sugrumătoare. Pe urmă comunicatele germane au început să se mulcomească. Viitorii prefecți moldoveni spuneau că a intervenit o pauză, dar va porni năvala și mai furioasă, în curînd. Încetul cu încetul pătrundeau și alte știri din care se închega refrenul:

— Au fost bătuți cumplit nemții la Siret...

Veneau amănunte care-ți umflau pieptul. S-au speriat nemții de vitejia și îndîrjirea românilor. Cutare regiment s-a luptat numai în cămașă zile de-a rîndul. Numai la Verdun s-a pomenit o apărare atît de măreață. Germanii au avut pierderi uriașe. Zece divizii sau poate mai multe au fost complet nimicite. Mackensen era cît p-aci să cadă prizonier. Kaizerul, care venise să vază cu ochii inundarea Moldovei, a plecat cu coada-ntre picioare. Presa franceză și engleză are coloane întregi despre victoria noastră, una din cele mai frumoase din tot războiul. La Paris o stradă s-a botezat „*Avenue Averesco*", iar la Londra, una „*Mărășești-Street*"...

Umblam mai țanțoși pe stradă, parcă și noi am fi avut o parte în victoria aceasta.

Cineva aduse mai pe urmă știrea că Mackensen a făcut o vizită bătrînului Lupu-Costache, felicitîndu-l pentru vitejia fără pereche a oștirii române. Și se zicea că bătrînul Lupu-Costache a roșit, nu se știe dacă de mîndrie sau de rușine...

Liniștea obișnuită se coborîse iar în București cînd, întîlnind pe scriitorul gălăgios, îl întrebai:

— Ei, ce mai face Tecuciul?

— Ironia e gratuită, dragă... Adică îţi închipui tu că nemţii, dacă ar fi vrut cu orice preţ, n-ar fi trecut ?... Probabil însă că n-au vrut...

— Desigur. Nici vulpea n-a vrut strugurii...

4

Zvonul alerga de cîteva săptămîni că are să pornească un ziar românesc independent, sub conducerea unui fruntaş liberal rămas în teritoriul ocupat, care se împotrivise la intrarea în război contra Germaniei. Se spunea că jurnalul acesta e menit să contrabalanseze propaganda nemţească ce o face cu totul fără perdea *Gazeta Bucureştilor*. Nu va putea lupta împotriva ocupanţilor, dar nici nu le va linge mîinile. Mulţi şopteau chiar că Corbea a fost lăsat înadins aici ca, la un caz de nevoie, liberalii să poată întoarce frontul... Gazeta era aşteptată cu interes şi chiar cu un fel de nerăbdare...

— Dumneata ce faci ? mă opri într-o zi un scriitor cu barbă. Din ce trăieşti ?

— Vai de capul meu cum trăiesc.

— Atunci de ce mai stai pe loc ? N-ai auzit ? Iese un jurnal românesc. Poţi să cîştigi şi dumneata ceva. Directorul chiar s-a gîndit şi ar vrea să te vază...

— Nu pot să mă amestec în politică. N-am făcut-o înainte ; cu atît mai mult n-o pot face acuma... Şi mai ales împotriva sufletului meu...

— Faci exces. Întîi că dumneata n-ai să faci politică. Dumneata îţi faci literatura dumitale... şi atîta tot... Pe urmă, nu uita, gazeta e românească. Scrupulurile deci sînt deplasate. Directorul doar e o garanţie... Ori îţi închipui că eşti mai român ca dînsul ?

Ispita era zîmbitoare. Şi totuşi... M-a cuprins iar criza şovăirii, întocmai ca atunci cînd fusese vorba de-a pleca sau de-a rămîne. În împrejurările în care sîntem nevoiţi să ne tîrîm viaţa, ceea ce mi se oferă e tot ce se poate mai onorabil... Fireşte, relativ... Dar relativitatea e temelia întregii clădiri sociale. Nimic nu e absolut pe lume. Şi mai ales nimic nu poate fi absolut cînd baionete vrăjmaşe călăuzesc paşii unei ţări...

Îmi dădeam seama că e nevoie aici de o concesie sufletească... şi concesiile sînt începutul prăpastiei. Şi totuşi... Dacă nu voi face concesia aceasta, mîine voi fi silit să fac poate una mai mare sau să mă lungesc pe jos în aşteptarea morţii fără glorie. Intransigenţa desăvîrşită se bazează veşnic pe independenţa materială, care te pune la adăpostul cerinţelor burţii... Idealismul, degeaba, îşi plimbă capul prin înălţimile albastre, dar umblă cu picioarele prin materialismul de toate zilele.

Am stat de vorbă cu directorul şi mi-am deschis sufletul. Şi m-a priceput. Avea ochii înlăcrimaţi. El era convins pînă-n măduva oaselor că sîntem pierduţi. Dar nu vrea să-mi zdrobească iluziile. Din nenorocire au să mi se spulbere singure. Realitatea e cel mai puternic leac al închipuirilor... Nu-mi cere să mă solidarizez cîtuşi de puţin cu politica ziarului care va salva ce se mai poate din ruine. Sînt poet, să rămîn poet. Să văd numai de literatură. Îmi doreşte să găsesc mîngîiere într-însa... Asta nimeni în lume nu poate să mi-o impute...

Ziarul a pornit în clipele cînd nourii cei mai ameninţători se îngrămădeau pe orizontul ţării. Ruşii tratau armistiţiul cu duşmanii, tîrîndu-ne şi pe noi cu dînşii... Întunerecul se cobora încetişor peste visurile noastre. Toate păreau a fi fost zadarnice. Nenoro-

cirile se prăvăleau aşa de furtunos, încît ultima speranţă se sfia şi se ascundea din ce în ce mai adînc în căldura inimii...

5

Ura are nevoie de descărcare, ca şi iubirea. Tăinuită, te înnăbuşe. O simţeam cum mă gîtuia tot mai strîns. Evanghelia ei îmi fusese străină pînă atunci. Dar acum se înfiripase singură, aproape chiar împotriva voinţii mele, care era protivnica urei. Se închegase încetul cu încetul, mi se îngrămădise în inimă şi începea să mă doară cu atît mai mult că nu-i puteam da drumul în dragă voie.

Ura e născocitoare şi şireată, întocmai ca iubirea. Găseşte prilejurile şi le exploatează cu îndîrjire.

Ura mea a găsit o ieşire îngustă şi s-a bucurat...

La Teatrul Naţional se încuibase o trupă germană de actori, despre care trebuia să vorbim. De obicei cronicele din ziare sînt nişte reportaje convenţionale. Gentileţea şi indulgenţa trebuie să predomine într-însele, ca să nu supere pe nimeni ; cel mult o aluzie e îngăduită uneori, foarte uşoară şi, dacă se poate, spirituală... Cu toate acestea am început să tratez pe reprezentanţii culturii cotropitoare cu ceea ce se cheamă „severitate obiectivă". Lumea teatrală a observat îndată şi şi-a frecat mîinile : „Bravo, ăsta ne răzbună şi pe noi..." Cenzura nu se prea sinchisea de afacerile culiselor, cel puţin la început. Corecturile veneau ştampilate probabil fără a fi fost citite... Actorii germani însă s-au revoltat. Aşteptau osanale şi mulţumiri pentru că au binevoit să se coboare cu arta lor în faţa unor barbari striviţi. Şi ce-au făcut, ce n-au făcut, că într-o bună zi m-am

pomenit chemat la şeful cenzurii, un baron foarte spilcuit. S-a sculat în picioare cînd am intrat, ca să-mi poată spune mai apăsat :

— Dumneata vei fi internat la Corabia !

— Dar pentru ce, domnule baron ?

— Fiindcă ai o atitudine vădit protivnică puterilor centrale. Între altele, felul cum îţi permiţi dumneata să scrii despre artiştii noştri este de-a dreptul jignitor.

— Am crezut că în artă e permisă obiectivitatea. Şi de altfel cenzura a permis publicarea...

— A permis înadins ca să vedem pînă unde vei merge... Înţelegem noi obiectivitatea dumneavoastră, care nu-i altceva decît duşmănie mascată. Nouă nu ne trebuie obiectivitatea dumitale. Noi nu sîntem aici ca să lăsăm să se insulte instituţiile noastre... Am terminat. Voi lua măsurile trebuincioase...

Nici nu ştiu cum am ieşit din biroul domnului baron. Simţeam numai că mi-e foarte cald şi că toate se clatină în faţa mea.

Două zile au stăruit pentru bietul de mine cîţiva fruntaşi cu trecere, pînă ce au îmblînzit pe şeful spilcuit. De, în împrejurări de-acestea ura trebuie să se îngrămădească, neputincioasă, în inimi. Cînd eşti sub călcîi, nu ţi-e îngăduit nici să te zvîrcoleşti, altminteri îţi stîrneşti singur strivirea zadarnică...

6

Pe urmă, poate încăpăţînarea mea sau poate răutatea altuia sau poate toanele soartei m-au încurcat într-un bocluc căruia i-am tras ponoasele pînă-n clipa aceasta, cînd...

M-am certat cu un scriitor. Fiindcă cearta s-a stîrnit pe o chestie literară, a degenerat, fireşte. Scriitorii

sînt, într-o privință, ca țiganii: se ceartă și-n cimitir. Doar că sfada lor e poreclită polemică.

Henric Adler avea la îndemînă un jurnal înființat înadins pentru a-i preamări gloria și a-i doborî adversarii. Era un om ciudat Adler: o inimă acră, setoasă de orice răzbunare, și-o limbă pătimașă, neagră, veninoasă. Nici un mijloc nu i se părea urît, dacă printr-însul putea desființa un protivnic...

Față de mine, după ce ne-am dezbinat, a început o campanie sistematică și stranie. Toate înțepăturile, cînd mai pe față, cînd mai ascunse, culminau într-un fel de refren: boanghina!

Dintru-ntîi, n-am priceput ținta refrenului. Îmi închipuiam că, simțindu-se prea slab, caută să mă lovească aruncîndu-mi în lume rușinea că sînt transilvănean. Asemenea încercări am mai avut și altă dată, cu alții. A fi transilvănean fusese totdeauna, în ochii unora, o mare scădere. Ne învățasem s-o înghițim fără multă supărare. Așa erau vremurile odinioară... Dar acuma? Cînd ungurii se plimbau pe Calea Victoriei? Cînd a fi ardelean e o crimă care te duce imediat la pușcărie și poate chiar mai departe?... Sau ura i-a întunecat vederea, sau... A doua posibilitate nu îndrăzneam să mi-o închipuiesc...

Atacurile însă continuau, aceleași, cu o stăruință uimitoare, pe toate căile, pe toate potecile. Îmi ajungeau la urechi vorbe de necrezut. Că Adler se laudă pretutindeni că în curînd voi fi măturat de pe-aci, că... Unii prieteni mă sfătuiră să mă feresc sau să caut să-l împac, căci Adler e hotărît să mă dea pe mîna nemților, fiindcă într-ascuns fac propagandă împotriva lor, deși sînt dezertor austriac...

Zîmbeam necrezător. Oricît ar fi cineva de pornit, asta nu se poate... Asta ar fi... Și nu se poate!...

Și tăceam...

În vremea aceea începuseră să mai pătrundă aici știri de dincolo de zidul de foc ce tăia țara în două. Cenzura germană împărțea redacțiilor bucureștene ziare din Moldova, pentru trebuințele lor politice... Cît le mai doream noi, ziarele acelea! Cît mai alergam noi după o veste de dincolo! Tot ne interesa. Orice nume ne bucura. Ca și cînd ne-ar fi înviat din morți cei mai scumpi ai noștri...

Într-o zi, ducîndu-mă în oraș, întîlnesc pe Dulcegaru, un omuleț sfrijit, cu un nas foarte subțire, sufletul *Gazetei Bucureștilor*. Explica foarte agitat cine știe ce unui domn burtos și roșcovan. Cînd mă zări, Dulcegaru își întrerupse explicațiile și-mi zise cu un zîmbet mulțumit de felicitare:

— A, știi că te înjură Iorga?

— Pe mine? întrebai tresărind. De ce?

— Nu știu... Lasă, dragă, nu te emoționa. Nu ești singurul. Pe toți ne terfelește. Și pe mine!... Lasă, îți face cinste să fii înjurat...

Era cea mai grea știre ce-o primisem, poate în toată viața. La posibilitatea aceasta nu mă gîndisem niciodată. Groaza veșnică în care mă zbăteam de un an de zile, amenințarea chinuitoare sub care îmi tîram viața nu-mi dăduse răgaz să-mi închipuiesc că cei de la care nădăjduiam mîntuirea s-ar putea să răspundă prin ură la iubirea noastră cea mai scumpă și mai înălțătoare, pentru care cheltuiam toată căldura inimilor noastre robite...

Îmi rămăsese întipărit în ochi zîmbetul lui Dulcegaru. El se simțea măgulit, firește, că-l înjură Iorga. Asta-i ridica valoarea în ochii săi proprii și în ai altora ca dînsul. Zîmbetul lui mă urmărea și mă îngheța. Iată-mă deci și pe mine printre cei pe care eu însumi îi priveam ca pe niște... Iată-mă!...

M-am repezit la un redactor politic al gazetei:

— Domnule, e adevărat că m-a înjurat Iorga ?

Cu un zîmbet asemenea celui cu care mă apostrofase Dulcegaru, îmi răspunse nepăsător :

— Nu ştiu... Nu-mi aduc aminte... Dar se prea poate... Ei, şi ce are a face ? Şi pe mine m-a înjurat...

— Bine, pe dumneata înţeleg. Şi eu te înjur pe dumneata... Dar pe mine de ce, de ce ?

Îmi tremura glasul şi ochii îmi erau umezi. A băgat de seamă şi mi-a zis, clătinînd din cap :

— Cît eşti de copilăros... Se vede că n-ai făcut niciodată politică... Ce-ţi pasă ? Te înjură ? Îţi face reclamă... Te lansează...

— O, asemenea reclamă... Reclamă funerară...

— Astîmpără-te şi cată-ţi de treburi... Nu te alarma. Nu-i nimic. Mie nu mi-a căzut în mînă numărul acela... Dar în nu ştiu care fiţuică, într-o informaţie parc-a fost ceva...

— Ce-a fost ? Ce-a fost ?

— Nu mai am jurnalul. În orice caz nu te insulta. Spunea numai că într-un ziar din Bucureşti ce le-a parvenit, au văzut articole iscălite de cutare şi cutare, iar la dumneata adăoga : „român transilvănean"... Toate astea n-au nici o importanţă. Nerozii...

Nerozii ! Ce uşor e să mîngîi cînd nu te doare !

Cîte nopţi şi zile m-au urmărit pe urmă „nerozi-ile" acestea şi m-au chinuit ! Mă simţeam ca un naufragiat care, oriîncotro s-ar întoarce, găseşte numai jale şi deznădejde... Aici Adler şi ungurii, iar dincolo... Aici port groaza în spinare pentru că sînt boanghină, dincolo sînt huiduit pentru că... „român transilvănean". Şi toate acestea fiindcă un căpitan nervos sau poate alţii mai mari n-au avut vreme să-mi dea şi mie un locşor printre cei mulţi...

7

Tocmai în zilele acelea m-am mai pomenit cu o veste... „Nenorocirea nu vine niciodată singură." Se leagă una de alta, se întovărăşesc...

Un gazetar bolnăvicios, prăpădit, Albeanu, care lucra ca translator în birourile cenzurii, îmi spuse că un agent de la poliţia de siguranţă, o cunoştinţă de-a lui (căci se zicea că toţi agenţii români rămaşi în teritoriul ocupat s-au pus numaidecît în slujba nemţilor), l-a întrebat de mine : dacă mă cunoaşte, dacă-i adevărat că sînt fugit din armata austriacă, dacă-i adevărat că pretutindeni ocărăsc pe nemţi... S-a primit adică un denunţ împotriva mea, iar el a fost însărcinat să cerceteze...

— Şi ce i-ai răspuns ?

— Că te cunosc, dar că nu-s adevărate învinuirile ce ţi se aduc.

— Şi cum au rămas lucrurile ?

— Nu ştiu. Cînd l-oi mai vedea o să-l întreb...

GURA LUPULUI

I

Orice durere are leac. Greutatea este doar să-l dibuieşti. Dacă n-ar fi uitarea şi speranţa, viaţa ar fi atît de chinuitoare, că n-ai putea-o îndura nici măcar o zi.

Ş-apoi omul e animalul cel mai răbdător de sub soare. Oriunde l-ai arunca, trăieşte. Oricum l-ai tortura, se obişnuieşte. Primejdia cea mai crîncenă, da-

că-l urmărește mai stăruitor și mai îndelung, nu-l mai spăimîntă, ba chiar îl oțelește.

Altădată, de mi-ar fi spus cineva că voi trăi luni întregi, un an de zile sub veșnica amenințare a unui necunoscut plin de suferințe, n-aș fi crezut. Și iată, trăiesc... Și nădăjduiesc mereu, și chiar pot rîde uneori... O singură țintă am : să mă strecor... Trebuie să rabd, să tac, să cred... Pe urmă, cînd se va prăbuși zidul, se va face lumină, și-n lumina aceea se va lămuri înfățișarea fiecăruia...

Firește, astea sînt mîngîierile disperării... Dar atunci nici nu-mi dădeam bine seama. Atunci disperarea-mi era atît de mare, încît mi se părea că-i cea mai trandafirie speranță... De o parte Adler mă îmbrăca în haine strigătoare, care să mă dea în mîinile pîndarilor, iar de altă parte ceilalți, care nu știau poate nimic, dar totuși mă arătau cu degetul, împingîndu-mă cu aceeași înverșunare în brațele nenorocirii...

O, de-abia astăzi văd cît am fost de copilăros! De-abia azi s-a făcut lumină deplină în inima mea, ca să pot privi lumea așa cum este... De aceea am și luat hotărîrea cea tristă... singura care-mi poate aduce mîngîierea curată... În curînd! În curînd!... Mai sînt cîteva ceasuri... La o parte șovăirile!...

Cezar Danilovici-Gorj îmi spuse într-o zi, abătut, că Adler, auzind cum că eu scrisesem înainte de război niște poezii despre Ardeal într-o revistă, a scos îndată un carnet, a însemnat ceva și pe urmă a cutreierat toate librăriile și tipografiile, să găsească numerele acelea din revistă, fiindcă „avea nevoie de ele".

— Mi-e frică să nu-ți facă vreun rău, adăogă Danilovici. Omul acela e în stare de orice... Iartă-mă, te rog. Mă simt vinovat și eu, căci eu am scăpat

vorba cu poeziile. Dar nici nu-mi puteam închipui că un român să fie capabil...

Peste cîteva zile, un artist dintre cei mai buni îmi zise :

— Ferește-te de Adler. Trebuie să știi că întrebuințează toate, absolut toate mijloacele împotriva dumitale... Chiar ieri mi-a spus că umblă dosarele dumitale la nemți și că vei fi umflat repede-repede...

— Dar cum să mă feresc? Pentru mine nu-i scăpare. De altfel pentru nimeni... Și crezi dumneata că s-ar putea să...?

— O, fără doar și poate. Sînt sigur. Toată greutatea e numai să te lucreze astfel încît să nu rămînă urmele meșteșugirilor lui... Nu înțelegi?

2

Începeau zvîrcolirile noastre de pace. Într-o zi s-a ivit un automobil românesc pe Calea Victoriei. Ne opream în loc, cu capul gol, cu fața strălucitoare de bucurie.

— Ai noștri... Uite de-ai noștri!...

Șopteam. Nu puteam îndrăzni nici să ne bucurăm...

Oamenii cu greutate plîngeau ruinarea țării. S-a isprăvit. Am ajuns robi din stăpîni ce eram. Nu mai e nici o nădejde. Sfîrșitul...

Căutau să convingă pe cei ce mai credeau.

În fiecare zi mi se explica amănunțit și mie, cu argumente definitive, că sîntem morți și orice optimism e o crimă națională.

— Iată, să presupunem cazul cel mai bun, mă cumințea un gazetar grav. Germania va fi bătută în Apus. Bine. Urmează masa verde... Crezi dumneata că Germania nu va avea nici o greutate acolo, chiar

bătută ?... Ei bine, atunci ea va ceda englezilor, francezilor, belgienilor... tuturor. Dar în chestia noastră nu poate ceda. Pe-aici e plămînul ei... Şi cînd Germania va fi cedat în toate şi nu va mai fi în litigiu decît România, îţi poţi închipui dumneata că aliaţii vor reîncepe războiul numai pentru noi ? Îţi poţi închipui ?... Şi chiar să vrea guvernele, crezi că popoarele lor ar consimţi să-şi mai verse sîngele pentru ca noi să luăm Transilvania ?

— Toate bune, dar eu totuşi pun capul pe tocător că vom avea Ardealul !

Rîdea cu o superioritate zdrobitoare.

— Asta-i raţionamentul sergentului de stradă, nu te supăra... Dumneata vezi realitatea, căci trebuie s-o vezi şi totuşi te hrăneşti cu închipuiri. Lumea însă nu se conduce după fantezii, tinere, lumea umblă după lucruri palpabile !

Îndată, pe urmă, un prieten protector mă dojeni cu multă bunăvoinţă :

— E păcat de dumneata că stai cam în umbră. Profită ! Scrie ! Dumneata ai mult talent... De ce nu încerci să intri în politică ? Ai putea fi mai folositor ţării. În momentele acestea patrioţii adevăraţi nu-i îngăduit să stea la o parte. Începe ! Trebuie să-ţi circule numele, să te cunoască lumea... Nu vezi că toţi sînt într-o activitate binefăcătoare ? Numai dumneata tînjeşti. Lasă visurile. Trebuie să ne resemnăm cu toţii. Dacă scapi prilejul acesta... s-a isprăvit. Acuma e momentul să te ridici, acuma, acuma !

Nu m-am putut supăra. Omul era atît de binevoitor ! Dar am răspuns cu aceeaşi seriozitate :

— Mai curînd să mi se usuce amîndouă mîinile decît să intru în orgia aceasta funebră... Am scris numai literatură pînă acuma şi totuşi mi se pare că am făcut o crimă. Şi poate chiar că este... Dar încă

să mai mîzgălesc şi politică !... Ş-apoi, vezi, eu încă n-am desperat. Eu mai cred. Va trece întunerecul şi trebuie să vină lumina... Cred ! Cred !...

M-a compătimit cu privirea. I se părea că sînt cu adevărat vrednic de milă...

5

Marţi... Se vestea o minunată zi de aprilie... Prin curte vrăbiile se certau ca nişte cumetre geloase... Un soare vesel şi călduţ se juca în perdelele subţiri ale ferestrelor... De-abia mă deşteptasem...

Deodată un bocănit aspru în uşă. Sării fript din pat. Nu ştiu de ce îmi tremura inima. Luai o haină şi mă repezii să deschid. În vestibul, un ofiţer austriac, cu o faţă aspră, colţuroasă, cu fălcile largi, cu o mustaţă groasă şi cu o privire supărăcioasă şi pătrunzătoare.

— Domnul Lunceanu ? zise militarul cuprinzîndu-mă dintr-o căutătură.

— Da, eu sînt, murmurai.

— Aha, făcu dînsul cu o vădită mulţumire. Vreau să vă vorbesc ceva foarte urgent.

— Poftim... Intraţi !

Îl văzui făcînd un semn cuiva, care stătea afară. Apoi intră cu şapca în cap, fără să mă scape de loc din ochi, ca şi cînd i-ar fi fost frică să nu mă piardă.

— Poftim ! îi zisei, arătîndu-i un scaun, fiindcă el, adîncit cum era întru a mă examina bine, nu mai spunea nimic.

Auzindu-mi glasul, îşi reveni.

— Domnul Lunceanu, da... Eu sînt comisar de poliţie militară şi aş dori să aflu care este situaţia

dumneavoastră față de monarhia și armata austro-ungară.

În primul moment mă gîndisem să tăgăduiesc c-aș fi ardelean. Dar imediat îmi luai seama. M-aș încurca degeaba, mai rău. Înțelegeam că avea informații precise asupra mea.

— Nu mai am nici o relație cu armata și țara dumneavoastră. Am renunțat de mult și am optat pentru cetățenia românească.

— Da ?... Aveți acte ?

— Desigur.

— De cîți ani ați plecat din Ungaria ?

— Sînt mai bine de zece ani...

— Da ?... Va să zică nu sînt valabile actele... În orice caz, aș dori să le văd...

Îi arătai cîteva hîrtii. Își aruncă ochii în ele, mormăi, zîmbi batjocoritor.

— Știam. Gospodărie românească... Hm...

Le vîrî în buzunar, apoi rosti, ridicînd tonul :

— Acum vă rog să mă urmați !

— Unde ?

— Veți vedea... Aștept pînă vă îmbrăcați... Sînteți căsătorit ?

— Da... Nevastă-mea este în odaia de-alături...

— Atunci vă rog să-i comunicați să treacă undeva în vecini pentru astăzi, deoarece casa aceasta trebuie s-o închidem...

— Cum, să plece din casă ?

— Numai pentru puțin timp... Aici în nici un caz nu poate rămîne. Se va face o percheziție amănunțită și trebuie să fim singuri...

Nu răspunsei nimic. Doar dintru început, de cînd mă hotărîsem să rămîn aici, prevăzusem eventualitatea aceasta. Acum soarta s-a împlinit... Numai inima îmi bătea cumplit, zdrobită și speriată.

Nevastă-mea ascultase la ușă. Presimțise un rău. Era ca varul. Se agăță de mine tremurînd toată.

— Ce este ? Te-a arestat ?... Unde te duce ?

— Nu știu... Trebuie să mă îmbrac repede... Îmbrăcați-vă și voi...

Nu-i putui spune că trebuie să plece și ea din casă. Dar se vede că auzise și înțelesese tot, căci îmi zise ea singură, frîngîndu-și mîinile :

— Ce să mă fac cu copiii ? Unde să ne ducem ?...

— Liniște și încredere, îi șoptii. Să nu ne pierdem capul... Așteaptă să vedem ce-o fi !...

În cîteva minute eram îmbrăcați... Ungurul aștepta în birou, calm, rece. Cînd mă văzu gata, zîmbi. Se apropie de mine și, privindu-mă adînc în ochi, îmi zise cu un glas mai moale :

— În interesul dumitale te povățuiesc să-mi încredințezi corespondența ce-ai avut-o cu Iorga... Știm cu siguranță că ai fost în relații strînse. Îți ușurezi mult situația printr-un gest spontan de franchețe !

— Dar dacă nici nu-l cunosc pe domnul Iorga ?

— Eu ți-am spus aceasta ca să te servesc. Dumneata faci cum crezi... Te previu însă că avem informații sigure despre propaganda dumitale iredentistă atît dinainte de război, cît și de acuma, în timpul ocupației...

Mă despărții de nevastă și de copii, simplu, fără lacrămi. Voiam să fim tari.

— Tăcere și încredere, zisei. Cine știe ? Poate că mă mai întorc... Ai grije de copii !

— Domnule, te rog, spune-mi cel puțin unde-l duci ! zise nevastă-mea către ofițerul polițist cu un glas moale, dar hotărît.

— Deocamdată nu vă pot spune nimic. Vă anunțăm noi mai tîrziu dacă va fi nevoie, răspunse dînsul, întunecat. De altfel, dacă domnul nu e vinovat,

poate să se întoarcă... Noi nu sîntem barbari, doamnă !

În curte aştepta un militar şi un civil. Comisarul le spuse ceva, apoi ieşirăm. O trăsură stătea în faţa porţii. Ne-am urcat şi am pornit pe străzi lăturalnice.

— Ce vreţi cu mine ? întrebai deodată, nemaiputîndu-mă stăpîni. Ce-am păcătuit ? Spune-mi ! Acuma cred că poţi... Sînt doar în mîinile dumneavoastră...

— Hm ! făcu el răsucindu-şi mustaţa cu mîndrie. Urlă ziarele, domnule, că dumneata eşti liber !

— Care ziare ?

— Toate... Lasă c-ai să vezi dumneata... Nu arestăm noi degeaba pe nimeni !...

4

Trăsura ajunse în bulevardul Carol şi se opri în faţa unei case cu etaj, fără nici o firmă. Ce-o fi aici de nu-i nici o firmă ?

Urcăm la etaj. Dăm într-un antreu întunecos, pe urmă într-un coridor, pe urmă într-o odăiţă unde, la vreo trei mese, scriau o droaie de subofiţeri austriaci. Toţi ridică nasurile, ca la comandă, şi-şi aţintesc privirile curioase asupra mea. Însoţitorul meu mă pofteşte graţios să iau loc pe un scaun, şopteşte ceva unuia din militari, probabil să mă aibă în pază, apoi dispare pe altă uşă...

Capul îmi era gol. Nu puteam închega nici o gîndire. Fruntea-mi era încărcată de năduşeală ; o ştergeam mereu cu o batistă şi nu mă răcoream. Auzeam cum suflă greu oamenii aceia încovoiaţi lîngă mese, cum scîrţîie peniţele pe hîrtie, fiecare cu alt sunet,

ca şi cînd s-ar tîrî nişte gîndaci goniţi pe o duşumea stricată. Stăpînea o tăcere atît de mare că-mi făcea rău...

Deodată o uşă se deschise cu zgomot, şi în odaie năvăli ţanţoş, cu pălăria pe cap, un civil bine îmbrăcat. Îl recunoscui. Era un gazetar care, în vremea neutralităţii, fusese cel mai înverşunat apostol al războiului. O faţă rasă, oacheşă şi o pereche de ochelari sub care licăreau nişte ochi mici, scufundaţi în orbite... Zărindu-mă aici, se zăpăci o clipă, dar se reculese curînd şi-mi zise amabil :

— Ce-i cu dumneata ? Ce cauţi pe-aici ?

— Am fost adus... Îmi închipuiesc că pentru a fi arestat...

— Hm, hm...

Clătină din cap, îngîndurat. Vru să mai zică ceva, dar ceilalţi îl chemau din toate părţile :

— *Herr* Ionescu !... *Herr* Ionescu !

Acuma-mi adusei aminte numele : Virgil Ionescu. Mă agăţai îndată de numele acesta ca înecatul de firul de pai mîntuitor. Iată ultima licărire de speranţă. Omul acesta se vede că are trecere. Cum, necum, ce-mi pasă... Trebuie să încerc... Altfel sînt pierdut...

— Lasă, nu fi speriat, îmi zise dînsul cu mîndrie, cînd îl rugai să-mi întindă o mînă de ajutor. Vorbesc eu cu căpitanul... Şi cred că am să reuşesc... Numai să nu fi făcut vreuna prea boacănă... De ce te-a arestat ?

— Parcă eu ştiu ?

A intrat îndată pe uşa unde dispăruse însoţitorul meu, care de altfel în curînd se arătă iar, şi-mi zise scurt :

— Mergem mai departe...

Cotirăm prin cîteva străzi necunoscute. Într-o ulicioară dosnică, într-o casă simplă, cu o curte curată, intrarăm.

— Așa. Dumneata rămîi acuma aici, rosti comisarul dîndu-mă în primire unui căprar, care lucra într-un birou împreună cu doi civili unguri, spîni, nespălați, grețoși la vedere.

Stătui acolo vreun ceas. Civilii dresau procese-verbale cîtorva demobilizați români, în uniformă, pe care îi trimiteau în Ungaria. Pe urmă fui introdus în altă odaie, unde un locotenent încorsetat începu să mă descoasă : de cîți ani sînt în țară, de ce nu m-am prezentat la mobilizare în Austria, de ce am lucrat împotriva patriei mele, de ce urăsc și azi puterile centrale ?... Răspunsurile mele le-a adunat într-un proces-verbal ceremonios pe care m-a pus să-l iscălesc.

— Am terminat, zise apoi apăsînd un buton de sonerie. Se vor lua măsuri aspre împotriva dumitale... Dar astea nu intră în atribuțiile mele...

Un strajameșter [1] fu însărcinat să mă ducă iar nu știu unde. Părea om pașnic. Pe drum îl întrebai :

— Mă rog dumitale, unde mă duci ? Ce-o să fie cu mine ?

— Eu nu pot să știu, murmură el cu blîndețe. Eu te voi da în primire și mai încolo nu știu nimic.

Ajunsei iarăși în bulevardul Carol, unde fusesem întîia oară. Dar acuma, după puțină zăbavă, fui înfățișat unui căpitan înalt, roșcovan, ras.

— Dumneata ? îmi zise căpitanul repede, uitîndu-se în hîrtiile de la strajameșter. Da, da...

Citi procesul-verbal, apoi îl puse pe birou.

— Dumneata ești foarte vinovat, reluă dînsul legănîndu-se pe picioare, cu mîinile în buzunarele

[1] Sergent-major.

pantalonilor. Mai întîi ești dezertor, fiindcă nu te-ai prezintat să-ți faci datoria către țară...

— Am renunțat la orice legături cu țara aceea, întrerupsei eu.

— Vei fi renunțat dumneata, dar n-a renunțat ea ! mi-o reteză căpitanul. Al doilea, ești trădător, pentru că ai agitat împotriva patriei dumitale și ai păstrat o atitudine dușmănoasă față de prezentul și viitorul ei. Va să zică, vina dumitale e mare, e nespus de mare.

— Sînt cetățean român, domnule căpitan, și deci nu pot avea nici o vină față de o țară străină !

— Te înșeli ! Dumneata nu ești cetățean român, pentru că nici o autoritate austro-ungară nu ți-a eliberat vreun act oficial prin care să-ți recunoască lepădarea de supușenia ungară. Și chiar dacă ai avea asemenea acte, azi, în plin război, nimeni n-ar fi obligat să țină seama de ele. Cînd patria e în pericol, toți copiii ei trebuie să-i sară în ajutor... Dumneata n-ai făcut aceasta. Dimpotrivă. Dumneata ai dat mîna cu dușmanii ei. Știi ce pedeapsă te așteaptă ?

Tăceam. Îmi clocoteau creierii și totuși mi se înțepa în memorie fiecare vorbă, chinuindu-mi inima.

— Acuma cînd știi, putem vorbi și altfel, urmă dînsul cu altă voce și cu o privire cercetătoare. Înainte de a fi slujbași, sîntem oameni. Ca om pot să te înțeleg și chiar să te scuz. După legile de-aici, dumneata ești acoperit. Deși nu sînt obligat, sînt hotărît să țin seama de aceasta. Războiul răscolește multe porniri murdare. Uneori putem trece peste ele !... Va să zică, nu vreau să te fac să faci cunoștință cu tribunalele noastre militare, care nu cunosc milă și iertare... Va să zică, ești liber ! Te povățuiesc însă să te astîmperi, să nu ajungi a doua oară aici, fiindcă atunci întoarcem cojocul...

Nu putui scoate nici o vorbă. Mi se părea atît de straniu felul cum grăia căpitanul acuma, încît îmi închipuiam că face o glumă sinistră. După o scurtă pauză însă el urmă, înmuind şi mai mult glasul :

— Eşti liber deci, şi poţi să pleci... Înainte de-a pleca însă, să-mi dai un răspuns... Dumneata cunoşti bine pe Iorga...

— Nu, nu-l cunosc de loc! zisei deodată speriat.

— Nu se poate. Ştiu sigur că-l cunoşti şi că ai avut corespondenţă cu dînsul... Am nevoie de corespondenţa omului acesta... Sîntem informaţi că, după izbucnirea războiului, Iorga a transportat de la Vălenii-de-Munte la Bucureşti cîteva lăzi de corespondenţă. Lăzile au fost descărcate la Hotel Regal. Cînd s-a evacuat Capitala, lăzile au rămas aici, dar nu mai sînt la hotel... Dumneata trebuie să ştii unde sînt. Spune!

Mă privea acuma cercetător, sfredelitor.

— Domnule căpitan... eu n-am vorbit niciodată cu domnul Iorga şi nici n-am avut nici o corespondenţă cu dînsul. Prin urmare, n-am ce să spun... Aş dori însă să adaug că, chiar dacă aş şti, aş prefera orice decît să vorbesc. Sînt sigur că şi dumneata m-ai dispreţui dac-aş răspunde.

— Va să zică nu vrei să spui nimic?

— Nu ştiu nimic şi n-aş spune nimic, dacă aş şti ceva.

— Bine. Eram sigur că gestul meu faţă de dumneata nu va găsi nici un ecou. Nu face nimic. Eu nu-mi iau vorba înapoi. Ştii însă că în clipa aceasta oamenii mei îţi perchiziţionează casa. N-aş dori să afle ei ceea ce dumneata nu vrei să-mi spui, căci atunci s-ar schimba lucrurile...

— În privinţa aceasta sînt fără nici o grijă.

— Bine. Bună ziua, zise căpitanul întorcîndu-mi spatele.

Strajameşterul, care stătuse toată vremea lîngă uşă, făcu o mişcare să mă oprească.

— Este liber, mormăi căpitanul cu o privire cruntă...

5

Într-o clipire fui în stradă şi sării într-o birje, să mă văd mai repede acasă. A, acasă! Ce fericire era aceasta! Parcă mă întorceam de la groapă...

În faţa casei găsii un camion în care erau aruncate de-a valma vrafuri de cărţi de-ale mele. În curte întîlnii un soldat austriac cu un coş încărcat de hîrtii de-ale mele.

— Percheziţia!...

Trei ofiţeri şi comisarul care mă arestase erau în toiul operaţiei. Toate uşile deschise larg. Un militar tacticos citea cu băgare de seamă încordată toate hîrţoagele de prin birou. Altul îmi scotocea în bibliotecă, aruncînd într-un coş cărţile ce i se păreau suspecte. Al treilea răvăşea prin dulapurile de haine, în vreme ce comisarul răscolea colecţiile de ziare şi reviste. Şi soldatul ieşea mereu cu coşurile pline şi se întorcea cu ele goale...

Cînd mă văzu nevastă-mea, se porni pe plîns.

— Uite ce s-alege de casa noastră... Ne iau tot!

— Lasă-i să ia... Bine cel puţin că nu m-au luat şi pe mine!

Ofiţerul de la bibliotecă zise zîmbind încurcat:

— Sînt profesor şi eu şi ştiu ce înseamnă cărţile, dar n-avem încotro... De altfel să n-aveţi nici o

teamă. O să vi se înapoieze tot ce se ridică. E vorba numai să le cercetăm de aproape...

Chiar în clipa aceea unul răsfoia un caiet în care-mi însemnasem zi cu zi impresiile din vremea războiului și a ocupației.

— Ce-i asta ? mă întrebă dînsul.

— Nimic de seamă. Niște însemnări fără importanță... Literatură...

— A, trebuie să fie foarte interesant...

Atîta avusesem de ce să mă tem puțin, caietul acesta. L-au găsit. Acum nu-mi mai pasă de nimic. M-au descoperit. Ce-aș mai putea face ? Numai norocul mai are cuvîntul. Încolo, orice iluzii sînt deșarte. Vine sfîrșitul...

Ei, ce-o mai fi să fie ! Bine că deocamdată sînt scăpat. Barem de ziua de azi să mă bucur. Cea de mîine nu mai e a mea...

Nevastă-mea plîngea într-una și mă întreba :

— Cel puțin poți fi sigur că nu te mai ridică ?

— Cel puțin așa cred... Sigur nu mai este nimic în lume !

A DOUA OARĂ

I

Respiram parcă mai ușor. Din gura lupului m-a zvîrlit iarăși în vîrtejul vieții o toană a soartei... Ce e soarta omului ! Dacă s-ar fi întîmplat să se scoale căpitanul în ziua aceea cu piciorul stîng, azi aș fi fără îndoială în cine știe ce temniță ungurească, sau poate chiar... Dar fiindcă soarta n-a vrut decît să-mi

fîlfîie pe dinaintea ochilor groaza cea mare, iată-mă liber !... Pînă cînd ? O, asta e o întrebare la care nimeni n-ar putea răspunde. Nici nu vreau să mă gîndesc, fiindcă atunci n-aș mai putea trăi. Vreau să mai nădăjduiesc, să cred că sfîrșitul este încă departe...

— Ia seama, îmi zicea însă nevastă-mea mereu, să nu fie ungurul mai șiret de cum bănuiești. Mărinimia aceasta e suspectă. Sînt sigură că ți-a dat drumul numai pentru că urmărește ceva... Nu știu de ce, dar simt că așa este. Mai bine ar fi dacă te-ai putea face nevăzut...

Aceleași bănuieli mă frămîntau și pe mine, oricît căutam să le îndepărtez... Dar zîmbeam. Dacă ar fi vrut să mă țină sub lacăt, de ce nu m-au oprit îndată ? Sau poate m-au pus în libertate înadins ca să-mi descopere complicii ?... Adică n-ar putea avea și un polițist un acces de generozitate omenească măcar o dată în viață ?

Peste o săptămînă mă pomenii iar cu un strajameșter. Înghețai. Dar omul, de la cele dintîi vorbe, arătă o blîndețe uimitoare. Spunea că m-a văzut cînd m-au adus acolo, la ei, și că era nenorocit văzîndu-mă în preajma temnițelor unguresți. El se numește Rudolf, este german din Transilvania și a trăit în România pînă la izbucnirea războiului. Face serviciu la biroul negru, dar inima lui bate cu noi... L-am simțit numaidecît că vrea să mă ispitească.

— Și ce vrei de la mine ? l-am întrebat după ce l-am ascultat o bucată bună de vreme.

S-a zăpăcit. S-a roșit. Se vede că nu era un copoi bătrîn.

— Stau tocmai pe-aici, pe-aproape... Mergeam la slujbă și am intrat, zise dînsul șovăitor.

— Îmi știai adresa ?

— De la birou...

A schimbat repede vorba, începînd iarăşi să vorbească de război, de români, de Ardeal... La plecare îmi zise jovial :

— Sper că vom fi prieteni de-acum înainte.

Nevastă-mea stătuse pe ghimpi în odaia de alături.

— Ei, am avut dreptate ? Aşa-i că eşti urmărit ?

— Ce-mi pasă ?... N-au decît să mă urmărească... Parcă nu-i totuna ?... Cum mi-o fi scris...

Într-o după-amiazi, apoi, venind spre casă, nevastă-mea mă apucă brusc de braţ şi-mi şopti :

— Sîntem urmăriţi... Un civil se ţine după noi... L-am recunoscut, căci l-am mai zărit de cîteva ori trecînd pe strada noastră şi uitîndu-se prin curte... Mi se pare că-i chiar strajameşterul care te ispiteşte, în haine civile...

Ne oprirăm înadins la o vitrină. Trecu agale pe lîngă noi, şi la vreo cincizeci de paşi se opri la altă vitrină, uitîndu-se din cînd în cînd pe furiş spre noi...

Cînd sosirăm acasă, rămăsei în curte cu un ziar în mînă. Omul trecu prin faţa casei cu paşi rari, făcînd pe nepăsătorul, aruncînd o privire întîmplătoare în curte... Peste cîteva minute îl văzui întorcîndu-se, cu acelaşi mers şi cu aceeaşi privire întîmplătoare...

2

O dată, pe la începutul verii, strajameşterul veni mai radios.

— Am o citaţie pentru dumneata... Ţi-am adus-o înadins eu, ca să nu te sperii... Trebuie să te prezinţi la comenduirea austriacă...

— De ce ? Iar mă arestaţi ? întrebai eu cu o linişte care mă mira pe mine însumi.

— Aşi... ce arestare ?... Nu te-aş fi prevenit eu dac-ar fi vorba de aşa ceva ?... Dar ştii dumneata cum e birocraţia noastră... Zice că trebuie să te înregistreze nu ştiu unde, precum că nu mai ţii de noi... În sfîrşit, fleacuri...

— Eşti sigur dumneata că nu voi fi oprit acolo ? îi zisei iarăşi privind drept în faţa-i roşcovană.

— Absolut sigur, răspunse dînsul repede. De altfel am să caut să fiu şi eu pe-acolo... Fii liniştit şi sigur. Cum te văd şi cum mă vezi... Eu, cînd mi-e simpatic cineva, îl servesc ca pe un frate...

Seara am ţinut un sfat de familie. Nevastă-mea mă bocea şi-mi prevestea că voi fi arestat, şi de astă dată fără întoarcere.

— Cum poţi să fii atît de naiv ? Cum crezi tu că ungurii o să te lase să le scapi din mînă ?... De cîte ori nu m-ai ascultat, ţi-a mers rău... Eu zic să nu mai aştepţi nici o clipă şi să fugi în Moldova... Trebuie să fie cu putinţă, că doar n-o fi stînd pe Siret neamţ lîngă neamţ... Au trecut ei oameni cînd erau tranşeele pline, dar acuma !...

N-am ascultat-o... Vedeam cum se strînge laţul împrejurul meu şi totuşi mă îmbătam cu speranţe. Poate că n-o fi nimic... Poate că toate bănuielile noastre sînt închipuiri născocite de groaza care ne turbura ?... Eram ca osînditul la moarte care nădăjduieşte pînă în ultimul moment ; vede ştreangul şi tot mai crede că încă n-a venit sfîrşitul, că poate...

M-am dus la comenduire. N-am găsit pe nimeni. Chiar atunci se mutau de-acolo birourile. De-abia a doua zi am putut afla că s-au instalat în strada Doamnei. Am fost îndreptat la un locotenent ungur, care-mi zise, cîntărindu-mă bine din ochi :

— Aa... Da, da... Acuma însă ai întîrziat. Să te duci în ziua de cincisprezece... în strada Mihai Vodă, numărul...

Aceasta m-a liniştit. Dac-ar fi fost să mă aresteze, nu m-ar mai fi amînat. Bine că n-am riscat o fugă care, dacă n-ar fi izbutit, m-ar costa viaţa poate...

Ziua de cincisprezece cădea într-o luni. Eram atît de sigur că nu mi se mai poate întîmpla nici un rău, încît nici nu spusei nevestei unde mă duc. De ce să mai tremure biata femeie degeaba ?

— Să dea Dumnezeu să nu fie nimic, îmi zise ea cînd ieşii din casă. Dar de ţi s-ar întîmpla ceva, mai bine să fugi.

Rîsei... Femeia tot femeie. Veşnic cu frica-n spinare...

3

Îmi împărţisem vremea. Întîi mă duc la tipografie, unde trebuie să las nişte corecturi, pe urmă mă abat pe la unguri, unde într-un sfert, cel mult o jumătate de oră o să-isprăvesc, pe urmă...

În strada Mihai Vodă, la poartă, o sentinelă cu baioneta la armă. O casă greoaie, posomorîtă, cu zăbrele la ferestre.

Intrai... În curte cîţiva ţărani, servitori, zarzavagii, aşezaţi pe jos, lîngă perete. În fund, un gard înalt de scînduri închidea curtea sau mai curînd o despărţea... Într-un vestibul larg, fără nici o mobilă, dădui peste un strajameşter bătrîn, care vorbea româneşte cu accent ovreiesc.

— Uite, te rog, îi zisei. Am fost chemat aci pentru nu ştiu ce formalitate. Aş vrea să termin mai repede, fiindcă am treabă... N-ai fi dumneata bun să mă îndrepţi ?

Îşi puse ochelarii şi citi citaţia.

— Trebuie să mai aştepţi... Comisiunea vine de-abia pe la zece...

— Care comisiune ?

— Comisiunea de recrutare...

— Dar eu n-am a face cu comisiunea dumneavoastră... Mi s-a spus că...

— Mă rog, eu nu ştiu... O să vorbiţi cu domnul căpitan şi cum va hotărî dumnealui...

Îmi întoarse spatele. Îl oprii.

— Atunci eu plec şi mă reîntorc pe la zece...

— Nu se poate, domnule... Aici poate să intre oricine, dar nu se poate ieşi decît cu permisiune !...

Vremea trecea îngrozitor de încet. Mă plimbam prin vestibulul pustiu. Din cînd în cînd cîte un soldat trecea fluierînd. Nimeni nu se sinchisea de mine. Curtea însă era acum aproape plină, iar strajameşterul bătrîn ţipa necontenit la oameni, îi aşeza pe două rînduri, îi împrăştia...

Tocmai pe la unsprezece veni comisiunea : cîţiva ofiţeri şi doctori... Deodată se învioră toată casa. Subofiţeri şi soldaţi alergau de ici-colo. Strajameşterul strigă cîteva zeci de nume pe o listă. Odaia se umplu de oameni.

— Repede... Dezbrăcaţi-vă colo în odaia aceea !...

N-aveam vreme să mai stăm pe gînduri. Strajameşterul ne zorea. Apoi ne conduse pe toţi în faţa comisiunii... Cînd veni rîndul meu, un căpitan cu mustaţă blondă îmi zise :

— Dumneata nu... Treci la o parte... Poţi să te îmbraci...

„Slavă Domnului ! mă gîndii. Iată că tot nu m-a părăsit norocul !..."

Mă îmbrăcai în două minute. În antreu, strajameşterul bătrîn citea altă serie de pe listă.

— Cred că eu am isprăvit şi pot să plec...

— Nu, vai de mine !... Aşteptaţi... Urmează jurămîntul...

— Bine, dar...

Nu mă mai ascultă. Se repezi în odaie să zorească pe ceilalţi să se îmbrace mai repede... Ce să fac? Să mai aştept... Fireşte. Sînt doar obişnuit să aştept mereu... Toată viaţa mea a fost o aşteptare fără sfîrşit... Ei, dacă n-ar fi trebuit să aştept odinioară la Ministerul de Război, azi n-aş mai tremura eu aici de groază...

Vreo douăzeci şi cinci de inşi au fost aleşi buni pentru carne de tun. Împreună cu dînşii am intrat iarăşi în biroul comisiunii. Căpitanul s-a uitat la mine, a strîns puţin din sprîncene, pe urmă a aşezat pe români de o parte, iar pe unguri de alta.

— Dumneata nu, îmi zise iarăşi. Dumneata treci colea.

Eram sigur că am scăpat. Am îndurat puţină spaimă, dar cel puţin...

— Cînd pleacă convoiul? întrebă căpitanul pe strajameşterul bătrîn.

— Mîine dimineaţă aţi hotărît...

— Bine. Atunci, adăogă întorcîndu-se spre mine, tot mîine dimineaţă pleci şi dumneata...

— Unde?

— În Ungaria.

— Dar, domnule căpitan, eu...

— Aici nu se discută.

Odaia se învîrtea cu mine. Simţeam ca şi cînd m-aş prăbuşi într-o prăpastie fără fund...

4

În curtea a doua un strajameşter tăcut, posomorît, ne puse pe două rînduri. Bătea soarele. Era miezul zilei... Un soldat ne dădu cîte-o pîine... Apoi strajameşterul mă scoase din rînduri, mai scoase încă pe doi inşi şi ne făcu semn să-l urmăm.

Între două corpuri de case era alt gard de scînduri, înalt pînă la acoperişuri şi tivit pe sus cu sîrmă ghimpată. Poarta, închisă cu două lacăte uriaşe, era păzită pe dinăuntru de o santinelă. O fundătură strîmbă, largă de vreo trei paşi şi lungă de vreo zece. În stînga zidul casei, cu cîteva ferestre înalte; în dreapta două-trei ferestre cu drugi de fier. Strajameşterul deschise o uşă: o odaie joasă, murdară, în care se înghesuiau vreo treizeci de oameni, soldaţi, copii, civili, bătrîni... Feţe îndobitocite, nepăsătoare, alături de cîteva figuri triste, desperate... Apoi mai deschise alte uşi care dădeau în nişte beciuri întunecoase, strîmte, în care se zăreau cîte cinci-şase nenorociţi...

— Ce-i asta? zisei strajameşterului. De ce mă închideţi?

— Ordin, murmură dînsul scurt.

— Nu se poate! Cum? Din senin să...

— Ordin, repetă strajameşterul. Alegeţi unde vreţi să intraţi!

Îmi făcea un hatîr... Am intrat în odaia unde erau cei mulţi. Acolo cel puţin sînt ferestre, pe cînd în celelalte m-aş înnăbuşi...

Tovarăşii mă priviră cu multă curiozitate. Fiecare avea cîte-o întrebare: Cum am ajuns aici? Ce-am făcut? Cine sînt?... Unul burtos, fără guler, cu părul vîlvoi, îmi oferi îndată protecţia lui. Îmi spuse că un soldat ungur, care a fost închis aici două săptămîni, pleacă chiar azi după-amiază. Mă sfătuieşte să-i iau locul pe patul de scînduri, căci altminteri voi fi silit să mă culc pe jos împreună cu cei mai ordinari, şi pe duşumea ploşniţele te mănîncă mult mai rău... Să-mi scot îndată haina şi gulerul,

cum a făcut şi dînsul, ca să nu mi le bărtăpănesc. Altfel să nu disperez, vom duce-o bine, fireşte binele posibil aici... Trebuie să ştiu însă că aici nu pătrunde niciodată nimeni, afară de strajameşterul care m-a adus şi care e român bucovinean, dar foarte fricos. Aici poţi să mori, să putrezeşti, fără să-ţi afle cineva de urmă. Nu poţi comunica cu nimeni de-afară. Doar cînd se nemereşte vreo sentinelă cumsecade poţi să strecori două-trei rînduri unde vrei. Riscul însă e mare. Să încerc cu soldatul care se liberează, să trimit veste acasă...

Pereţii erau negri şi umezi, iar duşumelele putrede şi mîncate de carii. Într-o fereastră un mocan dobrogean, mărunţel, citea dintr-o carte de rugăciuni şi se închina des. Vreo cinci inşi jucau cărţi pe patul de scînduri, tăcuţi, cu feţele asudate. Unii sforăiau, alţii fluierau sau cîntau, numai puţini păreau posomorîţi şi se plimbau nervoşi de ici-colo, neîncetat, ca fiarele în cuşcă...

În urechi îmi răsunau mereu cuvintele căpitanului : „Mîine dimineaţă pleci în Ungaria"... Nu-mi mai era frică, mă rodea însă cumplit gîndul că nimeni nu ştie unde-am ajuns. Îmi blestemam prostia de-a nu mă fi înţeles cu nevastă-mea ce să facă de-ar fi să nu mă mai întorc... Am rîs ca un zevzec cînd ea m-a prevenit... Acuma, iată-mă !...

Deodată toată lumea se năpusti spre uşa care se deschidea cu zgomot. Era vremea prînzului. Un soldat împărţea dintr-un hîrdău bucăţi de carne fiartă. Cel din urmă îmi întinse şi mie o halcă zdravănă. Nu voiam s-o primesc. Nu simţeam nici urmă de foame, deşi nu luasem nimic în gură toată ziua.

— Ia-o şi dă-mi-o mie ! şopti cineva la spatele meu.

Era chiar soldatul care se libera după-amiazi.

— Mai bine s-o mănînc eu ! zise dînsul cu ochii sticlitori, cînd i-o trecui.

Profitai atunci să-l rog să-mi ducă o scrisoare acasă. Cum nu ! O duce negreşit... Se va duce de-aici direct la mine şi va spune şi din gură c-aşa şi aşa...

Am umplut repede cîteva file din carnet şi i le-am dat. Le-a băgat în sîn, asigurîndu-mă mereu că se duce glonţ la nevastă-mea...

Acuma parcă mi s-ar fi luat o greutate de pe inimă. Eram sigur că rîndurile acestea vor face minuni, că toată lumea va sări să mă scape... De-abia aşteptam să văd plecînd pe soldatul salvator...

A plecat pe la patru... Mă bucuram ca şi cînd aş fi plecat eu. Socoteam cîte minute îi trebuiesc pînă ajunge acasă, cîte apoi pînă ajunge nevastă-mea la cei ce se vor grăbi să intervină pentru mine, pe urmă cît mai trebuie pînă sună telefoanele, pînă sosesc ordinele să-mi dea drumul din iadul acesta... Nimic nu e mai grăbit în lume ca speranţa...

Unul dintre jucătorii de cărţi, un băieţandru în uniformă de soldat austriac, îşi pierduse la joc toată averea şi acuma se urni înjurînd, scuipînd şi blestemînd. Cînd mă văzu, se opri o clipă, apoi veni repede la mine :

— Salut... Eu vă cunosc, domnule Lunceanu !...

— Da ?... De unde anume ?

Zîmbi şiret, se scărpină în cap şi-şi trase şapca pe ochi :

— Apoi să vedeţi, zise cu importanţă. Acum vreo trei luni am fost în serviciu la biroul din bulevard. Atunci unul, Adler, v-a reclamat la domnul Horovitz, şi domnul Horovitz i-a spus lui domnul Fozocaş. Pe urmă domnul Fozocaş mi-a poruncit să vă urmăresc şi să nu vă scap din ochi, că-i primejdie mare. Toc-

mai atunci însă eu nu prea aveam chef de slujbă, că eram în dragoste cu una de la Hotel Carpaţi. Dar domnul Fozocaş mă apuca mereu că unde stai şi ce faci şi d-astea. Ca să mă scap de el i-am spus că stai la Hotel Bulevard, camera treizeci şi şapte... De nu crezi, să întrebi cînd vei fi iar liber, dacă nu te-a căutat acolo poliţia ungurească... Pe urmă, nici n-am mai dat pe la birou, pînă ce m-au prins şi m-au adus aici... Fire-ar cu toţii ai dracului să fie !...

— Pe Adler de unde îl cunoşti ?

— Nu-l cunosc de loc. Habar n-am cine-o fi. Dar domnul Fozocaş mi-a spus că Adler v-a reclamat la domnul Horovitz...

— Pe mine atunci de unde mă cunoşti ?

— Auzii adineaori numele dumneavoastră de la domnul cel burtos, dar n-am putut lăsa cărţile atunci. M-am ars ca un prost... Acuma n-am nici o lăţcaie... Baremi o ţigară de-aş avea... N-aveţi dumneavoastră cumva ?...

5

Pe la cinci şi jumătate veni strajameşterul : să-mi strîng tot ce am, căci plec. Tovarăşii mă pizmuiau şi se mirau. Nu s-a mai pomenit să scape cineva aşa de repede...

— Nu ne uita ! îmi strigau de la toate ferestrele. Să ne trimiţi niţel tutun !...

Plecam împreună cu un evreu tînăr, ras de mustăţi, grăsuliu.

În curtea a doua ne luă în primire alt strajameşter, foarte blond, cu mustăţi foarte lungi, şi cu un dosar foarte mare la subţioară.

După primele tresăriri de bucurie, îndoiala începu iar să mă frămînte. Intrai în vorbă cu strajameşterul, care părea foarte prietenos.

— Unde mergem acuma ? îl întrebai.

— La birou, în strada Doamnei, răspunse dînsul.

— Dumneata ce zici, îmi dă drumul ?

— Asta nu pot s-o ştiu. Să vezi ce-ţi spune domnul căpitan... Ştiu însă că înainte de amiazi venise ordin special ca dumneata să fii oprit şi păzit bine...

Încetinii pasul de spaimă.

— Dar poate să fi venit acuma alt ordin... La cătănie aşa merge, urmă strajameşterul fără să mă privească.

Iar mă mulcomii. Desigur c-a venit acuma vreun ordin. Nevastă-mea trebuie să fi primit scrisoarea, a alergat, au sunat telefoanele şi...

— Nici n-ar fi drept să mă ţineţi, reluai eu mai tîrziu. Sînt plecat de atîţia ani din ţara dumneavoastră...

— Asta nu înseamnă nimic, făcu strajameşterul. În război nu se ţine seama de aşa ceva... Toată lumea trebuie să meargă la cătănie...

Era vorbăreţ. Începu să-mi povestească, cu multe amănunte, cum domnul Iadeş de pe Calea Victoriei, cetăţean român de cincisprezece ani, locotenent în armata română, venit acum cîteva săptămîni ca demobilizat, a fost înhăţat îndată de unguri, trimis la Curtea Marţială şi condamnat la cinci ani temniţă grea... Apoi altul, un doctor, care de la vîrsta de şaisprezece ani a trăit în ţară, a fost osîndit la Cluj la nouă ani temniţă, fiindcă a servit în armata română ca medic şi a căzut prizonier...

— Mai rău a păţit-o, tot acum în urmă, un profesor, care rămăsese în Bucureşti, şi care fusese odi-

nioară sublocotenent de artilerie la noi... Cineva l-a denunțat, c-așa se întîmplă mai totdeauna... Numaidecît a fost ridicat. În lanțuri l-au pus și așa l-au dus pînă la Timișoara, iar acolo l-a osîndit la moarte, fiindcă, vezi, avusese grad de ofițer și mi se pare că făcuse și politică împotriva noastră... În război așa este, domnule !... Moartea vine repede...

„Moartea vine repede... repede... repede..." Îmi intrase în inimă vorbele acestea ca niște cuie năprasnice...

II

Strada Doamnei, colțul cu strada Șelari... Aici avea strajameșterul ordin să mă aducă... Jos e o drogherie. Poarta e în strada Șelari...

Ne-am urcat la etajul al doilea pe niște trepte largi. Capul scării era un fel de coridor deschis. Am cotit la stînga, într-un antreu lung, întunecos. Strajameșterul a bătut la o ușă și am intrat. Un birou cochet, cu fum mult, albastru. Căpitanul, cel din comisiune, ședea la o masă, cu spatele spre intrare. Un locotenent gras, cu o față speriată, fuma aprig, tolănit pe un fotoliu.

— Dumneata ai vrut să vorbești ceva, îmi zise căpitanul, fără să întoarcă ochii. Acuma te ascult...

I-am spus ceea ce mai spusesem celuilalt căpitan. cînd mă ridicase întîia oară. Nu m-a întrerupt de loc. Pe urmă am tăcut.

— Nu pot să-ți fac nimic, rosti dînsul rar, întorcîndu-se spre mine, cu un teanc de hîrtii în mînă. Absolut nimic... Trebuie să te expediez mîine negreșit în Ungaria...

— Dacă s-a hotărît așa, evident, nu mai am ce zice. Azi dumneavoastră dispuneți de soarta noastră. N-am încotro, trebuie să mă împac... Dar cel puțin să-mi dați voie să-mi aranjez afacerile înainte de-a mă porni unde ați hotărît ! Sînt stabilit aici de atîția amar de ani, am familie, am obligațiuni. Nu pot dispare așa, fără să-mi știe de urmă... Atîta favoare cred că mi se poate îngădui. Chiar celor mai fioroși criminali li se îngăduie putința aceasta...

— Regret, dar nu pot... Îți spun și motivul : fiindcă ai fugi, dacă ți-aș asculta rugămintea... Am mai dat drumul așa deunăzi proprietarului hotelului Bristol, milionar, și a șters-o, în Moldova sau dracul știe unde... Nu pot să-mi iau și răspunderea dumitale... Am destule răspunderi...

— Făgăduiesc solemn că n-am să fug, dacă mi se dă voie să-mi iau cel puțin rămas bun...

Eram sincer. Nici prin gînd nu-mi trecuse să fug. Nu sînt o fire îndrăzneață, și o fugă ar însemna să te joci cu viața... Nădăjduiam însă negreșit că orice amînare e un cîștig pentru mine, dînd posibilitate lumii întregi să-mi ia apărarea, să mă salveze. Îmi închipuiam că, într-adevăr, în clipele acelea toată lumea s-a oprit din mersul ei obișnuit și este în căutarea mijloacelor spre a-mi netezi calea libertății.

— Mi-e peste putință. Am ordine speciale în privința dumitale, așa că orice stăruință e de prisos, zise căpitanul cu aceeași voce nepăsătoare, apoi adăogă către strajameșter : Să-l duci înapoi în Mihai Vodă !...

Mă retrăsei pînă lîngă ușă. Îmi fierbeau creierii. Nu mai era, va să zică, nici o nădejde ! Ba dimpotrivă, trebuia să înțeleg că viața mea atîrnă de un fir de păr... Cine știe ce păcate grele vor fi închipuit aceștia în sarcina mea ?... Sînt pierdut... Pierdut... Pierdut...

Ovreiul, care fusese adus împreună cu mine, se apropie de căpitan şi-i spuse ceva foarte încet.

— Bine, murmură ofiţerul. Dînsul e liber!

Strajameşterul salută ţeapăn şi ne zise:

— Haidem!

7

Trecurăm prin coridorul deschis din capul scării în alt antreu în care dădeau o mulţime de uşi. La dreapta, într-o odăiţă foarte mică, cu uşa deschisă, scria un militar negricios, ciupit de vărsat. Strajameşterul îi puse pe masă o hîrtie şi-i zise, arătîndu-mă:

— Duci pe domnul în strada Mihai Vodă!

Cellalt nici nu ridică ochii.

— Bine, bine!

Strajameşterul pieri, îndată, pe altă uşă.

În antreu mai era un demobilizat român, cu şapca în mînă şi ovreiul, vesel şi mulţumit.

Îmi era atît de cald, mă temeam mereu să nu leşin. Îmi scosei pălăria şi începui a-mi face vînt cu desperare. Gîndurile-mi vuiau în cap într-un vălmăşag înfricoşător. „Sînt pierdut, pierdut, pierdut!" îmi fulgera mereu, ca un refren, şi în acelaşi timp părerea de rău că nici nu mi-am luat rămas bun de-acasă mă chinuia cumplit. Mă plimbam prin faţa odăiţei unde scria militarul, cu paşi grăbiţi. Mă uitam mereu spre dînsul şi mă frămîntam să ghicesc ce poate scrie, de ce nu vine odată, să plecăm, să se sfîrşească.

Un minut, mult două, poate, să fi trecut. Şi deodată îmi reamintii zîmbetul straniu al lui Virgil Ionescu cînd mi-a făgăduit că pune o vorbă bună pentru mine. De ce zîmbetul acesta?... Apoi parcă auzeam vorbele băieţandrului, de adineaori: unul Adler... Horovitz... Fozocaş... De ce vorbele acestea?...

„Sînt pierdut... Vor să mă omoare! îmi zisei cutremurîndu-mă. De-aceea atîtea viclenii... Au căutat probe şi au găsit... Ce-or fi găsit?... Ce?... Vor să mă omoare!..."

Cu gîndul acesta ajunsei pînă în capul scării. Cînd văzui treptele, îmi trăsni în minte ultima posibilitate: să fug, orice ar fi... Trebuie să fug... să fug... să fug!...

Mă întorsei înapoi în antreu să mai văd ce face militarul. Eram atît de hotărît, cum nu fusesem niciodată în viaţa mea. Singura scăpare e fuga. Dacă izbutesc... Dacă nu izbutesc...

Tocmai cînd sosii în dreptul uşii, militarul se vede că isprăvise de scris şi se scula. Îmi aruncă o privire plictisită şi făcu doi paşi spre ieşire. Asta însemna prăbuşirea planului meu. Nu se poate!... Un fior de disperare îmi clătină deodată toţi nervii.

„Nu se poate... Trebuie să fug!" îmi ţiuia necontenit în minte.

Mă repezii ca o fiară la militar şi-l izbii cu pumnii în faţă. Îl văzui cum căzu peste masa de scris, cum i se ridică picioarele în sus... Trăsei repede uşa. Cheia era în broască. O întorsei de două ori...

Cînd să pornesc spre scară, zării pe demobilizat şi pe ovrei. Se uitau la mine cu ochii mari, speriaţi, nemişcaţi. Mă gîndii să le zic ceva, dar nu puteam, nu aveam glas. Îi pironii însă cu o privire atît de îngrozită, încît rămaseră ţintuiţi locului... Mersei încet spre scară, parc-aş fi uitat că trebuie să fug. Apoi mă cuprinse deodată o frică mare.

„Repede, repede, cel puţin să nu mă prindă aici! îmi fulgeră prin minte. Doamne-ajută!..."

MARGINEA PRĂPASTIEI

1

Coborîi scara ca o furtună. O fată mă întîlni la parter şi se lipi spăimîntată lîngă perete, văzîndu-mă cum goneam.

„La dreapta, că-i mai cu noroc", mă gîndii trecînd pe sub poartă, fără să mă opresc, fără măcar să şovăiesc.

Pe stradă oamenii umblau alene sau grăbiţi, nepăsători, ca totdeauna. Din asfinţit soarele împroşca o lumină vie, fierbinte... Îmi încetinii mersul. Nu ştiu de ce. În faţă văzui mai multe firme pe care citii „dentist". Trecui uliţa cu gîndul să intru drept în casa aceea. Dar pînă să ajung pe cellalt trotuar mă răzgîndii şi o luai cu paşi lungi şi grăbiţi pe strada Doamnei spre Colţea. Îmi scosei pălăria şi-mi făceam vînt cu ea, să nu mă cunoască de la spate, dacă cumva ar fi pe urmele mele. Mă rodea să mă uit înapoi, să văd de nu aleargă cineva după mine, dar acuma îmi pierise îndrăzneala. Şi mai ales voiam să rămîn cu iluzia de salvare pînă-n ultima clipă... Cineva venea grăbit înapoia mea, păşind apăsat ; parcă erau cizme grele, poate milităreşti, poate...

„Sînt ei, mă gîndeam ascultînd bocănitul potcoavelor. Acuma mi-e indiferent... Cel puţin am încercat ce s-a putut..."

Aproape de strada Colţei nu mă putui stăpîni ; întorsei capul. În urma mea venea un ucenic cu bocanci milităreşti în picioare, cu faţa murdară şi lucitoare de sudori. Altminteri nimeni... Îmi rîdea inima.

„Of ! Slavă Domnului !"

Trecui mai repede strada, îndreptîndu-mă în neştire spre piaţa Sf. Gheorghe. După cîţiva paşi însă cotii pe o uliţă lăturalnică.

„Trebuie să-mi pierd urma !" îmi ziceam.

Mersei în zigzag pe cîteva străzi scurte, încrucişate şi nemerii în dosul bisericii Sf. Gheorghe, în grădină. Aici îmi veni în minte că n-am decît tocmai doi lei în buzunar.

„Unde să mă duc ? îmi ziceam cuprins iarăşi de nelinişte. Acasă nu se poate... Oriunde, numai acasă nu !..."

Magazinul Pietraru e prin apropiere şi Pietraru mi-e prieten. Mă pomenii în prăvălie. Mă trîntii pe un scaun. Mi se tăiaseră picioarele din genunchi, iar mîinile îmi tremurau cumplit. O moleşeală grea mă strivea...

— Lasă-mă, lasă-mă să mă odihnesc, să-mi viu în fire ! gîfîii sleit.

Pe urmă îi povestii repede ce-am păţit. Negustorul se cruci. Vedeam bine că se speriase. Dacă m-ar prinde aici, ar da şi el de bucluc, ar fi privit drept complice...

— Şi acuma ce vrei să faci ? mă întrebă Pietraru încurcat.

— Deocamdată să-mi dai ceva parale, zisei cu un rîs silit. Pe urmă...

De-abia acuma începui să mă gîndesc mai bine. Ce vreau să fac ? Unde să fug ? Unde să mă ascund ?

— Uite ce este, reluai pe urmă. Astă-seară voi dormi în casa unui cumnat al meu care e în Moldova. Casa e goală. Soacră-mea o îngrijeşte... Dar trebuie să trimit vorbă acasă... Cum facem ? Dă-mi dumneata un băiat, să meargă repede...

— Nu un băiat, zise negustorul mai chibzuit. Afacerea e delicată şi primejdioasă. Trebuie un om de încredere. Se va duce mai bine Lazăr, care a mai fost pe la dumneata şi e om în toată firea...

Lazăr se însărcină bucuros să meargă. Îl voi aştepta aici... Să umble deci cît mai repede !...

Trecu un ceas, se înseră şi Lazăr nu mai venea. Ce s-o fi întîmplat ?

— Eu mă duc, zisei negustorului. Nu mai am stare. Trebuie să ajung la adăpost, altfel... Cînd vine Lazăr să-l trimiţi să-mi spuie ce-a făcut...

Pornii pe ulicioare dosnice. Aşa nu riscam să întîlnesc pe nimeni. De altfel se întunecase binişor. Trebuia un ocol mare pînă să ajungă în Calea Griviţei.

În piaţa Lahovary mă lovii piept în piept cu P. P. Ciortan.

— Ce-i cu dumneata ? mă întîmpină dînsul. Adineaori, trecînd prin faţa casei dumitale, am văzut lume adunată, militari austriaci... S-a întîmplat ceva?

Îi spusei. Era prieten, n-aveam de ce să mă feresc.

Vestea aceasta însă mă puse pe gînduri. Te pomeneşti că s-au interesat ce neamuri am, au aflat de cumnatul meu, au pus să-i supravegheze casa şi, în clipa cînd mă voi arăta, mă înhaţă...

Cu cît mă apropiam de ţintă, cu atît mi se topea curajul şi încrederea. Simţeam că mă duc de bunăvoie în ghearele primejdiei. Şi cu toate acestea mergeam... Capul îmi era atît de gol că nici nu puteam încerca să mă gîndesc că s-ar putea să mă adăpostesc aiurea.

Felinarele de gaz dormitau rare, îndepărtate. Castanii de pe marginile străzii erau nişte cuiburi mari de umbre... Trotuarele însă gemeau de oameni şi macadamul uruia de trăsuri. Şi mulţi militari germani de care mă feream înfricoşat să nu întîlnesc cumva vreun strajameşter dintre aceia care mă văzuseră azi. De altfel îmi închipuiam şi eram convins că toată poliţia e alarmată şi aruncată pe urmele mele...

Ca să ajung în apartamentul dorit, trebuia să trec printr-un gang, printr-o curte şi să urc o scară strîmtă. Cum să mă arunc eu în primejdia aceasta ? În gang, în curte, pe scară poate mă aşteaptă... şi pot fi prins ca un şoarece...

Atunci toate ar fi fost în zadar...

Mă apropiai pe cellalt trotuar să văd dacă nu e ceva suspect pe-afară. În faţa casei stăteau cîţiva inşi în uniforme.

„Uite-i !" îmi zisei întorcîndu-mă repede.

Vreun ceas m-am învîrtit primprejurul casei şi pe urmă m-am hotărît să mai aştept, să mă mai plimb... Am ieşit în strada Popa Tatu. Îmi era uscat gîtul de sete şi de foame. De-abia mă ţineam pe picioare. Am dat buzna într-un birt sărăcuţ şi puţin luminos...

Acuma mă gîndii să fac un ocol prin strada Sectorului, să ies pe dincolo în apropierea casei... Pe la mijlocul drumului însă zării un soldat cu armă.

— Au pus sentinele primprejur !

M-am mai frămîntat vreun ceas... Nu mai puteam. Trebuie să pun capăt, orice ar fi.

Mă dusei drept spre poartă. Într-o fereastră o doamnă lua aer.

— Aici stă doamna Demetrescu ? întrebai cu gîndul să aflu dacă n-o fi cineva ascuns prin gang şi să am vreme s-o tulesc într-un caz de nevoie.

— Da, da, aici... în curte... la etaj...

Intrai în gang. Întîlnii o servitoare. Frica îmi puse în gură altă întrebare, şi răspunsul fu liniştitor :

— Aici stă şi e chiar acasă... A venit adineaori împreună cu un domn tinerel...

„E vreun agent secret, fără îndoială", mă gîndii.

Servitoarea însă strigă :

— Madam Demetrescu !... Te caută un domn !...

— Să poftească, să poftească !...

Nu e nici o primejdie, slavă Domnului! Altfel nu m-ar fi chemat cu atîta seninătate.

Urcai scara, bîjbîind prin întunericul năbuşitor...

2

Domnul cel tinerel era chiar cumnatul meu. Ne-am înduioşat puţin pînă ce le-am spus cum am luat-o la picior.

— Dar ce este acasă? zisei eu cu nerăbdare. Ce s-a întîmplat? Ce-au făcut?...

Soacră-mea a luat cuvîntul:

— Am fost acolo şi am văzut tot... Tina, îndată ce a văzut că nu vii la masă, a bănuit că trebuie să fi păţit ceva. Era însă desperată că nu ştia nici măcar de unde să-ţi ia urma... A umblat toată după-amiaza pretutindeni să-ţi găsească urma, şi degeaba... Tocmai spre seară a venit acasă, plînsă, nenorocită. Ne sfătuiam ce-ar fi de făcut să aflăm cel puţin unde eşti, cînd ne pomenim cu un militar. „Aici şade domnul Lunceanu?" „Aici." „Unde-i?" „Nu-i acasă. N-a venit toată ziua... Chiar sîntem moarte de grije ce-o fi păţit..." „Prost borbat, borbat la dumneata... Mîine trebuia să meargă la Ungaria. Vream să duc pe el la alt birău. Pînă întors spatele, el fugit... Mare prost!" Vorbea foarte rău româneşte şi înjura într-una pe ungureşte. S-a aşezat în poartă, cu revolverul în mînă, să nu iasă nimeni din curte. Peste vreo jumătate de ceas au mai picat doi ca dînsul. Alte întrebări şi înjurături ungureşti... Acuma nouă ni-era frică să nu faci tu greşeala să vii acasă, să te prindă... Atunci iată că vine Lazăr de la magazinul Pietraru. Numaidecît ungurii l-au declarat arestat şi pe el. Totuşi a izbutit să şoptească Tinei cum că vii să dormi aici... Tina fusese deşteaptă de spusese că n-are nici o rudă în Bucureşti. De mine le-a spus că sînt o cucoană străină venită în vizită la chiriaşii de sus... Asta a fost norocul. M-am îmbrăcat, mi-am pus voalul pe obraji şi am ieşit în curte. Ungurii m-au lăsat fără să mă oprească... Ne-am sfătuit însă, cu Tina, că nu e bine să rămîi tu aici. De unde ştii că nu află ei de pe la vecini, sau cine ştie cum, că aici stă un cumnat de-al tău? Aici te ia ca din oală... M-am gîndit deci să dormi aici noaptea asta, iar mîine să te duci la Irina Pacu. Ştii unde stă? Pe la Obor. Irina ţine la voi, şi acolo poţi sta cît îţi place, că n-au cum să-ţi dea de urmă. Trebuie să aştepţi să se mai potolească puţin doldora asta şi pe urmă să pleci spre Moldova, cu socoteală, să nu pună iar mîna pe tine...

Cumnatul se hotărî să mai treacă o dată pe la mine pe-acasă, să vază ce mai este acolo.

Era miezul nopţii. I-am aşteptat întoarcerea într-o tremurare.

— Sînt trei unguri în curte... Stau jos pe scaune cu revolverele gata... Tina şade în faţa lor şi plînge...

3

Irina Pacu mă primi cu însufleţire. Eram erou în ochii ei şi se simţea întrucîtva eroină şi ea fiindcă avea prilejul să mă tăinuiască şi să-mi înlesnească scăparea. Bărbatul ei era în Moldova, ofiţer. Aştepta zilnic să sosească cu demobilizaţii. O sfială foarte uşoară şi trecătoare părea că o nelinişteşte puţin: să nu zică lumea ceva că găzduieşte un bărbat străin...

Chiar în după-amiaza aceea a făcut legătură cu nevastă-mea printr-o prietenă de-a ei. Astfel am aflat că austriacii au stat toată noaptea în curte să mă aştepte, că doi agenţi civili urmăresc pe Tina pas cu pas, că să mă feresc grozav, deoarece s-au mobilizat toţi spionii împotriva mea şi că să caut să plec din Bucureşti cît mai grabnic...

Seara au venit mosafiri la Irina Pacu. Am fost prezentat în culorile cele mai strălucitoare: eroul, victima, martirul... Toţi dădură năvală să-mi fie de ajutor, fiecare voia să contribuie cu cîte ceva la salvarea unuia d-ai noştri. Erau micile posibilităţi de a-şi exprima oamenii dragostea de ţară... Era o fericire pe vremea aceea să poţi face ceva prin care să zădărniceşti o violenţă a duşmanului...

În noaptea aceasta a trebuit să dorm la surorile Mihăilescu, nişte fiinţe nespus de blînde şi delicate.

De altfel stabilisem că nicăieri nu voi sta mai mult de-o zi, ca să nu se întîmple să mă vîndă cineva...

Totuşi, la Irina Pacu petrecui două zile, căci acuma era vorba să plec repede. Ea alerga în toate părţile să-mi găsească vreun prieten la Focşani, care să-mi înlesnească trecerea prin cordonul de la Mărăşeşti, să-mi adune mijloacele de călătorie...

Vineri eram hotărît să pornesc a doua zi. Aveam să merg cu trăsura la Chitila, să iau trenul pînă la Buzău, apoi să-mi urmez calea iarăşi cu căruţa...

Tocmisem un birjar să vină la patru dimineaţa. L-am aşteptat zadarnic. N-a venit. Birjarii s-au boierit rău în război...

Atunci mi-am mutat cartierul la un profesor al Conservatorului, pe urmă la o cucoană pe lîngă strada Buzeşti, pe urmă înapoi la profesorul de la Conservator.

Acolo m-a găsit pictorul Manole Stelian[1], un suflet cald, impresionabil, de artist adevărat, ascunzînd sub o înfăţişare glumeaţă o inimă plăpîndă. I se umplură ochii de lacrămi cînd mă văzu prăpădit, istovit de chinuri şi frămîntări.

— Cred că ar fi mai bine şi mai cuminte să vii la mine să stai pînă-ţi facem rost bun de plecare, îmi zise dînsul. Ştii că eu sînt directorul Muzeului Modern, cu subterane, odăiţe, ascunzători, ieşiri nenumărate... Acuma, vara, muzeul e închis. Poţi sta deci nesupărat, ziua în muzeu, să citeşti, să te distrezi; noaptea dormi la mine... N-are să te ştie nimeni. Am un servitor credincios pe care-l putem iniţia. Încolo nici copiii mei n-au să bănuiască nimic...

4

A doua seară dormeam la Stelian. Într-adevăr acolo mă simţeam în siguranţă. Apoi cu Stelian puteam întocmi un plan de călătorie bine chibzuit... În orice caz aveam un sprijin. Nu mai eram singur...

Socoteam că e bine c-am mai întîrziat plecarea. Dacă mă aventuram sîmbătă, poate că-mi frîngeam gîtul, căci în gara Chitila se află veşnic agenţi trimişi de poliţia din Bucureşti...

Ca să zăpăcim de tot pe urmăritori, ne înţeleserăm să trimit o scrisoare unui prieten de la Iaşi, în care să-i spun ce-am păţit şi să-l rog să dea de-acolo un anunţ mare pentru *Gazeta Bucureştilor*: *„Am sosit cu bine în Moldova"*... Ungurii vor vedea, vor înţelege că le-am scăpat din gheare şi vor

[1] Personaj care, după informaţiile soţiei autorului, ar fi pictorul Jean Steriadi (vezi: Fanny Rebreanu — *Cu soţul meu).*

slăbi urmărirea, iar eu voi putea pleca mai liniştit... Făcui o ciornă de scrisoare... Dar pe urmă părăsirăm ideea aceasta. Scrisoarea poate ajunge în mîini străine, şi atunci mi se compromit toate năzuinţele...

Cinci zile am stat în muzeu... Citind, plictisindu-mă, făurind planuri peste planuri... Încercai chiar să scriu ceva. Începui o poveste pentru copii... Nu mergea. Mi-era peste putinţă să-mi adun gîndurile... Păstram încă în buzunar cîteva fraze mîzgălite şi ciorna scrisorii, printre alte file albe... Cine ştie ? Poate că totuşi voi izbuti să înjgheb ceva...

5

Trecuse zece zile de cînd fugisem şi stăteam ascuns. Începusem să-mi pierd răbdarea şi încrederea. Viaţa aceasta, veşnic cu spaima în spinare că, printr-o vorbă scăpată sau printr-o imprudenţă, s-ar putea să fiu descoperit înainte de-a porni baremi spre pămîntul libertăţii, mă căruntea. Să plec, să plec ! Atîta mai visam.

Joi după-amiazi, Stelian veni în muzeu întovărăşit de un avocat tînăr, mărunt, veşnic cu un zîmbet pe buze. Era Camil Popescu.

— Uite salvatorul ! strigă Stelian.

— Cu toate că eşti un burghez încăpăţînat, noi, proletarii, te vom strecura dincolo, adăogă avocatul rîzînd.

Camil Popescu era socialist.

Veneau cu planul întocmit gata. Socialişti avem în toate oraşele. Sub scutul lor trebuie să călătoresc şi să mă strecor în Moldova. Sînt oameni de inimă, discreţi, săritori. Dacă nici ei nu mă vor scăpa, atunci înseamnă că n-am noroc şi nu-mi mai rămîne decît să mă supun orbeşte soartei.

Voi pleca din Bucureşti cu un căruţaş „socialist" pînă la Ploieşti. Voi fi înarmat cu scrisori de recomandaţie pentru toate oraşele. Tovarăşii vor face tot ce se poate... Mîine dimineaţă va veni căruţaşul să luăm înţelegere în privinţa plecării de-aici...

Căruţaşul se chema Grofu, un om foarte oacheş şi muştăcios. Hotărîsem să pornim noaptea, ca să ajungem la Ploieşti devreme...

Urmărirea nevestei mele, cel puţin pe faţă, încetase. Era însă foarte probabil că tot îi mai supravegheau mişcările... Cînd a auzit Tina că plec, şi-a pus în gînd să vie să mă vază. A născocit o întreagă ţesătură de şiretenii ca să i se piarză urma. A luat o trăsură şi s-a dus tocmai în Dealul Spirei, unde s-a încurcat prin cîteva străzi. Pe urmă s-a urcat în tramvai şi a mers pînă la gară. În casa unor prieteni s-a îmbrăcat în ţigancă şi a pornit pe jos, în papuci, spre reşedinţa mea, cu o geantă la umăr. Îşi înnegrise şi obrajii aşa încît doamna Stelian, văzînd-o, era cît p-aci să cheme servitorul s-o gonească.

După douăsprezece zile îngrozitoare, revedeam întîia oară pe Tina. Grija şi emoţiile o slăbiseră, iar ochii îi erau arşi de lacrămile vărsate. Cîte a trebuit să îndure biata femeie din pricina mea ! Strajameşterii unguri, furioşi, s-au ţinut o săptămînă încheiată pe urmele ei. Veneau în miez de noapte, cu revolverele întinse, o sculau din pat, mă căutau cu lumînarea, prin toate ungherele.... Îi puneau arma în piept să le spună unde sînt, căci ea nu se poate să nu ştie. Voiau s-o convingă că sînt bărbat rău, fiindcă am fugit lăsînd-o în mizerie cu copiii, şi o sfătuiau că, de s-ar întîmpla să vin, să alerge, îndată, la dînşii să-i înştiinţeze, căci va primi cîte două sute de lei pe fiecare lună de la consulatul lor... Şi, între ei, se îndemnau să mă împuşte fără

nici o vorbă, de m-ar găsi, şi să raporteze pe urmă că m-am împotrivit... Sărmana Tina trebuia să asculte, să înghită şi să plîngă... Apoi noi încercări, cu agenţi civili... Ba din partea cutărui prietin, ba din partea cutăruia cunoscut venea ştafeta grabnică să întrebe în taină unde sînt, căci s-a găsit un mijloc sigur de-a mă trece în Moldova... Toate vicleniile poliţieneşti erau mobilizate împotriva nervilor unei slabe femei...

Acuma, printre lacrămile revederii, tremura o mulţumire adîncă. Va mai suferi pînă ce va afla că am ajuns cu bine la liman, dar liniştea e pe drum, se apropie...

— Îndată ce vei fi trecut, să telegrafiezi, sub alt nume, să nu se întîmple să te ridice şi de-acolo !... Vezi bine că nimeni nu-ţi poate da nici o mînă de ajutor... Fii prudent !... Nu risca !... Nu te gîndi la noi !... Dacă se va putea, vom veni şi noi după tine... Numai tu să fii acuma la adăpost, să scapi din primejdia aceasta...

Îşi stăpînea lacrămile, voia să mă încurajeze şi în cele din urmă se porni pe un plîns cu hohote. O chinuiau presimţirile, cînd bune, cînd rele... Era îndeosebi nenorocită că nu-mi procurasem, pentru orice eventualitate, un bilet de identitate străin... De-abia am izbutit să o conving că, dac-ar fi să mă oprească undeva, apoi un act mincinos n-ar face decît să-mi îngreuneze soarta...

6

Noaptea tîrziu, m-am dus cu Stelian la Grofu, în fundul unei mahalale. Căruţa era în faţa casei. Toţi dormeau. M-am trîntit şi eu în fîn. Mai aveam vreo

două ceasuri pînă la plecare. Ar fi bine să mă odihnesc puţin. Cine ştie ce mă aşteaptă mîine-poimîine ?

Stăteam întins cu faţa în sus în căruţă. Auzeam sforăitul Grofului care dormea în curte, pe jos. Din grajd pătrundea ronţăitul calului, cînd grăbit, cînd leneş. Ici-colea cîte-un hămăit de cîine fricos ; stăpînirea duşmană îi îngrozise ; nici cîinii nu mai îndrăzneau să latre în voie... Cerul era vînăt-închis, curat şi ciuruit de sclipirea stelelor...

Mi se volburau în minte crîmpeie de gînduri răzleţe, iar inima-mi era plină de speranţe şi de temeri. Sorbeam stelele din ochi, de care nu voia să se apropie somnul...

Niciodată nu mi s-a lămurit mai adînc sentimentul libertăţii, ca în clipele acelea petrecute în tremurarea necunoscutului ce mă pîndea în vîrful unei căruţe cu fîn... Cerul înstelat mi se părea mai mîndru ca totdeauna, înfăţişîndu-mi largul nesfîrşit al lumii peste care totuşi omul e stăpîn... Şi mie vor să-mi răpească toată lumea aceasta, pe mine vor să mă silească să îndrăgesc ceea ce mi-e urît şi să urăsc ceea ce mi-e drag... Strîngeam pumnii, ca şi cînd aş fi vrut să mă apăr cu orice preţ împotriva celor ce vor să mă încătuşeze...

Grofu de-abia se urni din culcuş. El nu părea grăbit de loc, şi nici mişcat. Mocoşi vreun ceas pînă unse căruţa, pînă înhămă calul, pînă drese o roată, pînă-şi găsi biciul... Degeaba îl zoream ; nu ieşea dintr-ale lui... Apoi, cînd să pornim, se luă la harţă cu nevastă-sa şi trebui să-i ascult mai bine de-un sfert de oră cum îşi aruncă în şoaptă, ca să nu scoale vecinii, sudălmile cele mai alese. În sfîrşit, se săturară amîndoi şi Grofu îşi scuipă în palmă, învîrti biciul şi bufni, îndemnîndu-şi calul :

— Hai, Lăstune !... Hi !...

1

Calul mergea la pas, oricît îl îndemna Grofu, mai cu vorba, mai cu biciul.

— E orb de amîndoi ochii, îmi spuse căruţaşul, de-aceea nu aleargă. Altminteri însă e un cal prea bun. Mai ales la povară duce cît doi...

Cînd s-a luminat de ziuă am văzut că mîrţoaga avea şoldurile strîmbe şi coastele rupte.

— Numai de nu ne-am împotmoli pe drum cu armăsarul dumitale, zisei cam îngrijat.

— Lasă, domnule, îmi iau toată răspunderea, murmură omul puţin ruşinat.

Dimineaţa ne-a bătut o răpăială de ploaie de vară, care ne-a pătruns pînă la piele. Pe urmă însă a început să ardă soarele şi să se încingă o bujală ca în cuptor...

Am poposit de vreo şase ori, am mers mai mult pe jos decît în căruţă, dar spre seară am ajuns în Ploieşti.

— Bine că ne văzurăm aci, îmi mărturisi Grofu, clipind şiret. Tare mi-a fost frică să nu crape mîrţoaga pe drum. De, spun drept, atîta cale n-am mai făcut niciodată...

Am tras la un han, Grofu mi-a luat geanta şi am pornit îndată să căutăm pe Ghedeneanu-Jalea, care avea să-mi facă vînt mai departe. Îl găsirăm, dar parcă într-un ceas rău. Citi scrisoarea mea, încreţi fruntea, bîlbîi ceva încurcat şi, în sfîrşit, îmi spuse că nu poate face nimic, că nu cunoaşte pe nimeni care m-ar putea servi, că-i pare bine de cunoştinţă şi m-ar găzdui la dînsul, dar are mosafiri... Cu tovarăşul Grofu nici nu dădu mîna, încît acesta se simţi adînc jignit.

— Haidem, tovarăşe, îmi şopti. Lasă că ne descurcăm noi mai bine singuri...

Afară, apoi, îmi spuse dispreţuitor că Ghedeneanu-Jalea e un mormoloc fără voinţă şi că e însurat cu o nemţoaică. Păcat că ne-am pierdut vremea cu dînsul.

— Dar cum rămîn eu acuma ?

— Răbdare şi sînge rece, mă mîngîie Grofu. Deocamdată mergem la han, mîncăm, şi pe urmă, lasă pe mine. Să-mi zici mie cuţu, dacă nu eşti mîine la Buzău...

Am dormit la han. Nu prea împărtăşeam încrederea tovarăşului şi mai ales mi se părea semn rău că din prima zi se încurcă socotelile.

— Uite cum facem, zise Grofu a doua zi dimineaţa. Dumneata vrei să ajungi la Buzău teafăr, nu-i aşa ? Ei, eu zic că drumul drept e cel mai bun. Vii cu mine frumuşel la gară, îţi scot eu bilet, să nu se întîmple să fie vreun spion, şi te pun în tren. Pot să-ţi dau în scris că nimeni n-are să te supere... La Buzău, apoi, ai de-a face cu un tovarăş care mai bine moare decît să nu te servească...

În gară era o îmbulzeală cumplită. Grofu se zbătea ca un balaur în faţa ghişeului.

— Iute, iute, să nu plece trenul ! mă zori cînd se văzu cu biletul în mînă.

Pe linia întîi un şir lung de vagoane pline de soldaţi. Grofu se repezi la o uşă.

— Militar ! Militar ! răcniră cîţiva de la geamuri.

— Arde-v-ar focul ! murmură căruţaşul cătrănit.

Trenul de Buzău era gata de plecare. Grofu îmi aruncă geanta într-un compartiment plin-plinuţ.

— Aşa-i că nu te-a mîncat nimeni ? şopti dînsul zîmbind cu bunătate. De-acu mergi sănătos! Noroc şi izbîndă!

Îi strînsei mîna. Rămase pe peron cu ochii la mine, nişte ochi cuminţi şi blînzi. Trenul se urni gîfîind. Grofu mai zise ceva, dar nu-l mai auzii. Îi zîmbeam însă cu o tresărire în inimă. Aici lăsam un suflet cald. Cine ştie ce mă aşteaptă mai încolo ?

2

N-aveam adresa omului de încredere de la Buzău. Trebuia să colind o serie de cafenele şi restaurante, să întreb de Boiangiu... Într-o cîrciumă cu biliard îi aflai urma. Patronul era socialist, muşteriii socialişti şi, fireşte, toţi cunoşteau pe socialistul Boiangiu.

— Trebuie să pice îndată, îmi zise cîrciumarul frecîndu-şi mîinile. Pînă atunci luaţi loc... Cu ce vă putem servi ?

Toată lumea mă cîntărea cu coada ochiului. Socialiştii români sînt foarte bănuitori şi au oroare de străini, fiindcă în fiecare se poate ascunde vreun spion de-al poliţiei, iar poliţia li-e urîtă foc, şi poate cu temei...

Boiangiu se nemeri tocmai să întîrzie. Era un om voinic, cu urme de vărsat pe faţă, cu o mustaţă bălaie bărbătească şi cu nişte ochi albaştri dulci, plini de căldură şi de bunătate. Purta cravata roşie obligatorie. Toţi îl iubeau căci îl primiră cu însufleţirea ce întîmpină de obicei pe omul simpatic.

— Să trăieşti, nene Boiangiule... Ai întîrziat, Boiangiule... Uite, te aşteaptă un domn!...

— Pe mine ? făcu dînsul rotindu-şi ochii prin odaie.

Cînd mă zări, se apropie simplu, întrebător :

— Mă aşteptaţi pe mine ?

— Da, am o scrisoare pentru dumneata...

— De la cine ?

— Poftim şi vezi... Explicaţiile ţi le voi da pe urmă...

Se aşeză la masa mea, îşi scoase pălăria şi citi scrisoarea cu mare luare-aminte de vreo două ori.

— De la tovarăşul Camil Popescu din Bucureşti, murmură dînsul. Sînteţi socialist ?

— Nu. Sînt numai fugar.

— Tocmai, căci nu-mi aduc aminte să vă fi văzut pe la club... Dar, mă rog, spuneţi-mi ce doriţi !...

Ascultă fără să mă întrerupă. Pe urmă tăcu, mă privi drept în ochi.

— Vom trece împreună, zise deodată hotărît. Acum mă duc să-mi aşez una-alta. Pînă atunci dumneata poţi să te odihneşti niţel. Hangiul o să-ţi dea o cameră. Mîine seară sîntem la Iaşi...

Vorbi ceva cu cîrciumarul, dădu cîteva ordine unor tovarăşi mai tineri, care pierdeau vremea în jurul biliardului, şi apoi plecă grăbit.

Îmi sălta inima. Omul acesta mă umplea de încredere. Simţeam că-şi pune tot sufletul în joc, că astfel trebuie să izbutim...

Eram totuşi nerăbdător. Stăteam pe spini. Cum să mă odihnesc ? Întîi să mă văd dincolo, pe urmă odihna...

Pe la vreo cinci după-amiazi, Boiangiu veni cu un geamantănaş în mînă.

— Gata ! zise dînsul. Plecăm...

— Dar cum ?

— Cu trenul...

— Dar...

— Lasă... Lasă cum zic eu!

Îmi luai geanta şi ne îndreptarăm spre gară. Călătoria cu trenul mă înspăimînta. Doar tocmai de tren mă feream, unde lesne se putea să întîlnesc vreo mutră nepoftită care să mă nenorocească. Crezusem că vom merge cu căruţa pînă la Focşani. Aşa-mi închipuisem eu... Dar acuma eram în stăpînirea lui Boiangiu... Trebuia să-l urmez...

— Dumneata stai aici, să nu ne fure geamantanele, pînă scot biletele, îmi şopti tovarăşul.

Începuse să mă zgîlţîie frica. Aşteptarea în furnicarul de oameni era pentru mine primejdioasă. De-abia în vagon m-am mai mulcomit.

— Pînă unde mergem?

— Lasă... pe urmă! făcu Boiangiu.

II

Nu pricepeam ce vrea tovarăşul. Aveam bilete numai pînă la Rîmnicul-Sărat. De altfel numai pînă acolo puteai merge fără o autorizaţie specială. În Rîmnic însă stăpîneau austriacii. Cum mă duc eu chiar în mijlocul lor? E o nebunie. Şi Boiangiu tace mereu, fumează şi se gîndeşte. Ce-o fi vrînd?... Încercam să-l descos. Degeaba.

— Pe urmă, pe urmă! îmi zicea muşcîndu-şi buzele.

Controlorul era un soldat german, bătrînatec, spîn, cu ochi de veveriţă. Ne-a perforat biletele măsurîndu-ne bine, dar n-a zis nimic.

Pe urmă, văzui pe Boiangiu stînd la sfat cu un frînar român, care întovărăşea pe controlorul neamţ.

După cîteva staţii rămaserăm singuri în compartiment. Frînarul veni şi şopti:

— I-am spus, nene Boiangiule... Se face!

Atunci Boiangiu mă lămuri. Dăm cîte-un pol controlorului german şi mergem tihniţi pînă la Focşani. Frînarul a fost mijlocitorul. Mai sînt vreo doisprezece clienţi într-alt vagon ca şi noi. Neamţul face o daraveră bună şi noi asemenea.

Peste vreun sfert de oră controlorul veni, se aşeză pe bancă, mormăi ceva. Îi întinserăm banii. Îi vîrî în buzunar, mai mormăi ceva, şi trecu spre alt vagon.

— Ei vezi? zise Boiangiu. S-a învăţat şi neamţul... Ce nu face bacşişul!

Dincolo de Rîmnic veni iar frînarul. Trebuia să ne înţelegem cum vom ieşi din gara Focşani, care era păzită de soldaţi, ca să nu poată trece nimeni fără biletele speciale cuvenite. Frînarul se însărcină să ne scoată el prin dos, fireşte în schimbul unui bacşiş, cu toate că era prieten cu Boiangiu.

— Păcat că nu mergem noi pînă la Mărăşeşti, că v-am trece dincolo ca părerea, suspină dînsul la sfîrşit.

Vorba aceasta întărîtă pe Boiangiu.

— Adică de ce nu ne-ar trece cel care vine cu trenul din urma noastră?

— Vă trece sigur, zise frînarul. Numai să vă puteţi urca la Focşani, c-acolo-i mai greu din pricina nemţilor. Altfel treceţi sigur... Toţi controlorii nemţi fac afaceri de-astea. Au trecut aşa sute de oameni şi încolo şi încoace.

Se sfătuiră dînşii multă vreme: cum să facem, cum să dregem, să ne vedem chiar noaptea aceasta în Moldova.

— Eu zic să vă daţi jos dincoace de Focşani, la o gară mai mică. Neamţul meu e prieten cu şefii de gară. Dînsul o să pună vorbă pentru dumneavoastră, iar şeful gării o să vă dea în primirea con-

trolorului de la acceleratul care vine în urmă... Ia stați nițel să vorbesc eu cu neamțul !...

În curînd se întoarseră amîndoi.

— Bun, bun, bîlbîi controlorul. Io spun... șef de gară...

S-a și hotărît. Ne dăm jos la Copăceni și așteptăm acceleratul.

— Așa, domnule, respiră Boiangiu. Ce-i în mînă nu-i minciună. Ce să ne mai trambalăm prin Focșani, cînd mîine putem fi la Iași ? Ne mai costă cîte-un pol și am scăpat ușor și fără bătaie de cap...

Se înnoptase. Tovarășul fuma ca un turc, țigară după țigară. În întunerec lumina roșcată a țigării îi dezvălea uneori fața, care parcă mă îndemna mereu să am toată încrederea. Și aveam chiar multă nevoie de un îndemn. Prea se precipitau lucrurile, prea ne legam soarta de toanele cutărui controlor necunoscut... În sufletul meu credeam că ar fi fost mai bine să ne strecurăm cu mai multă băgare de seamă, cu mai puțină îndrăzneală... Dar Boiangiu, prin siguranța și tăcerea lui, mă stăpînea. Energia e cuceritoare...

4

Controlorul sări jos cel dintîi la Copăceni și vorbi ceva cu șeful gării, arătîndu-ne pe noi. Șeful zîmbi, dădu din cap de mai multe ori... Apoi trenul dispăru... Nu știu de ce mă întristai cînd rămaserăm pe peron singuri.

Dar șeful era foarte amabil. Ne aduse o lampă în sălița de așteptare și ne spuse să fim liniștiți că acceleratul vine peste vreo două ceasuri...

Acum ne întrebam dacă controlorul va fi explicat bine șefului ce vrem ? Căci altminteri ne-am încurca urît... Ne învoirăm să oferim și șefului un pol ca să-l cîștigăm definitiv.

Primi, zîmbind, banii.

— N-aveți nici o grije... Se aranjează, zise dînsul cu mîndrie.

Trecuse miezul nopții cînd sosi trenul. Șeful spuse cîteva cuvinte controlorului și apoi ne arătă să ne urcăm în vagon.

— Ei, acu ce zici ? triumfă Boiangiu. Așa-i că sîntem în Moldova ?

N-apucă să isprăvească vorba, cînd controlorul veni însoțit tot de un frînar român care cunoștea pe Boiangiu. Neamțul acesta era îndesat, roșcovan, cu o față sperioasă. Ne ceru permisul de trecere.

— N-avem, îi răspunsei eu trăgînd cu ochiul.

Se făcu că nu bagă de seamă și ne ceru biletele.

— N-avem, repetai eu încercînd să-i pun în mînă doi poli. Tocmai de-aceea vorbisem cu șeful de gară să-ți spună că...

— Da, dar nu mi-a spus așa, făcu dînsul încurcat. Nu se poate fără bilet...

— Desigur. Dar dacă vrei dumneata, se poate, îi zisei cu o nouă sforțare de a-i da banii.

Îi era frică și nu îndrăznea să primească.

— Eu nu pot, murmură foarte zăpăcit. Dacă vă prinde, cad eu în belea... Fără permis nu merge...

Boiangiu explica ceva frînarului, care-mi făcea semne desperate să n-am grije că se învoiește el cu neamțul. Pînă nu primea însă controlorul paralele, cum să n-am grije ? Da aceeași părere trebuie să fi fost și Boiangiu, căci deodată se întoarse către german și-i zise :

— Atunci n-ar fi mai bine să ne dăm jos la Focșani ?

Controlorul asudase de zăpăceală. Banii îl ademeneau, dar şi frica îl ameninţa şi nu-l lăsa să se hotărască.

— Nu-i nevoie să vă daţi jos, zise el clătinînd din cap. Acuma că sînteţi aici, puteţi merge pînă la Mărăşeşti şi acolo vom mai vedea...

Vrui să stăruiesc să ne coborîm, dar Boiangiu mă trase de mînecă şi-mi şopti repede :

— Taci, că se face !

Neamţul tot se mai perpelea. Se uita la noi, se scărpina la ceafă.

— Dar să nu staţi aici. Ăsta-i vagon special, cu prea multă lumină... Poate să vie cineva... Mai bine în clasa a treia... Sînt goale şi întunecoase...

— Foarte bine zice dumnealui, sări Boiangiu. Lasă, domnule, că la Focşani trecem în clasa a treia...

5

Trenul alerga în bezna nopţii ca un balaur furios. Eram singuri într-un vagon uriaş, fără o licărire de lumină. Tăceam amîndoi. Aşteptam. Şi cu cît ne depărtam, cu atît ne zvîrcoleam mai mult pe băncile goale.

— Trebuie să ne dăm jos la Putna Seacă, zisei eu deodată, cu toate că ştiam că între Focşani şi Mărăşeşti trenul nu se opreşte.

— Taci că acuşi pică neamţul, mormăi Boiangiu, dar fără obişnuita-i încredere în glas.

Aprindeam mereu chibrituri să mă uit la ceas : mai sînt patruzeci de minute, treizeci şi cinci, douăzeci, un sfert...

— Ai să vezi c-o păţim, făcui eu iarăşi, încercînd să zîmbesc amar.

— Aşi !... Curaj !... Nu lasă neamţul doi poli, se încuraja Boiangiu.

Dar nu se arăta nici barem frînarul român.

Cinci minute...

Şi nu venea nimeni...

— Vezi ? zisei îngrozit de-a binelea. Acuma ce ne facem ?

— Trebuie să vie, că doar am vorbit cu dînşii... N-avea frică !

Scosei capul pe geam. Se vedeau lumini electrice. Soseam...

— Mărăşeşti ! auzirăm un glas străin, prelung şi parcă duşmănos.

Vagonul nostru era la coadă şi rămăsese mai în întunerec.

— Haidem să ne coborîm, murmurai spăimîntat, pipăindu-mi geanta. Poate că izbutim să ne strecurăm şi noi prin mulţime...

— Stai jos, porunci Boiangiu. Trebuie să vie acuma... Să nu ne pripim !

Mă aşezai iar pe bancă. În vagon parcă se împînzise o groază ucigătoare. Se scurseră cîteva minute. De pe peron venea zgomotul somnoros de voci amestecate, de paşi grăbiţi, de strigăte scurte. Apoi deodată nişte paşi grei care se apropiau.

— Vine controlorul, şopti Boiangiu triumfător.

Uşile vagonului se deschideau pe rînd, iar un glas aspru, străin, duhnea cînd mai scurt, cînd mai prelung, dar mereu ameninţător :

— Mărăşeşti !

Ne urnirăm brusc amîndoi... Era un soldat german înalt care controla vagoanele.

— Ah, am sosit ! strigai eu, ca şi cînd ne-ar fi deşteptat din somn. Haidem, Boiangiule, c-am sosit !

Coborîrăm şi pornirăm grăbiţi spre peron. N-apucarăm însă să facem nici zece paşi, cînd din urmă

neamţul strigă parcă şi-ar fi adus aminte brusc de ceva :

— Biletele !... He, he ! Biletele !...

Ne făcurăm a nu auzi şi mai merserăm puţin. Dar soldatul alergă după noi strigînd într-una :

— Biletele !... Unde sînt biletele dumneavoastră ?

— Ce bilete, domnule ? zisei eu supărat. Ia mai lasă-ne-n pace !...

— Imediat să-mi arătaţi biletele, aţi înţeles ?

— Sînt la controlor, domnule...

Iar pornirăm... Neamţul însă se ţinea acuma scai de noi.

— Cum la controlor ?... Vreau să văd biletele !... Poftim încoace, poftim !

Nu se mai lăsă de noi pînă nu ne duse la subofiţerul care controla permisele de trecere.

— Domnii aceştia n-au bilete ! raportă soldatul, foarte mulţumit că ne-a prins.

— Acuma n-am vreme... Treceţi colo, zise scurt subofiţerul, arătîndu-ne un colţ, în odăiţa unde se înregistrau permisele. Vom vedea mai tîrziu ce-i cu dumneavoastră !...

Era un bărbat voinic, cu o înfăţişare închisă, bănuitoare. Îşi văzu de slujbă tacticos, aruncîndu-ne doar în răstimpuri priviri piezişe. Noi stăteam încremeniţi, uitîndu-ne la fericiţii care se învălmăşeau să scape mai repede de formalităţile plictisitoare. Nu mai îndrăzneam nici să vorbim. De-abia din cînd în cînd îmi zvîrleam ochii la Boiangiu care îşi rodea furios şi abătut mustăţile.

Un maior român intră repede dînd deoparte pe subofiţerul german ce stătea în uşă. Era curier.

— Domnule maior, îi zisei, oprindu-l desperat. Uite, ne-au oprit ăştia, fiindcă n-avem permise... Te rog, intervino dumneata să ne lase să trecem !... Poate că dumneata...

— Îmi pare rău, răspunse încurcat maiorul. N-am nici o putere... Aş face-o altfel cu dragă inimă...

Îmbulzeala se potoli încetul cu încetul. O femeie bătrînă, cu vreo şapte legături cît ea de mari, fu cea din urmă...

— Ei, ce-i cu dumneavoastră ?... Unde vă sînt biletele ? ne întrebă atunci subofiţerul frecîndu-şi mîinile.

— Uite ce este, domnule, răspunse Boiangiu. N-avem bilete. Am venit crezînd că se poate plăti şi aici costul... Sîntem nişte bieţi demobilizaţi, nevestele ne-au rămas în Moldova şi vrem să ne ducem, să le luăm... Vai de capul nostru...

Subofiţerul ne cîntări lung din ochi, chemă pe conducătorul trenului pe care-l dojeni că nu ne-a arestat imediat şi ne trimise cu un soldat să plătim la casă preţul biletelor, întreit... Ghişeul era tocmai lîngă cordonul de soldaţi români. De-atîta vreme nu mai văzusem dorobanţi, şi azi... ? Ce-ar fi oare să mă arunc deodată dincolo de cordon, pe teritoriul românesc ?... Cînd sînt la un pas de mîntuire, mă prăvălesc iar în prăpastie ?... E îngrozitor !...

Odaia în care se făcea controlul bagajelor era acuma pustie. O masă murdară şi un telefon. Uşa ce dădea spre pămîntul românesc se zăvorîse. Un bec electric atîrna din tavan, plin de praf.

— Scoateţi tot ce aveţi prin buzunare ! ne porunci subofiţerul.

Vreo trei soldaţi ne-au cotrobăit prin gente, în vreme ce subofiţerul ne cerceta cu de-amănuntul toate hîrţuliile de prin buzunare.

— Mîine dimineaţă veţi fi trimişi înapoi la Focşani, să vază acolo mai bine ce-i cu dumneavoastră ! murmură neamţul, înapoindu-ne lucrurile. Pînă atunci, veţi sta într-o baracă...

Dădu ordin unui soldat să ne călăuzească. Toată gara se stinsese. Întunericul apăsa greu. Bîjbîiam şi de-abia ne ţineam pe urma soldatului.

Merserăm peste cîmp, prin gropi şi şanţuri, vreo zece minute, pînă ce dădurăm de o baracă unde furăm primiţi de o sentinelă. Înlăuntru mai erau o grămadă de oameni care dormeau pe duşumele: prizonieri ruşi, ţărani, precupeţi... Vîntul se văita prin scîndurile barăcii.

Era ora patru şi sentinela ne spuse că trenul spre Focşani pleacă la ora şapte. Încă trei ceasuri! Mă simţeam atît de istovit, parcă aş fi tras la jug. Groaza mă pătrunsese atît de mult, că nici n-o mai simţeam. Numai o nerăbdare mare mă chinuia. De ce trece vremea aşa de anevoie?

Uneori mi se părea un vis urît toată întîmplarea... Va să zică, toate au fost în zadar, toate, toate... Îmi venea să-mi smulg părul de necaz că m-am luat după toanele lui Boiangiu. Lui, fireşte, ce-i pasă? Cel mult o să-l amendeze şi să-l trimită acasă... Dar eu, eu? De ce n-am fost eu mai prudent?... Acuma pe mine mă aşteaptă moartea... Îmi adusei aminte că citeam în ziarele austriace cum că, începînd de la cutare dată, toţi cei ce vor fugi din armată vor fi judecaţi sumar şi împuşcaţi imediat, spre a se pune capăt dezertărilor... Da, da, îmi aminteam limpede chiar nişte reportaje senzaţionale despre executarea cîtorva nenorociţi... Pot eu oare să scap mai ieftin, eu care trebuie să fiu încondeiat cumplit, de vreme ce fusesem ridicat cu ordine speciale... Şi toate acestea fiindcă m-am luat după capul altuia, în loc să-mi fi urmat planurile mele fără riscuri nefolositoare...

Acuma e de prisos orice părere de rău... Acuma s-a sfîrşit... Cel puţin de s-ar isprăvi mai repede... Cît mai repede!

Dar ce greu trece vremea! Un minut... un secol...

Mă plimbam desperat prin baraca întunecoasă. Împrejurul meu oamenii dormeau, suspinau prin somn, îşi întindeau oasele... Chiar şi Boiangiu descoperise un scaun fără spetează şi aţipi îndată... Fireşte. El ce pierde?

Dar oare de ce nu s-a mirat de loc subofiţerul cînd mi-a citit numele? S-ar putea să nu se ştie aici nimic de fuga mea? Sau poate sînt atît de mulţi fugari, încît nici nu-i pot ţine minte pe toţi?... Sau poate poliţia austriacilor n-are legături cu cea germană?... O, atunci înseamnă că norocul...?

Copilării!... Iar mă agăţ de speranţe neroade... Iar?

6

La şapte veni un soldat să ne ducă înapoi la gară. Cînd ieşeam noi din baracă, trenul trecea.

— Acum iar mai aşteptăm... O, Doamne!

Pe peron, un ofiţer german ne privi bănuitor şi schimbă cîteva vorbe cu soldatul.

— Să-i păziţi bine că sînt primejdioşi! strigă ofiţerul, încruntat.

Furăm lăsaţi în odaia de control, singuri. Doar alături se plictisea un militar printre nişte registre unsuroase.

Aşteptarăm vreo două ore, apoi veni un subofiţer care vorbea bine româneşte.

— Cu mine mergeţi la Focşani... Plecăm la nouă, cu trenul de apă...

Boiangiu îmi spuse că trenul de apă e o locomotivă şi un vagon cu butoaie în care se aduce apă de la Focşani.

Trenul de apă însă trecu în goană prin gară tocmai cînd subofiţerul lipsea. A venit mai tîrziu şi a făcut gălăgie mare, că asta-i obrăznicie, că trebuia să-l aştepte maşinistul, că el nu permite d-astea... Pe urmă ne-a zis împăciuitor:

— Nu-i nimic... Plecăm la unu cu cellalt tren de apă...

Se împlineau douăzeci şi patru de ore de cînd nu mîncasem nimic. În minte frămîntam mereu crîmpeiul de nădejde: ce-ar fi dacă nemţii n-ar şti nimic?... Şi fiindcă nimeni dintre cei de-aci nu-mi făcuse nici măcar o aluzie cît de slabă, speranţa mea se întărea, se umfla... Cine ştie? Poate că Dumnezeu n-are să mă lase?...

Era vorba însă, chiar în cazul acesta, să găsesc o explicaţie plauzibilă: de ce am încercat să trec fără permis? Cine n-are nimic pe conştiinţă, poate să ceară voie şi... poate că i se dă... Cel puţin aşa este regula generală... Atunci de ce încercarea clandestină? Ce motiv m-a îndemnat să încerc o trecere neîngăduită?...

Îmi chinuiam creierii şi nu găseam nimic. O minciună isteaţă, potrivită m-ar putea scăpa, dacă... Fireşte, dacă nici la Focşani nu vor şti nimic despre pricina cea adevărată care m-a pus pe fugă... Fireşte...

Spre amiazi ne pomenirăm iarăşi cu subofiţerul de azi-noapte, şi mai ursuz.

— Scoateţi încă o dată tot din buzunare! bufni dînsul.

Ne puse apoi să scoatem şi ghetele, să ne dezbrăcăm pînă la piele. Căută prin toate tiviturile hainelor, prin căptuşeala încălţămintelor... Şi pe urmă adună tot ce aveam în buzunare şi le puse într-un plic galben. Vrui să protestez, dar mă opri cu un gest:

— Dacă te întovărăşeşti cu asemenea indivizi, suferă şi dumneata urmările! îmi zise aruncînd o privire ucigătoare lui Boiangiu.

Va să zică Boiangiu e vinovatul? Atunci aici într-adevăr nu se ştie nimic despre mine. Trebuia să mă încredinţez mai bine. Întrebai pe militarul din odăiţa de-alături:

— Mă rog, adică de ce ne învinovăţiţi, de sîntem trataţi cu atîta asprime?

— Apoi dacă nu vă astîmpăraţi şi vă apucaţi de spionaj? mormăi dînsul cu dispreţ. Credeţi că noi sîntem proşti?

Îmi păli iar nădejdea. Dacă-i vorba de spionaj, atunci vor face cercetări mai întinse şi atunci nu se mai poate să nu afle tot... Degeaba mă încînt cu deşertăciuni. Soarta mea e pecetluită. Nu mai e nici o scăpare...

Uşa care dădea în partea românească era zăvorîtă pe dinăuntru. Mă rezemai cu spatele în dreptul clanţei şi trăsei încet zăvorul. Trebuie să mai încerc o dată să fug, orice s-ar întîmpla. Cînd va ieşi militarul afară, mă voi strecura binişor pe uşă şi... Îi spusei şi lui Boiangiu ce vreau să fac.

— Încearcă, răspunse dînsul, dar bagă de seamă că ai noştri sînt în stare să te dea iar pe mîna nemţilor!... Dumneata nu ai avut a face cu laşitatea autorităţilor noastre... E de ajuns să se strîmbe un căprar neamţ la ei, ca să se arunce toţi cu burta la pămînt...

Avea dreptate. Cînd toată ţara e la cheremul lor, cum ar îndrăzni cineva să mă apere făţiş?... Mai bine să mă potolesc. De ce să-mi tai singur toate punţile, cînd norocul încă nu m-a părăsit?

Trenul de apă plecă iarăşi şi însoţitorul nostru iar sosi tîrziu.

— Să-i ia mama dracului, făcu neamţul. Plecăm cu trenul de persoane peste cîteva ceasuri... Nu-i nimic...

Peste un ceas, trase în gară un tren nesfîrşit, plin cu demobilizaţi. Subofiţerul veni gîfîind.

— Mergem chiar acum... Ne căţărăm cum vom putea... Vreau să pot petrece şi eu niţel în oraş, să profit de ocazie...

Mă bucurai ca şi cînd m-ar fi dus la mîntuire. Nimic nu e mai chinuitor ca nesiguranţa.

Ostaşi gorjeni ne-au făcut loc şi nouă. Ne compătimeau. Între dînşii parcă mă simţeam mai bine. Speranţe vagi mi se încuibară iarăşi în suflet.

Trenul se urni scîrţîind.

— Dumneavoastră lucraţi împreună cu austriacii? întrebai deodată pe germanul care ne însoţea.

Nu mă mai puteam stăpîni. Voiam să aflu dacă nu nădăjduiam zadarnic.

— Noi nu lucrăm cu austriacii, noi poruncim austriacilor, răspunse subofiţerul cu trufie, întinzînd gîtul.

Soldaţii demobilizaţi cîntau, chiuiau...

Trebui să fac sforţări să nu mă amestec şi eu în bucuria lor...

7

— Staţi puţin, că mai am doi clienţi, ne zise însoţitorul, cînd coborîrăm în gara Focşani, şi se întoarse într-o clipă cu doi turci jigăriţi şi speriaţi pe care-i dăduse jos dintr-alt vagon. Sînt nişte foşti internaţi şi trebuie să-i predau comenduirii austriace de aici, adăugă subofiţerul. Dar nu vom zăbovi mult. Doar îi dau în primire şi ne urmăm calea...

Asta înseamnă nouă clipe de primejdie.

Cum se nemereşte de trebuie să ne abatem tocmai pe la austriaci? De-abia îmi înfiripasem nădejdea, şi iată-mă iarăşi în vîrtejul ameninţării. Mă uitam cu ură la bieţii turci care veneau în urma noastră tîndălind ca nişte mînji flămînzi...

Intrarăm într-o curte largă. Dintr-o fereastră un strajameşter mustăcios întîmpină prieteneşte pe subofiţerul nostru, care-i întinse nişte hîrtii...

— Pe ceilalţi nu-i laşi aici? strigă strajameşterul rîzînd.

— Nu se poate.. Ce-i mai de preţ păstrăm noi, răspunse neamţul nu mai puţin spiritual.

Mi se ridică o piatră de moară de pe inimă cînd ne văzurăm iar în uliţă.

— Noi mergem la camandatură? întrebai pe subofiţer.

— Nu, nu... Eu vă dau în primire la poliţia politică... Acolo se va hotărî unde vă trimite pe urmă...

Poliţia politică era, fireşte, o numire mai subţire a poliţiei secrete, instalată la întîiul etaj al unei case bătrîneşti. Găsirăm numai doi copişti militari care de-abia catadicsiră să ne primească. Însoţitorul nostru o şterse îndată, grăbit să tragă o beţie înainte de a se întoarce la slujbă.

Era devreme încă. Trebuia să aşteptăm pe şeful poliţiei care nu obişnuia să vie decît pe la cinci. Copiştii ne dădură voie să stăm în biroul lor şi chiar să stăm jos pe scaune... Peste cîteva minute însă veni un plutonier, se uită urît la noi, întrebă ceva pe un copist şi apoi deodată se răsti:

— Afară, afară! Aici nu ne trebuie asemenea indivizi! Aşteptaţi în coridor!... Asta-i acuma, să vă dăm şi fotoliuri!...

Ieşirăm plouaţi. În coridor găsirăm un civil care fuma pe ascuns, împrăştiind fumul cu mîinile ca să nu se vază. Era tălmaciul, un ovrei slăbuţ, umil, necăjit. Ne descusu: de unde ne-au adus, pentru ce, cum, cine? Părea o fire curioasă. Ne-am plîns de pacostea ce-a dat peste noi şi el ne-a compătimit:

— Ce-are a face... Necazurile-s pentru oameni... Că doar n-aţi omorît pe nimeni, ce Dumnezeu!... O să vă dea o amendă bună şi gata... De altfel avem un şef foarte cumsecade... Norocul dumneavoastră...

Pe urmă ni se plînse şi dînsul cît rabdă şi înghite, dar n-are ce face, că dacă n-ar fi aici, l-ar lua la corvoadă. Şi are mulţi copii şi sărăcie mai multă...

Nenorociţii şi năpăstuiţii se compătimesc totdeauna, fiindcă simt suferinţa aproapelui.

Veni şeful... Trecu pe lîngă noi, ca şi cînd nici n-am fi existat. Era gras şi îmbrobonat de sudoare, într-o uniformă strîmtă, cu capul rotund şi pleşuv ca un glob de lemn.

— Acuşi vă vine rîndul... Aveţi numai răbdare! ne şopti tălmaciul. Întîi să iscălească hîrtiile.

Într-adevăr, peste un sfert de ceas, tălmaciul mă chemă.

— E un om bun şi azi e în toane bune, îmi şopti introducîndu-mă.

Şeful desfăcuse plicul în care fuseseră strînse lucrurile mele din buzunare şi răsfoia prin hîrţulii. Mă chemă mai aproape. Avea în mînă tocmai filele ce-mi rămăseseră de cînd încercasem să-mi omor vremea scriind în muzeul lui Stelian.

— Ce-i asta? întrebă arătîndu-mi o foaie.

— Un început dintr-o povestire ce am vrut s-o scriu... Am obiceiul să umblu veşnic cu hîrtii de scris în buzunar...

Dădu peste altă filă scrisă.

— Dar asta?

Îngheţai. Era ciorna scrisorii pe care vrusem s-o trimit prietenului la Iaşi. Dacă ştie româneşte şi o citeşte, sînt pierdut... Dar nu ezitai nici o clipă.

— E urmarea povestirii, zisei fără zăbavă.

Nu pricepea româneşte şi nici nu încercă să citească. Trecu înainte. File albe, numai albe... Le puse la o parte. Apoi căută în portofoliu.

— De ce ai încercat dumneata să treci în Moldova fără permis? îmi zise apoi brusc, privindu-mă drept în faţă.

Avea ochii cercetători şi pătrunzători, deşi păreau puţin somnoroşi. Simţeam că o clipă de şovăire îmi poate fi fatală. Asta-i clipa hotărîtoare... Şi deodată mă pomenii vorbind liniştit, cu o siguranţă care mă uimea pe mine însumi:

— Eu, domnule, sînt un fel de gazetar-poet... De altfel din hîrtiile mele se vede... (Şeful puse mîna pe cartea mea de legitimaţie.) Meseria mea e literatura. Dar acuma am vrut să încerc o lovitură jurnalistică. Ştiţi, desigur, că parlamentul de la Iaşi are să se ocupe zilele acestea cu darea în judecată a fostului guvern... Iată momentul, mi-am zis. Ceva impresii vii, culese la faţa locului, ar putea face senzaţie. Şi atunci m-am hotărît să plec...

— Pentru ce n-ai cerut permis? Ţi s-ar fi dat! întrerupse poliţistul.

— N-am cerut, fiindcă s-au cerut mereu din partea ziarului şi mi s-a părut că ar fi însemnat un abuz să mai viu şi eu... De altfel la Bucureşti se spunea că autorităţile germane de la Mărăşeşti au dreptul să libereze permise de trecere pentru cîteva zile, în cazuri excepţionale...

— Te înşeli... Nu au asemenea autorizaţie...

— Iată ce nu ştiam... Pe urmă, mărturisesc, nu voiam să ştie nici directorul ziarului. Voiam să-i fac o surpriză... Am plecat deci cu bilet pînă la Rîmnicul-Sărat, fiind hotărît să urmez călătoria fără bilet, să plătesc costul ulterior la Mărăşeşti, să obţin îngăduinţa să trec şi să dau lovitura... În loc de lovitura aceasta inofensivă, însă, m-am pomenit arestat şi adus aici cine ştie sub ce învinuire...

Minciuna, minciuna salvatoare, pentru care-mi rosesem creierii atîtea ceasuri în zadar, iat-o, trîntită brusc, inspirată parcă de un înger păzitor !... Vedeam pe faţa şefului că minciuna a prins. Cînd a auzit de darea în judecată a fostului guvern, a zîmbit chiar mulţumit... Politica orbeşte chiar pe un poliţist ! Credea ce-i spuneam. Simţeam aceasta din felul cum asculta, din întreruperile lui...

— Foarte rău ai făcut că te-ai expus la neplăceri inevitabile, zise dînsul apăsînd butonul soneriei. Acuma nu sînt vremuri de lovituri gazetăreşti !...

Plutonierul, care ne gonise din biroul copiştilor, intră.

— Întreabă la Bucureşti dacă acest domn mai este gazetar, zise şeful dîndu-i cartea mea de legitimaţie. Te expui astfel la tot soiul de bănuieli, urmă apoi, după ce dispăru plutonierul. Să zici bodaproste dacă vei scăpa cu o amendă grea...

Începu să scrie procesul-verbal...

Era lămurit că nici aici nu se ştia despre fuga mea. Se vede că fiecare dintre cutropitori lucrează cu poliţia-i proprie, fără concursul celorlalţi. Altfel ar fi peste putinţă să nu aibă de loc cunoştinţă... Dar primejdia cea mare totuşi acuma e în toi. Dacă şeful cheamă pe tălmaci să citească filele, dă peste ciorna nenorocită şi află tot... Cum am uitat-o, de ce n-am aruncat-o ? Se vede că un blestem mă urmăreşte de aproape... Plutonierul vorbeşte la telefon cu Bucureştii... Acolo desigur se vor interesa, vor afla că am fugit din mîinile ungurilor... Numai printr-o minune s-ar putea întoarce lucrurile în bine...

Tocmai cînd mă gîndeam astfel, veni plutonierul.

— Bucureştii ocupat !

— Încearcă mai tîrziu !

Minunea ar fi dacă s-ar fi stricat de tot comunicaţia. Dar prea multe minuni rîvnesc... Ca şi cînd Dumnezeu numai grija mea ar avea-o în lumea aceasta.

Iscălii procesul-verbal şi ieşii. Tălmaciul chema tocmai pe Boiangiu. Dintr-o fulgerare şoptii ovreiului :

— Ia seama, te rog, din suflet, dacă te-o pune să citeşti hîrtiile mele... E o scrisoare, o ciornă, între ele... Să-i spui că-i urmarea la o poveste începută pe fila întîi... Te rog ! Nu mă lăsa !

— Am înţeles, murmură tălmaciul. Fii liniştit !

Din partea aceasta m-aş fi liniştit, dar telefonul cu Bucureştii !... Aşteptam în coridor, plimbîndu-mă fără încetare şi fără rost, simţind cum un spin de spaimă mi se înfige în inimă din ce în ce mai dureros. Deodată auzii soneria telefonului. Mă rezemai de uşă, să ascult, să-mi aflu osînda cu o clipă mai devreme. Glasul plutonierului, aspru, zbîrnîia desluşit :

— Bucureşti... Da... Aici poliţia politică Focşani... (Nu înţelesei cîteva vorbe, pe urmă, iarăşi, foarte limpede :) Însemnaţi, vă rog : Remus... Lunceanu... Lunceanu... Da... Dacă mai este gazetar... E deţinut aici... Bine... Mulţumesc...

Peste două clipe plutonierul iese grăbit. Îl întrebai :

— A venit vreun răspuns de la Bucureşti ?

— Încă nu... Trebuie să se intereseze... De-abia în două ceasuri o să ne comunice rezultatul...

Două ceasuri !... Două veacuri...

Şi Boiangiu nu mai isprăvea... Stăteam cu ceasul în mînă şi mi se părea că minutarele aleargă nebuneşte. De ce trece vremea acuma aşa de repede ?... Dacă aş izbuti să scap de aici înainte de-a veni răspunsul... Dacă... Dacă...

Tălmaciul veni, într-un tîrziu, strălucitor :

— O să fie bine... Poftim înlăuntru !

Mai era încă un ceas pînă să vie răspunsul de la Bucureşti...

În biroul şefului, Boiangiu îşi strîngea lucrurile.

— Uite şi pe ale dumitale ! îmi zise poliţistul. Număraţi-vă banii... Să nu vă lipsească nimic, căci pe urmă nu mai primesc reclamaţii... Aşa... Acuma veţi fi conduşi la închisoare, iar mîine dimineaţă veţi merge la comandatură unde vi se va aplica o amendă severă ca să vă învăţaţi minte altădată să mai încercaţi a trece peste regulamentele noastre...

Mîine dimineaţă ! Va să zică, după ce va fi venit răspunsul... Va să zică nu mai e scăpare...

Şi deodată începui stăruitor :

— Ar fi păcat să fim ţinuţi în închisoare o noapte întreagă pentru o vină atît de mică... Gîndiţi-vă că nu sîntem derbedei. Am greşit, ne pedepsiţi. Plătim amenda ce credeţi că trebuie să ne-o aplicaţi. Dar de ce să ne mai aruncaţi şi în temniţă, să ne chinuiţi ?...

Şeful parcă se zăpăci o clipă.

— Regret şi eu, dar n-am încotro... Eu nu pot să vă pedepsesc. Asta-i treaba comandaturii...

— Cu toate acestea, dacă aţi vrea, aţi găsi un mijloc. Sînt sigur... Gîndiţi-vă că sîntem oameni şi...

— Bine, dar acuma e prea tîrziu, chiar dacă aş vrea să vă ajut... Comandatura e închisă...

— Cu puţină bunăvoinţă s-ar putea totuşi găsi o modalitate să ne scăpaţi de ruşinea unei nopţi de închisoare. Destul că am petrecut o noapte într-o baracă...

— În sfîrşit, să încerc... Deşi nu cred...

Se înmuiase. Trecu în odaia plutonierului şi învîrti telefonul. Îl auzirăm cum ceru comandatura. Nu răspunse.

— Am ştiut, strigă dînsul spre odaia unde eram noi cu tălmaciul care ne făcea mereu semne că am avut noroc şi care-mi şopti că nici nu l-a pus să citească hîrtiile de care-i vorbisem.

Şeful ceru popota ofiţerilor şi chemă pe un căpitan.

— Alo !... Domnule căpitane, uite ce te rog... Am aici doi oameni cărora aş vrea să le dau drumul... Le-am făcut formele... Eu aş propune o amendă de cîte cincizeci lei... Da, atunci încasez eu, iar mîine trimit banii împreună cu hîrtiile... Da, foarte bine !... Petrecere bună !... Mulţumesc... Noi mai avem de lucru aici...

Veni zîmbind.

— Vreţi să plătiţi cîte cincizeci de lei ?

— Oricît, domnule, numai să scăpăm de închisoare...

— Vi se va da chitanţă, şi apoi chiar mîine vă cărăbăniţi de-aici, înapoi la Bucureşti... Aţi înţeles ?... Dar nu cu trenul, fiindcă n-aveţi permise... Pe jos, cu căruţa, cum puteţi... Poimîine să nu vă mai prind pe-aici, că-i rău !...

Acuma putea să sporovăiască. Bine că am hălăduit... Numai răspunsul de la Bucureşti să nu se întîmple să sosească pînă ne face chitanţele... Mai

este un sfert de oră... Şi cît mocoşeşte copistul... Domnule... domnule... te rugăm... Slavă Domnului !...

— Mare noroc aţi avut, spun drept, zise tălmaciul. Da-i şeful om bun... Norocul dumneavoastră...

— Ai fost om de inimă, domnule, îi răspunsei fericit. Îţi rămînem recunoscători... Vrei să bem o bere împreună, după masă ? Vrei, domnule ?

— Schaefer, complectă dînsul. Cu plăcere... Nu vă închipuiţi cît mă bucur şi eu c-aţi scăpat bine şi repede... Zău aşa !...

Alergarăm pe scară ca nişte năuci. Cînd ajunserăm în stradă ne făcurăm cruce amîndoi deodată.

— Uf, Boiangiule, prin ce-am trecut ! oftai uşurat şi cu puţină imputare.

8

Ne-am repezit de-a dreptul la un birt. Eram morţi de foame.

Mîncam cu lăcomie, ne uitam unul la altul, zîmbeam într-una şi ne citeam în ochi bucuria.

— Am scăpat ! O, Doamne, am scăpat ! ne spuneau privirile.

Şi Boiangiu îmi mărturisi că m-a crezut pierdut. Chinuri ca cele de aseară pînă acuma n-a mai îndurat niciodată. Desperarea mea tăcută îi zdrobea conştiinţa. Se simţea mai vinovat ca cel din urmă criminal, fiindcă el mă vîrîse în riscul acesta. Şi mai ales tăcerea mea îl chinuia. Dacă l-aş fi ocărît, dacă l-aş fi înjurat sau măcar dacă i-aş fi făcut vreo imputare, parcă tot s-ar mai fi răcorit. Dar eu tăcusem într-una... Şi tăcerea, în clipele tragice cînd se hotărăşte viaţa omului, e cea mai cumplită acuzare.

Tălmaciul veni mai tîrziu, dar nu se aşeză la masa noastră.

Cînd isprăvirăm masa, se luă după noi. Ne duse într-o stradă mai dosnică şi acolo mă trase deoparte.

— Ştiţi că a venit răspunsul de la Bucureşti ? îmi zise posomorît.

— Da ?

— Poate nici cinci minute după ce aţi plecat dumneavoastră...

— Ei, şi ?!

— Spune că, adevărat, sînteţi jurnalist, dar că aveţi o încurcătură mare cu ungurii...

— Şi ce-a spus şeful dumitale ?

— Şeful meu e foarte cumsecade. A zis că asta nu-l priveşte pe dumnealui, că asta-i treaba austriacilor...

— Va să zică nu-i nici o primejdie ?

— Asta nu pot să ştiu. Şeful era azi în toane bune. Poate că pînă mîine se răzgîndeşte. De, îţi închipui şi dumneata, oricît... De aceea voiam să-ţi spun să rămîneţi aici noaptea asta, pînă mîine n-o să vă supere nimeni. Dar mîine să plecaţi cît mai devreme, să nu se întîmple ceva... Paza bună fereşte primejdia rea, vorba ceea... Pe urmă iarăşi zic, să nu te întorci cumva la Bucureşti, că imediat te înhaţă ungurii. Ascunde-te şi dumneata prin Buzău sau la Ploieşti, pînă vom scăpa de dînşii, că doar nu vor sta nici ei cît bolovanii pe-aici...

— Domnule Schaefer, eşti un om de treabă. Nu ştiu cum să-ţi mulţumesc... Sînt sărac şi eu... Dar crede-mă că nu te voi uita niciodată...

Îi strecurai cîţiva lei. Îi primi ruşinat.

— Vai de noi, domnule Lunceanu, atîta pot să zic şi eu ! murmură dînsul umil şi plîngător. Vai de noi, zău aşa !...

1

— Ei, Boiangiule, acuma e rîndul dumitale ! îi zisei după ce dispăru tălmaciul.

Tovarăşul clipi aprig, hotărît.

— M-am învăţat minte. De-acu lasă pe mine !

Dormirăm noaptea aceea la un cizmar, tovarăş bun de-al lui Boiangiu. Vreo zece proletari veniră să ne ţie de urît, să discute teorii socialiste şi să ne dea poveţe bune cum să trecem cît mai uşor. Nenumărate planuri au fost dezbătute, dar nici unul nu ni se părea destul de sigur. Trebuia ceva mai bun, ceva fără primejdie...

În mijlocul discuţiilor mi-am adus aminte că în Focşani am un prieten, om cu mare trecere. Cizmarul mă duse a doua zi de dimineaţă la dînsul.

— Bine-ai făcut c-ai venit, îmi zise prietenul. Cred că am şi găsit mijlocul... Haidem, îndată !

Mă însoţi la biroul ofiţerilor români, care funcţiona aici ca să uşureze trecerea demobilizaţilor în teritoriul ocupat. Mă prezintă colonelului şi-i povesti repede toată păţania mea. Colonelul, scurt şi vînjos, foarte roşu la faţă, şi cu multă bunătate în privire, murmură mişcat :

— Te trecem, te trecem, fii liniştit ! Nu te lăsăm noi în mîinile ungurilor. Vă pun în legătură cu căpitanul Georgescu, băiat plin de inimă. Am mai trecut noi şi cîţiva ofiţeri italieni, fugiţi din captivitatea austriacă... Dar, ştiţi, eu ca preşedintele comisiunii nu pot să mă amestec direct. Astea le fac băieţii. Chiar dacă s-ar întîmpla un caz, care nu se poate întîmpla, să-i prinză nemţii, răspunderea nu

cade asupra întregii comisiuni... Ce vreţi, aşa am ajuns azi... Poate că Dumnezeu nu ne va lăsa multă vreme sub călcîiul duşman.

Căpitanul Georgescu era foarte tînăr, cu o mustăcioară neagră. Nu stătu pe gînduri nici o clipă. Sări cu entuziasm :

— Mergem, domnule... Chiar mîine plec la Tecuci cu automobilul să iau de la gară pe maiorul Cazacu... Să fii la ora şase acasă la mine, în strada...

2

La cinci băteam la uşa căpitanului.

— Eşti grăbit, ai ? mă întîmpină ofiţerul cu un surîs prietenesc.

— Îmi arde pămîntul sub picioare, căpitane... De două săptămîni trăiesc într-o groază continuă...

Chemă ordonanţa. Îmi aduse o tunică soldăţească, o şapcă, o manta.

— Te îmbrac ordonanţă şi te pun lîngă şofer... Bine că eşti neras... Asta se potriveşte tocmai bine... Nu-i nimic că hainele nu-ţi vin. Eşti mai în notă... Pantalonii nici nu-i nevoie să-i schimbi. Îţi acoperi picioarele cu mantaua pînă ce trecem de barieră. De altfel automobilul nici nu opreşte, aşa că să-ţi iasă din cap orice frică...

Mă privii într-o oglindă. Îmi veni să rîd.

— Parcă sîntem în romane de senzaţie, zisei domol.

— În orice caz, mai bine să fii ordonanţa mea cîteva minute, decît să zaci în vreo temniţă ungurească cîţiva ani. Ce să facem dacă ne-a bătut Dumnezeu ?... Dar toate astea-s trecătoare... Nu mai e

mult... Sînt pe ducă! O să fie o prăbuşire cum nu s-a mai pomenit de cînd e lumea...

Îi sticleau ochii. Atîta încredere nu mai văzusem, şi atîta siguranţă. Mă simţeam mic şi păcătos în faţa acestui credincios hotărît. Noi, cei de sub jug, n-am avut niciodată nădejdi atît de convinse. Noi credeam cu teamă şi îngrijorare, credeam spre a ne înfrumuseţa căderea şi mai cu seamă pentru a ne uşura sufletul...

O cafea, o ţigară, cîteva vorbe simple şi amicale, pe urmă:

— Ei, acuma putem pleca! zise căpitanul, scurt.

Automobilul porni... Iată-ne pe şoseaua dreaptă, netedă, mîncînd pămîntul!...

Încrederea mare este ca şi credinţa oarbă: oţeleşte sufletul şi mută din loc munţii. Nici urmă de temere în inima mea, parcă mi-ar fi luat cu mîna orice grije. Glasul căpitanului e ca o sabie tăioasă şi ocrotitoare. Acuma înţeleg cum pot alerga soldaţii în gura morţii, fără şovăire, sub chemarea unei voinţe vii.

— Ia seama, sîntem pe pămînt istoric şi glorios, îngrăşat de sînge de eroi! îmi strigă ofiţerul. Uite tranşeele!...

În faţă cîmpia se înfunda într-o perdea de dealuri îndepărtate. Munţii albăstreau în stînga, în zare, iar pe mîna dreaptă şesul se pierdea presărat cu pomi, brăzdat cu linii de copaci care însemnau drumuri şi ape. Ne apropiam de Putna, care şerpuia nevăzută încă, în albia-i tăiată adînc... Automobilul îşi încetini mersul. Şoseaua era plină de răni de-abia vindecate. De jur împrejur, frămîntat de gropi nenumărate, ca nişte sfîşieturi însîngerate, cîmpul dormea sălbăticit, copleşit de buruieni şi mărăcini, zdrobit de suferinţe.

— Aici erau tranşeele nemţeşti... Poziţiile bateriilor le-am lăsat în urmă... A, uite colo una, aproape astupată...

Trecem podul de-abia reparat de peste Putna. Tremura sub greutatea maşinii. Pe malul drept şanţurile adînci erau părăginite.

— D-aci au pornit nemţii la atac... Astea au fost poziţiile iniţiale... Au trecut rîul noaptea, sub ocrotirea întunericului şi a artileriei, să ne surprindă... Uite şi tranşeele noastre, pe cellalt ţărm... Foarte bine mascate...

Nu vedeam nimic. De-abia cînd am ajuns în dreptul lor, am descoperit şanţurile pitite printre ondulările malului... În dreapta însă, ceva mai departe, o ruină uriaşă, zdrenţuită, îşi plîngea jalea spre cerul limpede al dimineţii. Căpitanul îmi ghici gîndul.

— Fabrica de zahăr... Au bombardat-o şi au distrus-o cînd şi-au dat seama că au pierdut bătălia... Răzbunarea lor!

De la şanţurile de pe mal alergau înapoi brazde în zigzag, uşoare. Arborii ce însoţeau şoseaua erau sfîrtecaţi. Numai ici-colea cîte o cruce timidă.

— Nemţii şi-au adunat morţii şi i-au îngropat pe urmă în cimitire speciale. Altminteri crucile ar fi mai dese... Ai noştri n-au putut ţine piept aici fiindcă, dincolo de podul căii ferate, ruşii au fugit din luptă şi ne-au descoperit spatele...

Încrucişăm drumul de fier. Cantonul e prăbuşit, numai hornul stă drept, sfidător. Copacii sînt mai deşi. Şoseaua şerpuieşte printre grădini, apoi deodată iar se întinde ca o panglică cenuşie.

— Acuma trecem pe unde au fost opriţi... Mărăşeştii! zise căpitanul cu un glas moale, mişcat.

Mi se strînse puţin inima. Sirena automobilului începu să tutuie. Uite baraca în care am petrecut ceasurile cele mai grozave ! O barieră închide calea... Un soldat neamţ alergă să facă drum. Îmi trag şapca mai pe ochi puţin. E sentinela cu care stătusem de vorbă ieri-noapte. Nu-i văzusem faţa bine... O, e bătrîn, miliţian. Salută foarte respectuos. Dar sirena sună într-una... La vreo sută de paşi, altă barieră ; alt german o dă la o parte şi stă ţeapăn, cu mîna la cozoroc... Încă una... Maşina trece în goană nebună... Un dorobanţ se arată cu arma la umăr. Sîntem la bariera românească...

— Opreşte ! strigă şoferului căpitanul şi comunică un ordin sentinelei.

Ochii mi se umplură de lacrămi. Îmi venea să ţip de bucurie. Aş fi vrut să spun o vorbă de mulţumire ofiţerului. Dar simţeam că glasul mi-e înecat de emoţie. Mă uitai înapoi. Cîtă suferinţă am lăsat în urmă !

— Ei, eşti mulţumit ? zise căpitanul cu un rîs cald. Acuma să mai poftească cineva să te prindă !

3

Aproape o zi întreagă fusesem în gara Mărăşeşti şi totuşi nu putusem vedea nimic în afară de odaia în care îmi cîntăream desperarea.

Automobilul făcu un ocol şi ajunse tocmai în dosul clădirii gării. Pe peron nemţii leneveau, căscau, întocmai ca acum două zile. Uite subofiţerul care-mi făcuse percheziţiile, uite-l şi pe cel ce m-a însoţit înapoi la Focşani... Se uită lung la maşina care aleargă veselă şi nepăsătoare. O îngrămădire de cruci albe, îngrădite cu sîrmă ghimpată, se află chiar lîngă

gară. Şoseaua se strecoară printre mormane de ruine. Nici o casă nu e întreagă... Pe aici a trecut furia războiului... Viaţa însă începe să-şi croiască drum. Printre dărîmături se deschid dughene cu de-ale mîncării, oameni mulţi se frămîntă să înnoade iar firul acolo unde l-a rupt războiul...

În mijlocul cîmpului oprim şi leapăd hainele salvatoare...

Douăzeci de minute... Tecuci !...

Sînt uluit. Parc-aş fi coborît într-o lume nouă... Sărăcia şi suferinţa îşi arată rănile la fiece pas, dar oamenii, oamenii ca şi cînd ar fi mai mîndri... Dincolo umblam mereu cu capul plecat, vorbeam numai în şoapte, ne strecuram ca să nu facem nici umbră, nici zgomot. Cleştele vrăjmaş a îngălbenit feţele, a umilit sufletele, a zdrobit mîndriile... Aici toţi au privirea dreaptă şi sfidătoare, toţi au glasul cald şi înălţat, şi toţi sînt români...

Cum schimbă împrejurările pe oameni ! Şi ce repede !...

Întîlnim pe maiorul Cazacu, care-mi strînge mîna cu putere, zicîndu-mi :

— Aici eşti acasă ! Bine-ai venit !

Pe urmă iată-mă în trenul lung, cu geamurile sparte, cu vagoanele hodorogite, înfăţişînd suferinţele uriaşe ale unui popor viteaz, răstignit în aşteptarea învierii mîntuitoare... Stăteam în fereastra compartimentului îmbrăţişînd cu ochii pămîntul ce se mlădia în goana trenului...

Se face seară cînd ajungem la Iaşi... Oraşul, însemnat prin mii de lumini electrice, îmbie o panoramă duioasă de basmuri...

Pretutindeni oamenii în uniforme milităreşti, tocite sau mai bune ; chiar şi femei multe umblă în haine făcute din stofe de uniformă... Parcă toată

lumea aceasta a luptat, a suferit şi nădăjduieşte împreună, într-un singur gînd.

„Aici sînt acasă !" îmi zic cutropit de emoţie, rotindu-mi privirea în toate părţile.

4

A doua zi întîlnii cîţiva din prietenii pribegi... M-au înconjurat şi m-au copleşit cu întrebări... Amănuntele cele mai neînsemnate, din viaţa de dincolo, îi interesau. O parte din sufletul tuturor rămăsese doar acolo...

Zeci de inşi m-au descusut şi tuturor a trebuit să le povestesc din fir în păr toată viaţa mea petrecută sub apăsarea duşmană, căci dintr-însa înţelegeau lesne viaţa tuturor. Şi toţi ziceau la sfîrşit :

— Mult aţi suferit... Poate chiar mai mult ca noi... Şi cînd te gîndeşti că aici aţi fost ocărîţi şi priviţi ca spioni şi trădători !...

Zîmbeam. Îmi aduceam aminte clipa cînd mi s-a spus că m-a înjurat Iorga, durerea aceea cumplită, cea mai cumplită... Acuma, aici, după toate zilele înfricoşătoare, prin care m-am tîrît, simţeam limpede că, dintre toate suferinţele, aceea a fost cea mai ucigătoare. Şi-mi ziceam că mai bucuros aş muri, decît s-o mai îndur vreodată...

Mi se părea totuşi că în sufletul celor mulţi roade o amărăciune grea, abia stăpînită. Prin zîmbetele ce voiau să fie vesele parcă străbătea o jale mare, jalea speranţelor sfărîmate, peste care s-a aşternut o resemnare usturătoare.

Au trecut multe zile pînă ce m-am aşezat în lumea aceasta, atît de nouă pentru noi cei oropsiţi. Şi cu cît mă potriveam mai mult, cu atît descopeream

mai lămurit resemnarea aceea înfricoşătoare. Mulţimea părea ca omul care a scăpat dintr-o primejdie mare, gol, prăpădit, zdrelit, şi care nu se mai gîndeşte decît să-şi ducă viaţa înainte, oricum, numai să trăiască. Pumnul duşman părea că şi aici apasă în văzduh şi împovărează inimile. Pretutindeni o alergare disperată după permisele care să îngăduie oamenilor să meargă acasă. Dincolo ne revoltam cînd auzeam cîte umilinţe se impun celor ce vin, şi strîngeam pumnii şi scrîşneam dinţii. Aici parcă nu se mai sinchiseau de d-astea. S-ajungă acasă cît mai curînd, asta era tot ce mai doreau. Pe urmă fie ce-o fi... Gurile mai zbierau încredere, dar sufletele parcă n-o mai simţeau... Mîndria rămăsese pe feţele tuturor, în inimi însă se încuibase amărăciunea, nedumerirea...

Sîntem la fel cu toţii, îmi ziceam aproape ruşinat. Se întîmplă aici aproape întocmai ceea ce s-a petrecut cînd au venit nemţii : s-au schimbat oamenii de azi pe mîine. Istoria noastră de umilinţi şi imputări veşnice ne-a înmuiat firea, ne-a îndoit spinarea. La noi invaziile au fost evenimente obişnuite. Oamenii au fost nevoiţi să se dea cînd cu turcii, cînd cu grecii, cînd cu ruşii... Azi era unul mai tare, mîine cellalt. Şi veşnic am fost împărţiţi în tabere : o parte cu unii, alta cu alţii. Cînd rămîneam singuri, ne uneam parcă numai pentru a ne despărţi iarăşi cînd veneau noi cutropitori... Istoria formează popoarele după chipul şi asemănarea ei. Ce să facem dacă istoria ne-a fost mamă vitregă ?...

Puţini erau cei cu credinţa dîrză, neînduplecată, dreaptă ca lumînarea, cei cu încrederea şi-n gură şi-n inimă deopotrivă de fierbinte. Pasiunea acestora însă era atît de puternică încît umplea tot cuprinsul ţării, trecea peste hotare. O respirai pretutindeni

şi simţeai că-i aşa de vie că o singură scînteie poate s-o aprindă, s-o facă să fîlfîie iar, uriaşă, chiar în inimile care azi sînt obosite de suferinţă. Numai ceasul izbăvirii să vie mai curînd...

5

Ceasul se apropia de altfel repede. Colosul de fier gîfîia sub loviturile grele. Acum cîteva luni bombardau Parisul cu tunul minune ; alergau îmbătaţi de speranţe spre inima lumii ; azi se zvîrcoleau din ce în ce mai convulsiv ; sîngerează din mii de răni, se prăbuşesc văzînd cu ochii...

Ce bine mă simţeam aici ! Uitasem toate suferinţele celor doi ani, toate primejdiile. Aici mi se părea că libertatea se răsfaţă în aer. Mă miram de cei ce se plîngeau, cu toate că baionetele duşmane nu se vedeau. Aici puteai să-ţi arăţi cel puţin nădejdea, să te mîndreşti cu ea, s-o alinţi... Aici îţi dădeai seama că eşti acasă, în ţara ta... Şi ce mare mîngîiere e simţămîntul acesta ! Ceia ce n-au îndurat ocrotirea vrăjmaşului nici nu pot pricepe...

Gazetele nu puteau spune mai nimic. Ameninţarea de peste Siret le înnăbuşea glasul. Dar veştile bune veneau pe aripile vîntului, pătrundeau în toate casele pe ferestrele deschise, se strecurau prin pereţii cei mai puternici.

„Bulgaria s-a prăbuşit... Turcia capitulează... Revoluţie în Austria... A abdicat Kaizerul... Republica germană... Nemţii imploră pacea..."

Oamenii se dezmorţeau. Parcă s-ar fi trezit dintr-un somn otrăvit... Feţele se luminau din zi în zi, începeau să strălucească de o bucurie care aştepta

doar clipa să izbucnească. Amărăciunea din inimi se prefăcea...

Amărăciunea... Da, da ! Aici e pricina. De aici porneşte...

Se prefăcea într-o poftă stranie de nerăbdare. Umilirile trebuiau răsplătite, întoarse. Dinte pentru dinte.

Şi atunci a început.

Încet-încet ! Să păstrez şirul ! Trebuie să-l păstrez !... De-acuma nu mai e mult... Se sfîrşeşte tot... Şi ce sfîrşit !...

6

Amărăciunea s-a întors spre Siret, spre cei ce au suferit toate chinurile. Se pare ciudat ? Cu toate acestea...

Cu cît se apropia mai mult ceasul, cu atît simţeam parcă o răceală împrejurul meu. Dintru-ntîi n-am vrut s-o iau în seamă. Mă sileam să mă conving că-i o închipuire bolnăvicioasă a mea. Dar frigul se inteţea mereu. Din amănunte se închegau sloi de gheaţă.

„Ce-i asta ?" îmi ziceam din ce în ce mai des şi mai îngrijorat.

Oamenii care pînă ieri îmi zîmbeau prieteneşte de departe, azi o luau pe cellalt trotuar cînd mă zăreau sau se făceau că nu m-au văzut de loc. Prieteni buni, care se înduioşaseră de suferinţele mele, clătinau din cap acuma, păreau îngrijoraţi şi de-abia găseau două-trei vorbe să-mi spună, şi chiar acelea în fugă, ca şi cînd s-ar teme să nu-mi destăinuiască ceva.

„Ce-i asta ? Ce-i asta ?" îmi sfărîmam creierii îngrozit.

Încercam să găsesc explicaţii şi... găseam. Am suferit totdeauna de un exces de scrupulozitate. Poate că am fost uneori ispitit de o uşoară manie a persecuţiei. Privirile oamenilor mi s-au părut duşmănoase sau indiferente sau pornite chiar cînd au fost binevoitoare. N-am ştiut să mă lipesc trecînd peste amănunte... Acelaşi lucru trebuie să mi se întîmple şi acuma...

Acelaşi lucru ?... De ce acuma ?... De ce nu ieri ?...

Amărăciunea...

Şi răceala îmi dîrdîia sufletul, mi-l sfîşia. Simţeam lămurit cum mi-l taie în bucăţi dureroase, cum se întinde mereu, cum mă cuprinde cu gheare veninoase... Zadarnic căutam s-o biruiesc cu fierbinţeala inimii, s-o smulg cu nepăsare sau cel puţin s-o învăluiesc cu veştmintele bucuriei mari ce rîvnea să mă stăpînească... Zadarnic !

O frică rea mă luase în braţe, mă strîngea, mă strîngea, mă strîngea...

O să mă înnăbuşe...

Umblam pe stradă speriat, cu ochii veşnic în dibuirea unui sprijin care să mă înalţe deasupra valurilor ameninţătoare. Mă sfiam să mă mai întîlnesc cu oamenii, căci în toate privirile mi se părea că mă îngheaţă aceeaşi răceală cumplită. Şi totuşi singurătatea mă tortura mai crîncen. Cînd toată lumea tresaltă de fericirea pe care ai aşteptat-o tu, ca o mîntuire, cum să stai deoparte ?

Am să înnebunesc...

Apoi într-o zi, sînt tocmai două săptămîni de-atunci, o zi de marţi ca şi astăzi, am intrat în vorbă mai de aproape cu un prieten. E avocat şi boem. Are mai multă clientelă ca boem decît ca avocat. Dar e o fire dreaptă, cinstită, francă, serioasă. Şi,

dintr-una într-alta, i-am mărturisit starea mea ciudată, poate ipocondria mea chinuitoare.

— Vrei să-ţi spun adevărul ? mi-a zis prietenul, cu o privire adîncă.

— Ţi-l implor, oricît ar fi de aspru...

— Atunci ascultă... Presimţirile tale, ca să zic aşa, nu sînt de loc ipocondrice. Ai o situaţie nespus de rea aici. Acesta-i adevărul. Se vorbesc despre tine lucruri îngrozitoare. Numai a suta parte dacă ar fi adevărate, şi încă ar fi de ajuns să te pună pe gînduri.

— Spune-mi tot, tot !

— Tot nu-ţi pot spune, fiindcă nici eu nu ştiu tot. Ceea ce ştiu am auzit întîmplător. Mie nu-mi plac vorbele şi fleacurile. În lume însă astea au căutare. Va să zică, umblă vorba, o spune toată lumea, care te cunoaşte, sau nu te cunoaşte, că tu eşti trimis aici de nemţi...

— Eu ? De nemţi ? Dar bine, tu nu ştii cum am fugit, cum mi-am scăpat de-abia viaţa ?

— Ştiu, precum ştiu şi alţii. Dar lumea nu vrea să creadă. Lumea zice că toată fuga a fost o înscenare dibace, ca astfel să poţi pătrunde mai lesne în toate cercurile de-aici, şi să-i ţii în curent pe duşmani cu cele ce se proiectează, să le arăţi pe aceia ce le sînt prieteni adevăraţi sau vrăjmaşi ireductibili...

— Va să zică, spion ? îl întrerupsei cu glasul tremurînd.

— Cam aşa ceva, făcu prietenul.

— Şi lumea crede ?

— De ce n-ar crede, cînd tu însuţi îi dai motive...

— Ce motive ?

— Ce motive ! Asta-i o întrebare cinică. Iartă-mă, dar altfel nu ştiu cum s-o calific. Cînd cineva umblă zilnic pe la biroul german de-aici...

— Asta-i o minciună îngrozitoare !

— Cum minciună, cînd sînt oameni care te-au văzut intrînd. Sînt chiar prieteni de-ai tăi. Unul şi-a însemnat numărul birjei care te-a dus la Legaţia nemţească.

Mă apucase o emoţie spăimîntătoare. Îmi tremura sufletul din mine. Învinuirea asta de-o nedreptate revoltătoare mă îngrozea.

— Îţi jur că nici nu am văzut măcar casa unde stau nemţii ! Jur, jur pe tot ce crezi că mi-e sfînt ! Sînteţi înfricoşători !... Vreţi să mă ucideţi ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

Prietenul se uita mirat la mine. I se părea poate curioasă înfăţişarea mea, atît fusese de convins că învinuirile ce le auzise erau drepte.

— Da, dragul meu, la urma urmelor se poate să nu fie adevărat... Dar atunci de unde au pornit zvonurile acestea ?

— Sînt absurde, omule ! Absurde ! Pe mine, dacă m-ar prinde, m-ar spînzura, nu pricepi ? De ce nu vreţi să pricepeţi ?... Atunci cum să am eu legături cu ei ?...

Avocatul mă privi iarăşi lung, clătină din cap, apoi deodată reluă :

— Uite, eu te cred... Cred că eşti sincer... Eu, de altfel, totdeauna te-am apărat cît s-a putut, puţin, nici vorbă. Mi s-a părut că nu eşti capabil să fii ceea ce se spune că trebuie să fii. Dar, în aceeaşi vreme, recunoaşte însuţi că toate aparenţele sînt împotriva ta. Şi lumea judecă după aparenţă totdeauna... Tu, transilvănean, ai rămas totuşi în teritoriul ocupat, ai aşteptat venirea duşmanului. Asta înseamnă că nu ţi-a fost frică de el, ceea ce iarăşi înseamnă că aveai motive să nu-ţi fie frică. Ce motive ? Aici e întrebarea. Unii vorbeau aşa, alţii altfel, dar toţi se uneau într-un gînd : trebuie să fi

avut legături cu dînşii... Se poate, fireşte, să fi rămas de nevoie sub nemţi. Eu unul nu tăgăduiesc. Dar atunci urmează întrebarea : cum de nu te-au descoperit, cum de nu ţi-au făcut nimic, cum de te-au lăsat chiar să mai şi scrii ?... Nu vezi cum vin toate aparenţele să te osîndească ? Cum adică, de-abia după un an şi jumătate să se trezească ungurii, să afle că eşti acolo şi să te urmărească ? E, în orice caz, ceva bizar la mijloc. Sau organizaţia duşmană a fost tembelistă, sau eşti vinovat... Iar dacă eşti nevinovat, atunci eşti o victimă, dar o victimă care şi-a meritat soarta...

— Tu ce crezi ? i-am zis mai liniştit.

— De, eu...

Şovăi. Îi pusei repede altă întrebare :

— De ce însă schimbarea aceasta de-abia acuma ? De ce nu atunci cînd am venit aci ?

— Asta-i foarte simplu. Atunci încă nu se ştia ce va fi azi. Atunci majoritatea era pe punctul de-a pierde încrederea. Şi, în asemenea împrejurări, oamenii sînt laşi. Îşi ziceau că tu eşti cu cei mai puternici şi deci îţi arătau zîmbete. Azi, lucrurile s-au întors. Şi furia s-a dublat... Şi începe să izbucnească...

Toată ziua aceea am rumegat vorbele avocatului. Au avut un efect straniu asupra mea. M-au potolit. Şi, încetul cu încetul, răceala s-a topit. Siguranţa te întremează. Acuma cel puţin ştiam. Nu mai aveam a face cu un duşman necunoscut. Şi nu-mi mai era frică.

După cîteva ceasuri rîdeam de toate zvonurile care, cînd le auzisem, mă înspăimîntaseră. Sînt nerozii, îmi ziceam. Niciodată minciunile n-au trai lung. Azi le spune unul-altul. Mîine însă se vor risipi ca nişte băşici de săpun. Lumina nu poate rămîne sub obroc. Îmi trebuie doar răbdare...

Apoi să mai vedem dacă minciunile sînt într-adevăr aşa de răspîndite şi de crezute cum spune prietenul avocat, care se cam înrudeşte cu gasconii [1]...

Şi seara m-am repezit şi am scris nevestei mele, m-am plîns, m-am indignat... Ea îmi va trimite mîngîierea, ea care mă iubeşte cu adevărat... Poate singura fiinţă care mă iubeşte.

7

Uşurarea a fost numai aparentă. Voiam să zîmbesc nepăsător, să mă conving că avocatul mi-a spus fleacuri, să fiu mîndru şi să mă ridic deasupra clevetirilor, să nu bag în seamă noroiul ce mă stropeşte de pretutindeni... Pe cînd însă mă sileam astfel, inima mi se zvîrcolea ca o turturică rănită de moarte. Şi toate sforţările voinţei mele nu erau în stare să-i aline suferinţele...

De altfel, de fapt toate mîngîierile mele se sfîrşeau printr-un fel de refren, care era şi temelia lor: nu se poate ca lumea să nu simtă bătăile sufletului meu, nu se poate, nu se poate... S-o fi găsind cîţiva uşurateci care mă bîrfesc, dar de astea n-am să mă sinchisesc. Lumea cumsecade, lumea care mi-e dragă, lumea pentru care am pătimit, spre care mă mînă inima, nu mă poate respinge. Lumea aceasta trebuie să mă iubească întocmai cum o iubesc eu, trebuie, trebuie...

Sfioasă, nelămurită şi ameninţătoare, îşi căuta drum în creieri o întrebare veninoasă: dar dacă-i adevărat, dacă lumea nu te vrea? Nu voiam să răspund. Şi întrebarea revenea mereu, din ce în ce

[1] Aluzie la faptul că locuitorii provinciei franceze Gascogne au faima de lăudăroşi.

mai nemiloasă, mai ascuţită: dar dacă...? Cînd mă chinuia prea mult, îmi ziceam vag:

„Atunci voi muri şi voi scăpa de toate întrebările..."

O, Doamne, pe-atunci încă nu credeam că mă voi putea hotărî, că va trebui să mă hotărăsc... Pe-atunci mai aveam speranţe şi, cînd mai ai speranţe, nu poţi lua nici o hotărîre mare...

Era nevoie să mai vie alte lovituri, mai mici şi mai mari, să-mi deschidă ochii, să-mi mulcomească şovăirile, să-mi ucidă nădejdile.

Şi au venit...

Un gazetăraş, lung, deşirat, anemic, mă luă de braţ şi-mi zise:

— Tu ştii cît ţin la tine... D-aia vreau să-ţi spun o murdărie ce-o colportează Popovici pe socoteala ta...

Popovici este părintele tuturor compromisurilor. Foarte vioi şi inteligent, suferă însă de atrofia simţului moralităţii. Ziarist, inginer, artist deopotrivă de gălăgios. A înjurat pe nemţi pînă ce i-au astupat gura cu cîteva zeci de mii; pe urmă a ocărît pe ruşi şi a izbutit să cîştige alte multe mii; astăzi e mare naţionalist, şi socialist, şi regenerator, şi, fiindcă are bani, se bucură de vază, ca toţi oamenii cu bani în ţara noastră.

— Ce colportează? întrebai cu un zîmbet ironic, amintindu-mi fără să vreau multiplele schimbări la faţă [ale] lui Popovici.

— Asmuţă pretutindeni lumea împotriva ta, şi te face spion austriac, zise gazetarul indignat. Adineaori nu m-am putut răbda şi l-am repezit de s-au mirat toţi...

Eram sigur că prietenul i-a bătut în strună lui Popovici, dar îi mulţumii pentru apărarea-i gene-

roasă. La urma urmelor părerile astea, ale acestora, nu mă dureau. Dacă lumea s-ar lăsa dusă de nas de alde Popovici, atunci n-are ce să-mi pară rău că mă înlătură pe mine, care, oricum, sînt mai bun.

Întîmplarea mă puse faţă-n faţă, chiar în aceeaşi zi, cu Popovici. Veni la mine rîzînd foarte amical, ca totdeauna.

— E adevărat că tu te-ai însărcinat să-mi scoţi numele de spion pe-aici ? îi zisei în loc de bună ziua.

Avu o uşoară tresărire, ca şi cînd s-ar fi mirat că am aflat. Dar imediat se reculese, îşi reluă zîmbetul prietenesc şi răspunse, bătîndu-mă pe umăr :

— Ei, şi ce-are a face ? Am auzit şi eu de la alţii. Aşa vorbesc oamenii... Chiar boanghinele tale mi-au spus...

— Care boanghine ? întrebai cu aceeaşi voce simplă.

— Ei, care !... Boanghine, dragă... Tu nu ştii ce-s boanghinele ?... Mi se pare că şi Repezeanu mi-a spus...

— Şi nu te gîndeşti că-mi zdrobeşti viaţa cu asemenea...

— Ia fugi de-aici cu prostiile !... Dar de mine cîte nu se vorbesc ?... Ei, şi ? !... Eşti de-atîta vreme în ţară şi încă n-ai învăţat că la noi nimeni nu se poate compromite !... Va să zică încetează cu sentimentalismele !...

Iar mă bătu pe umăr şi rîdea atît de liniştit, parcă ar fi fost vorba cel mult de un băţ de chibrit care nu vrea să ia foc...

De-abia peste un ceas m-am gîndit că trebuia să mă revolt, să-l iau de guler... Era prea tîrziu... Ş-apoi cum să mă revolt cînd omul e atît de blajin, cînd îţi spune verde că e vorba doar de o bîrfeală nevinovată, cel mult răutăcioasă. În loc să fiu ocărît c-am scos un volum de poezii proaste, sînt hulit că...

Aşa este moda astăzi. Şi nimănui nici prin gînd nu-i trece că sînt ocări care ucid... Nimănui...

Pe Repezeanu îl cunoşteam numai din vedere. Cum l-am întîlnit, l-am şi oprit :

— Domnule, dumneata spui că eu sînt spion ?

Făcu un pas înapoi. Se aştepta probabil să-l lovesc.

— Am auzit şi eu vorbindu-se, murmură dînsul, privindu-mă mereu gata de apărare. Dar lumea cîte nu vorbeşte ?...

Lumea. Lumea. Lumea.

Nu mai simţeam nici durere, nici indignare, nici tristeţe. Încetul cu încetul însă o scîrbă mare de viaţă mi se furişă în suflet. Umblai toată seara pe străzi, printre mulţimea zgomotoasă, lacomă de petreceri şi de trai. Vedeam cum se zbate viaţa pretutindeni, grăbită, egoistă, nepăsătoare. Auzeam glasurile aspre care parcă toate se sileau să acopere conştiinţele, să arunce uitarea peste suferinţe, să cheme viitorul cu tainele lui nepăsătoare... Alte ori sărbătoarea vieţii mă fermeca şi mă ademenea ; acuma mă umplea de îngrijorare, de resemnare...

Cînd speranţele ţi se năruie, rînd pe rînd, ce preţ mai poate avea viaţa ?

Cînd viaţa te doare, moartea e o tămăduire.

5

Acuma cinci zile poetul Munteanu s-a abătut pe la mine. M-am bucurat cînd l-am văzut că intră în odăiţa-mi sărăcăcioasă. Mi se părea că aduce dragostea vieţii.

Am schimbat vorbe goale care ascund gîndurile inimii. Eu aşteptam căldura sufletului său să mă

dezmorţească şi el îmi dădea numai banalităţile indiferente, îmbrăcate în haina prieteniei.

Nici un duşman nu e în stare să te lovească atît de crunt ca un prieten bănuitor. Şi Munteanu venise să mă ispitească.

Am băgat de seamă îndată cum îi alunecă ochii prin toate colţurile, lacomi să prindă ceva ce să-i întărească bănuielile.

— De ce-ai venit, prietene ? i-am zis în cele din urmă. Din prietenie sau... ?

— Am trecut pe-aici şi am vrut să văd cum stai, zise Munteanu rece, fără să mă privească.

— Atîta tot ?

— Atîta tot, făcu iar, dînd din cap. Şi pe urmă adăugă, ca un poliţist : Tu ce faci toată ziua ? Cum trăieşti ?

— Într-o veşnică aşteptare, dragul meu... Aştept clipa în care...

— Toţi o aşteptăm...

— Nimeni mai mult ca mine... Nimeni ! Înţelegi ? Nimeni !...

— Da... cred... Şi cu toate astea lumea nu te crede...

— O, lumea... Dar tu, cel puţin, mă crezi ? Tu, căruia mi-am deschis tot sufletul, care-mi cunoşti durerile ?

— Cred... Şi cu toate astea lumea... Ei, Doamne... Lumea...

Iar lumea. Veşnic lumea.

Pe urmă am ieşit împreună... Am vorbit de altele. El era nemulţumit în suflet că n-a aflat nimic ; pe mine mă înnăbuşeau sfărîmăturile vieţii...

Întîlnirăm pe profesorul Eftimescu, şi Munteanu se despărţi repede.

Eftimescu mi-a fost totdeauna un sprijin mare. În ceasurile grele mi-a sărit într-ajutor, în năzuinţele

mele mi-a călăuzit paşii. E o inimă într-adevăr cuprinzătoare, un temperament energic, o fire deschisă, dreaptă.

După cîteva cuvinte, Eftimescu se făcu brusc foarte serios şi-mi zise :

— Ce-i cu dumneata ? Ce sînt toate zvonurile care te înconjoară ?

— Le-am auzit şi mă chinuiesc. Ce vrei să fac ?

— Cu toate astea trebuie să faci ceva... Trebuie să înţelegi că lucrurile nu pot rămîne aşa. Eu, care ţin la dumneata, ştii prea bine, mă înspăimînt. Aş vrea să te ajut şi nu ştiu cum. Singur dumneata trebuie să găseşti mijlocul să te descurci...

— L-am găsit, răspunsei domol. Mă voi descurca. Fii sigur. În curînd mă voi descurca pe deplin...

— Mi-ai luat o piatră de pe suflet. Îţi închipui că eu nu dau nici un crezămînt neroziilor. Dar este lumea care acuză şi judecă. Şi lumea e suverană. Îmi pare bine că nu urmezi pilda altora, a celor nepăsători... Pentru un suflet delicat, înţelegi, calomniile sînt mai usturătoare...

— Da, da... Usturătoare...

— De altfel eşti voinic şi niciodată nu te-ai speriat de greutăţi. Cu atît mai mult acuma, cînd e vorba de...

— De viaţa mea toată !...

— Da, cam aşa... De aceea sus capul şi înainte !

— Înainte !... numai înainte... Ce-a fost în urmă e praf şi cenuşă. Şi înainte ce este ? Cine poate să ştie ?

— Omul trebuie să lupte. Mai cu seamă omul ales. Dacă ai fi un nimic, nimeni nu te-ar lua în seamă, nici un vrăjmaş nu te-ar ponegri. Tocmai de aceea trebuie să dobori piedicile, să-ţi desţeleneşti drumul, să poţi sta drept în faţa tuturor... Cei chemaţi sînt totdeauna bine înarmaţi...

— Da, cei chemaţi, da...

Atunci am înţeles lămurit ce am să fac, cum am să mă descurc.

Chiar în seara aceea am găsit revolverul...

DE CE?

1

Şi totuşi mai aveam o nădejde. Şi pînă ce nu s-a stins nădejdea aceasta, cum aş fi putut porni pe drumul cel mare?

Pe urmă ce grea e despărţirea!

Cinci zile şi cinci nopţi am cîntărit, am chibzuit, am căutat. Şi nimic nu s-a ivit. Nici o altă ieşire. Nici una.

Am mai fost în situaţii împovărate, cînd m-am crezut în marginea prăpastiei. Dar totdeauna a intervenit iubirea salvatoare. Numai iubirea întreţine viaţa, o întăreşte, o încurajează să poarte jugul. Un bob de iubire e ca uleiul peste flacăra muribundă: înviorează...

Te poţi apăra de un duşman văzut, dar împotriva duşmăniei nelămurite nu există apărare. Cînd te izbeşte cineva în faţă, ai putinţa să ripostezi; cînd loviturile sînt în aer, invizibile şi totuşi otrăvitoare, lunecîndu-ţi printre degete mereu, şi totuşi lăsîndu-ţi răni cumplite în suflet, atunci eşti nevoit să-ţi scalzi inima în lacrămile durerii, să primeşti săgeţile şi să nu le poţi smulge din carne.

În clipa cînd lumea s-ar personifica, aş putea-o zgîlţîi pînă ce şi-ar muşca limba. Asta ar fi descurcarea cea mai bună.

Dar lumea e o vorbă. E Popovici, şi Repezeanu, şi Munteanu, şi Eftimescu, şi gazetarul, şi sutele şi miile de guri împreună. Fiecare în parte nu înseamnă lumea, pe cînd toţi împreună sînt lumea, ceva deosebit, îngrozitor, fără de care nimeni nu poate trăi, pe care trebuie s-o iubeşti, şi chiar o iubeşti fără să vrei.

De cîte ori nu am vrut să trec peste ea? Nu pot. E mai tare ca mine. O iubesc cu toate că ea mă urăşte, poate tocmai fiindcă mă urăşte. Dac-aş vrea să mi-o rup din suflet, cu ea împreună mi-aş sfîşia şi sufletul.

Lumea nu cercetează, nu vrea procese lungi. O bănuială, oricît de neroadă, îi ajunge. Şi cînd i-a intrat ceva în cap, nu mai e în stare să-şi schimbe părerea, chiar dacă-şi dă seama că e piezişe. Osînda ei e definitivă. Îi plac victimele, mai ales cînd sînt ale ei. Suferinţa o înveseleşte, o îngraşă.

Acuma s-a năpustit asupra mea. Miile de braţe nevăzute m-au cuprins, miile de gheare îmi zgîrie inima, îmi varsă sîngele... Şi ea se îmbată de mulţumire. Zvîrcolirile mele o distrează...

Cînd mi-am găsit revolverul, am ştiut ce vreau. De altfel în sufletul meu începuse să se lumineze din clipa schimbării la faţă a lumii. Şi iată, acuma flacăra arde vie, copleşitoare...

Mi-am cercetat cu de-amănuntul toată viaţa în ceasurile acestea tulburi. Şi m-am convins că soarta mea a fost pecetluită de mult. Am rătăcit în lume fără nici o ţintă hotărîtă. Ambiţiile mele se fereau de ambiţiile altora, în loc să le încrucişeze şi să le zădărnicească. Am avut veşnic numai începuturi de luptă şi totdeauna m-am dat bătut cînd am văzut că e vorba de o împotrivire mai stăruitoare. Eram un învins printre cei ce se războiau chiar cu morile de vînt, numai să aibă iluzia că sînt învingători.

În viaţă înaintează cei energici şi hotărîţi, iar eu am fost chinuit de necontenite şovăiri. La fiecare pas ezitarea îmi stînjenea mersul. Şi gîndindu-mă mereu să aleg calea cea mai bună, am ajuns să pornesc mereu pe poteci nenorocoase.

Şovăirea e cel mai mare păcat în viaţa omului. Hotărîrea cea mai neroadă e de mii de ori mai bună. Şovăirea îţi roade judecata pînă ce ţi-o întunecă şi ţi-o strîmbă. O clipă de ezitare dărîmă o ţară, o lume întreagă. Cum să nu doboare deci un biet suflet slab şi obosit?

Dacă în noaptea aceea, cînd mi s-a lămurit primejdia, n-aş fi şovăit şi n-aş fi început să cîntăresc probabilităţile, azi n-aş căuta cu înfrigurare să sfîrşesc rîndurile astea înainte de răsăritul soarelui... N-aş fi îndurat frămîntările groazei în Bucureşti, n-aş fi suferit ameninţarea fără răgaz, n-aş fi purtat în spinare umilinţa robiei, şi nici acuma n-aş fi ţinta săgeţilor otrăvite... N-aş fi... N-aş fi... Tot ce n-aş fi sau aş fi porneşte dintr-un simplu „dacă"... De un „dacă" atîrnă soarta omului... Dacă! Dacă!...

Şovăirea m-a stăpînit pînă-n ultimul ceas. Ieri înainte de amiazi ea a fost mai tare ca mine. Mă făcea să mă gîndesc la compromisuri. De vreme ce sufletul meu e ca floarea spinului, alb şi neîntinat, ce-mi pasă de palavrele altora? Cu aceeaşi nedreptate m-ar putea scoate ucigaş... şi tot aşa n-aş avea nici o apărare. Învinuirile absurde te dor atît de spăimîntător că-ţi înnăbuşe glasul.

La prînz însă am primit scrisoarea... O am şi acuma în faţa mea, cu slovele zvîrlite în pripă, mustrătoare şi ademenitoare. O aşteptasem. A fost stropul care face să se reverse puhoiul. Un pasagiu mă priveşte într-una, de cînd am început scrisul, mă pîndeşte parcă şi mă îndeamnă. E de la Tina mea.

E răspunsul la plînsorile mele... Şi ea pune înainte pe „dacă". Şi ea...

„Dacă ai fi plecat atunci, cum te-am rugat şi te-am implorat, ce bine ar fi astăzi... Nu trebuia să te gîndeşti la noi. Numai la tine să te fi gîndit. Dacă m-ai fi ascultat"...

Pînă aci am citit. Restul nu mă mai interesează. Nici nu vreau să-l ştiu. Voi sfîrşi, dar nu-l voi citi... Numai la mine să mă fi gîndit... Dacă m-aş fi gîndit numai la mine... Dacă m-ar fi uitat şovăirea... Dacă... dacă... Ce afurisit este cuvinţelul acesta!

Atunci îndată am încărcat revolverul...

2

Uite sfîrşitul! Uite-l colea, lîngă mine!... Pun mîna pe el şi e rece, ca pielea năpîrcii. Aşteaptă. Mă aşteaptă... De multe ori am privit în faţă moartea şi niciodată nu mi-a fost frică. Mai frică mi-a fost totdeauna de viaţă. Moartea e punctul care sfîrşeşte fraza vieţii. Numai viaţa chinuieşte pe oameni. Moartea îi tămăduieşte.

Cel ce moare de bunăvoie e un călător istovit de drum, dornic de odihnă. Nu vrea să ştie ce a lăsat în urmă, nici ce-i ascunde ziua de mîine. Numai odihnă, odihnă... Balsamul sufletului este odihna...

Acuma îmi dau seama ce mărunţişuri sînt toate durerile vieţii. De-abia acuma... Nu mai sînt ele care mă ispitesc să caut odihna cea mare. Nu, nu! Ce însemnătate poate să aibă în faţa veşnicului mister că Popovici, şi Repezeanu, şi Eftimescu şi toată lumea crede sau nu crede o nerozie, născocită în mijlocul suferinţelor, cînd învinuirile sînt cu atît mai mîngîietoare cu cît se înmoaie în mai multă otravă? Ce însemnătate?... O, cît de ridicoli sînt

oamenii ! Numai acuma văd limpede cît sînt de ridicoli !...

Omul are nevoie de milă şi numai de milă. Singură mila poate să-l îndemne şi să-l ademenească să tragă jugu[1] vieţii pînă la capăt, fără a-i simţi prea cumplit povara...

Niciodată nu mi-am avut inima mai uşoară, mai împăcată, mai senină ca în clipa aceasta. Mai am cîteva minute pînă ce mă va învălui întunerecul şi totuşi nici o părere de rău şi nici o dorinţă nu mă tulbură. Este pentru întîia şi ultima oară cînd sufletul nu mi-e ispitit de nici o speranţă. Şi ce sigur e omul fără nici o speranţă. Îmi vine a crede că speranţele sînt pricina tuturor nefericirilor omeneşti.

Scrisoarea, ucigătoarea ultimei speranţe, şi-a îmblînzit privirea. Nu mă mai pîndeşte, nu-mi mai spune nimic. Chiar pasagiul, care m-a înfuriat, dormitează inconştient, ca şi cînd ar fi înţeles că şi-a pierdut puterea asupra mea.

Omul hotărît e cel mai puternic.

A sosit ceasul...

Uite zorile !... Îmi bat în geam.

Nu mai bateţi ! Nu mai bateţi !

Sînt gata...

Pe stradă trec chemări de goarnă. Ştiu. A sosit victoria...

Altădată cum mi-ar fi tremurat inima de fericire !... Acuma nici victoria nu-mi tulbură seninătatea... Chiar victoria unui neam, ce preţuieşte în faţa morţii ? Cît preţuieşte ?... Există oare mai mare victorie ca moartea ?

Altădată aş fi dorit cu dorinţă mare să-mi scald ochii în lumina trandafirie a zorilor mari !... Acuma nici o lumină nu mă cheamă. Acuma întunerecul mă strigă...

Mă strigă...

Vin, vin !...

De ce n-o mai fi rece revolverul ?... Pun gura ţevii la tîmplă şi nu e rece. Mîngîi trăgaciul şi nu e rece...

Acuma o apăsare uşoară mă mai desparte...

Acuma sînt pe pragul dintre două lumi...

Acuma...

1919

IŢIC ŞTRUL, DEZERTOR

— Hai, Iţic!

— Hai, don căprar!

Porniră. Căprarul înainte, Iţic după el, prin şanţul de apărare părăsit, în care zăpada se troienise peste bulgării de pămînt răscolit de obuze.

Mergeau cu băgare de seamă, călcînd numai în urmele îngheţate şi adînci ale vreunei patrule de ieri, cu capetele şi spatele plecate, ca să nu-i descopere ochii duşmani care pîndeau din stînga, sau gloanţele ce pocneau în răstimpuri, rare ca nişte ţipete ascuţite, cutremurînd durerile înălţate şi amorţite în văzduhul posomorît. Mergeau suflînd din ce în ce mai greu, apoi asudînd.

Cotiră întîi în dreapta, pe urmă iar înainte, şi pe urmă se pomeniră deodată la marginea pădurii de brazi care se căţăra, deasă şi încîlcită, pe o coastă piezişă. Atunci, după cîţiva paşi, căprarul se opri atît de brusc, încît Iţic Ştrul, urmîndu-l ca o umbră credincioasă, mai-mai să se izbească de dînsul.

— Să ne hodinim oleacă! răsuflă căprarul fără să se uite la Iţic.

— Să ne hodinim, don căprar! murmură soldatul, lăsînd îndată să-i alunece puşca în zăpadă şi apucîndu-se să-şi şteargă năduşeala de pe frunte, cu mîneca

mantalei, împingîndu-şi pe ceafă capela prea mică, ştrengăreşte. Aburi albi îi ţîşneau din păr şi din gură, îmbrobodindu-i capul într-o ceaţă ce se risipea îndată în frigul înţelenit.

Căprarul, tăcut şi îngîndurat, sufla pe nări fuioare de oboseală. Vru să-şi usuce şi el sudoarea brăzdată pe tîmple, ridică mîna, dar la jumătatea drumului se răzgîndi şi-şi îndesă doar şapca mai pe ochi, aruncînd pe sub cozoroc o privire nehotărîtă spre celălalt. Cînd însă Iţic, simţindu-i căutătura, se întoarse întrebător, căprarul se feri, înfricoşat parcă, prefăcîndu-se că măsoară calea rămasă înapoia lor.

„Tare-i ursuz astăzi", se gîndi Iţic, agăţîndu-şi alene arma pe umăr, mai răcorit.

Urmele lor se iveau ca nişte pete negre, mereu mai mici, pe spinarea dealului acoperită cu un cearceaf alb nesfîrşit. Parapetul şanţului şerpuia ca o boţitură cenuşie, frîntă pe-alocuri, pierzîndu-se în zare. Zăpada sfărămicioasă stăpînea tot cuprinsul, atît de albă că, privind-o mai mult, ustura ochii. Cerul însă era mohorît şi apăsător şi se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pămîntul. În văzduh rătăcea o tristeţe grea, care pătrundea în suflete mai adînc decît frigul atotstăpînitor. Cîţiva copaci răzleţi, negri, cu crengile despuiate, asemenea unor oameni bolnavi cerînd iertare, vegheau încremeniţi sub povara singurătăţii.

— De mult n-am mai văzut soarele, rosti Iţic, deodată, plictisit de tăcerea care începea să-l înnăbuşe.

Deşi vorbise aproape în şoaptă, glasul lui răsună aspru şi poruncitor, zdruncinînd liniştea pădurii ca o bătaie grea de aripă. Un brad bătrîn tresări spăimîntat şi-şi scutură crengile; zăpada se cernu fără

zgomot pe învelişul alb. Căprarul se întoarse spre Iţic, ca şi cum glasul l-ar fi deşteptat dintr-o aiurare :

— Cum ai zis ?

— Soarele, zic, nu se mai arată de mult, repetă soldatul, uitîndu-se cu nişte ochi voioşi la dînsul. O fi tîrziu, don căprar ? Să nu ne-apuce noaptea prin pustiurile astea.

— Noaptea ? murmură căprarul cu capul coborît în pămînt, încît părea a vorbi dintr-o peşteră. Numai Dumnezeu ştie cîte se pot întîmpla pînă la noapte.

Veselia se stinse blînd în ochii lui Iţic Ştrul. Glasul căprarului, straniu şi puţin tremurat, i se prelinse în inimă ca o ameninţare neînţeleasă. Mai vru să întindă vorba, dar curajul i se opri în gît. Apoi, cuprins de zăpăceală, porni iar să se şteargă de sudoare, acuma însă numai cu palma goală. Întîi pe frunte, apoi pe ceafă şi pe urmă pe gît. Mai ales gîtul şi-l mîngîia prelung, ca şi cînd i-ar fi fost mai drag ca oricare altă parte a corpului. Avea un gît înalt, uscat, cu vinele umflate, cu o piele foarte roşie şi puţin zbîrcită, punctată cu pistrui cafenii cît urmele de vărsat. Sub bărbie începea părul cărămiziu, rar şi murdar, care-i acoperea şi fălcile, împreunîndu-se cu mustăţile şi urcîndu-se pe obraji pînă pe sub ochii verzi, vioi şi parcă veşnic speriaţi. Din mijlocul feţei păroase şi roşcovane, nasul coroiat şi subţire se ridica brusc, dominator, dîndu-i o înfăţişare veselă, chiar cînd ochii şi gura se umpleau de tristeţe. Capul totuşi părea prea mare pentru trupul lui pipernicit, slăbuţ, pe care hainele militare groase, sacul din spinare şi arma grea, te miri cum, nu-l doborau.

Căprarul se uită împrejur, iscodind încotro s-o mai apuce. Urmele după care veniseră pînă aici, de-acuma

ocoleau pădurea prin dreapta. Se scărpină, scuipă, îşi aruncă ochii la Iţic cu imputare. În sfîrşit, se hotărî şi o luă spre stînga, aproape pe marginea pădurii, cu paşi mai rari, ca şi cînd ar fi căutat înadins să sosească mai tîrziu acolo, unde totuşi trebuie să ajungă.

Iţic Ştrul merse repede după dînsul, mutîndu-şi puşca în răstimpuri de pe un umăr pe celălalt. Tăcerea îl posomora din ce în ce mai mult, silindu-l să se gîndească. Era vorbăreţ din fire şi mai cu seamă acuma simţea o nevoie dureroasă să vorbească, poate tocmai fiindcă don căprar era morocănos şi avea o privire atît de neobişnuită.

„De ce tace omul ăsta ?“ îi alerga mereu prin cap ca un junghi.

Iţic, la început, se mîndrise că-l alesese pe dînsul să însoţească în recunoaştere pe căprarul Ion Ghioagă. Mai fuseseră ei împreună şi alte dăţi, şi umblaseră bine. Cu Ghioagă ar fi mers şi-n inima iadului, fără frică. Dar azi căprarul parcă-i un străin. Niciodată n-a mai fost aşa de acru. Se vede că recunoaşterea aceasta e mai primejdioasă ca toate, dacă şi căprarul e încurcat şi posomorît. De ce nu s-o fi alcătuit o patrulă tare, cum se cuvine ? Ce nesocotinţă să plece numai doi inşi, cînd au de înfruntat cine ştie ce greutăţi ! Asta înseamnă să mergi de bunăvoie şi fără folos în gura morţii. Iţic Ştrul se cutremură şi se uită ba în dreapta, ba în stînga, mai cu luare-aminte, să-şi dea seama unde-l duce căprarul. Înţelese curînd că merg spre poziţiile duşmane, dar în aceeaşi vreme parcă se întorc şi înapoi. Ce-i asta ? Doar n-o să se vîre chiar printre liniile de foc, să fie împuşcaţi poate chiar de-ai noştri ? Se înfricoşă. Barba îi dîrdîia, încît zadarnic se silea să-şi strîngă fălcile.

Totuşi, mai mult îl neliniştea tăcerea încăpăţînată a căprarului. Din ce în ce era mai sigur că tăcerea aceasta trebuie să aibă vreo pricină. Ghioagă era om glumeţ, vestit chiar în batalion că nu-şi pierde firea şi voia bună nici în clipele cele mai crîncene, că merge la asalt totdeauna cu capela-ntr-o ureche şi chiuind, ca la nuntă, stîrnind rîsul ostaşilor şi făcîndu-i să uite primejdiile. Apoi Iţic îl cunoştea bine de-acasă, din Fălticeni, unde dînsul avea un han mititel şi cu o ogradă destul de mare să poată găzdui joia, în ziua bîlciului, pe ţăranii care veneau să tîrguiască. Ghioagă trăgea la Iţic de zece ani, încît se împrieteniseră de-a binelea, ajutîndu-se omeneşte la necazuri. Acum doi ani, tocmai pe vremea asta, în miezul iernii, cînd Ghioagă şi-a cumpărat boulenii şi nu i s-au ajuns banii, Iţic a sărit frăţeşte şi, din toată sărăcia lui, i-a împrumutat patru poli, ca să nu scape omul chilipirul. Adevărat că nici pînă azi nu i-a întors datoria, dar nu face nimic, căci şi Ghioagă e om nevoiaş, cu cinci copii şi fără pămînt. Acuma Ghioagă a ajuns căprar, iar Iţic a rămas soldat prost, fiindcă a fost prea sfrijit şi nu-l luase la oaste pînă azi, cînd războiul nu mai caută cine şi cît e de voinic, ci-i trimite pe toţi în foc. Dar şi în război au trăit ca doi prieteni; Iţic ştia doar să-i dea căprarului cinstea cuvenită.

— Vezi, măi Iţic, am ajuns noi pînă aici şi nici măcar datoria ceea nu ţi-am plătit-o! Doamne, Doamne, cum de nu ţi-am plătit-o?

Căprarul vorbise atît de brusc şi cu atîta durere în glas, că Iţic se spăimîntă ca şi cînd ar fi auzit o sudalmă. Răspunse de-abia după o pauză şi foarte încet, căznindu-se să-şi ascundă turburarea:

— Lasă, Ioane, că ai vreme să mi-o plăteşti, numai să scăpăm cu viaţă!

— Aşa-i, bine zici, să scăpăm cu viaţă, murmură Ghioagă, dar acuma cu o voce răguşită şi mînioasă care închise convorbirea ca o pecete fierbinte.

Gîndurile lui Iţic se porniră pe o goană năvalnică, frămîntîndu-i în suflet, încetul cu încetul, o frică stranie. Oare de ce s-o fi chinuind căprarul ca şi dînsul? Chiar în clipa cînd el îşi amintea de cei patru poli, Ghioagă i-a zvîrlit vorba despre aceeaşi datorie. Adică de ce tocmai acuma să-l cuprindă părerea de rău?

Aici nu-i lucru curat. Nu îndrăznea să-şi închipuiască ce poate să fie. Se simţea însă atît de singur, cum nu se mai simţise niciodată. Degeaba încerca să se mulcomească şi să se mîngîie că se sperie de nălucíri. În adîncul inimii lui frica se zvîrcolea tot mai dureroasă. I se părea ca şi cînd s-ar fi trezit în miez de noapte, singur, fără nici o apărare, în mijlocul unei cete de tîlhari hotărîţi să-l omoare.

Viteaz nu se născuse Iţic Ştrul, ci fricos şi bănuitor. Un copil de se răstea la dînsul, începea să-i joace barba şi să-i ticăie inima. În Fălticeni lumea îl poreclise „iepurele". În clipa cînd doctorul comisiei de recrutare a zis „slăbuţ, dar tot bun", Iţic a leşinat. Numai gîndul că va merge la război îl îngrozea. Era convins că are să moară cînd va auzi întîiul bubuit de tun. Cu o zi înainte de-a porni din garnizoană, şi-a luat rămas bun de la nevastă, de la cei şase copii, de la toţi vecinii şi cunoscuţii, plîngînd ca o babă neputincioasă. Norocul lui a fost că, îndată ce-a sosit pe front, l-au şi băgat în foc. Fiindcă nu îndrăznea să descarce puşca, stătea lipit de peretele şanţului, ferindu-se şi uitîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, să vază cum mor ceilalţi. Văzînd apoi pe ceilalţi, începu să-i scadă frica. „Cine are viaţă, scapă", îşi zise dînsul. Nici în război nu mai mor

oamenii aşa repede, şi nici gloanţele nu nemeresc toate. Apoi scoase capul să vadă cu cine are să se bată. Nedescoperind nimic, se miră şi se linişti mai mult: „Ce fel de război mai e şi ăsta, că nici nu ştii pe cine omori?" Auzea însă şuierăturile gloanţelor duşmane, trecîndu-i pe deasupra capului, şi uneori vedea în faţă cîte un bulgăre de pămînt sfărîmîndu-se cu zgomot de zăngănit de cuţite. Alături de dînsul simţi pe urmă ceva ciudat, parcă ar fi căzut un sac greu. Întoarse ochii. Un flăcăiandru se prăbuşise în fundul tranşeei, cu capul plin de sînge. Iţic se înfurie deodată, ca şi cînd ar fi primit o măciucă în frunte, ridică arma şi începu a trage nebuneşte, să răzbune pe camaradul despre care nu ştia decît că-i dintr-un sat de pe lîngă Fălticeni şi că mă-sa era văduvă. Înfierbîntîndu-se din ce în ce, simţea că pieptul i se umflă şi braţele i se încordează. Inima îi bătea cu o încredere şi cu o mîndrie ce nu le mai avusese niciodată. Cînd auzi însă mai tîrziu ordinul de înaintare, frica îl doborî iar, şi parcă mai stăpînitoare. Deodată îl copleşiră iarăşi şovăielile şi chibzuirile. În tranşee eşti la adăpost, pe cînd în cîmpul liber trebuie să înhaţi moartea de beregată ca să mergi înainte. Frica de pedeapsă mai mult decît îndemnul sufletului îi poruncea să iasă din şanţ şi totuşi nu era în stare, căci picioarele îi înlemniseră şi nu le mai putea urni din loc. Atunci a zărit pe căprarul Ghioagă sărind din tranşee ca o săgeată şi pornind înainte ţanţoş, cu nasul în vînt. Văzînd pe Ghioagă astfel, lui Iţic i-a trecut un fior de căldură prin inimă, picioarele i s-au dezmorţit şi i s-au uşurat ca pana. Şi îndată s-a repezit peste parapet, parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul. Şi gonind, sufletul i se umplea de mînie şi de o poftă ciudată de-a strivi pe toţi care i-ar sta în cale.

Pe urmă s-a obişnuit şi cu războiul, cum se obişnuieşte omul cu orice în lume. Se gîndea la moarte şi parcă nu-l mai înfricoşa ca înainte vreme. Trăia cînd cu frica-n spate, cînd îmboldit de o îndrăzneală sălbatică. Cu cît simţea mai aproape primejdia, cu atît îi creştea curajul, pe cînd depărtarea îi strîngea inima. În luptă se întărîta, închidea ochii şi trăsnea în dreapta şi-n stînga, ieşit din minţi. Încetul cu încetul cîştigă un fel de încredere care-i dădea o înfăţişare voinicească. O dată, după o încăierare cu baioneta, maiorul l-a lăudat în faţa batalionului. Altă dată, cînd un glonte îi găurise pulpa stîngă şi rămăsese în urmă să-şi panseze singur rana, comandantul brigăzii, un general în faţa căruia tremurau regimentele, trecînd pe lîngă dînsul, i-a strîns mîna, l-a întrebat cum îl cheamă şi i-a zis: „Bravo, Iţic!" I-a şi scris nevestei sale toate acestea, încît femeia s-a speriat şi i-a trimis o carte poştală rugîndu-l frumos să-şi mai astîmpere vitejia, c-or să-i rămîie copiii pe drumuri. Iţic însă zîmbi de îngrijorarea muierii. Vedea că ea îl credea tot aşa cum fusese la plecare. Ea nici nu putea bănui că Iţic al ei rîvneşte acuma o recunoaştere vădită a vredniciei lui în faţa duşmanului. De unde să bănuiască femeia, dacă el însuşi numai în taină îşi mîngîia dorinţa, ca nu cumva să-l ia peste picior vreun camarad mai şugubăţ. Şi cu toate acestea visa decoraţia neîncetat, parcă de ea şi-ar fi atîrnat tot viitorul. De aceea se îmbulzea totdeauna cînd era vorba de vreo însărcinare primejdioasă. Îi tremura inima, îl zguduia frica şi totuşi nu se ostoia. Îşi închipuia deseori cum o să se minuneze toată mahalaua cînd îl va vedea cu medalia pe piept. Şi parcă auzea şoaptele tuturor: „Uite iepurele... Viteaz bărbat!"

Nădejdile lui Iţic s-au spulberat însă de cînd s-a schimbat comandantul companiei. Locotenentul cel nou, în două săptămîni, nu i-a spus o vorbă bună. Îl înjura din senin, se răstea mereu la dînsul, iar alaltăieri l-a şi lovit cu cravaşa peste cap. Nu era chip să-i intre în voie oricît se străduia. Asprimea locotenentului i-a frînt încrederea. Frica i se încuibă iar în suflet, din ce în ce mai stăpînă. Privirile comandantului îl îngrozeau şi-l înţepau ca nişte săgeţi otrăvite. În cele din urmă, îi răsări în minte bănuiala că locotenentul vrea să-l piarză. Şi cu cît se zbătea să se apere, cu atît simţămîntul acesta i se sfredelea mai adînc în inimă.

„Poate că chiar acuma mergem la pierzanie! îşi zise deodată Iţic clipind din ochi ca trezit dintr-un vis."

Mergeau mereu. Cu paşii rari, scufundîndu-se uneori pînă-n brîu în zăpada neprihănită, alteori scuturîndu-li-se în spinare povara crengilor de brazi cuminţi, printre care înaintau trudiţi, abătuţi.

„Cum mai tace căprarul! se gîndea Iţic, călcînd cu băgare de seamă în urmele lui. Poate că el ştie şi nu-mi spune..."

Începu să pîndească mişcările căprarului. Îi vedea numai spatele: şapca înfundată pe cap, raniţa roasă atîrnată lăbărţat pe umeri, puşca agăţată cu gura ţevii tocmai spre dînsul, sacul de pîine în care uriaşu înnăbuşit încărcătoarele cu cartuşe. Apoi, deodată, îl cuprinse un urît mare. I se păru că o mînă nevăzută îi apasă umerii, parc-ar vrea să-l oprească. Îşi iuţi paşii pînă ce ajunse în dreptul căprarului. Atunci se mai linişti puţin şi întoarse ochii spre Ghioagă, aşteptînd barem o vorbă care să-i ostoiască frămîntarea. Căprarul însă îşi urma mersul greoi, istovit, ca şi cînd nici n-ar fi băgat de seamă că Iţic a venit aproape de dînsul. Faţa lui uscată, cu pielea oacheşă şi întinsă pe oase, era muncită şi mohorîtă de gînduri. Din cînd în cînd, mustăţile i se smuceau singure, strîmbîndu-i mai crunt cîte-o clipă înfăţişarea. Iţic se căznea din răsputeri să ghicească ce se zbuciuma în mintea căprarului. Şi, fiindcă ceea ce cetea îl îngrozea, se înşela zicîndu-şi că nu pricepe nimic şi mirîndu-se de muţenia lui încăpăţînată.

„Adică de ce nu deschide gura?" murmura Iţic, simţind foarte lămurit cum întrebarea aceasta se împrăştie ca o apă fierbinte, încercîndu-şi puterea la toate cutiuţele minţii lui şi neputînd să scormonească de nicăiri răspunsul mîngîietor.

Deodată, căprarul se opri iar, fără a mai zice o vorbă, gîfîind de oboseală.

Gîndurile negre se risipiră îndată din creierii lui Iţic, ca un cîrd de pasări sperioase în care un copil a zvîrlit cu praştia. Se uită încrezător în faţa îngîndurată a căprarului şi nu-şi pierdu hotărîrea nici cînd Ghioagă întoarse capul, parcă s-ar fi temut să-i întîlnească privirea.

— Da unde mergem, don căprar? zise Iţic, lipindu-şi întrebarea de buzele căprarului cu atîta stăruinţă, încît părea că vrea să stoarcă negreşit un răspuns care să-i potolească turburarea.

Ghioagă îl privi lung. Din ochi parcă-i picura o milă cu atît mai vădită, cu cît se silea s-o ascundă. Într-un tîrziu rosti încet:

— Las', c-ai să vezi... Lasă, nu te pripi, că...

Rămase cu gura deschisă, ca şi cînd ar fi avut să mai adauge ceva, dar ceva atît de greu, că îi era

teamă să nu-i sugrume glasul şi să-i crîmpoţească buzele.

În clipa aceea Iţic simţea cum îi curgeau sudorile pe obraji, prin barba soioasă, pe piept, pe tot corpul, nişte sudori fierbinţi, care însă totuşi nu-l mai puteau apăra de frigul îngrozitor ce începea să i se strecoare deodată prin toţi porii, repezindu-se să-i îngheţe inima. Şi parcă frigul pornea din ochii căprarului şi din gura lui căscată, unde nu se vedea nici limba, nici dinţii, ci numai o pată neagră, rotundă, ca o gaură de puşcă încărcată, din care pîndeşte moartea. . . . .

— Bine, don căprar... Bine, don căprar... Bine, don căprar, bîlbîi Iţic, tot mai încet, ca şi cum glasul i s-ar fi filtrat prin nişte site din ce în ce mai dese.

Privirea însă îi rămase spînzurată pe obrajii căprarului, rătăcitoare şi obosită, ca o rugăciune sfioasă. Acuma nu mai rîvnea să afle nimic. Îi răsări în minte locotenentul, şi-n acelaşi timp o blîndeţe copilărească îi umplu sufletul. Se simţea întocmai ca în clipele dinainte de-a porni la asalt: mintea golită de gînduri, inima încordată de nerăbdare. Viaţa îi atîrna de un firicel atît de subţire, că orice freamăt ar fi în stare să i-o stingă.

— Ei, haidem, Iţic, hai să mai mergem! zise căprarul, scuturîndu-se de privirea soldatului, cu o voce îndulcită de milă.

Iţic tresări, parcă i-ar fi înfipt un cuţit în piept. Glasul acesta blajin îl îngrozea ca o osîndă. Începu să gîfîie greu şi, dîndu-se înapoi din ce în ce mai spăimîntat, răcni deodată ca şi cînd ar fi chemat într-ajutor:

— Nu mai merg, don căprar!... Nu mai pot, don căprar!... Să ştiu de bine că mă omori, don căprar!

— Ia seama, Iţic! Ia bine seama! strigă Ghioagă repede, cu ochii aprinşi de o străfulgerare stranie.

Soldatul văzu limpede lucirea în ochii căprarului şi-i înţelese rostul. Dar furia îi răscolise sîngele, ca întotdeauna, în vîrtejul primejdiilor mari. Nu mai simţea decît o pornire oarbă de-a se apăra din toate puterile şi de-a abate astfel ameninţarea înainte să-l fi atins. Răcnea deci mereu, acoperind glasul căprarului, şi se retrăgea cu ochii mereu în ochii lui, înfruntîndu-l. Cum păşea însă cu spatele înainte, se poticni peste o rădăcină moartă şi se rostogoli brusc într-o groapă de zăpadă. Căderea neaşteptată îi stinse într-o clipire toată mînia, făcînd loc unei spaime copleşitoare. Acum îşi dădu seama că nu mai e nici o scăpare şi că trebuie să primească, fără zadarnice împotriviri, orice i-ar fi hărăzit soarta. Din fundul gropii, căznindu-se să se scoale, strigă înfricoşat:

— Stai, don căprar, că viu!... Stai mulcom, că viu!

În mintea căprarului încolţise un gînd atunci cînd Iţic se prăbuşise. Îşi smucise chiar cureaua puştii într-un început de împlinire a gîndului hotărîtor. Dar văzîndu-i bocancii înzăpeziţi bălăbănind în aer, îi răsări un rîs fugar, care-i descruntă sprîncenele şi-i goni din suflet ispita.

— Haida-hai! Hai după mine! făcu dînsul, pornind înainte fără să-l mai aştepte.

Iţic se ridică din groapă, se scutură de omăt şi alergă după Ghioagă mai liniştit, ca şi cînd zdruncinarea i-ar fi risipit grijile.

De-acum mergeau mai iute şi înviorați, simțind amîndoi c-au scăpat dintr-o primejdie. Căprarului i se dezlegă limba şi se întinse la vorbă, încît Iţic de-abia biruia cu răspunsurile. Povesteau însă numai de întîmplări voioase şi petrecute de mult, cu ani în urmă, lucruri mărunte ce se înşiră în viaţa oamenilor, ca nişte mărgele ieftine şi lucioase, pe un fir de aţă de cîlţi. Se fereau înadins să se apropie de poarta războiului, parcă aici viaţa lor s-ar fi împotmolit într-un noroi cleios, din care nu mai sînt în stare să se desfunde. Vorbeau cu glas tare spre a-şi înnăbuşi gîndurile ce nu încetau a clocoti în sufletul lor, căutînd mereu să le întunece mulțumirea. Din cînd în cînd căprarul rîdea, dar atît de silit, că Iţic se întorcea spre dînsul speriat şi începea să rîdă şi el tot atît de prefăcut.

Pădurea se rărea acuma, răsfirîndu-se în copaci singuratici, înfipţi parcă ici-colo de vreo mînă năzdrăvană. Amurgul cobora nesimţit, mohorînd din ce în ce văzduhul şi aşternînd o ceaţă cenuşie peste albul zăpezii îngheţate.

Tăcerea, stăruitoare, înfăşură iar din ce în ce pe cei doi soldaţi. Iar nu se mai priveau, şi feţele lor iar se mohorau. Mai povesteau ei, dar se pîndeau ca doi vrăjmaşi ascunşi. Înserarea le îngreuia sufletele şi le încuraja gîndurile negre.

Iţic se uita deseori împrejur, ca şi cînd s-ar fi aşteptat în fiece clipă să primească lovitura. Tocmai vorbăria căprarului îi strecura în inimă o prevestire de moarte atît de sigură că, în clipa cînd ieşiră din pădure, întrebă, deodată:

— Ai ordin să mă omori, don căprar?

Ghioagă îşi curmă povestea, parcă i-ar fi retezat-o cu o aţă subţire, şi răspunse fără mirare:

— Eu?

— De ce umbli să mă omori, Ionică? urmă Iţic, acuma plîngător ca un copil în faţa unui învăţător mînios.

Pe fruntea căprarului se ivi îndată o umbră grea. Întoarse capul, îşi îndreptă arma pe umăr şi murmură foarte gros, ca dintr-o groapă:

— Ia taci!...

Pe urmă, peste cîteva clipe, iarăşi:

— Ia taci!...

Şi apoi, aproape la fiecare pas, ostoitor, îngrozit parcă el însuşi de glasul său:

— Ia taci!...

Iţic tăcu şi puse ochii în pămînt, urmînd pe căprar cu spinarea încovoiată de povara grijilor. Capul, cu şapca pe ceafă, i se legăna în cadenţa paşilor. Creierii îl usturau de zigzagul gîndurilor împotriva cărora nu găsea nici o apărare. În suflet i se zvîrcolea dorinţa de-a reîncepe vorba cu căprarul şi-i părea rău că l-a întrerupt. Dar Ghioagă păşea acuma parcă mai abătut ca dînsul, oftînd în răstimpuri.

Coborau de-a lungul unui şir de molifţi care, ca o linie punctată, tăia în curmeziş coasta blîndă, adormită sub învelitoarea albă. Se fereau amîndoi de ameninţarea ce-i privea de pe muchea celuilalt deal, duşman. Întindeau paşii de la un copac pînă la altul. Zăpada îngheţată scrîşnea sub bocancii lor atît de tare, încît, în tăcerea stăpînitoare de jur împrejur, întorceau mereu ochii spre frontul vrăjmaş, înfricoşaţi să nu li se audă mersul. O vale seacă, însemnată de cîţiva brazi rari, şerpuia chiar sub poalele coastei duşmane, care se îngusta îndepărtîndu-se pînă ce se împreuna cu şirul de molifţi.

Iţic Ştrul, moleşit de gînduri, îşi asculta şi-şi număra paşii şi se uita tot mai curios împrejur, căznindu-se să recunoască locurile. Astfel, se pomeni încetul cu încetul cuprins de un simţămînt straniu de încredere. Vedea că se apropie mereu de liniile inamice şi aceasta îi înfiripa puţină nădejde. Dacă mergi spre duşman, înseamnă că mergi în patrulare, îşi amintea dînsul din bruma de teorie ce i-o băgase în cap la cazarmă în Fălticeni. Atunci poate că numai o frică neroadă i-a stîrnit toate închipuirile ?... Gîndul c-ar putea fi aşa îi strîmba faţa într-un zîmbet de fericire nemaisimţită niciodată.

Era mai liniştit şi totuşi îşi dădea seama în adîncul sufletului că liniştea caută doar să-i adoarmă presimţirea şi să-l înşele. Pe cînd se legăna în speranţe de bine, simţea lămurit că zbuciumările dureroase îi fierb neîncetat în creieri şi că nu-l mai chinuiesc numai pentru că peste ele s-a înţelenit o pojghiţă subţire de nepăsare, pe care se poate plimba în voie închipuirea de mulţumire. Groaza cea mare i se ghemuise într-un colţ ascuns al sufletului, ca o fiară la pîndă. O simţea cum cloceşte acolo, gata în fiece clipă să se năpustească. Şi, cu toate acestea, o seninătate ameţitoare îl ademenea. Îşi aducea aminte de-acasă şi credea că, după isprava de-acuma, locotenentul trebuie să-i dea învoirea rîvnită de-atîta vreme. I s-ar cuveni două săptămîni cel puţin, dac-ar fi pe dreptate, dar s-ar mulţumi şi cu opt zile. Barem să-şi mai vază nevasta şi copilaşii. Ce bucurie cînd va bate seara la uşa tinzii : „Cine-i ?"... „Hai, deschide, că-s eu, Iţic !" Începu să-şi împartă zilele şi chiar ceasurile, ca să nu rămînă nici o clipă neîntrebuinţată bine. Întîia zi... a doua... a patra... Dar încă de-ar avea şi medalia ?... Ei, poate că se mai înmoaie şi locotenentul acuma... La urma urmelor, nu-i aşa de hain nici locotenentul cel nou, numai să ştii cum să-l iei...

Ajungeau în vale. Coasta duşmană era piezişă, ca o rîpă, şi atît de aproape, că închidea zarea ca un zid. Şirurile de copaci se împreunau într-o rămăşiţă de pădure de brazi bătrîni, cu crengile groase, pe care zăpada dormea zgribulită.

Sosiră în pădurice. Căprarul se opri lîngă tulpina unui brad foarte gros, cu coaja crestată şi mîzgălită de răşină. O rădăcină, cîrligată ca o laviţă, se ridica din pămînt peste stratul de zăpadă. Ghioagă curăţă omătul cu patul puştii şi se aşeză încet şi obosit. Iţic se pironi în faţa lui întrebător, cu o încredere veselă în ochi, suflînd greu. Apoi, cum Ghioagă se încăpăţîna în tăcere, îi zise zîmbind :

— Am ajuns, don căprar ?

Căprarul însă nu răspunse. Printre tulpinile copacilor se uita spre poziţia vrăjmaşă, măsurînd parcă depărtarea din ochi.

După un răstimp, Iţic întrebă iar, tot zîmbitor :

— Mi se pare că sîntem chiar în faţa companiei noastre ?

Acum căprarul întoarse repede privirea la dînsul şi zise :

— Bine zici... Uite, colo...

Şi arătă cu mîna în zare, alene. Iţic nu vedea nimic. Coasta lină şi netedă se întindea ca o coală de hîrtie, dar se topea în ceaţa înserării. Rămase cu ochii pierduţi, doritori, gîndindu-se c-ar fi bine, la întoarcere, să nu mai ocolească, ci să meargă drept peste cîmp, să ajungă mai repede la companie.

Tăcerea se coborî între dînşii iar, ca un gard viu.

Apoi, într-un tîrziu, căprarul rosti cu glas moale :
— Ei, măi frate Iţic, pînă aici te-am adus eu... De-aici încolo poţi să te duci şi singur.
Soldatul tresări, parcă l-ar fi înţepat cu un ac. Se uită la căprar, zăpăcit, şi de-abia peste cîteva clipe bîlbîi :
— Da unde să mă duc, Ioane ?
— Dincolo...
Căprarul îi arătă din cap linia vrăjmaşă şi apoi îşi odihni asupra lui o privire caldă, care îndemnă pe Iţic să întrebe iar, mai nedumerit :
— Adică de ce să mă duc, Ioane ?
Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca şi cînd i-ar fi zgîndărit în suflet o nelinişte de-abia mulcomită. Privirea i se făcu rece şi glasul ameninţător :
— Ce mai îţi baţi gura degeaba ? Bucură-te şi porneşte, altminteri...
Iţic se agăţă în neştire de cuvîntul din urmă, ca de o funie mîntuitoare, şi-l repetă chinuit :
— Altminteri...
Şi rosti atît de straniu cuvîntul, încît căprarul se înmuie îndată, fără să-şi dea seama de ce, şi bolborosi ocrotitor :
— Altminteri...
Acuma Iţic Ştrul simţi desluşit că groaza a izbucnit din ungherul ei şi i s-a revărsat, în toate tainiţele sufletului, ca o otravă fără leac. Ştia că în cîteva clipe îl va doborî şi totuşi nu se putu opri să nu mai încerce o amînare. Îşi răzimă arma de tulpina copacului, se aşeză lîngă căprar, îi apucă dreapta cu amîndouă mîinile şi gura începu să-i toraie foarte repede, înfricoşat să nu scape prilejul de a-i spune tot, înainte de a fi prea tîrziu :

— Nu mă lăsa, don căprar !... Cum să mă duc eu acolo, Ionică ?... Nu pot, Ionică ! Nu ţi-i milă de mine ? Ori măcar de nevastă-mea şi de bieţii copilaşi ! Acolo mă omoară duşmanii, Ionică ! Mă omoară... mă omoară !...
— Nu te omoară, de-asta să n-ai grije, mormăi Ghioagă întorcînd capul ca să nu mai vază ochii în care spaima juca nebuneşte, că doar de aceea te-am adus pînă aici, aproape... Nu vezi ? Ridici mîinile-n sus şi urci coasta încet. Nu te atinge nimeni dacă nu mergi cu gînd rău.
Soldatul sări în picioare ca muşcat de şarpe. Aruncă priviri înflăcărate de o mînie bruscă, parcă numai acuma ar fi înţeles gîndul căprarului.
— Apoi dacă-i aşa, bine că ştiu, că nu mă mişc de-aici nici mort ! Lasă c-am priceput eu ispita, că nu-s prost... Vrei să mă faci dezertor, ai ? Mă mir că nu ţi-i ruşine, Ionică ! Încaltea de nu ne-am cunoaşte de-acasă... Rău îţi şade, Ionică, zău aşa ! Adică ce ţi-am greşit eu ţie de umbli să mă dai dezertor ? Nu ţi-ar fi milă să-mi laşi familia pe drumuri şi să mă faci şi pe mine să nu mă mai pot întoarce acasă niciodată ?... Ei, iacă eu nu vreau să fiu dezertor ! Nu vreau şi nu vreau !
Căprarul îl ascultă liniştit, şi pe urmă îi zise tot blînd şi domol :
— N-oi fi vrînd tu, dar de ce ţi-i frică nu scapi !
— Minţi ! strigă Iţic întărîtat de glasul moale al căprarului.
— Degeaba nu vrei tu, că tot dezertor eşti, zise iar Ghioagă.
— De ce să fiu, dacă nu vreau să plec ? Eu nu-mi fac datoria ? Nu lupt eu ca orişicare ?

— Aşa-i, măi Iţic, dar eu n-am ce-ţi face... Crede-mă, măi frate! Ordin! Auzi? Ordin de la don locotenent... Uite-acu tu nici nu mai eşti în compania noastră. Raportul a plecat de azi-dimineaţă: Iţic Ştrul, dezertor...

Iţic ridică ochii în sus, deznădăjduit. Întrebarea „de ce" îi sfîşia creierii, fiindcă nu găsea nici un răspuns mulţumitor. Îşi dădea seama că e pierdut şi ştiinţa aceasta îi stînjenea gîndurile. Căuta în minte vorbe de răzvrătire sau măcar de apărare şi nu mai afla decît o îngăimare nătîngă, prostească:

— Nu vreau... Nu vreau...

— Ba să vrei, măi frate Iţic, îi zise căprarul aproape în şoaptă. Trebuie să vrei, că altfel nu se poate... M-am gîndit şi m-am frămîntat de-ajuns toată calea pînă aici şi vezi bine că nu se poate altfel!...

— Ce-am greşit, Ionică, păcatele mele? izbuti Iţic să se scîncească iar, mai toropit.

— Parcă eu pot să ştiu?... Nu-s eu de vină, Iţic, vezi tu bine... Mie don locotenent mi-a ordonat să...

Ghioagă îşi curmă vorba speriat de ochii soldatului, care se făcuseră mari, parc-ar fi vrut să-i sară din cap.

— Să mă omori? stărui Iţic.

— Să te omor! făcu stins căprarul. Şi să te îngrop, să nu ţi se mai afle nici o urmă... Acu vezi bine, măi Iţic, vezi bine că nu te mai poţi întoarce înapoi... Vai de sufletele noastre!

Urmă o tăcere lungă. Iţic privea încremenit buzele căprarului, pe care-şi cetea osînda, iar Ghioagă stătea cu gîtul întins, cu ochii ţintă la dînsul, ca şi cînd ar fi aşteptat un răspuns care să-i uşureze

inima. Frigul se înmuiase. Din cer cerneau, în legănări leneşe, fulgi uşori de zăpadă, ca nişte petece de hîrtie.

Apoi deodată o trosnitură zgudui tăcerea, urmată de un şuierat ascuţit. Zgomotul parcă trezi din somn toată firea. Un vînt subţire se porni îndată, răsucind în văzduh fulgii şi dezmorţind crengile bradului sub care înlemniseră cei doi soldaţi. O cracă uriaşă, ce se întindea deasupra lor ca o aripă grea, se clătină puţin, fără ca zăpada îngheţată pe ea să se stîrnească.

Ghioagă se urni greoi, îşi săltă arma pe umăr şi şopti:

— De-acu eu mă duc... Mi se pare că ne-au zărit cei de dincolo şi trag după noi... Rămîi cu Dumnezeu, Iţic!

Îi luă mîna asudată şi i-o strînse uşor.

Iţic Ştrul tresări ca deşteptat dintr-un vis urît şi se agăţă de mîna căprarului, murmurînd:

— Nu vreau... nu vreau...

Glasul îi era scăldat într-o durere atît de mare că Ghioagă, spre a-şi ascunde mila, se răsti deodată la dînsul:

— Să nu mă amărăşti, omule, că pe urmă-i mai rău!... Eu te învăţ cum să scapi şi tu mă ţii aici să m-apuce noaptea... Ia seama!

Îşi smulse mîna şi se depărtă cîţiva paşi.

— Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Iţic, că mă bagi şi pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi... Noapte bună!

Porni singur pe calea pe care au venit amîndoi, cu capul în pămînt, cu inima ca plumbul. Îşi făcu cruce de mai multe ori pînă să-şi simtă sufletul uşurat. Atunci îşi zise, oftînd adînc:

— Mulţumescu-ţi, Doamne, că m-ai îndreptat să mă feresc de păcat... L-aş fi avut pe suflet toată viaţa... Bietul Iţic!

Se uită înapoi fără să-şi înceteze mersul. Iţic stătea în acelaşi loc, nemişcat, cu un braţ întins, ca o chemare mută.

Căprarul se micşora din ce în ce, pînă-l înghiţi întunerecul, care se îngroşa văzînd cu ochii.

Un foc de puşcă izbucni iar. Iţic se cutremură şi se întoarse spre coasta duşmană. Făcu un pas şi se opri îngrozit, murmurînd:

— Nu vreau...

În mintea lui era un vălmăşag cumplit. Nici nu mai îndrăznea să încerce să aleagă vreun gînd din miile de frînturi ce se zvîrcoleau fără sfîrşit. Sufletul însă îi era plin de o încăpăţînare dîrză, din care izvora neîncetat murmurul: „Nu vreau". Înălţă ochii spre cer, aşteptînd parcă de-acolo mîntuirea. Deasupra capului său înnegrea, nemişcată, craca uriaşă, în stare să ţină lesne orice povară. Şi deodată toate gîndurile lui se agăţară de creanga ademenitoare.

Întunerecul creştea mereu, îmbrăcînd tot pămîntul în haină de doliu. În bezna grea, Iţic se căzni mult pînă să-şi petreacă curelele peste creanga neclintită şi pînă să-şi potrivească bine laţul pe gîtul lung, cu pielea roşie şi presărată cu pistrui. Craca pîrîi puţin peste zvîrcolirile lui, iar vîntul, din ce în ce mai furios, îl suci şi-l învîrti toată noaptea.

Dimineaţa sosi tîrziu, însoţită de împuşcături tot mai dese. Ninsoarea încetase. Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzînd mii de curcubee pe cîmpurile înzăpezite.

Iţic atîrna sub creanga nemişcată, ca un viteaz în poziţie reglementară. Doar că în loc de capelă avea un strat de zăpadă proaspătă peste părul zbîrlit şi că bocancii erau despărţiţi de pămînt cu vreo două palme. Ochii lui umflaţi şi ieşiţi din orbite priveau şi acuma speriaţi în zare spre tranşeele companiei. Lumina albă însă îi săruta faţa învineţită, ştergînd urmele suferinţelor şi netezind cutele imputării.

În văzduh, peste capul lui Iţic Ştrul, războiul vîjîia mai furios, mai nesăturat, ca o uriaşă pasăre de pradă.

1920

FIARA

— Hector s-a bătut cu un cîine turbat ! mă întîmpinară copiii cînd intrai pe poartă, cu vădită mîndrie că paznicul casei noastre din capul satului a săvîrşit o mare vitejie.

— Nu se poate !... Cînd ?

— Ba, zău, s-a bătut... Pe la amiazi... Uite-l colo cum şade de pleoştit !

Lîngă coteţul de găini, cîinele stătea nemişcat, cu ochii îndreptaţi spre mine, posomorîţi. Îl chemai. Se ridică şovăind şi se apropie. Şchiopăta puţin. Blana-i albă era scărmănată şi murdărită de colb. Dădu din coadă de două ori şi apoi se ghemui iar, în mijlocul ogrăzii, şi-şi linse piciorul dinapoi rănit.

— Da... se poate... Bietul Hector !

Îmi era drag ca un om. Îl adusesem acum trei ani, în braţe, căţeluş bondoc, drăgălaş, cu capul mare şi ochii înţelegători ; îl crescusem şi-l îngrijisem pînă ce-a ajuns dulăul bătăios, voinic şi temut de astăzi, în faţa căruia tremurau toţi cîinii şi copiii din sat. Hector însuşi pricepea dragostea mea şi-mi răspundea cu o credinţă supusă şi veşnic bucuroasă cum numai la cîini se găseşte. De cîte ori plecam de-acasă, trebuia să născocesc mereu noi vicleşuguri ca să nu mă însoţească, iar cînd soseam nu se astîmpăra pînă nu-şi ştergea noroiul de pe labele dinainte pe hainele mele... Şi iată că, acuma, l-am strigat şi de abia m-a luat în seamă !

— Bietul Hector ! zisei mai încet, amintindu-mi într-o clipire toate nenorocirile, citite ori auzite, pe care le poate stîrni turbarea.

Mila însă îmi născu în suflet îndoieli. Poate că Hector a dat peste un protivnic mai zdravăn, care l-a scuturat niţel ? Adică de ce numaidecît turbat ?... Lămuriri noi se grăbiră să-mi înlăture şovăirea. Cîinele, cu care s-a mîncat Hector, a fost străin... În orice caz, n-a fost de la noi, căci copiii cunosc foarte bine toţi dulăii din sat... Venise dinspre hotar, cu capul în pămînt, obosit, pe marginea şanţului. Hector, cum l-a zărit, s-a repezit să-l miroase... Cel străin, nici una, nici două, şi-a înfipt dinţii în piciorul lui Hector... Pe urmă s-au încolţit furtunos, tăvălindu-se pe şosea, prin pulbere, vreun sfert de ceas, deoarece nu era nimeni să-i despartă... În sfîrşit, Hector a curmat lupta, retrăgîndu-se în ogradă, iar cellalt a pornit înainte, pe uliţă, mai dîrz şi cu ochii înroşiţi...

— Bine, dar atunci ce-i de făcut ? întrebai supărat, fiindcă ştiam prea bine răspunsul ce-l voi primi.

— Vai de mine ! Mai stai pe gînduri ? strigă nevastă-mea speriată, citindu-mi pe faţă nehotărîrea. Poate vrei să aştepţi să se întîmple cine ştie ce poznă, să muşte vreun copil sau... ? Se vede că ţi-e mai dragă javra ceea blestemată decît sîngele tău !

— Sîngele... sîngele... murmurai ruşinat, cu o privire spre cîinele, încolăcit la cîţiva paşi mai încolo, care clipea cu un ochi încoace, ca şi cînd ar fi înţeles că e vorba de dînsul.

— Mă mir că te lasă inima să mai şovăi, în loc să chemi un ţăran să-l împuşte şi să scăpăm de orice grije!

— Da... da... zisei încet, uitîndu-mă iar, acuma pe furiş, la Hector.

Intrai în casă, încurcat, fără să-mi dau seama de ce. Cînd trecui pragul, îmi veni în minte puşca cu două ţevi, care atîrna în perete, deasupra patului meu. Eram furios că mă duc spre armă şi totuşi păşeam apăsat, parcă m-ar fi împins cineva de la spate. O luai din cui, cu multă băgare de seamă, gîndindu-mă că ar fi fost mai bine să n-o fi cumpărat şi că n-am avut nevoie de armă în casă, cîtă vreme ne-a păzit Hector. Am ţinut-o doi ani degeaba, fălindu-mă doar la ţărani că pot ucide chiar un urs, deşi n-aveam decît cartuşe cu alice de iepuri... Încărcai puşca şi-mi tremurau mîinile, zicîndu-mi:

— Dacă ar bănui Hector ce-l aşteaptă, săracul!

Apoi mă pomenii iar în curte, ţanţoş, ca un vînător bătrîn gata de drum.

— Pe cine crezi să chemăm? întrebă nevastă-mea văzîndu-mă înarmat.

— Pe cine?... Ei, pe cine? rîsei eu prosteşte, ca şi cînd întrebarea ar fi fost nespus de caraghioasă.

În vreme ce rîdeam, mă gîndii la încărcătura cu alice de iepure şi mă cuprinse deodată spaima. Cum să ucizi un cîine cu alice de iepure? Asta ar fi o barbarie nemaiauzită... Nu se poate cu alice de

iepure! Moartea trebuie să fie instantanee, altminteri... altminteri ar suferi prea mult sărmanul... Şi mai ales de ce să-l chinuiască orice ţăran care nici nu ştie să tragă? Nu, nu, asta ar fi...

— Ce-i nevoie de ţăran, cînd sînt aici eu? urmai îndată, mirîndu-mă însă singur de ce spuneam.

— Atîta ţi-ar mai lipsi, să te faci şi hengher de dragul dulăului! se cruci nevastă-mea. Lasă, că sînt destui oameni în sat care pentru un gologan, doi...

— Ce vorbeşti? strigai revoltat, parcă m-ar fi jicnit adînc. Cum îţi vine să vorbeşti aşa?... Cum îţi vine?... Cum... cum...

— Din parte-mi fă cum vrei! sfîrşi ea nepăsătoare.

Copiii primiră hotărîrea mea cu violente explozii de bucurie. Erau fericiţi c-o să mă vadă omorînd... Avură însă repede o decepţie dureroasă aflînd că Hector se va săvîrşi în dealul din dosul casei, departe de privirile lor lacome. Cel mai mărişor încercă, zadarnic, să mă convingă prin lacrămi că el trebuie să fie de faţă negreşit la ultimele zvîrcoliri ale cîinelui.

Mă apropiai chemîndu-l cu glas blînd, vrînd să-l mîngîi şi să-l ademenesc să mă urmeze spre locul de supliciu. Hector, simţind viclenia, mă privi înfricoşat şi fugi între grajduri, dînd supus şi umil din coadă şi întorcînd de cîteva ori capul. Inima mi se strînse de milă şi totuşi gura mea strigă mînioasă, ca şi cînd ar fi vrut să-i ascundă slăbiciunea:

— Ia să-mi daţi o frînghie să-l leg, că altfel nu isprăvim niciodată!

Copiii alergară voioşi că pot lua parte măcar la pregătirile de ucidere. Cu puşca pe umăr şi cu

frînghia în mînă, înaintai vitejeşte pe urmele cîinelui. Îl descoperii în fundul şopronului, grămădit pe nişte ogrinji[1].

— Stai, Hector, stai, că nu-ţi fac nimic! murmurai legîndu-i sfoara de gît.

Cu ochii închişi, cîinele întinse gîtul, fără nădejde, dar cu supunerea obişnuită. O singură dată ridică puţin capul, încît mă speriai, crezînd că vrea să mă muşte. El însă îmi linse mîna, parcă mi-ar fi cerut îndurare.

Îl îndemnai să vie după mine şi nu se urni pînă nu-l atinsei în coaste cu vîrful piciorului. Tăcut, îmi linse şi gheata, uitîndu-se în ochii mei, şi apoi se sculă...

În poartă Hector mai şovăi puţin. Pe urmă, însă, păşi încet, pleoştit, frecîndu-se de picioarele mele, încît frînghia îi atîrna sub gît ca o ameninţare leneşă. Urcarăm dealul pe o cărare piezişă. Nu mai îndrăzneam nici să mă uit la cîine. Mila îmi clocotea în piept şi mă simţeam vinovat, cu toate că mă sileam să mă conving pe mine însumi că ar fi o crimă să ţin lîngă casă un dulău care mîine-poimîine poate să fie o primejdie pentru tot satul şi, în primul rînd, pentru casa ce-l adăposteşte. Mai ales însă îmi era ruşine că m-am făcut eu însumi ucigaş, şi acuma mi se părea că sînt sfidător de ridicol cu arma agăţată de umăr.

„Aşa, cel puţin, n-are să se chinuiască mult... Îl voi ochi bine, va muri într-o clipă", îmi zisei totuşi, ajungînd în deal, ca o mîngîiere.

Îmi veni în minte încărcătura cu alice de iepure,

[1] Resturi de paie, de fîn etc., nemîncate de vite.

care acuma mă îngrozi de tot. Cum să moară repede cu alice de iepure?... „O, Doamne, barem de l-aş lovi bine, să nu-l văd suferind!"

Un soare aprins se zbătea în apus, înroşind cerul. Spinarea dealului, pleşuvă, parcă se scălda în lumina ruginie.

Cu gîndul mereu să scurtez chinurile cîinelui, mă hotărîi să-l leg de o tulpină, să-l ochesc de-aproape, să fiu sigur că n-am să greşesc... Hector mă urma nepăsător...

În sfîrşit, găsii un mesteacăn tînăr şi înnodai bine capătul frînghiei.

— Hector! Hector! şopti cu glas tremurat, potrivind puşca la umăr.

Cîinele se uită la mine ciulind puţin urechile, dar fără groază în ochi, ca şi cînd glasul meu i-ar fi redat deodată nădejdea.

„În piept trebuie să-l nimeresc!" îmi fulgeră prin creieri ridicînd arma.

Ochind, întîlnii privirea cîinelui, încrezătoare, şi mîinile începură să-mi tremure atît de tare, că ţeava puştii se clătina ca o limbă de ceasornic.

„Nu există dobitoc mai sălbatec ca omul! mă gîndeam amărît. Cu toate astea, trebuie!... Şi poate că nici nu-i turbat... Poate că... Sînt un ticălos fără suflet... Sînt..."

Închisei ochii şi, zicîndu-mi mereu că n-am inimă, apăsai degetul pe trăgaci. Un bubuit asurzitor mă cutremură, încît sării cîţiva paşi înapoi. Niciodată o puşcă parcă n-a făcut zgomot atît de îngrozitor. De-abia peste cîteva clipe îmi adusei aminte de Hector.

— L-am omorît...

Cîinele, în picioare, se zvîrcolea. În coastă îi răsăriseră cîteva mici pete roşii. Se repezea spre tul-

pina copacului, ca la un vrăjmaş de moarte. Pe urmă porni nebuneşte împrejurul mesteacănului, pînă ce frînghia se scurtă de tot. Atunci se opri desperat şi se apucă să roadă funia întinsă cu gura plină de sînge amestecat cu bale. Scormonea în acelaşi timp lutul cu labele, neputincios, tăcut, furios, agăţîndu-se de viaţă cu o supremă încordare de puteri.

„E îngrozitor... Hector!... Trebuie să mai trag, altfel se va chinui ceasuri întregi... Alicele de iepure..." îmi zisei cu ochii ţintă şi cu o milă mare în suflet.

Deodată însă simţii o plăcere stranie văzînd frămîntările dureroase, o plăcere care mă împiedeca să pun iar arma la umăr. Plăcerea aceasta mă tulbura, mă ruşina şi mă înfuria, mai ales, dîndu-mi seama că n-o pot înnăbuşi.

„Asta-i barbarie... Să priveşti o suferinţă şi să nu..."

Atunci văzui că Hector s-a aşezat pe burtă, cu labele dinainte pe frînghia sîngerată, mai potolit, ca şi cînd durerile i-ar fi amorţit. Liniştea lui mă supără. Şi brusc, ca la o comandă irezistibilă, luai puşca la ochi şi trăsei a doua oară.

„De ce-am tras acuma? mă întrebai înmărmurit. Asta... asta..."

Cîinele sări în sus ca o mingie vie, se zbătu, goni iar împrejurul copacului, descolăcind funia. Apoi, istovindu-şi puterile, se opri un răstimp. Ochii lui speriaţi se uitară la mine. Capul era murdărit de sînge. Picioarele îi tremurau. Se prăvăli şi rămase neclintit, doar coşul pieptului i se ridica repede, şi la fiecare respiraţie i se roşea mai adînc. Lîngă gît, între picioarele dinainte, sîngele vopsea pămîntul din ce în ce mai mult, aburind uşor în răcoarea amurgului.

Voiam să-mi întorc privirea şi nu puteam.

— Săracul Hector! Vai săracul! şopteam şi, în acelaşi timp, simţeam că ochii îmi ardeau de o plăcere care mă ustura, şi care totuşi mi-i pironea spre cîinele muribund.

„Asta-i o rămăşiţă de barbarie, mă gîndii frămîntîndu-mă. În faţa sîngelui se trezeşte fiara încătuşată în inima omului... Ce Dumnezeu, îmi dau seama, şi, cu toate astea...!"

Pe cînd mă gîndeam, mă apropiai binişor. Pata de sînge lîngă dînsul se întinsese. Cîinele se cutremură într-un spasm greu.

„Acuma a murit... Acuma s-a sfîrşit..."

Pe urmă, parcă creierul mi s-ar fi înţelenit. Nu mai puteam să încheg nici un gînd. Doar o poftă cruntă îmi zdruncina sufletul: să pipăi sîngele cald... Trebuie să-l simt... Vederea îmi era tulburată într-un văl roşu, ca şi cînd toată lumea s-ar fi umplut de sînge fierbinte, din care se înalţă aburi ameţitori ca o ceaţă... Mă lăsai pe vine lîngă cîinele mort, sorbind din ochi numai petele roşii care se măreau parcă în nesfîrşit... Apoi deodată îmi înfipsei degetul în băltoaca de sînge sub capul cîinelui, simţind un fior de groază şi de plăcere sălbatecă.

Mă dezmeticii brusc, ca şi cînd aş fi căzut într-o prăpastie.

„Ce-i asta?... Am înnebunit?..."

Îmi ştersei degetul în blana cîinelui, ca ucigaşul care caută să ascundă urmele păcatului.

„M-a biruit fiara", mă gîndii înfricoşat, pornind grăbit în vale, fără a îndrăzni să mă mai uit înapoi, cu puşca în mînă.

Copiii mă aşteptau în uliţă, înfriguraţi de nerăbdare.

— Auzi că n-a fost turbat cîinele cu care s-a bătut Hector!... E al baciului, ştii, cel de pe uliţa din dos... Ieri l-a adus de la munte...

— Acuma l-am omorît... Acuma degeaba... Acuma...

Ochii îmi erau arşi de remuşcări ruşinoase.

1920

CHINIONUL

Într-o sărbătoare, seara, la *Café Splendid*... Lume multă... Chelnerii alergau disperaţi, de ici-colo, legănînd peste capetele muşteriilor tăvi încărcate cu „consumaţii". Fum mare, gălăgie şi mai mare, muzică... Eu, la o mescioară, singur, aşteptam cu resemnare un biet şvarţ, comandat de două ceasuri.

— Îmi dai voie? murmură cineva la spatele meu.

Întorsei capul.

— A, tu eşti, Ioane?

Era Ion Popescu, şef de birou şi prieten vechi, pe care nu-l mai văzusem de cîteva luni, un om mic, grăsun, cu capul rotund şi creştetul pleşuv, cu faţa rotundă, cu ochii rotunzi, în nişte haine cenuşii-deschise... Părea foarte abătut. Se aşeză fără vorbă, punîndu-şi pălăria nouă pe scaunul ce ne despărţea. Apoi îşi şterse chelia de năduşeală, mă privi lung şi blînd, ca pe un duhovnic, şi-mi zise puţin răguşit:

— Îmi pare bine că te-am găsit... Am mare nevoie de un om, să-mi mai răcoresc sufletul!

Mă gîndeam să-i spun o vorbă de compătimire sau de încurajare, dar nu-mi dădu răgaz:

— Nu-ţi poţi închipui, dragă, ce pacoste-i cînd se ţine ghinionul de capul omului... Pare ridicol şi, în realitate, e îngrozitor, îţi amărăşte viaţa, te nenoroceşte, te... te... te zăpăceşte !

Încercai să-l asigur că înţeleg, deşi nu înţelegeam nimic. El însă mă opri cu un gest :

— Lasă... ai să vezi... Am motive grave să vorbesc aşa, căci de cîtăva vreme ghinionul e umbra mea !... Dar ce-am păţit azi, mă pune pe gînduri... E prea mult !

Se încălzi şi, ca să mă convingă mai bine, trecu mai aproape, pe scaunul ce ne despărţea, continuînd :

— Acuma să vezi şi să judeci... Aseară am avut la masă pe Crişan, trebuie să-l cunoşti, un filfizon cu ceva parale şi cu dungă la pantaloni... Îmi vine prin casă mai demult, fiindcă nevastă-mea îl găseşte interesant şi binecrescut... Mie mi-e antipatic, dar nu puteam zice nimic, c-ar fi părut că-s gelos, şi eu am oroare de ridicol... În sfîrşit, după cafea, nevastă-mea, ce să mai născocească ? „Haidem la un cinematograf, să ne distrăm !" Eu mă codeam, şi cu gîndul la pungă, şi că eram obosit de la birou. Tu ştii bine cît muncesc şi cum sînt de conştiincios, încît nu-mi arde de petreceri... Ea — haî, eu — nu ! Atunci, Crişan : „Fac eu cinste !" Ce să-ţi mai spui ? Nu mai aveam încotro... Am cedat !... Ne-am dus. După cinematograf iar : trebuie să luăm ceva undeva, căci tot Crişan face cinste... În sfîrşit, am ajuns acasă pe la miezul nopţii, frînt de nesomn. Totuşi, cu gîndul la birou, am potrivit deşteptătorul, ca de obicei, să mă scoale la şapte, să nu întîrziu de la datorie... Azi-dimineaţă mă trezesc, arunc ochii la ceas : şase. Mă întorc pe cealaltă parte şi adorm îndată liniştit. Dar peste cîtva timp, grija condicii de prezenţă mă deşteptă iar. Arunc iar ochii la ceas : iar şase. Aoleu ! Sar din pat ca fript... „Desigur c-am uitat să întorc ceasul aseară şi s-a oprit..." Îmi scormonesc din vestă ceasornicul de buzunar : era aproape nouă ! Să-ţi închipui capul meu !... Parcă n-aveam de ce ? Peste zece minute condica se duce în cabinetul secretarului general, şi în condică lipseşte tocmai Ion Popescu, şeful de birou, harnicul, conştiinciosul, punctualul Ion Popescu... Într-un minut, dacă nu şi mai puţin, am fost spălat, îmbrăcat... Numai gulerul să mi-l pun şi haina... Cînd colo, ia butonul de unde nu-i ! Caut pe noptieră, răscolesc patul, răstorn ligheanul... nu-i şi nu-i ! În sfîrşit, să mă mai uit şi pe sub pat... Mă plec, îngenunchez şi simt o tăietură grozavă în genunchiul stîng... În genunche mi se înfipsese chiar butonul blestemat... Bine că l-am găsit, să pot pleca mai degrabă, să prind condica... Dac-aş avea norocul să pun mîna şi pe-o trăsură, aş fi salvat ! Cobor în stradă implorînd în gînd pe dumnezeul nenorociţilor... Tramvaiul, ce-i drept, trece pe la poarta noastră, dar nu speram să-l pot lua, căci tramvaiul nu soseşte niciodată cînd eşti grăbit... însă cum păşesc pe trotuar, iată tramvaiul, şi încă gol !... Mă avînt cu ceasul în mînă : „Slavă Domnului, mai am cinci minute !... „Conductorul mă asurzeşte cu o sirenă hodorogită, vatmanul dă curent, pornim. Dau să plătesc, să scot portofoliul... Nu-i ! Îngălbenesc. Atîta mi-ar mai lipsi, să-mi fi pierdut banii !... Caută-te prin haină, prin vestă, pe dinafară, pe dinlăuntru... Degeaba ! „Mi s-a

furat !" mă gîndesc înfricoşat. În vagon sînt numai patru călători, care par oameni de treabă ; de altfel nici nu m-am apropiat de ei... Pe jos nu-i ! Atunci l-am uitat acasă, are să-l găsească servitoarea şi, cum servitoarea-i ticăloasă de te fură din ochi... Într-o clipire m-am repezit la scară, am sărit din tramvai şi am pornit în goană înapoi... Din fericire, încă nu umblase nimeni în dormitor... Da, dar portofoliul nu se găseşte nici sub perne, nici pe masă, nici căzut pe jos, nicăiri... Va să zică, trebuie să fi umblat cineva ! Încep să strig şi să înjur. Nevastă-mea apare vopsită şi indignată : „Ce-i, nebunule ? De ce faci scandal ?" „Portofelul ! Servitoarea !" răcnesc eu într-una disperat. „În loc să zbieri ca un măgar, mai bine l-ai căuta la tine, prin buzunare ! „Da ce ? Nu l-am căutat ? Crezi că eu sînt smintit ?" mă răstesc eu mai furios, vîrîndu-mi instinctiv mîinile adînc în buzunarele pantalonilor... Şi ce să vezi ! În buzunar...

— Portofoliul ! întrerup eu zîmbind înţelegător.

— Da, portofoliul... Ghinionul ! Vezi dumneata, nu-l căutasem bine... Nu-i nevoie să-ţi spun că eu n-am mai zis nici cîr, şi că nevastă-mea m-a petrecut pînă-n curte cu blagoslovenii... Ce-mi mai păsa ? Bine c-am scăpat şi să dea Dumnezeu să găsesc iar un tramvai... M-am postat încredinţat în poartă... Ei bine, zece vagoane au trecut în jos, şi nici unul în sus, spre minister ! De trăsură nici pomeneală... În sfîrşit, pe la nouă şi jumătate, aduce Dumnezeu un vagon în direcţia mea, dar arhiplin, încît scările se rupeau de oameni. Încerc eu să mă agăţ, să mă îmbrîncesc... Nimic. Vagonul pleacă, eu rămîn. Altă jumătate de oră, alt vagon, altă luptă să mă urc... El

pleacă, eu rămîn... Cred că în staţia aceea am îmbătrînit zece ani... „Dacă mai aştept tramvaiul, mă apucă aici prînzul", îmi zisei în cele din urmă, resemnîndu-mă să pornesc pe jos. Atunci de-abia se trezeşte şi norocul meu şi-mi scoate în cale o trăsură goală. „Hai, birjar, galop !" Chiar în galop m-a dus pînă la minister. Fireşte, ghinionul nu mă slăbeşte, n-am bani mărunţi şi birjarul minte că nici el n-are. Trebuie să-i dau un sutar pentru o cursă de trei minute... Poarta ministerului închisă ! Portarul nostru, cu barba-i de mitropolit, nu-şi arată chipul în geam... Bat discret, şi nu vine ! Bat mai cu inimă, şi nu vine ! Îmi învineţesc pumnii pînă ce catadicseşte să apară şi încă cu o mutră mirată şi nedumerită. „Deschide, omule, ori nu mă cunoşti ?" „Da... dar ce poftiţi, don şef ?" „Condica s-a retras ?" „Care condică ?" „Idiot eşti !... Condica de prezenţă !" Mă priveşte, mă cîntăreşte, zîmbeşte amical. „Ce, don şef, aţi uitat că azi e sărbătoare şi n-avem serviciu ?" Mă mir că nu m-a trăsnit acolo pe loc !... Aşa era ! Bărbosul avea dreptate ! E sărbătoare... Numai un ghinion nebun poate face pe un funcţionar să uite o sărbătoare ! Stătui cît stătui, dobitocit, în faţa portarului, care desigur credea că sînt beat. Pe urmă plecai, necăjit, fireşte, pe nevastă-mea, care se interesează mai mult de pantalonii cu dungi ai unui filfizon, decît de viaţa bărbatului ei... Eram hotărît s-o muştruluiesc... Prea am fost blajin cu ea totdeauna, de mi s-a urcat în cap ! Sosesc tocmai destul de îndîrjit ca să-i pot face scena cuvenită... Poarta închisă. Altă poznă. De ce-i poarta închisă ziua-n amiaza mare ?... Sun. Într-un tîrziu vine servitoarea, deschide şi, cînd mă vede, înlemneşte. Mi-a trecut

un fior prin inimă. Aici s-a întîmplat o nenorocire... Fata dă să fugă înainte, probabil să anunţe c-am venit. „Stai! Înapoi!" şoptii încruntat. Intru hoţeşte. Trebuie să aflu tot, acum ori niciodată!... Mă duc drept la iatacul nevestei. Încuiat! Nu-mi mai dau seama ce fac... Bat. „Nu ţi-am spus, proasto, că nu-s acasă pentru nimeni?" Era glasul ei. „Deschide imediat că-s eu!" Nu ştiu cît a trecut, dar m-am pomenit zdrăngănind cu pumnii în uşă. Furia mă sugrumă. Simţeam că am să-i ucid pe amîndoi, orice-ar mai fi pe urmă... Atîta ticăloşie! Atîta grozăvie!... În sfîrşit, deschide. Năvălesc înlăuntru şi o găsesc, închipuieşte-ţi...

— Cu Crişan! zic eu compătimitor.

— Singură, dragă! Singură!... Asta-i culmea ghinionului! Şi doar sînt sigur că nu s-a închis ea de florile mărului în casă. Fireşte, mi-a înşirat explicaţii berechet, că aşa şi pe dincolo, dar eu, zevzec, nu m-am mulţumit şi am stăruit într-una: „M-ai înşelat, mizerabilo! Unde ţi-ai ascuns amantul?" Asta pînă ce am înfuriat-o şi a început ea să răcnească. Atunci m-am potolit şi mi-am dat seama cît am fost de caraghios... Nevestei mele i-e greu pînă ce începe scandalul, că pe urmă nu-i mai ţii piept nici cu o companie de jandarmi. Fiindcă eu o rîcîisem, şi mai ales fiindcă devenea tot mai amenințătoare, am crezut că e cuminte şi înţelept să renunţ la dejun şi să-mi plimb ghinionul şi foamea pe trotuarele pline de lume şi de soare... În stradă apoi m-am liniştit de-a binelea şi am înţeles limpede că opintirile mele sînt zadarnice. Nu poţi lupta cu ghinionul cînd te urmăreşte de aproape. Trebuie să te supui toanelor lui, să te faci mititel, şi să te resemnezi... Aşa am

făcut. Şi, prin urmare, m-am ciocnit cu un stîlp de felinar, era să mă calce o trăsură cu un cal şi un automobil, m-am amestecat într-o învălmăşeală unde m-am ales cu cîţiva pumni încasaţi... şi altele, prea multe, încît nici nu m-ai crede... Acuma sînt pregătit şi oţelit pentru orice. Nu mai cîrtesc. Nu mă sperie nici fulgerile iubitei mele consoarte, care trebuie să mă aştepte cu nerăbdare. Numai pînă acasă să pot ajunge teafăr. Mi-e frică, îţi mărturisesc, să nu-mi cadă o cărămidă în cap, să mă omoare. Nu de altceva, dar prea ar fi de pomină să ţi se tragă moartea din ghinion...

Tăcu. Mă privi spăimîntat şi umil, aşteptînd parcă ceva... Împrejur lumea era veselă, muzica se zbătea să înnăbuşe gălăgia de glasuri, fumul de ţigări şi zîngănitul tacîmurilor. Un chelner gras, blond şi foarte asudat, cu cîte o tavă încărcată în fiecare mînă, se învîrtea tocmai la spatele nostru, strigînd cu un zîmbet strîmb:

— Am sosit cu cafelele!... Aici!... Cine a dorit cafele?

Vrînd să aşeze marfa dintr-o mînă pe masa clienţilor de alături, cealaltă tavă se înalţă din ce în ce mai sus peste capetele noastre, apoi deodată se clătină, se întoarse în dungă şi-şi prăvăli toată încărcătura pe spinarea prietenului meu.

— Ce faci, nerodule! strigai eu revoltat, sărind în picioare.

Ion Popescu însă rămase, senin, zgulindu-se doar puţin şi uitîndu-se la mine aproape triumfător.

— Lasă, nu-i nimic... Bine că n-a fost cărămidă! murmură dînsul, în vreme ce chelnerul privea năucit la şpriţul, şvarţul, capuţinerul şi tortul ce se amestecau pe haina cenuşie-deschisă a prietenului meu....

Trecu o clipă grea, întovărășită de muzica neobosită și de rîsetele vecinilor. Pe urmă Ion Popescu zise iar, încercînd să zîmbească :

— Acum cred că pot pleca mai liniştit... Acum cred că s-a spart ghinionul !... Slavă Domnului !... Dar pălăria ? Unde mi-oi fi pus pălăria ? adăogă uitîndu-se împrejur. Ei, Doamne, doar nu mi-o fi dispărut ? Sau poate... ?

Nu îndrăzni să-şi sfîrşească gîndul. Se sculă încet, cu multă băgare de seamă... Şezuse pe pălăria cea nouă şi o turtise ca o plăcintă. O ridică tacticos, mi-o arătă şi porni şoptindu-mi grav :

— Ai văzut !... Ghinionul !...

1920

OMUL MIC ŞI OAMENII MARI

— Ia seama, Popescule, zise şeful circumscripţiei, un om cît o prăjină, cu nasul ascuţit şi cu mustăţile mînioase, ia seama, că eşti de serviciu ! Ţii minte ordinul domnului prefect ?... Ori l-ai uitat ?... La ora unu toate localurile de noapte vor fi închise... La unu, toate !... Ia seama, va să zică...

— Am înţeles, don şef ! răspunse subcomisarul milităreşte, adăogînd apoi mai familiar : Puteţi dormi liniştit, că doar sînt poliţist vechi şi mă cunoaşteţi...

Şeful îl privi lung, mormăi ceva, îi întinse mîna şi ieşi mîndru, însoţit pînă afară de subcomisarul Dumitru Popescu, cu capul gol, strălucitor de respect şi repetînd mereu :

— N-aveţi nici o grije, don şef... Icoana mea e datoria şi ordinele superiorilor... Vă salut !... Trăiţi !...

Rămas singur, subcomisarul se scărpină în cap oftînd, se uită la ceas şi-şi zise :

— E de-abia opt... Pînă la unu aş putea trage un puişor de somn... Numai de nu m-ar supăra nimeni...

Îşi scoase tunica, să n-o boţească, şi o agăţă în cuier, pe urmă se trînti pe divanul de piele hodorogit, cu faţa în sus, ca să nu doarmă greu.

În biroul circumscripţiei era căldură şi tăcere. În antreu, pe un scaun fără spetează, dormita un sergent, iar din beci se auzea cîntecul desperat şi falş al unui arestat.

Subcomisarul aştepta somnul cu ochii închişi, mişcînd din buze şi suflînd pe nas din ce în ce mai apăsat. Prin creieri însă gîndurile îi alergau valvîrtej, stîrnind întrebări şi căutînd răspunsuri. De ce l-a privit aşa de ciudat şeful ?... O fi ştiind că-i vine greu să execute ordinul domnului prefect, că, de n-ar fi cele de pe delături, s-o dai dracului de poliţie... Parcă şeful zice : „Ia-mi, Doamne“ ?... Leafa, vai de ea... Cum să-ţi hrăneşti nevastă şi copii, să-i îmbraci omeneşte şi să-i încalţi, să plăteşti chirie ?... Omul mic e uitat de Dumnezeu, şi dacă nu ştie să se poarte... Şi şeful s-a uitat aşa de ciudat... Foarte ciudat... foarte...

Tocmai după miezul nopţii se trezi speriat, sărind drept în picioare. Văzînd că n-a întîrziat, se linişti şi murmură căscînd :

— Dacă n-am pus pe sergent să mă scoale, de !... Am aţipit niţel... Ştiu că m-oi fi buhăit... Dar nu-i nimic, la frig trece repede...

Se uită în oglinjoara din perete. Era scund, vînjos, cu faţa plină, cu o privire blîndă şi umilă. Pe frunte îi luceau acuma şiraguri de bobiţe de sudoare, ca o coroană de om necăjit.

— Hai, hai la datorie, băiete, nu lenevi ! se îndemnă dînsul, îmbrăcîndu-se tacticos şi luptîndu-se cu moleşeala somnului.

Îmbondorit bine, cu o căciulă de miel în cap, părea mai înalt şi impunător. Sculă pe sergent, să aibă grije pînă se întoarce din inspecţie...

Afară viscolea. Gerul pătrundea la os. Pe străzile pustii şi albe, vîntul aspru stăpînea furios, plesnind

cînd din faţă, cînd din spate pe subcomisarul Popescu, care, zgribulit, cotea dintr-o stradă într-alta.

„E bine... Bravo ! se gîndea trecînd pe trotuarele cîrciumilor şi cafenelelor zăvorite. Oameni de treabă, săracii... Cum să nu-i serveşti ?“

Numai la *Café de Paris* văzu de departe lumină. Se supără şi intră glonţ la proprietarul localului.

— Bine, nene Negrescule, se poate ?... Aşa execuţi dumneata ordinul poliţiei ?... Tocmai dumneata, care, de, mă aşteptam la un concurs, zău aşa...

— Ce să fac, şefule ? se scuză proprietarul frecîndu-şi mîinile. Du-te de vezi şi dumneata ! Numai oameni mari : primul-procuror, judecătorul de instrucţie de la a treia, şeful de cabinet de la Interne... Pot eu să-i dau afară, spune !

— Trebuie, nene, dacă-i aşa ordinul ! zise poliţistul mai domol.

— Eu nu îndrăznesc, şefule, iartă-mă... Dă-i afară dumneata şi mă închin ! Nu poţi zice că-i rea-voinţă...

Subcomisarul intră nehotărît în sala mare, scăldată în lumină şi răsunătoare de veselie. Într-o boxă din fund, înconjuraţi de o ceată de chelneri, cinci domni cu feţele roşii şi două doamne foarte vopsite şi decoltate răcneau în cor la lăutarii care nu puteau dibui o anume romanţă de amor. În răstimpuri, însă, ciocneau paharele cu şampanie şi, în vreme ce ei beau, chelnerii şi lăutarii zîmbeau cu admiraţie... Subcomisarul se opri uluit, cu ochii la dînşii : n-a minţit proprietarul... Uite procurorul, oarecum superiorul lui... Şi acuma să se ducă el, biet subcomisar, să-l poftească afară ? Să se pună el cu toate mărimile astea !... Dar dacă mîine, fiindcă le-a stricat cheful, o să bată un telefon prefectului : uite-aşa, şi-aşa, subcomisarul Popescu a făcut şi a dres... Mărimile astea cu o singură vorbă pot să-l sufle din slujbă

şi să-l nenorocească pe toată viaţa, să rămîie pe drumuri cu nevasta şi copiii... Ce să te pui tu, mititel şi calic, cu nişte oameni mari ca ăştia ?... Mai bine, cum zice şi nevasta, să cauţi să le intri în voie, că de ei atîrnă soarta celor mici... Ba te pomeneşti că dacă le zic acum ceva, se supără şi mă înjură de mă fac de rîsul chelnerilor !...

— Oricum, nene Negrescule, trebuie să le spui dumneata frumos că-i ordinul domnului prefect, zise subcomisarul înfricoşat şi zăpăcit. Trebuie, nene ! Altfel intru eu în bocluc şi ar fi păcat, nene !...

În cele din urmă, proprietarul se înduioşă şi se duse la masa boierilor. În clipa următoare toate privirile se îndreptară spre subcomisarul Popescu, ş-apoi cîteva glasuri răcniră răguşit :

— Comisarul !... Să vie comisarul să bea cu noi şampanie !...

Popescu salută cu groază şi cu respect spre masă, retrăgîndu-se în acelaşi timp spre uşă, ca să scape de manifestaţia primejdioasă.

Cînd gălăgia era mai aprinsă, în prag apăru brusc însuşi prefectul poliţiei, înalt, spătos, îmblănit, înşoşonat, cu căciula de lutru trasă peste urechi şi cu o havană între dinţi. Subcomisarul salută încremenit, vrînd să zică „trăiţi" şi neputînd scoate glas. Prefectul însă merse drept la masa chefliilor, unde fu primit cu însufleţire furtunoasă. Dădu mîna cu toţi, mîngîiă pe doamna blondă, ciocni un pahar de şampanie şi apoi se depărtă în uralele domnilor. Popescu îi deschise uşa cu plecăciune.

— Ia vino puţin cu mine ! şopti prefectul, ieşind.

Pe trotuar, lîngă automobilul care pufăia nervos, prefectul scoase un carnet şi-i zise sec şi tăios :

— Aşa îmi execuţi dumneata ordinele, ai ?... Caşti gura la oameni, în loc să...

— Domnule prefect... trăiţi ! bîlbîi subcomisarul tremurînd, e don prim-procuror... e... oameni mari... Eu am spus că dumneavoastră aţi ordonat...

— Ai spus, ai ?... Oameni mari, ai ?... Lasă că te învăţ eu cum să-ţi faci datoria, domnule ! N-ai grije, te învăţ !... Numele dumitale ?

— Popescu Dumitru, trăiţi... Eu cum am putut, don prefect... oameni mari...

Însemnîndu-l în carnet, prefectul îi mai spuse că are să-l înveţe, şi apoi se urcă în automobil...

A doua zi subcomisarul primi, în scris, învăţătura prefectului : amendat cu leafa pe trei zile.

— Ce ţi-am spus eu, Popescule ? întrebă şeful circumscripţiei citindu-i pedeapsa. Apoi dacă nu înţelegeţi de vorbă, ce să vă fac, domnilor ? urmă adresîndu-se şi celorlalţi subcomisari de faţă. Datoria, domnilor ! Nu-mi umblaţi mie cu oameni mari şi cu fleacuri ! Acuma să te înveţi minte ! zise apoi iar către Popescu. Să fi adus imediat jandarmi şi cu baioneta să-i fi scos afară !... În faţa ordinului nu există nici procuror, nici ministru, nici rege !... Ordinu-i ordin, domnilor !...

Subcomisarul Popescu recunoscu că a greşit şi primi amenda cu resemnare. Aşa se şi cuvine. Dacă s-a uitat că-i cutare şi cutare, în loc să fi executat ordinul !... Ce oameni mari ? Legea nu cunoaşte oameni mari şi oameni mici. În faţa dreptăţii toţi oamenii sînt la fel... Slujbaşul să nu se uite nici în dreapta, nici în stînga, ci drept înainte, cum îi spune legea... Asta-i !...

Totuşi nevestei nu-i mai spuse ce a păţit. Numai cînd femeia îi aduse iar vorba de oamenii mari, i-o reteză scurt, zicîndu-i cu încredere :

— Omu-i om, nevastă, fie că-i mare, fie că-i mic !...

Peste cîteva zile însă şeful întrebă, ridicînd nasul dintr-o circulară :

— Care-i de serviciu azi, băieţi ?

— Eu, don şef ! strigă Popescu.

— Diseară-i bal mascat la Eforie, ştii ?

— Nu ştiu, don şef, că-s familist şi nu obişnuiesc...

— Diseară facem serviciu la bal, ai înţeles ?... Dar să fii cu ochii-n patru că-i foc. Rîndul trecut s-au furat acolo paltoane şi haine de zeci de mii de lei, şi acuma domnul prefect ne face pe noi răspunzători de orice pagubă... Va să zică, aşa să ştii, Popescule !... Ai zece jandarmi !... Să meargă strună !...

— Lăsaţi, don şef, că-mi cunosc datoria la perfecţie ! zise subcomisarul clipind jovial.

Seara, subcomisarul Popescu plecă la Eforie cu jandarmii şi cu un plan foarte chibzuit. Puse doi oameni la intrare, însărcinaţi să nu dea drumul nimănui fără bilet sau legitimaţie ; astfel e sigur că nu se va putea strecura nici un pungaş... Ceilalţi jandarmi fură orînduiţi în diferite colţuri ale garderobei, să supravegheze pe oricine s-ar apropia de haine fără drept. El însuşi se plimba de ici-colo cu mîinile la spate, cu chipiul pe ceafă, mulţumit ca un comandant victorios.

Într-un tîrziu, jandarmii de la intrare opriră pe un boier gras, burtos, cu blana pînă la pămînt şi cu joben în cap :

— Bilet sau legitimaţie !...

— Ce bilet, mă ? răspunse boierul ridicînd barba şi uitîndu-se peste capul lor. Eu n-am nevoie de bilet...

— Fără bilet, nu se poate... Avem ordin...

— Ce ordin, ce nu se poate ?! se miră domnul întărîtîndu-se. Ia dă-te la o parte, ţoapă ! Aide, că pe urmă...

Subcomisarul, văzînd stăruinţa boierului, interveni grav :

— Vă rog, domnule, jandarmii au ordin... Dacă n-aveţi bilet, trebuie să vă legitimaţi, altfel...

— Eu să mă legitimez în faţa unui subcomisăraş ca dumneata ? Ştii dumneata cine-s eu ?

— Nu vă cunosc, domnule, făcu subcomisarul mai apăsat, şi vă rog să vă legitimaţi dacă vreţi să intraţi în bal...

— Impertinentule ! izbucni boierul nemaiputîndu-şi stăpîni indignarea. Am să-ţi arăt eu cine sînt ! Am să...

Vru să treacă în sală şi întinse braţul să dea la o parte pe jandarmi. Atunci însă subcomisarul, jignit, răcni :

— Pune mîna pe el, jandarm ! Pune mîna !... M-a ultragiat în exerciţiul funcţiunii !... Pune mîna !...

În clipa aceea sosi, în capul gol şi cu părul mare, preşedintele balului şi, luînd respectuos de braţ pe domnul gras şi furios, zise subcomisarului :

— Se poate să nu cunoaşteţi pe domnul Davidoglu, şefule ? Vai de mine !... Şi să-l superi în aşa hal ?... Dar cine nu-l cunoaşte ?... E prim-efor, şefule, om mare... Se poate ?... Poftiţi, domnule Davidoglu, şi vă rog foarte mult să scuzaţi că...

— Ai să vezi tu mîine cin's eu, obraznicule ! strigă Davidoglu subcomisarului, dispărînd la braţul preşedintelui, care încerca să-l potolească.

După ce-i trecu mînia, subcomisarul Popescu se simţi mîndru şi fericit că şi-a făcut datoria pe deplin, şi a doua zi se aşeză tacticos la birou, chiar în faţa şefului, să scrie raportul cuvenit despre cele întîmplate la bal. Cînd să înceapă, însă, telefonul zbîrnîi deodată, parcă mai aspru ca de obicei. Aparatul era în perete, lîngă masa lui, încît auzea tot.

— Allo !... Allo !... Aici şeful circumscripţiei... Vă salut, domnule prefect !...

— Bine, domnule, ce s-a întîmplat aseară la Eforie ?... Se poate să fie atît de necuviincios subcomisarul dumitale, cu un om mare ca domnul Davidoglu ?

Popescu auzi foarte desluşit glasul prefectului prin telefon şi, din felul cum a lungit numele lui Davidoglu, a înţeles că era chiar acolo în birou.

— Domnule prefect, vă rog, zise şeful, şovăind totuşi puţin, subcomisarul nu şi-a făcut decît datoria şi a executat întocmai ordinul dumneavoastră... Am fost şi eu, după incident, la Eforie şi m-am informat personal. Absolut toată lumea care a fost martoră întîmplării mi-a declarat că domnul Davidoglu nu numai că à refuzat să se legitimeze, dar a şi ultragiat pe subcomisarul Popescu, încît vedeţi, domnule prefect...

— Ei, asta-i acuma ! mormăi glasul în telefon. Subcomisarul e dator să cunoască pe oamenii noştri mari şi să se poarte cuviincios ! Era de datoria lui să...

Popescu, zăpăcit de spaimă, nu mai auzi lămurit decît sfîrşitul :

— Comunică deci subcomisarului că l-am amendat cu leafa pe cinci zile, pentru că s-a purtat necuviincios cu publicul !

— Prea bine, domnule prefect ! murmură şeful, agăţînd receptorul. Apoi, întorcîndu-se şi strîngînd din umeri, adăogă : De, Popescule, ce pot eu să fac mai mult ?... Ai auzit ?

— Auzit, don şef, rosti subcomisarul foarte răguşit şi privind speriat mereu aparatul telefonic. Ce să mai zic, don şef ? De... de... de...

Şeful se plimba mormăind printre birouri, ceilalţi scriau tăcuţi, şi peniţele scîrţîiau ca nişte plînsete înnăbuşite. Subcomisarul Dumitru Popescu se uita acuma împrejur, neputincios, parc-ar fi cerut ajutor. Se aplecă apoi să înceapă totuşi raportul, dar se opri înainte de-a înmuia în cerneală şi zise deodată uşurat, ca şi cînd i s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă :

— Doamne fereşte de ceasul rău, don şef !... Doamne fereşte !...

1920

CUMPĂNA DREPTĂŢII

1

— Gaz !... Hai gaz !... Am sosit cu gaz ! mormăi Şulăm intrînd, cu cobiliţa pe umăr, în curtea avocatului Miliţă Dogaru.

Portiţa de fier se închise singură în urma lui. Duzii bătrîni, străjerii porţii, îşi întindeau umbrele pe prundişul curat, care scîrţîia umed sub bocancii scorojiţi. În mijlocul curţii, casa veche, văruită de curînd şi cu coperişul de tinichea nouă, se scălda încă somnoroasă în bătaia soarelui de dimineaţă, sclipind şi scînteind raze albe în toate geamurile... Şulăm ocoli cu băgare de seamă treptele de piatră şi se îndreptă spre fund, pînă la uşa bucătăriei unde, lăsîndu-şi jos bidoanele pline şi aşezîndu-le binişor, ca să nu se răstoarne, repetă mai dulce şi trăgănat :

— Gaz... gaaz... gaz...

Peste cîteva clipe îi răspunse din bucătărie un glas jovial :

— Bine că venişi, jupîne... prea bine... Stai niţel... numai cinci minute...

— Stau... iacă stau, murmură Şulăm cu o resemnare firească, ridicînd ochii spre casa avocatului şi

privind-o ca şi cum s-ar fi întrebat cît o fi costat reparaţia, şi mai ales coperişul cel nou ?

Aşteptă aşa vreun sfert de ceas. Era om trecut de şasezeci de ani, deşirat şi puţin adus de spinare, cu hainele îmbîcsite de pete şi miros de gaz... De sub pălăria soioasă i se zbîrlea părul lung, amestecîndu-se cu barba lăţoasă cafenie, în care firele argintii se puteau număra pe degete. Ochii negri, mici, împrejmuiţi cu mii de zbîrcituri, se ascundeau în faţa păroasă ca două mărgele de sticlă...

Bucătăreasa se ivi în sfîrşit în prag, voioasă, suflecată, roşcovană şi zîmbitoare, răspîndind în răcoarea curţii o undă de ceapă tocată şi de aburi... Şulăm o cîntări puţin din ochi şi, înainte de-a apuca ea să deschidă gura, îi zise bănuitor :

— Ai spus că azi îmi plătiţi ?...

— Am spus, jupîne, făcu bucătăreasa, pierzîndu-şi brusc zîmbetul, vezi bine c-am spus, dar acum boierul nostru doarme şi n-avem voie să-l sculăm pentru nimica-n lume... Eu şi aseară i-am spus că iar o să vii azi după bani şi că ni s-a isprăvit gazul... Cine să se înţeleagă cu dumnealui ? Zice să-ţi spun să mai aştepţi, că săptămîna viitoare o să-ţi plătească tot...

— Ce săptămîna viitoare ?... Ce să aştepţi ? se miră Şulăm. Ce ?... Asta-i vorbă ?... Apoi eu nu mai vreau săptămîna viitoare, auzi ?... Mie-mi trebuie gologani, că eu n-am capital să aştept iar săptămîna viitoare !... De trei săptămîni, mereu săptămîna viitoare...

— Lasă, jupîne, că doar n-o să înşele boierul pe unul ca dumneata, ce Dumnezeu ! îl întrerupse bucătăreasa cu o mîndrie aproape dispreţuitoare.

Glasul şi faţa femeii umplură deodată de mînie pe Şulăm, care începu să răcnească, scos din fire şi

bălăbănind cu amîndouă mîinile, ca şi cum ar fi vrut să se ferească de un vrăjmaş :

— Apoi atunci de ce umblă să mă înşele ?... N-are de unde să-mi plătească ?... De ce nu vrea să-mi plătească ?... Că eu acuma nu vreau să mai aştept, auzi ? Nu vreau şi nu vreau !... Mie să-mi dai banii, că eu n-am furat gazul ! Eu am plătit de la mine trei vedre de gaz şi vi l-am dat pe datorie... Eu nu pot, nu pot... nu pot...

Se făcu vînăt la faţă strigînd, barba creaţă îi juca înfrigurată, iar ochii i se umflară, stînd parcă să sară din orbite.

— Vai de mine, jupîne, se cruci bucătăreasa cu obrajii lucitori. Ce-i cu dumneata ?... Cu mine ţi-ai găsit să te sfădeşti ?... Boierului să-i spui ce spui, că dumnealui e stăpînul !

— Eu pot să-i spui orişicui... Mie nu mi-e ruşine pe banii mei, că eu muncesc de-mi zdrobesc oasele... eu... eu...

Se opri brusc şi rămase cu ochii în ochii femeii, care stătea în uşa bucătăriei. Uimirea ei îi stinse furia, ca un pahar de apă peste un chibrit aprins fără rost. Mai bolborosi de cîteva ori eu... eu..., din ce în ce mai încurcat şi mai domol, apoi barba i se mototoli pe piept, acoperindu-i gulerul sclipitor de murdărie.

Casa avocatului era într-o stradă tăcută. Zgomotul orăşelului tremura blînd, înnăbuşit în văzduh, cu sfiala unui zumzet de stup harnic. În curte însă stăpînea numai duduitul focului din bucătărie şi hîrîitul oalelor de pe vatră...

Şulăm, între tinichelele cu gaz, părea un par mîncat de carii, gata să se prăvălească la o suflare de vînt. Respira greu. Buzele îi ţicăiau. Mîinile, lăsate moarte în jos, i se zvîrcoleau nervos în răstimpuri.

— Acu eu ce să fac ? şopti într-un tîrziu, umil, rugător. Că mie-mi trebuie bani, că eu trebuie să plătesc, că pe mine nu mă aşteaptă, că eu...

Începu să se legene pe picioare ca la rugăciune şi înălţă privirile spre cerul alburiu... În creieri i se vălmăşeau vertiginos gînduri şi amintiri, toate deopotrivă de aţîţătoare. Miliţă Dogaru caută să-l înşele, asta-i sigur, şi de-aceea îl tot amînă cu plata de pe o săptămînă pe alta... Miliţă Dogaru, avocat bogat, nu i-ar putea arunca lui cîţiva poli dacă ar vrea să plătească ?... Adică s-a apucat el, la bătrîneţe, de negoţ cu gaz, ca să-l tragă pe sfoară tocmai un om care se joacă cu banii ? El a muncit din greu o viaţă întreagă şi a suferit şi s-a trudit de şi-a crescut copiii : doi feciori însuraţi şi cu prăvălii, unul la Craiova, altul la Bucureşti ; trei fete măritate şi înzestrate... Munceşte bucuros şi azi, cutreieră uliţele orăşelului cu cobiliţa în spinare şi se hărţuieşte cu platnicii răi, fiindcă nu-l rabdă inima să stea degeaba, dar de ce să-l înşele Miliţă Dogaru ?

Cu cît se gîndea mai mult că vrea să-l înşele, cu atît mînia neputincioasă i se înfigea mai tare în suflet. Se uită iar în ochii bucătăresei, lung, parc-ar fi vrut să-i scruteze adîncurile creierilor, apoi o întrebă cu imputare şi plîngător :

— De ce umblaţi voi să mă înşelaţi pe mine ?

Femeia rîse deodată, ca şi cînd ar fi auzit o glumă, se bătu cu palma peste gură şi răspunse :

— Ia fugi, jupîne, că mă faci să şi rîd cu prostiile astea !

Şulăm clătina din cap, mai necrezător, şi întrebă mohorît :

— De ce nu plătiţi, de ce nu... ?

— Acu lasă, nu mă ține de vorbă, că-mi dau oalele-n foc, jupîne, îl întrerupse bucătăreasa, nerăbdătoare. Măsoară mai bine cinci chile de gaz și lasă, că-ți plătește conașul... Hai, repejor !

Atunci Șulăm, scos din minți, prinse iar a răcni :

— Ce ?... Ce ?... Să-ți mai dau gaz tot pe datorie ? Ca să mă înșelați mai bine ?... Eu nu dau nimic, auzi tu ? Nu dau și nu dau, auzi ? Dar să-mi plătiți, uite-acu, toată datoria, toată... toți banii mei... toți...

— Taci, jupîne, nu țipa, că scoli din somn pe boieri, și te aud vecinii ! zise femeia, încercînd să-l potolească.

Dar Șulăm nu mai vedea, nu mai auzea, ci urla într-una, răgușit, amenințînd cu pumnii casa avocatului :

— Mie nu-mi pasă de vecini și de nimeni pe banii mei și pe munca mea !... Eu nu înșel pe nimeni, dar voi sînteți înșelători și hoți, că umblați să furați pe un om sărac !... Hoți sînteți, să știi tu, hoți, hoți !...

— Ce-i aici ? răsună deodată, dinspre scara de piatră, glasul avocatului.

Miliță Dogaru, în halat, cu boneta de noapte în cap, se apropie furtunos, cu mustățile cărunte, ciufulite, cu somnul în ochi, repetînd :

— Ce s-a întîmplat aici ?... De ce zbieri, jidane ?

Șulăm îi ieși înainte cîțiva pași, sfidător, strigînd :

— Io-s jidan, dar dumneata vrei să mă înșeli !... Să-mi plătești gazul, să-mi plătești...

Avocatul avu o fulgerare de șovăire în fața îndrăznelii neașteptate, dar în clipa următoare își înclestă stînga în barba lui Șulăm și cu dreapta începu să-i care la pumni peste cap, mormăind înfundat :

— Îndrăznești, tîrtane ?... Îndrăznești ?... Îndrăznești ?...

Furia găzarului pieri ca prin farmec după prima lovitură.

— Ce... ce... mă bați, coane Miliță ? bîlbîi dînsul, dîndu-se înapoi și încercînd să-și scape barba din mîna avocatului.

— Îndrăznești ?... Îndrăznești ? repeta Dogaru, izbindu-l tot mai cu sete și gîfîind din ce în ce mai greu.

Sub ploaia de lovituri, Șulăm căzu grămadă între bidoanele cu gaz. Pe nas porni a-i curge un fir de sînge negricios, mînjindu-i mustățile și prelungindu-i-se pe barbă. Îi bubuia capul și i se părea că a început să se învîrtească și curtea nebunește. Buzele lui însă bolboroseau mereu :

— Ce... ce... pe banii mei... coane Miliță...

Văzîndu-l jos, avocatul se potoli, își îndreptă halatul boțit și strigă obosit :

— Aide, piei din ochii mei, tîrtane, că-ți zdrobesc căpățîna !... Nerușinatule și ticălosule !

Bucătăreasa, care încremenise în ușă de spaimă, acuma ajută lui Șulăm să se ridice de jos, îi dădu pălăria și-i zise cu milă :

— Du-te, jupîne, du-te cu Dumnezeu...

— Plec, iaca plec, murmură ovreiul uluit, strîngîndu-și măsurile împrăștiate. Plec... Io... pe banii mei... la bătaie...

Își luă cobilița pe umăr și se îndreptă spre poartă, în vreme ce avocatul intră în casă, bufnind răcorit :

— Fire-ai al dracului de jidan, fără rușine...

La poartă, Șulăm își șterse nasul, își aduse aminte că a căzut peste bidoanele pline și se gîndi : „Bine că nu s-a vărsat gazul..."

În uliță se opri, se uită înapoi și bolborosi mirat :

— De ce să mă bată pe banii mei ?... Ce i-am făcut eu să mă bată din senin ?...

Bucătăreasa stătea în acelaşi loc, ţinîndu-se cu mîna de falcă, parcă ar fi aşteptat o urmare...

2

Şulăm o apucă în dreapta... Îşi ştergea mereu nasul cu mîneca stîngă şi, pipăindu-şi fruntea şi tîmplele, simţi că i-au ieşit cucuie în locurile ghionturilor. Capul îi vîjîia de durere. Întîmplător văzu urme de sînge pe mîneca hainei şi se sperie şi iar murmură :

— Bătaie... pe banii mei...

Totuşi, îi veni în minte că încă n-a vîndut nimic azi şi îşi zise că urîtă saftea a făcut. Se dusese înadins la Miliţă Dogaru tocmai ca să înceapă ziua cu bine, şi, cînd eolo... Dar asta nu se poate să rămîie aşa ! Nu se poate... El bătaie n-a mîncat niciodată, că s-a ferit de pozne şi de oameni răi, şi mai bucuros s-a lăsat păgubaş decît să păţească cine ştie ce. Şi acuma, la bătrîneţe... pe banii lui...

În colţul străzii simţi că îl apasă prea rău cobiliţa, mai rău ca totdeauna, deşi o mutase de cîteva ori de pe un umăr pe celălalt. Îşi şterse fruntea îmbrobonată de sudori şi atunci îi trecu prin minte : „Am să-l dau în judecată, să-mi plătească şi bătaia..."

Dar numaidecît se gîndi că judecata e cu multă cheltuială şi cu două tăişuri, chiar cînd ai de-a face cu oameni de seama ta... Cum să se ia el la harţă cu Miliţă Dogaru, singurul avocat în tîrguşor, care a făcut avere din pricinile altora ! Ar mai fi, ce-i drept, un avocăţel ovrei, Iosipovici, aciuat aci de

vreo doi ani, tinerel, slăbuţ, cu patru copii, trăind mai mult din mila lui Dogaru, fiindcă toată lumea trage la cel cu greutate... Apoi dacă-i aşa ?...

Zăpăcit şi socotind că totuşi asta nu poate rămîne baltă, Şulăm se pregătea să plece mai departe, să mai chibzuiască... În clipa aceea se pomeni cu institutorul Dimitrie Popescu, spîn, cu ochi fierbinţi.

— Noroc, jupîne Şulăm, noroc ! strigă institutorul de departe, amical şi puţin jenat, ca datornicul care ar vrea să plătească şi nu poate. Ai pornit cu noaptea în cap la muncă...

Şulăm mormăi ceva necăjit, amintindu-şi că şi Popescu îi datorează cîteva chile de gaz, şi vru să-şi vază de drum. Atunci însă institutorul, care zărise petele de sînge, îl întrebă spăimîntat :

— Da ce-i, jupîne, cine te-a umplut de sînge ?

Bătrînul, bucuros că a găsit cui să se jeluiască, îşi descărcă inima în două cuvinte. Institutorul se revoltă :

— Cum se poate asemenea barbarie ?... Asta-i... asta-i nemaipomenit, e ceva... ceva... prea din cale afară ! Trebuie să-ţi dea socoteală... Hai cu mine, domnule !

Găzarul încercă să se codească, dar Popescu nu-i dădu răgaz, îl apucă de mînă şi strigă :

— Da ce crede domnul Dogaru, că asta-i ţară de haram ? Să bată pe oameni aşa, tam-nesam ?... Apoi, dacă-i aşa, o să-i arătăm noi că mai este dreptate pe lume, domnule ! N-ai nici o grije că-i arătăm noi...

Indignarea institutorului stîrni o nouă undă de mînie în sufletul lui Şulăm care, mergînd, se tînguia din ce în ce mai dîrz :

— Şi încă pe banii mei, domnule Popescu !... Şi bătaie...

Ieşiră în piaţă şi Popescu îl opri în faţa unei căsuţe cu curte mare şi cu grădiniţă de zarzavaturi. Acolo şedea cu chirie avocatul Iosipovici care, dornic de muncă şi de clienţi, se scula foarte de dimineaţă. Ferestrele erau deschise. Un pici sprinten, cu ghiozdanul subţioară, tocmai ieşea pe poartă, plecînd la şcoală.

— Stai, Mişule! zise institutorul. E acasă tăticul?... S-a sculat?

— S-a sculat de mult, răspunse copilul, strigînd spre casă: Tăticule! Tăticule!

Într-o fereastră apăru capul lui Iosipovici, tuns la piele, întrebător.

— Eu sînt, domnule Iosipovici, glăsui Popescu, intrînd în curte cu Şulăm de mînă. Să mă ierţi că te deranjez aşa de dimineaţă, dar cînd vei auzi despre ce e vorba, ai să te iei cu mîinile de păr...

— Poftim, poftim! zise avocatul intrigat, adăogînd către servitoarea care deretica prin odaie: Aide, Leanco, isprăveşte şi închide geamurile, că vin nişte clienţi...

Lîngă scară, Şulăm se opri încurcat:

— Cu marfa ce fac acuma?

— Lasă bidoanele afară, jupîne, că aici nu fură nimeni, îl învăţă institutorul.

Pentru orice întîmplare, bătrînul luă cu sine baremi măsurile... Avocatul îi întîmpină în capul scării, frecîndu-şi mîinile. Cînd îl văzu, Popescu simţi un fior ciudat în inimă şi deodată, trăsnindu-i prin minte că Miliţă Dogaru e preşedintele eforiei şcolare, se gîndi uimit: „Oare ce m-oi fi amestecat eu unde nu-mi fierbe oala?"

— Încă o dată, domnule Iosipovici, iartă-mă că... bîigui institutorul cu un surîs zăpăcit, dar e un caz foarte... Ştii, e într-adevăr ceva... interesant...

Iosipovici îi conduse în biroul de unde servitoarea venea cu mătura şi făraşul. Pendula bătea solemn opt. Popescu tresări cu un suspin de uşurare, şi zise foarte grăbit:

— Vai, Doamne, opt... opt şi directorul meu ştii cît e de afurisit, domnule Iosipovici... Îmi pare nespus de rău că nu mai pot zăbovi, dar jupînul o să-ţi spuie şi ai să vezi cît e de... de interesant... Te rog din suflet, domnule Iosipovici, şi... la revedere!... Spune-i tot, jupîne, şi să ai toată încrederea în dumnealui, că-i om de inimă...

Dădu mîna cu avocatul şi chiar cu Şulăm, şi se repezi afară, parcă i-ar fi fost frică să nu-l cheme înapoi.

Iosipovici examină cîteva momente pe Şulăm, rece, nehotărît, pînă îşi aduse aminte că găzarul, deşi zdrenţăros, are faima de om cu stare. Atunci se mai însenină, îi arătă un scaun să şează, şi apoi îl întrebă cu glas mătăsos şi frecîndu-şi iar mîinile:

— Ei, ce-ai păţit, bătrîne?... Te-a bătut cineva?... Că te văd cam scărmănat...?

Şulăm se aşeză, fără curaj. Plecarea institutorului îl opărise, oricît îşi zicea în gînd că slujba-i slujbă... Despre Iosipovici ştia că nu ţine legea şi nu mănîncă cuşăr [1], prin urmare e ca şi un străin... Se scărpină în cap şi nemeri peste cucuiele care iar începură a-l durea. Privi în ochii avocatului, strălucitori de îmbărbătare profesională.

— M-a înşelat, domnule avocat, şi m-a bătut, mormăi bătrînul cu o şovăire. Uite aşa, fără nici o vină... din senin...

— Hm... da, negreşit, făcu Iosipovici, devenind grav, ca să arate cît de mult se interesează de soarta

[1] *Cuşăr (cuşer)* — pregătit după ritual, în practica religiei mozaice.

clientului. Da... Dar ar fi bine să-mi povestești mai pe larg, tot... Nu te sfii de loc!... Avocatul e ca și duhovnicul.

Îi zîmbi foarte dulce, cîntărind în sine dacă o fi avînd găzarul destule parale să plătească un onorar mai serios... Șulăm, înfierbîntîndu-se, își pierdu șirul, vorbi verzi și uscate, încît avocatul trebui să-l întrerupă :

— Perfect... am înțeles tot, dar cui ai dat gazul, cine te-a bătut ?

Șulăm se uită la el bănuitor și zise :

— Adică nu ți-am spus ?... Apoi cine să fie, nu-ți închipui ?... Miliță Dogaru !

Iosipovici nu-și putu ascunde un gest de mirare. Într-o singură clipire își făcu socoteala că el, care trăiește din prietenia lui Dogaru, susținînd asemenea reclamație împotriva binefăcătorului său, și-ar zdrobi cariera și s-ar face imposibil în orășelul acesta... Astfel, în clipa următoare, zise plin de uimire :

— Miliță Dogaru ?... Nu se poate !... Avocatul, zici ?... Conu Miliță ?... Peste putință, domnule !... O lume întreagă îl cunoaște om pașnic, milos și suflet de aur...

Șulăm îngălbeni și se sculă în picioare, bolborosind :

— Dumneata zici că nu se poate, dar eu simt și acuma că s-a putut... M-a umplut de sînge... și... uite mîneca hainei...

Iosipovici, ca să-și biruie încurcătura, își aruncă ochii pe birou după ceva, zicînd :

— Și-acum ce vrei dumneata ?...

— Ce vreau ? făcu Șulăm aproape indignat. Apoi de ce am venit eu aici ?... Și dumneata de ce ești avocat ?...

Răspunsul și mai ales tonul găzarului enervă pe Iosipovici. „Vorbește cu mine parcă i-aș fi slugă, se gîndi dînsul. Nu-i de mirare că Dogaru l-a luat la palme... O fi fost necuviincios de l-a scos din țîțîni..." Totuși se mai stăpîni.

— Avocatul nu te poate învăța ce să faci dumneata, ci numai cum să faci !

— Eu nu știu chițibușerii de-astea, că de-aș ști n-aș mai fi venit de loc la dumneata... Eu știu atîta că am mîncat bătaie de pomană, și nici măcar datoria nu mi-a plătit-o... Eu vreau dreptate !

Iosipovici înțelegea lămurit că Șulăm umblă să vîre zîzanie între el și Miliță Dogaru și simțea că nu trebuie să se lase. Cînd în orășel sînt numai doi avocați, doar n-o să se dușmănească din pricina unui bătrîn obraznic care, la urmă, o să-i scoată ochii cu vreun pol și o să plece pe-aci încolo. Ar fi nebun să-și compromită el interesele pentru...

— Ascultă, bătrîne, vorbi dînsul deodată, apropiindu-se. Ceea ce vrei dumneata să faci nu-i nici cuminte, nici frumos...

— Dar ce-a făcut dumnealui e frumos... ? întrebă găzarul repede.

— Dacă vrei să fii om de treabă, ascultă-mă pe mine, urmă avocatul, neținînd seamă de întrebarea lui. Nu zic, și recunosc chiar că la o mînie se poate să se fi iuțit și domnul Dogaru... Oameni sîntem cu toții, nu-i așa ? Dar, gîndește-te bine, cu mîna pe conștiință, cine l-a supărat ? De ce s-a înfuriat omul pașnic, stimat și iubit de toată lumea care îl cunoaște ?... Ești cam aspru la vorbă, bătrîne, și de, nu toți oamenii sînt răbdători ca mine, să-ți treacă cu vederea...

— Adică dumneata crezi că eu sînt de vină ? se holbă Şulăm.

— N-am spus că numai dumneata, Doamne fereşte ! protestă avocatul. Nu !... Am dorit doar să-ţi arăt că nimeni nu loveşte fără pricină, adică fără să fie provocat, şi cu atît mai puţin conu Miliţă... Cît că te-ar fi înşelat, nici să nu mai spui nimănui, fiindcă domnul Dogaru e o persoană cu avere şi cu greutate, în sfîrşit, un om prea cinstit...

Şulăm se apucă cu mîinile de cap şi începu să se tînguiască :

— Ai-vai... Dumnealui e prea cinstit, iar eu sînt necinstit pe munca mea şi pe marfa mea, pentru că dumnealui nu vrea să-mi plătească...

Îşi curmă brusc jelaniile şi se apropie de Iosipovici cu nişte scăpărări de ură în privire, continuînd cu o voce înecată :

— Domnule avocat, văd bine că pe dumneata mai mult te doare conu Miliţă Dogaru decît durerea mea... Dar eu vreau dreptate, domnule avocat ! Eu pentru dreptate am venit la dumneata !

— Iar eu sînt dator, înainte de-a lua un proces, să arăt omului calea cea bună ! răspunse avocatul jicnit.

— Mai bine nu mi-ai arăta nimic, că pricep eu unde baţi dumneata ! strigă Şulăm aprins.

— Omule, eu am foarte multă răbdare, dar nu uita că toate obrăzniciile au margini ! zise Iosipovici de-abia stăpînindu-se şi încheindu-şi nasturii hainei. Cînd te învăţ cum e mai frumos şi mai...

— Ţi-am cerut eu să mă înveţi ? se răsti găzarul furios. Eu îţi cer să-mi faci o jalbă... eu cer dreptate... eu...

— Ei, destul, s-a isprăvit ! izbucni Iosipovici. Am terminat cu dumneata ! Dacă nu ştii ce-i omenia, aide, imediat să ieşi afară !

— Nu ies ! se încăpăţînă Şulăm, fără să-şi mai dea seama ce zice. Nu vreau să ies !... Să-mi faci jalba, că de-aceea eşti avocat !... Pînă nu-mi faci, nu ies !

Iosipovici sări înţepat, parcă i-ar fi tras o palmă :

— Ce ?... Ce ?... Nu ieşi ?... Cum ai zis ?... Din casa mea ?...

Îl înhăţă de guler şi îi făcu vînt spre uşă. Atunci însă Şulăm, clocotind de revoltă, prinse a ocărî şi a răcni :

— Ruşine să-ţi fie, domnule ! Asta-i dreptatea... asta...

Iosipovici se repezi la dînsul şi-l plesni cu dosul mîinii peste gură, gîfîind :

— În casa mea... mă insulţi ?... Aa, derbedeule !... Mă şi insulţi ?... Ieşi afară, tîlharule !... Afară !... Marş !

Îl scoase din odaie în pumni şi palme, ţipînd tot mai furios :

— Afară, obraznicule !... Ticălosule !... Nemernicule !...

Auzind gălăgia, nevasta avocatului sosi la faţa locului, desperată, şi se agăţă de braţul bărbatului.

— Astîmpără-te, Mişule, să nu-l omori !... Ştii că ai mîna grea, Mişule, vrei să te nenoroceşti pentru un tîlhar ?...

Şulăm se rostogoli pe scară, cu măsurile în mînă, şi se trezi tocmai lîngă bidoanele pe care le lăsase afară.

— Va să zică iar bătaie ?... Numai bătaie ?... Bine... Mie nu mi-e frică... Eu vreau dreptate... O să vedem dacă-i dreptate...

Ieşind pe poartă, cu cobiliţa pe umăr, mormăia ameninţător :

— Adică aşa merge ? Cu bătaie ?... Aşa crezi dumneata ?... Crezi că eu n-am gură ?...

3

Nu simţea nici o durere, într-atît îi era sufletul otrăvit de revoltă. Mergea foarte grăbit, fără să-şi dea seama unde se grăbeşte, şi cotea din stradă în stradă, cu o siguranţă deplină... De-abia în faţa judecătoriei de pace, văzînd nişte grupuri de ţărani care-şi aşteptau rîndul, se gîndi că nu poate intra cu bidoanele. În acelaşi moment însă îşi zise că prăvălia grecului e numai la cîţiva paşi, şi că grecul e om cumsecade. Îşi lăsă gazul în seama prăvăliaşului şi alergă la judecătorie. Trecu printre oameni, ca şi cînd n-ar fi văzut pe nimeni...

În sala de aşteptare furnicau împricinaţi şi funcţionari. Şulăm prinse din aer vorbele unui practicant tînăr, cu degetele murdare de cerneală, cu creion după ureche şi cu dosare subţioară :

— Domnul judecător ?... Da, da... a venit... adineori...

Bătrînul se năpusti asupra practicantului.

— Domnule... domnu... Eu am o jalbă la domnul judecător pentru bătăi...

— Pe coridor înainte, uşa a treia, stînga, strigă practicantul, fără a-l privi măcar, continuînd mai încet o convorbire cu un ţăran chiabur de la care nădăjduia ceva.

Nici Şulăm nu-i ceru alte deslușiri, ci o luă repede pe coridor, numărînd cu mare grije uşile de pe mîna stîngă. A treia era păzită de un aprod mustăcios, cu degetele pe clanţă, înconjurat de cîţiva oameni îmbătrîniţi de aşteptare.

— Am o jalbă pentru bătăi, zise Şulăm cu o mîndrie de erou, făcîndu-şi loc cu coatele şi dînd să intre peste paznicul care îi puse mîna în piept, acoperind uşa cu tot corpul.

— Stai, jupîne, hoo... c-aici e cu rînduială ! făcu aprodul, supărat. Don judecător de-abia a sosit şi are de lucru cu don grefier... Puţină răbdare ! adăogă apoi mai indulgent, aruncînd o privire blajină spre un ţăran cu capul gol, care îi strecorase adineaori cîţiva lei.

— Bine, dar eu sînt grăbit, că-s negustor, stărui Şulăm.

— Oi fi, nu zic, se poate... Parcă dumnealor nu-s ? sfîrşi aprodul liniştit de tot, cu un zîmbet de complicitate spre ţăranul său.

Şulăm stătea pe spini. Se uită împrejur şi întîlni numai ochi resemnaţi. Pricepu că trebuie să aştepte şi porni să se plimbe de ici-colo prin coridor, mormăind în neştire.

Din sala de aşteptare venea mai gros murmurul oamenilor... Lui Şulăm i se părea că vremea nu se urneşte din loc oricît grăbea el paşii. De emoţie şi nerăbdare îi asudase capul, şi perciunii de pe tîmple i se înmuiaseră. Încercă să-şi rînduiască gîndurile, ca să poată povesti lămurit judecătorului ce a păţit, şi nu izbutea.

Apoi, văzînd că ţăranul intră, se apropie iar de uşă, cu o privire imploratoare spre aprodul fără milă, care îi răspunse printr-o ridicare de umeri semnificativă. Luminat deodată, se dădu puţin mai la o

parte, scormoni o bancnotă unsuroasă dintr-un buzunar ascuns şi i-o strecură în palmă.

— Numai niţeluş, jupîne... numaidecît îţi vine rîndul şi dumitale, că eşti bătrîn şi necăjit, zise aprodul, pipăind hîrtia, îmblînzit.

În sfîrşit, Şulăm se pomeni în faţa judecătorului, om slab, galben, fără mustăţi, cu părul lins, aşezat în dosul unui birou, de sub care i se întindeau afară ghetele foarte lustruite. În picioare, lîngă birou, stătea grefierul, vînjos şi negricios ca un urs... Judecătorul se uită întrebător la Şulăm.

— Domnule judecător, eu am venit să mă jeluiesc că m-a înşelat şi m-au bătut... Uite, că-s plin de sînge, şi capul îmi duduie...

— Povesteşte ! rosti judecătorul numai din buze, cu glas obosit şi coborînd alene ochii într-un dosar.

Şulăm, turburat de glasul judecătorului şi mai ales de privirile puţin batjocoritoare ale grefierului, începu să vorbească repede, fără şir, de-abia reuşind să-şi descurce păţaniile... Cînd tăcu, judecătorul întrebă cu acelaşi glas şi fără să mai ridice ochii din dosar :

— Martori ai ?

— Martori ? se holbă Şulăm. Adică halul meu nu e destulă mărturie ?... Martori trebuie ?

— Fireşte... Altfel de unde să ştie judecata cine te-a bătut ?

— De unde să ştie ? se aprinse bătrînul. Apoi judecata să se uite la mine şi să ştie !

— Da ? făcu judecătorul plictisit. Dumneata crezi că noi numai pe dumneata te avem aici... aşa crezi ?

— Eu am mîncat bătăi, domnule judecător, şi nu se poate...

— Ce nu se poate ? se roşi judecătorul. Aşa, mîine s-ar putea să te baţi cu cineva, undeva, şi pe urmă să

vii să te plîngi că te-am bătut eu sau dumnealui... Legea cere martori !

— Legea ?... Apoi asta-i lege ? răbufni Şulăm, fierbînd de indignare. Adică omul paşnic să umble veşnic cu martori după el, că altfel legea nu-l apără de bătăuşi ?

— Ascultă, omule, dumneata să ne mai slăbeşti cu teoriile, că noi nu avem vreme de conversaţii, zise judecătorul, stăpînindu-se. Ori aduci martori, ori pleacă de-aci încolo şi nu ne mai încurca !

— Cum să plec ?... Eu nu plec !... Eu vreau dreptate ! strigă deodată ovreiul, simţind că îi fuge pămîntul de sub picioare. Apoi cu părtinire nu-i dreptate, domnule judecător !... Adică pentru că dumnealor sînt avocaţi, pot să bată pe oameni şi judecata îi acopere ?

— Aide, ajunge !... Ieşi ! şopti judecătorul răguşit, sculîndu-se în picioare. Asta-i obrăznicie !

— Ce obrăznicie ?... Ce să ies ?... Trebuie să-mi faci dreptate !... Dumneata însă o împarţi după obraz, domnule !... Asta... asta... nu...

— Domnule grefier, acest individ m-a ultragiat în exerciţiul funcţiunii !... Îl declar arestat ! zise judecătorul, potolindu-se brusc şi plin de demnitate. Te rog să iei măsuri să fie la dispoziţia judecăţii !

— Ce ?... pe mine ? răcni Şulăm. Adică tot pe mine ?... Asta-i dreptate ?... Asta-i...

Grefierul îl înhăţă de umăr, şoptindu-i apăsat la ureche :

— Destul, jidane !... Lasă gura, că altfel te pun în fiare !

Îl scoase afară de spate, în vreme ce Şulăm, uluit, bîiguia :

— Ce ?... Ce ?... Asta-i dreptate ?... Dreptate ?...

4

Îndată ce ajunse în coridorul întunecos, Şulăm se dezmetici şi întrebă jalnic pe grefierul care îl aducea de braţ să-l dea în seama unui jandarm :

— Ce-am făcut eu, domnule ?... Adică eu...

— Lasă c-ai să vezi numaidecît ! zise grefierul cu dispreţ. Ai să te saturi de obrăznicie !

În sala de aşteptare, înţesată de gălăgia mulţimii nerăbdătoare, grefierul strînse mai tare braţul lui Şulăm şi răcni cu măreţie :

— Hei, jandarm !

Frămîntarea de glasuri se curmă o clipă, oamenii se dădură la o parte speriaţi, iar de lîngă uşa sălii de şedinţe răsună respectuos răspunsul jandarmului :

— Prezent !

— Uite-l ! strigă grefierul, marţial. Şi ia seama bine : a ultragiat pe domnul judecător !

Chiar atunci, pe uşa dinspre stradă, bătută de soare, intră avocatul Miliţă Dogaru, cu o servietă grea subsuoară, cu paşi rari de om mare. Auzind ultimele cuvinte ale grefierului, întrebă în trecere :

— Ce ultragiu, amice ?

— Iacă, jidanul ăsta a fost obraznic cu şeful...

Dogaru se opri şi se uită la Şulăm, lung, cu nişte ochi micşoraţi de nedumerire. Şulăm tremura din genunchi. Mînia i se stinsese în inimă. O frică dureroasă îi gălbenea obrajii... În privirea lui pîlpîia atîta îngrijorare şi umilinţă, că avocatul întoarse capul şi, luînd braţul grefierului, porni repede spre cabinetul judecătorului.

Şulăm lăsă ochii în pămînt, fără nădejde. De-acum i se părea că toată năpasta lumii are să se abată asupra lui... Se simţea vinovat în adîncul sufletului

său şi se miră cum a putut el, om bătrîn şi cu socoteală, să-şi piarză minţile pînă într-atîta... Dacă nu se iuţea cu Miliţă Dogaru, nu se întîmpla nimic... Şi baremi de-ar fi folosit ceva !... Dar s-a ales numai cu bătăi şi cu ruşine, şi Dumnezeu ştie ce-l mai aşteaptă... Singur nu pricepea ce i-a venit să se fudulească cu un om de treabă ca Dogaru, care şi acuma, dacă ar vrea, l-ar putea scăpa din belea cu două vorbe spuse cum trebuie... Şi încă pentru un fleac de parale ! Parcă Miliţă Dogaru ar fi omul care să se lăcomească la sărăcia lui !... Degeaba, cînd vrea Dumnezeu să te pedepsească, trebuie să tragi ponoasele...

— Ia treci mai colea în colţ, îi zise jandarmul mînios.

— Trec, domnu jandarm, cum să nu trec, murmură Şulăm, grăbit şi umil, oftînd apoi prelung, cu ochii în tavan.

Peste vreun sfert de ceas, Şulăm văzu iar pe Miliţă Dogaru cu grefierul şi deodată fu cuprins de frică şi de o nouă licărire de speranţă, mai cu seamă că amîndoi veneau drept spre dînsul.

— I-ascultă, jupîne, îi spuse grav grefierul. Domnul judecător a binevoit să te ierte de data asta, deşi ai fi meritat să înfunzi puşcăria pe cît ai fost de obraznic... Ai însă noroc că a venit şi conu Miliţă să se roage pentru dumneata, că altfel... Dă-i drumul, jandarm, să se ducă dracului !

Şulăm crezu întîi că n-a auzit bine, dar întîlnind privirea lui Dogaru, înţelese şi, cu ochii înecaţi în lacrimi de recunoştinţă, bolborosi :

— Coane Miliţă... să trăieşti... să-ţi dea Dumnezeu sănătate... că eşti suflet bun... să-ţi dea Dumnezeu...

— M-ai lăsat fără gaz, Şulăm, zise avocatul cu un zîmbet puţin tulbure. Du-te degrabă şi măsoară cîteva chile, c-apoi duminecă o să-ţi plătesc tot, omeneşte.. Dar să nu cumva să mă laşi fără gaz pentru diseară, că pe urmă ne supărăm...

— Vai de mine, coane Miliţă... eu să te las pe dumneata ?... Să trăieşti şi să-ţi dea Dumnezeu...

Nu isprăvi vorba. Ieşi glonţ în stradă, se repezi să-şi ia bidoanele şi, fără a se uita în dreapta sau în stînga, se duse aţă spre casa avocatului Miliţă Degaru. Cînd intră pe poartă îi curgeau năduşelile pe tîmple. De bucurie, nu mai simţea nimic, doar buzele-i arse mormăiră mai domol :

— Gaz !... Hai gaz... Gaaaz !...

1923

LA URMA URMELOR...

Ignat Pascu, directorul proprietăţii, îşi smulse deodată nasul din dosar, parcă i-ar fi căzut în creştetul capului un strop de apă în clocot.

— Dorina ! murmură dînsul, trăgînd cu urechea. Ce caută nevasta mea la Faranga ?

Faranga, divorţat, bogat şi încă în floarea vîrstei, era directorul embaticurilor[1] şi făcuse curte Dorinei pînă deunăzi, cînd Pascu i-a prins mai-mai asupra faptului, dar i-a iertat, fiindcă se ferea de scandaluri şi, ca om cu socoteală, n-a vrut să-şi strice liniştea şi casa din pricina unui prieten necinstit... Şi totuşi acuma auzea limpede glasul Dorinei în biroul embaticurilor, despărţit numai printr-o uşă condamnată de cabinetul directorului proprietăţii.

De indignare, Pascu încremeni pe scaun, lîngă masa de scris încărcată cu dosare ; şi fu silit astfel să ascute cu luare-aminte uneltirile vinovaţilor. Era singur în birou ; dar pe fereastra plouată îl pîndea de-afară o zi morocănoasă de sfîrşit de toamnă.

[1] *Embatic* — formă de arendare a unei proprietăţi pe termen lung, în care arendaşul se bucura de toate drepturile de proprietate.

Alături, glasurile prindeau din ce în ce mai mult curaj:

— Nu mai pot fără de tine, oftă Faranga, gros și cu foc. Trebuie să ne întîlnim undeva, altminteri să știi că mă omor!

— Sînt nenorocită și desperată, se plînse îndată Dorina. Dar cum să ies în oraș, dezbrăcată? Judecă și tu, micule... A venit iarna și n-am nici haină, nici blană ca lumea... Îți închipui cît de greu îmi vine să-ți spun asemenea necazuri și totuși trebuie să-ți spun, căci te iubesc...

Pascu, într-un acces de revoltă, făcu o mișcare scurtă cu scaunul, hotărît parcă să-i prindă a doua oară; chibzuiala și curiozitatea îi stăviliră repede avîntul. Totuși, din pricina zgomotului, dincolo glasurile amuțiră și de-abia după o pauză prudentă se ridică iarăși, fricoasă, șoapta lui Faranga:

— Mi se pare că-i aici Ignat...

— Nu se poate, te înșeli, îi răspunse Dorina, cu siguranță. L-a chemat secretarul general. Mi-a spus aprodul... N-ai grije...

Apoi, cu încetul, convorbirea reveni în făgașul de adineaori. Faranga îi dădea zor cu întîlnirea, și Dorina se plîngea că e dezbrăcată... În sfîrșit, cu multe precauții, ca să n-o jicnească, el o rugă să primească un cadou de cîteva mii de lei, iar ea, foarte bucuroasă și protestînd că nu se poate, primi. Din nenorocire, însă, Faranga nu avea bani la dînsul și-i ceru voie să-i trimită mîine. Bucuria Dorinei se mohorî pe dată, căci trimiterea era plină de primejdii, fiind înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu, și... În cele din urmă tot ea găsi mîntuirea: Faranga să puie plicul cu cadoul în mîneca răsfrîntă de la paltonul lui Pascu care, zevzec și nătăfleț cum l-a lăsat Dumnezeu, n-are să bage de seamă nimic. Faranga, mai puțin îndrăzneț, încercă să-i explice că nu-i bine să te joci cu focul, pînă ce Dorina îi alungă temerile printr-o sărutare zgomotoasă, însoțită de făgăduința solemnă că în mîneca lui Pascu va găsi și răspunsul ei, care va hotărî ceasul fericirii lor stingherite de atîta vreme...

Sătul de cîte auzise, Pascu se sculă în picioare și trînti un teanc de dosare pe birou. Mînia i se potolise, lăsîndu-i în inimă o amărăciune apăsătoare. În cabinetul lui Faranga se înțelenise o tăcere fierbinte, din care pe urmă se destrămă un foșnet și o șoaptă:

— Du-te, măicuță... a venit Ignat...

Peste cîteva clipe, Dorina intră strălucitoare la Pascu și-l sărută prelung.

— O, micule, cît muncești tu pentru nevestica ta!... Ai avut vreo supărare de ești așa de abătut?

Îndrăzneala ei îl dezarmă cu desăvîrșire; îi răspunse încurcat:

— Nimic... de-ale slujbei... secretarul general...

— Așa-i slujba, micule, oftă ea cu compătimire de teatru, adăogînd însă imediat, foarte veselă: Am trecut pe-aici numai să-ți spun o veste minunată. Știi, am fost pe la mama, chiar de la ea viu, și i-am cerut de la obraz vreo zece mii de lei, ca să mă îmbrac de iarnă... De ce să te mai plictisesc pe tine, cînd mama, slavă Domnului, are destule parale?... N-am făcut bine?

— Da... mama are, zise Pascu mai nervos, cotrobăind într-un sertar, ca să nu izbucnească.

Dorina mai ciripi vreo cinci minute, încîntată și fericită. Apoi plecă fredonînd, lăsînd în urma ei o dîră de parfum.

Pascu rămase uluit, cu ochii după ea, gîndindu-se ce să facă acuma? Se zbuciumă zadarnic; nu se

putu hotărî. Ştia însă că Dorina va minţi, se va jura, va protesta şi-l va convinge că nu-i nimic adevărat. Dacă a fost ea în stare, după ce a iertat-o ca un cavaler, să mai vie la minister şi să intre la Faranga, fără teamă şi fără ruşine... De altfel, după amiazi, Dorina aduse iar vorba despre mă-sa, povestindu-i din fir în păr cum a luptat pînă ce i-a smuls făgăduinţa că-i va da negreşit banii, încît Pascu trebui să-i mulţumească frumos că l-a scăpat de nişte cheltuieli aşa de urgente.

A doua zi, la birou, scoţînd capul după un servitor care adormise pe coridor, Pascu zări pe Faranga umblînd de ici-colo, grăbit şi nerăbdător, şi înţelese că într-adevăr vrea să se ţină de vorbă. Întîi se supără şi se gîndi să-l tragă la răspundere, dar pe urmă cumpăni bine lucrurile, îşi luă seama şi, punînd subţioară cîteva dosare, porni la secretarul general.

Se întoarse tocmai peste o jumătate de oră şi, cu bătăi de inimă, se aruncă la paltonul ce atîrna nevinovat în cuier. Şi în mîneca răsfrîntă găsi un plic, şi în plic, înfăşurate într-o duioasă scrisoare de dragoste, zece hîrtii noi de cîte o mie. Atunci Pascu se aşeză la birou, citi scrisoarea cu atenţie, se ridică iar în picioare şi stătu un răstimp, uitîndu-se spre fereastră, cu banii într-o mînă şi cu răvaşul de iubire în cealaltă. Apoi brusc deschise un sertar şi ascunse hîrtiile într-un regulament de împroprietărire, iar scrisoarea o rupse în bucăţele foarte mici şi o zvîrli în foc, mormăind cu o strîngere din umeri :

— La urma urmelor... Să vedem... Adică de ce să-mi fac eu atîta inimă rea ?

În poarta ministerului, ieşind de la slujbă, se întîlni cu Faranga, dar trecu nepăsător, legănîndu-şi ca de obicei mîna dreaptă... Acasă nevastă-sa îl întîm-

pină în antreu şi, cu mare explozie de drăgălăşie, îi ajută să-şi lepede paltonul şi se grăbi să i-l scuture cu însăşi mînuşiţa ei şi să-l perie cu măturica, înainte de a-l agăţa în cuier. Pascu îi mulţumi şi intră liniştit în sufragerie. Dorina îl ajunse din urmă, repede şi cu drăgălăşia potolită... Potrivindu-şi şervetul la gît, bărbatul o întrebă, îngrijorat :

— Unde mi-ai pus paltonul, dragă, că am nişte hîrtii oficiale...

Femeia îi aruncă o privire dispreţuitoare.

— Poate doreşti să ţi-l servesc la masă ?... Vezi, aşa eşti tu... Niciodată nu ştii să preţuieşti o gentileţe...

Apoi toată după-amiaza Dorina se perpeli şi bufni fără astîmpăr. Totuşi, la cină, Pascu îi mai zise, ca din întîmplare :

— Ei, ce-ai făcut cu mama ? Ţi-a dat banii ?

De data aceasta însă Dorina izbucni :

— Fireşte, eu să mă milogesc, şi dumneata să huzureşti... Destulă ruşine că nu eşti capabil nici măcar să mă îmbraci, de-am ajuns să nu mai pot ieşi pe stradă ! În schimb, scandaluri de gelozie ştii să-mi faci... Ehei, proastă mai sînt eu, bine a zis cine a zis !

Pascu înghiţi ca un filozof şi pe urmă dormi scăldat.

Dimineaţa, mergînd la slujbă, îşi pipăi mîneca să vadă de nu-i duce lui Faranga vreo somaţie. Pe la zece îl chemă ministrul şi-l ţinu zece minute. Cînd se întoarse, îşi găsi paltonul pe jos, cu cheotoarea ruptă, iar alături auzi pe Faranga răcnind la cineva şi bătînd cu pumnul în masă...

Trei zile gustă Pascu plăcerea zbuciumărilor altora. A patra zi, însă, cîntărind o rezoluţie pentru o chestie încurcată, se pomeni cuprins de îngrijorare.

Dăduse adineaori peste hîrtiile de o mie, şi acuma îi veni în minte că afacerea aceasta nu se poate opri aici. Odată şi odată trebuie să se afle că banii lui Faranga s-au împotmolit în mîneca lui, şi atunci ?... Şi barem de-ar fi păstrat scrisoarea de dragoste !

La masă, în vreme ce Dorina, tăcută şi melancolică, stătea cu privirea în farfurie, Pascu îi zise cu blîndeţe :

— Mi se pare că mama ta nu se mai îndură să te ajute !

Dorina ridică ochii, înţepată şi gata să-l fulgere. Dar el, cu o energie neobişnuită, o domoli şi urmă :

— Mama ta ţi-a făgăduit şi nu ţi-a dat, eu nu ţi-am făgăduit şi uite... ţi-am făcut rost... ca să nu mai fii dezbrăcată...

Îşi şterse gura cu şervetul, scoase portofoliul, numără banii şi-i întinse peste masă cu un zîmbet de cuceritor. Dorina se uită o clipă cu spaimă la dînsul, apoi alergă şi-l îmbrăţişă, gîlgîind :

— O, micule drag, iartă-mă... inimă de aur...

Casa se umplu iar de veselie şi de planuri de cumpărături. În amurg, însă, Dorina căzu pe gînduri şi îl întrebă de unde a luat atîţia bani ? Pascu improvizǎ o minciună complicată şi ea îl crezu, dar cu o fluturare de surîs în colţul buzelor.

A doua zi Pascu plecă la minister mulţumit ca înainte de a-şi fi prins nevasta cu Faranga. De-abia în birou îşi aduse aminte de mîneca paltonului. O pipăi cu încredere şi înlemni. Descoperi un plic mititel, fără adresă şi nelipit, iar înlăuntru numai trei cuvinte : *„Eşti zevzec ! — Dorina“*.

„Uite fericirea mea“, îşi zise Pascu, înseninat, punînd plicul la loc.

Se duse îndată la arhivă, după un dosar, ca să poată Faranga să-şi ia răspunsul. Se întoarse înapoi fluierînd ca un copist amorezat. Cînd să se aşeze însă

la birou, îi răsări în minte o întrebare : de ce oare n-a fost pe plic nici o adresă ? Se uită spre palton şi văzu că Faranga umblase la scrisoare. Acuma îi părea rău că n-a examinat mai de aproape plicul. Dar Faranga i-a boţit de tot mîneca... Vrînd s-o potrivească, simţi ceva. Plicul. Va să zică, Faranga l-a citit şi l-a pus înapoi ?

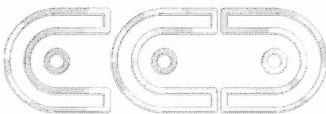
Pascu rămase cu plicul în mînă şi cu o îndoială nouă în suflet. Nu mai ştia ce ţine între degete : fericire sau nefericire... Apoi, ridicînd din umeri, resemnat, aruncă plicul în foc, murmurînd :

— La urma urmelor...

1925

CUPRINSUL

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

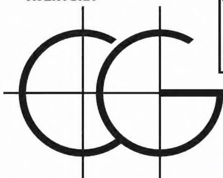

de

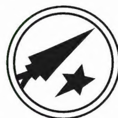
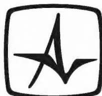
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

